

МИХАИЛ
САДОВЯНУ

Избрани
творби

II

Народна култура

МИХАИЛ САДОВЯНУ
ИЗБРАНИ ТВОРБИ
ТОМ II

Превод: Гергана Стратиева, Веселина Георгиева, Спаска Кануркова,
Виолета Лалошева

chitanka.info

СЕКИРАТА

*Господарю,
ти, мой господар,
взemi си куче,
да ти е другар...*

I

След като господ сътворил света, сложил ред и белег на всеки народ.

Циганина научил да свири на цитра, а на немеца дал винта.

Измежду евреите повикал Мойсей и му заповядал: „Напиши закон и когато му дойде времето, накарай фарисеите да разпънат моя многовъзлюбен син Исус; после ще понесете много мъки и гонения, но затуй пък аз ще оставя парите да текат към вас като река...“

Повикал с пръст унгареца и избрал за него една от играчките, които имал до себе си: „Ето, на тебе ти давам ботуши, шпори и лепило за мустаците, да ги засукваш нагоре. Бъди фудул и обичай да се веселиш с другари.“

Дошъл и турчинът: „Ти бъди глупав, но имай надмощие над другите със сабята си.“

На сърбина дал мотиката.

Болярите и владетелите поканил на кафе и чибук: „На ваша милост е дадено да живеете в охолство, в проклетия и подлост, затуй ще сторите добре да наредите да ми се издигат църкви и манастири.“

Накрая дошли планинците и коленичили пред божия престол. Господ ги загледал съжалително:

— А вие, клетници, защо закъсняхте?

— Закъсняхме, многопрославения, защото сме с овце и осли. Вървим поляка. Изкачваме стръмни пътеки и се спускаме по урви. Тъй се бързим ден и нощ, мълчим и само хлопатарите звънят. А жените и децата ни са поселени на тесни места между канарите. Над нас се святка, гърми, заливат ни пороища. Искаме широки владения, поля с ниви и тихи води.

— Ала идвате последни — рекъл господ със съжаление. — Мили сте ми, но какво да ви правя. Останете си с това, което имате. Мога само да ви дам леко сърце, за да се радвате на това, което е ваше. Всичко да ви изглежда хубаво; да идват при вас свиращът и винопродавецът; да имате хубави и любвеобилни жени.

Тази приказка я разправяше понякога Некифор Лиши по кръщенета и сватби, които през зимата не пропускаше. Казваше, че я чул от един стар кехая, който на младини бил евреин, ала господ пожелал да го накара да опознае истинската вяра. Този овчарин знаел и други неща, знаел и буквите, нещо чудновато между овчарите. От него Липан бе научил и някои мъдри думи, които казваше на място.

— Никой не може да прескочи сянката си.

— Какво искаш да кажеш с това? — запитваше жена му Витория, като го поглеждаше изкосо.

— Казвам и аз така за тези, които имат уши да чуват.

Жена му разбираше по нещо, но беше недоверчива като всяка жена, пък и беше свикнала да отвърща на всяко жегване.

— Може да е тъй, както казваш, бачо, ала оня, който много говори, малко знае.

— За кого го казваш туй? — сопваше се Липан.

— За мъдреците и учените.

— Тъй ли? А кой е тоя мъдрец и учен?

— Че кой ще е? И да ме питаш, не мога ти каза.

— Слушай, жена! Ти пак дириш дявола по пладне!

— Какво ще го диря? Че той е пред мене!

За тая приказка и за тия остри думи, Витория, жената на Некифор Липан, си спомняше сега, като седеше сама на пруста под есенното слънце и предеше. Кафявите и очи, в които сякаш се отразяваше кестенявият блясък на косите ѝ, бяха загледани надалеч. Вретеното само се въртеше пъргаво. Разпиляното по урвите село под боровата гора, покритите с шиндри къщици с дъсчени огради, рекичката Таркъу, която блещукаше надолу между скалите, бяха потънали в сянка, като в нощна тъма. Живите ѝ още млади очи диреха непознати далечини. Некифор Липан беше отишъл в Дорна да купува овце, а ето приближаваше Андреевден и той още не беше се върнал. В своята самота жената се мъчеше да стигне до него. Не можеше да види лицето му, ала чуваше гласа му. Точно така разказваше той приказката; тя беше добавила само думите за полетата, нивите и спокойните реки. Тези думи бяха нейни, бликнали от едно нейно старо желание, и като си ги повтаряше сега наум, очите ѝ се замъгляваха като от сълзи. Тежък е животът на планинците, най-вече животът на жените. Понякога остават вдовици без време като нея сега.

На планинеца е отредено да изкарва насъщния си хляб с брадвата или с гегата. С брадвата секат от гората борове и ги пуцат по Бистрица; после правят от тях салове и ги откарват до Галац, на края на света. Най-кадърните имат кошари с овце в планината. Там стоят те с господата-бога сред пущинаците, докато денят намалее. Зиме слизат в равнината и настаняват край блатата стадата си да зимуват. Там животът е по-лек и там би искала тя да живее, ала не може, защото през лятото е много горещо, пък и корените на планинеца са на мястото си, в планината, както на бора.

Некифор Липан се бе показвал винаги вещь в овчарския занаят. Кошарите му бяха добре уредени и овчарите покорни. Кехаите знаеха не само да разправят разни истории, а познаваха и тайната на киселото мляко и на толумското сирене. Пристигаха писма и поръчки от далечни места, от градове с чудновати имена. Липан отиваше при отец Данила да му ги разчете, след това се отбиваше в кръчмата да се почерпи с другите планинци като него, способни другари в тия работи. Щом нагоре по Таркю усетеха, че Некифор е получил известие, което ще му донесе пари, току пристигаха в кръчмата на господин Йордан и свирачите, докарани сякаш от вятъра. Некифор се връщаше късно в къщи кефлия. Жена му смяташе, че трябва да се покаже сърдита. „Пак са те прихванали дяволите!“ — казваше мъжът й със смях и поглаждаше дебелите си увиснали мустаци. В тия черни мустаци, в тия очи с полегати вежди и в тая набита широкоплещеста снага се заглеждаше Витория остро и раздражено, зер този мъж обичаше тя повече от двайсет години. Такъв обичаше тя Липан на младини, такъв го обичаше и сега, когато имаха деца, големи колкото тях. Като я виждаше такава кипнала и ядосана, Липан веднага си помисляше, че е дошло време да прогони дяволите, които я прихващаха. За тази работа той си имаше два майсторлъка, малко различни един от друг. Първият се казваше бой, а вторият — пердах, нещо като първия, ала здрав бой. Жената понасяше, без да гъкне, силата на мъжа си, но си оставаше непреклонна; и дяволите продължаваха да я прихващат; а Некифор Липан навеждаше глава и показваше, че съжالياва и че му е много мъчно. После светът им се струваше пак хубав и лек, както го бе наредил бог в приказката на стария овчар, който по-рано е бил евреин.

Имаха си имот, колкото им трябва: постелки и черги в къщи, овчи кожи на тавана, овце в планината. И пари имаха, събрани в едно

малко ведро с пепел. Като им омръзнеше млякото, сиренето и овчето месо от разкъсаните от вълци овце, донасяха си зеленчук от низината. Пак от широките, огрени от слънце полета си донасяха царевично брашно. Понякога Витория отиваше сама и натоварваше с дисаги пет кончета. Първото яздеше тя по мъжки; другите вървяха подире ѝ с наведени глави, с поводи, завързани за опашката на предните кончета.

От седемте деца, с колкото ги бе сподобил господ, им бяха останали две. Пет умряха от шарка или дифтерит; имената и ликовете им бяха забравили, бяха ги объркали с течение на годините с цветята, пеперудите и агънцата. Радваха се на двете си останали живи деца. Липан глезеше повече момичето. То беше по-голямо и го бяха кръстили Минодора, както бе чул да се нарича една калугерка от манастира „Агапия“ и му бе харесало; момчето се казваше Георгица и майка му го закриляше и защищаваше, колчем тъмни облаци забулваха очите на баща му.

Витория обичаше името Георгица, защото то беше истинското и тайно име на Некифор Липан. Това име бяха изrekli поповете и кръстникът му на светото кръщение, когато го осветили със светената вода и го помазали с мирото на истинската вяра. Ала на четвъртата си година се разболял от воднянка и толкова отслабнал, че повикали попове да светят масло. След маслосвета дошла старата циганка, жената на Лазар Кобзаря, и майка му ѝ го продала през прозореца за една медна парица. Като го поела, циганката му побаяла, духнала му по челото и му променила името, за да не могат болестите и смъртта да го познаят. Оттогава му останало името Некифор. Но когато биваха сами или не я чуваше никой, Витория го наричаше с особен глас пак Георгица. Със същия сладък глас произнасяше и името на сина им.

Георгица беше слязъл с овчарите, овците, ослите и кучетата в равнината да зимуват край едно блато на река Жижия, в местността Кристещ, недалеч от Яш. Там щеше да стои по поръка на Некифор, докато сам той не отиде да плати камъша за кошарите, сеното, да плати и на овчарите. Беше минало сума време, а Некифор не беше и наминал натам, та поне момчето да се върнеше.

Преди седмица беше получила писмо и пак отец Данила ѝ го прочете. Син ѝ пишеше, че чака баща си да дойде с парите, да уреди сметките с овчарите и със стопанина на блатото. „А овците са добре, живи-здрави — добавяше той, — и ние по милост божия също сме

добре; и времето е още хубаво, и сме се затъжили за дома. Целувам ти ръка, майко; целувам ти ръка, татко.“

Тъй пишеше Георгица и Витория знаеше писмото наизуст. Значи, Некифор Липан не беше се мяркал и нататък. Какво можеше да го кара да се бави? Знаеш ли? Голям е този свят и пълен със злини.

На третия ден след писмото на Георгица раздавачът пак засвири с тръба долу край рекичката и Витория отиде да получи още едно писмо. Беше известие от кехаята Алекса, писано от сина ѝ. Писаното беше от момчето, ала думите бяха на кехаята Алекса.

„Както що разбирам, господарке, от хабера, дето си пратила на Георгица, ти още си саминка. А пък Некифор Липан, нашият господар и господарят на овцете, не се е вестил и насам. И тъй като имаме нужда от пари за платите на овчарите, за храната на добитъка и за нашата храна, гледай да ни пратиш. Ще предадеш парите в пощата в Пятра и те ще пишат оттам на пощата в Яш да ни изплати толкоз и толкоз пари; после те ще се оправят какво са взели и какво са дали — тяхна си работа. Добра е тая оправия и на мене ми харесва. Не трябва да бърхтиш път на кон дотук и хайдук не може те обра. Пък ако не съгласяваш тъй, пиши на момчето да продадем някоя и друга от старите овци. И тъй, и тъй все трябва да дойде господарят ни Некифор Липан и да докара овцете, за които отиде в Дорна.“

Какво ставаше с нейния мъж? Само от него не получава писмо.

Вчера надвечер се зарадва за миг. Раздавачът пак затръби. С пощенската картичка в ръка Витория пак отиде бързо при отец Данила. Може да е някоя вест откъм Дорна.

Не беше от Дорна. Беше от по-близо, от Пятра. Отец Данила се разсмя и шкембето му заподскача. Докато слушаше, бузите на Витория пламнаха от срам. И това писмо знае сега наизуст и вижда изрисуваните по него крилати ангелчета с венчета от рози по главите.

Пощенската картичка с картинка беше адресирана до госпожица Минодора Липан:

*Млада гора, зелен бор,
тебе люби, разум губи
твоят Гица Ке Топор.*

Тъй, значи. Синът на псалта Андрей, който кара военната си служба в Пятра, още не мирясва и мъти ума на момичето й. Виновен е той; виновна е и жената на псалта; ще й каже тя на нея каквото трябва; ала най-виновна е тая калпазанка, дъщеря й, дето върти очи на всички страни. Щом си стигна в къщи, тропна с крак, скара й се и я гълча с горчиви, остри думи:

— Нямах ли сега друга работа мари, момиче, та си седнала да ме срамиш, да ставаме за смях на селото? Сега ли намери да се правиш на „госпожица“?

— Че какво пък срамно има? Сега така се казва.

— Знам аз! Превземате се една пред друга и не харесвате вече селските си дрехи. Мед ви капе на душата, като чуете свирачите да свирят немски валс. Ще ти дам аз един кок, една блуза и един валс, че място не можеш си намери! Нито аз, нито баба ти, нито моята баба знаехме такива неща. Тъй е било и тъй ще бъде и за тебе. Иначе връзвам ти един камък на шията и те хвърлям в Таркью. Малко ли ми е туй, дето съм сама, че идва зима и не зная нищо за баща ти? Отгоре на туй и да слушам попът да ми чете такива срамни неща. Добре, че туй евангелие не е негово, ами ваше.

— Туй ли е писмото ми? — попита лукаво дъщеря й.

— Кое писмо?

— Туй, дето го сложи на огледалото.

— Ще ти дам аз едно писмо! Върви да очепкаш до довечера на дарака вълната, дето съм ти я приготвила. И само да те хвана още веднъж, че хвърляш сметта срещу слънцето, както направи днес! Два камъка по пет оки ще ти окача на врата, хубаво да знаеш! Още ли не се научи на ред? Не знаеш вече ни какво е чистота, ни какво е свято и добро, откакто главата ти е пълна с бръмбари и те наричат госпожица!

Така се измъчваше, мислите й не се успокояваха и не получаваше вест, отдето очакваше. Тая нощ на ранина за пръв път сънува сън, който я бодна в сърцето и още повече я разтревожи. Видя Некифор Липан на кон, гърбом към нея, като отиваше към заход слънце и газеше през някаква разлята река.

II

Откъм канарата Мъгура слънцето грееше вече на пладне. Витория вдигна очи и премигна; стори й се, че боровете са по-тъмни от друг път. Но само й се бе сторило, защото под слънцето се плъзгаха белезникави облаци. Времето беше топличко и вятърът едва подухваше, навявайки в двора, като закъснели пеперуди, последните листа на върбите и брезите. По пътеката се чуха познати звънци. Митря, аргатинът, се връщаше с малкото стадо овце и двете крави. Витория го чу да вика и ругае объркано, както имаше навик, когато вкарваше добитъка в кошарата и обора през портата в дъното на двора откъм планината. Витория остави настрана хурката и повика напевно:

— Минодора, дъще ма!

— Чувам, мале — обади се момичето изпод шопрона зад северната стена на къщата.

— Я остави дарака и свърши нещо друго. Виждам, че аргатинът се връща без време. Трябва да се е случило нещо.

Момичето се появи, спретнато в бялата си блуза и черен вълненик на червени черти. Косата му беше сплетена на венец около главата; беше без забрадка, както се носеха момите, и боса, защото ботушките с пиринчени подковки на петите и лачени носове, купени от Георгени, пазеше само за хоро и сватби и когато отиваше в града.

— Ти не си ли гладна? — попита Витория с въздишка, загледана втренчено встрани.

— Не съм гладна — отвърна със смях момичето. — Кого гледаш, мале? Да не виждаш тейко?

— Виждам го — въздъхна жената. — Кой го знае къде е сега, гладен и самичък. Изтичай до кладенеца и донеси вода, запали огъня и сложи котлето за мамалигата. Вземи от полозите едно-две яйца. Извади и сирене в гаванката. На аргатина дай от подсоленото.

— Ей сега, мале — каза момичето, зашляпа из двора и дръпна празната кофа от подставката й.

През портичката за добитъка Митря се промъкна мълчешката в двора. Беше човек с неопределена възраст, нисък, с безцветни очи. Късото му лице се усмихваше някак вдървено. От време на време завираще ръката си с дълги нокти в рижавата си чорлава и сплъстена коса.

— Какво е станало, Митре?

— К'во?

— Какво е станало?

— Нищо не е станало.

— Тогава защо се прибра толкова рано?

— Ха?

— Защо се прибра толкова рано?

— Ами видях, че другите смъкват от паша овцете и кравите, смъкнах ги и аз. Казват, времето се разваляло.

— Кой казва?

— Хората. И аз видях сините врани, като хвърчаха на ята към слънцето. Отиват си, отдето са дошли. Ама най-много ме уплаши един облак откъм Чахлъу. Опасен е такъв облак. Зимата вече идва. Трябва да ми дадеш вече, господарке, кожух, калпак и кожа за едни цървули. Свърши се тя. Първо ще навали сняг, после вълците ще завият из урвите.

Митря бърбореше неясно, гърлено. Опули страшно очи, като говореше за зимата и вълците. Витория усети тръпка по гърба си. Минодора остави кофата с водата на мястото ѝ и се разсмя:

— Чух, че си щял да се жениш, бате Митре?

— Ха?

— Чух, че си щял да се жениш.

— Ами, ще се женя! Де тоз късмет! Каил съм да се ожения и за вдовица или за някоя мома с копеле. Ама докато не посъбера овце, няма да я бъде. Светът стана лош и сега жените са фудулки. Хайде, няма ли да ми дадете?

— Какво да ти дадем?

— Да ми дадете кожух, цървули и калпак, че зимата, дето се казва, иде.

Стопанката сви рамене. Митря седна, мърморейки, в един ъгъл на пруста. Момичето запали бързо огъня на външното огнище, напълни котлето с вода и го сложи на пиростията. Пусна и една шепа

царевично брашно и поръси сол. Неочаквано вятърът прошумоля в сухите клони на близките брези. Боровата гора на Мъгура заклати клонки и зашумя и тя. Витория изправи чело и усети студения повей откъм гората. Кестенявите кичури коса около очите ѝ се развяха. Тя премигна и се помъчи да се съвземе напълно. По целия склон в отдалечените един от друг дворове се чуваха провиквания и висок говор. Кучетата почнаха да лаят. Стълбовете дим се наклоняваха и се разпиляваха по земята.

— Наистина времето се разваля — каза бързо стопанката. — Трябва да се преместим в къщи. Влез, дъще, и запали огъня в оджака.

Момичето грабна пъргаво главните и изтича в трема. Лека мъгла забули слънцето. Откъм високата планина облаците се заспущаха бързо.

— Мале — извика момичето, — оджакът пуши! Някоя животинка трябва да си е свила гнездо в комина.

— Тъй ще да е. Да се качи Митря да го отпуши.

— Добре, ще се кача, ама първо и първо ми дайте кожуха, цървулите и калпака, че идва зимата.

— Прав си. Извади, дъще, от малката стая каквото му трябва на тоя ергенин и му ги пъхни в ръцете, та да се качи с тях на покрива.

— Че аз няма да се кача с тях. Какво ще правя на покрива?

— Да развалиш гнездото на чавките.

— Добре, ще го разваля, ама дайте ми, което ми се пада.

Мърморейки, Митря донесе стълбата, а през това време момичето измъкна от необитаваната стая отвъд трема, сред тежката миризма на кожи и сирене, нещата, които аргатинът искаше, и ги тръшна на пруста:

— На̀ ти кожух! На̀ ти цървули!

Аргатинът се качваше бавно по стълбата, проточил врат встрани, надничайки да види дали не го мамят. Бръкна с дълъг прът в комина, димът изскочи и вятърът го духна встрани. За няколко мига кухненските съдове изпод прогнилия шопрон въвн заеха местата си в трема по полицата на огнището и около него. Кофата отиде на старото си място зад вратата. Митря слезе задъхан, потърси канчето, гребна вода и пи жадно, пръхтейки, после изля обратно останалата вода. След това отиде да разгледа облеклото си за лошо време и да му се порадва. За миг къщата затихна и над селото се чу по-силно воят на вятъра.

Подгонени от първите студени капки, кокошките се качиха на пруста на завет. Витория загледа удивено шарения петел как върви безстрашно и спира на прага. Сърцето ѝ затуптя обнадеждено, очаквайки добрия знак. Но петелът обърна извитата си опашка към оджака и застана с човка към портата. Изкукурига веднъж протяжно и сам се учуди.

— Няма да си дойде... — промълви разтревожено жената.

— Кой? Тейко ли? — попита момичето уплашено.

— Няма да си дойде — повтори поривисто Витория. — Петелът показва, че някой ще излезе от къщи.

— Кой ще излезе?

Жената не отвърна. Загледа наоколо с вкаменено изведнъж лице и видя всичко студено и влажно под лапавицата. Беше притъмняло, слънцето се беше скрило и навремени вятърът шибаше бавно падащите на пруста снежинки, които веднага се стопяваха и изчезваха. Момичето приготвяше бързо обема. Обърна мамалигата върху софрата. Отрязва половината и на дървена талерка я подаде на Митря заедно с една гаванка сирене и глава лук.

— Дай си шепата да ти сипя и малко сол... — подкани го тя.

После опита яйцата, които се варяха в гърненцето, извади ги с дървена лъжица и ги пусна в паница със студена вода. Спря се и загледа озадачено Витория.

— Няма ли да ядеш, мале?

Жената поклати глава.

— Аргатинът отиде да яде в плевнята — каза шепнешком момичето. — Такъв навик има, да не го гледа никой, когато яде.

Покри софрата с месал, оттегли се настрана и натъжена, опря рамо на оджака.

Витория дръпна забрадката над устата си и със скръстени на гърдите ръце продължи да седи изправена на столчето, заглеждана навън, без да вижда бушуването на природните стихии. Навремени вятърът над селото сякаш стихваше и тогава под облаците се чуваше силното бучене на боровата гора.

По едно време се опомни.

— Ти какво правиш ма, дъще?

— И на мене не ми се яде, мале — отвърна Минодора.

— Ти мене не гледай, ами седни, па яж. Не знаеш какво ми е на мене, как си бяхтя ума. Ти си още дете, отсега нататък има да видиш ядовете в живота. Яж и най-вече не мисли за оня дългун на псалтицата. Има грозен нос, като дялан с топор. То аслъ хубаво са прякоросали целия им род: малки очи, а носовете им като дялани с топор. Лошо ми става, като го видя да се лигави такъв, да пее и хортува купешки думи, дето ги е научил в чужбински краища. Събирай си ума, госпойце, и си гледай работата, че си вече мома. Вземи да разбухаш възглавниците, да изтърсиш чергите от прикята си, че съм намислила да те задомявам след Коледа. Ще намеря някой свестен селянин с нова къща в село и овци в планината и ще те дам на него, да се отърва от тебе.

— Не ми се сърди, мале, и не ме гълчи... — каза тихо момичето с насълзени очи.

— Колкото и да ми се цивриш, да знаеш, че зет като сина на псалтицата не ми трябва.

— Не ме жени, майко, за грозен и стар. Искам и аз да се радвам на живота, както и ти си се радвала.

Витория пак дръпна забрадката над устата си и остана все тъй мрачна.

По-после, когато лапавицата спря, каза по-меко:

— Рекох ти да ядеш.

Момичето се подчини и вдигна месала. Жената стана, оправи вълненика си и стегна пояса под гърдите си; после влезе в стаята вдясно, взе шала си, намъкна на краката си дебели чорапи и ботушки; натърка дланите си с босилек, приглади вежди и наметна на гърба си късачето.

— Отивам у попа — рече тя. — Трябва да пратя писмо на Георгица. Гледай кокошките да не си легнат гладни и събуди аргатина. Трябва да се е замотал с кожуха и да е заспал с калпак върху очите.

— Добре, мале — отвърна момичето със сведена глава.

Витория взе дрянвата тояга зад вратата и се упъти към портата. Вятърът беше утихнал, но времето беше на дъжд, мрачно, с надвиснали облаци.

Замислена, Минодора стана, за да отиде в оградата на добитъка да събуди аргатина. Ала на лицето и се изписа някаква мисъл и усмивка. Тя се помая из къщи, изми съдините и помете трохите около

оджака. От тъмната дупка на тавана се подаде едно сиво котенце с кръгли очички, загледа я и е тъничко мяукане си поиска порцията мляко. Минодора сложи до трохите една очукана гаванка и сипа в нея няколко капки мляко. Котарачето скочи гъвкаво върху оджака, мина по поличката, слезе и зализа с розовото си езиче.

Девојката се движеше из къщи с озарени от мисъл очи и си кроеше свой план. Майка ѝ ще се забави доста, зер има както винаги да върши и други работи. През това време тя може да прати Митря да повика Женика, момчето на даскала. Харесваше ѝ как бързо пише и я поглежда дяволито е черните си като маслинки очи. Учено момче е Женика; учи в гимназията в Яш, в четвърти клас е; даскалът иска да го прави доктор. Носи си и мастилото, и листовете, когато идва и сяда на масата пред огледалото. Първо поглежда в огледалото муцуната и перчема си, после се обръща, втренчил в нея очи, и чака с перото в ръка.

Намислила си е тя вече какво ще каже в писмото си до Гица Топор и как ще го каже. Научила е едни хубави думи, които ще му харесат. И сега гледа котарачето и си ги шепне:

„Взех перото да ти пиша, мъката си да опиша на туй малко листице с много любов от сърце; как си със здравето да знам, че от всичко то най-скъпото е нам.“ Има още и други неща. На края трябва да пише така: *„Тъжно се покланям пред тебе, аз, Минодора Липан.“*

Харесваше и Женика, синът на господин Миронеску, защото пише хубаво и не се мае. Перото му скърца по хартията, после ѝ чете писмото и се усмихва. Други писари в селото имат обичай да слагат свои думи. Тогава писмото става тяхно, а тя иска да прати свое, нейно си писмо.

— Искаш ли още мляко? — пита тя котарачето.

— Искам — отвърща то тъничко.

Минодора му наля още мъничко, след това затананика някаква песен, излезе навън и отиде да събуди заспалия в кожуха си Митря, аргатина.

III

Витория Липан се отправи към църквата по дългите криви улички, после мина по пътеките между градините. Подхлъзваше се от време на време по калта, макар иначе пътят да беше чист, тъй като камънакът и пясъкът бяха попили кишата. Църквата се издигаше на една височинка, и наоколо ѝ бяха гробищата. Близо до нея вдясно беше разположено стопанството на отец Данила с къщата, плевните и пристройките. От другата страна на църквата имаше една къщица като самотна гъба сред полето. Там живееше баба Маранда. Витория имаше работа и при нея. Сега отиваше първо при попа да стъкми писмото ѝ. При баба Маранда щеше да отиде, когато мръкне, по тъмно, за да не я види никой.

За да се подготви овреме и както трябва с всичко, тя се отби в кръчмата. Влезе изотзад, за да не я заприказва тоя или оня. Зер всички я питат за мъжа ѝ, а тя трябва да свива рамене и да се чувства унижена и посрамена. Ала въпреки това се смее и им отвръща наперено.

Сега не ѝ се говореше. Повика в задната стаичка господин Йордан, кръчмаря, човек с пристойно държане, с червени бузи и голям корем, едва придържан от кемера му. Той дойде веднага, като едвам се промъкна през тясната и ниска вратичка. Подаде му една зелена мъничка гарафа да ѝ я напълни с четвърт от хубавата ракия. Поиска и плик и хартия за писмо. Пъхна стъкленицата в пазвата си, стисна до гърдите си с двата пръста на лявата ръка плика и листа, завити в черна хартия, и така се заизкачва към къщата на попа. Кучетата се спуснаха към портата и я посрещнаха със силен лай.

Витория се провикна и зачука на портата. От кухнята до голямата къща излезе един аргатин с подпухнало лице. Сопна се на кучетата, напсува ги, наведе се, грабна от земята една цепеница, която му попадна, и я запрати по тях. Витория мина по пътеката към голямата къща и влезе при попадията. В делничен ден винаги я заварваше на стана да тъче вълнени черги и килими. Бледа, тънка и

суха, тя все се оплакваше със слаб глас, че планинският въздух не ѝ понасял. Попадията беше от равнините край Прут. Там хората живеят другояче, сред просторни ниви и слънце. Тук и лете ходела с кожухче и пак не можела да се стопли. Двайсет и шест години, откак се отделила от рода си и не си била ходила. А отец Иримия Илиуц и презвитерът Мария били вече стари и не можели да пътуват, да дойдат при нея в планината. С шест деца бе дарила попадията съпруга си, отец Данила, всичките момчета и всичките здрави и яки, с твърди бузи. Учеха се в разни училища и добре им беше в равнината, но още по-добре се чувствуваха в планината. Всичкото здраве и всичката кръв на госпожа Аглая се бяха влели в тях и те растяха все по-яки и по-силни.

Витория ѝ рече „добър вечер“ и ѝ целуна ръка. Попадията отвърна със слабия си глас:

— Отчето ти трябва, Витория, нали?

— Дойдох да се посъветвам със светиня му и да ми напише едно писмо.

— Добре, Витория. Отец Данила е в голямата стая. Току-що се прибра от планината. Много ядове има с хората и много приказки е трябвало да изприказва, ама той, както го знаеш, умее да ги придумва и ги придобрил. Хапна и сега май си почива.

Вратата се отвори и се чу дебел глас:

— Кой е там?

— Ние сме, отче Данила.

— Аха, ти ли си, Витория? Ела насам.

Отец Даниил Милиеш разтвори широко вратата като за себе си. Разпери ръце и брадата му се развя над корема. Той беше висок, пълен човек, с малки проницателни очи. Посивялата му коса беше гладко вчесана и сплетена на плитка. Зъбите му блестяха под гъстите мустаци.

Витория влезе и затвори вратата зад себе си. Попадията остана сама със стана и в здрача на свечеряването се наведе още повече над моделите си.

— Писмо ли искаш да напиша? — попита свещеникът. — Седни. Само да запаля ламбата и веднага ще ти го напиша.

— И за туй съм дошла, отче — отвърна жената, — ала и друга неволя ме води при тебе, съвет да ти искам.

— Добре, да чуя. Какво има?

Витория остави внимателно на средата на кръглата маса плика и белия лист. Поколеба се малко, като плъзгаше очи по градските мебели в стаята, без да ги вижда.

— Отче — почна тя сдържано, — не зная какво става с моя човек. Почнах да се кахъря.

Силните зъби на отец Данила се показаха и той рече весело:

— Защо се кахъриш? Я си гледай рахата. Човекът е отишъл по работите си. Утре, другиден ще се върне с пълен кемер. Ще ти донесе нов копrienен шал от Пятра.

— Добре ще е да е така, както казва светиия ти. Аз смятам, че е станало нещо, затова се бави.

— Знаеш ли нещо? Подушила ли си нещо?

— Не. Тъкмо затуй съм кахърна. През тия двайсет години научих пътищата му, знам кога тръгва и кога се връща. Може да се забави ден-два, да погуляе със свирачи, като всеки мъж, ала след туй се прибира в гнездото си. Знае, че го чакам, пък и аз не съм му била омразна.

Отец Данила се засмя:

— Знаем, знаем и то ни радва.

— Тъй че, макар да съм проста жена, броих дните на пръсти. И преди седем години ходи в Дорна за овце. Купи ги благополучно и се върна мирно и тихо в къщи. Имаше време да ги смъкне за зимуване по местата, наети от по-рано, да ги повери на овчарите, да стои при тях, докато ги преброят, да направи сметките, на плати на овчарите, после се отби един ден в Яш и още един ден в Пятра и след двайсет дни се върна. Но сега стана два пъти по толкоз.

— Така ли? Туй не знаех.

— Че ти, отче, отде ще знаеш! Не живееш с него, та да знаеш. Само мене ме боли и само аз премислям нощя всичко туй, когато будувам и слушам щуреца в огнището. А и таз ноц сънувах сън, който ми даде знак.

— Остави сънищата. Повечето са лъжливи.

— Понякога може да са лъжливи, отче, ала този сън ми дава отговор. Дето толкова го викам и очаквам, все трябваше да ми се даде отговор. Лошо го сънувах. Минаваше на кон през една черна вода.

— Значи, ще се върне.

— Не, няма да се върне. Беше гърбом към мене.

— Женски приказки са туй. Откога ви пълня главите и ви разправям да не вярвате в такива ереси!

— Не е ерес туй, отче, истински сън е.

— Както и да е. Нека бъде, както ти казваш. Трябва да има някаква причина, която го кара да се бави. Може да лежи болен, може да си е изкълчил ръка или крак...

— И туй съм мислила, отче. Ако беше тъй, щях да имам писмо. Нямаше сега да съм тука, щях да бъда при него.

— Да не би да е извършил някоя беля и да е в тюрмата?

Жената поклати глава недоверчиво.

— Да отслужи за него молитва в църква — заключи отец Данила. — Господ ще ти даде просветление и утешение.

— Тъй, тъй, отче, туй ще е най-добре. Сега надеждата ми е в господа, в божията майка и в свети Георги. Помоли се за мене и те ще ми помогнат. Сега нямам пари у себе си, но ще дам колкото трябва, че има откъде.

— Знам, Витория, не се тревожа аз за туй. А и не ми трябват пари. Повече ще съм ти благодарен за едно овне с дебела опашка, от тия, дето Некифор ги докара. Много ще ме зарадваш, ако ми подариш едно от тях, когато напролет се върнат стадата.

— Ще стане, отче, само да видя веднъж мъжа си в къщи. Нали за такъв съвет съм дошла? Няма къде другаде да отида. Светиня ти ни е тук, в тоя планински пущинак, и кмет, и префект. Мислех биле да пишеш там, в Дорна, на началника на града, да питаш какво става.

— Хм! И туй може. Ала кой го познава там?

— Никой не го познава, зер там той е чужд. Пък и трябваше да купи овцете от едни овчари от Раръу.

— Ами тогава за какво да пиша? В Раръу господар е Горската вещица.

Попът се развесели. Жената на Липан сложи ръка на устата си, въздъхна и се извърна встрани.

— Виждам, че си донесла лист. За туй ли писмо става дума?

— Не. Искам да пратя вест на момчето.

— Добре тогава. Да го напиша веднага.

— Напиши го, отче — потвърди жената.

Тя сви вежди, впери очи пред себе си, видя Георгица между овчарите и овцете в низината и му заговори с натъртени думи.

Наведен над масата, отец Данила чакаше с перото в ръка, разкопчал риза над косматите си гърди, сякаш щеше да върши не много лека работа.

Ваталите на стана на попадията хлопнаха няколко пъти в другата стая.

— Георгиеш, мило мамино момче — почна Витория, вперила отдалеч очи в сина си, — знай, че баща ти не се е върнал още в къщи и аз смятам, че с божията воля може да е пристигнал там, в Кристещ. Ако пък не е дошъл, виж, разбери се там с кехаята дядо Алекса и продайте колкото трябва от старите угоени овци, за да се сдобиете с пари. Ако не ви стигнат, пиши да ви пратим оттук, тъй като в къщи имаме още седемдесет овчи кожи и сто агнешки и шейсет тулума сирене и деветдесет калъпа пушено сирене. Ще продам и ще ви пратя пари. Ала след туй да си дойдеш за светите празници, защото имам нужда от тебе, че сега ти си мъжът в къщи.

Отец Даниил Милиеш слушаше внимателно, потвърждаваше с глава и се усмихваше снизходително. Натопи вързаната с конец перодръжка в едно прашно шишенце с виолетово мастило, приготви ръката си, като я завъртя ловко няколко пъти и написа едно много хубаво писмо, което Витория изслуша благоговейно:

— „Прескъпи мой сине! — зачете с дебелия си глас отец Даниил Милиеш. — Съобщавам ти, че по милост божия съм здрава и желая да чуя същото и за тебе. Ще продам продукти от склада и ще ти пратя парите, от които се нуждаеш.“

Витория разбираше, че всичко е казано в писмото точно както тя искаше, само че по-ясно и по-хубаво. Целуна ръка на попа и пак му обеща овнето.

IV

Мина по мрак край гробищата. Самотната къщица на баба Маранда пращаше към дола тънки струйки светлина през малкото си колкото педя прозорче. Щом се приближи до вратата, отвътре се раздаде някакво чудновато джавкане като на животно от друг свят. Сякаш някой го душеше и то се мяташе в предсмъртни гърчове. Кроткият глас на бабата, която бърбореше зад вратата, не успяваше да го умири.

„Куче на магьосница — каза си Витория, като клатеше глава. — Зъбите му трябва да са от челик и баба Маранда му ги остри с черен брус.“

Вратата се отвори.

— Ти ли си, Витория? Чаках те.

— Тъй ли? — учуди се жената. — Трябва да си ме видяла, като отивах у попа.

— Не, не, от другаде имам аз хабер. Влез де.

Кученцето на магьосницата все още ръмжеше тъничко в нишата под оджака. Беше слабичко пале с щръкнали като на прилеп уши и облещени очи. Тънката му кожа с пепеляв миши цвят потръпваше навремени и се набръчкваше. То така се разджавкваше, сякаш искаше всички да сплаши.

— Млъкни, бабиното момиченце, и стой мирничко — закани му се с пръст старицата.

Бабиното момиченце млъкна и се сви на кравай в къта си.

Витория попита усмихнато:

— Да не го държиш в това кученце?

— Кого да държа?

— Не зная как да го нарека. Ти по-добре му знаеш името.

— Драга Витория — втренчи очи старицата в тавана и плесна ръце, — и друг път съм ти думала да не говориш за него и още повече да не споменаващ името му, че голямо премеждие може да ни сполети.

— Добре, добре — отвърна жената и се огледа наоколо. — Ти пита ли го?

— Какво да питам?

Жената на Липан приседна на края на одъра в малката ниска стаичка. Миришеше на дим. Сухи цветя, струпани из ъглите и по гредите, смесваха острия си аромат с миризмата на дима. До единия край на одъра под възглавници и завивки имаше голям брашовски сандък, изписан с червена боя. На дебелиите му халки висеше тежък катанец. „Може да е в този сандък“ — колебливо помисли Витория. Из цялото село се бе разчуло, че баба Маранда крие в къщи оня с нечестивото име. Ако го споменеш и не свариш да направиш в устата си кръст с езика, той ти отнема говора. Кой можеше да знае какъв ще да е този демон? Витория беше склонна да вярва, че той все пак се крие в това кученце. Всичко, което казва старицата, може да е лъжа, ала едно беше вярно, че тя знае някакви тайни неща и мурафети.

Въздъхна и зачака. Старицата знаеше добре какъв вятър води при нея жената на Липан, ала не я запита за нищо и почна да се окайва:

— Ох, тежко ми и горко! Никой не знае как поминувам аз тука, никой не ме поглежда, никой не ме сайдисва с наръч дърва или шепя брашно. Само кога ги слети зло или болест, тогаз се сецат за мене.

— Бабо Марандо — рече Витория, като я загледа втренчено. — Искам право да ми кажеш, излязла ли си някой път от моя дом с празни ръце?

— Не съм, не съм, невясто, грях ще сторя, ако река такова нещо. Господ ме чува.

Витория извърна очи към изток. Оттам ги гледаше и се усмихваше преподобният Сисой, който има власт на някои дребни демони. Иконата беше стара, зографисана на липова дъска. Най-хубавото в нея беше бялата брада на светеца, развята от някакъв неподвижен вятър.

— Тогава защо говориш тъй пред мене?

— Не говоря за тебе. Говоря за тези лоши хора, сред които живеем.

— Друго трябва да ми кажеш ти на мене, бабо Марандо. Ето, донесла съм ти четвърт от хубавата Йорданова ракия. Изсипи я в твоята бъклица и ми върни шишето, че друг път пак да ти донеса. Пък

ако утре си направиш труд да наминеш към нас, не забравяй да вземеш дисагите си. Донеси и една паница да ти дам малко сирене.

Старицата стоеше загледана в тракащото пламъче на газеничето, поставено на поличката над оджака.

— Хората са лоши, баба — заоплаква се тя жално, като клатеше глава със свити устни. — Разбрах, че твоят мъж, Некифор Липан е стигнал живо-здро̀во там, в тази Дорна, дето трябвало да купи овце от едни овчари. Ама после се намерила една пъстроока със сключени вежди, препречила му пътя и не го пуца да мине.

Витория затаи дъх; усети, че се задушава.

— Купил ли е овцете?

— Туй не мога още да зная, баби. И да ги е купил, останали са му пари за харчене. Там той е като царски син, лапа жълтицата и я изплюва право срещу свирачите.

— Може ли да бъде вярно таквoз нещо, бабо Марандо? Мене гаче ли ми се не вярва.

— Вярно е, баби, вярно е. Ще ти хвърля и на карти да видиш и ти с очите си какво се пада. Таквoз ми се случи и на мене с моя на младини.

— И върна ли се?

— Върна се ами. Ама такова посрещане му направих, та не знаеше де да се дене.

Старицата измъкна от пояса си мазни оръфани по ъглите карти. Сложи на одъра една трикрака масичка, покри я с пешкир и нареди картите с образи наред с другите, означаващи скърби и радости.

Даде на Витория дама купа да я прокара леко по устата си и да си я нарече.

— Виждаш ли, невесто, как ти се падат сълзи и мъка? Ето го и твоя човек, поп спатия, пада се другаде, между много хора. Там е и пъстрооката жена, както ти казах.

Витория се замисли, претегляйки в себе си истината.

— Тъй показват картите — съгласи се тя, — ала искам да зная дали той го е видял най-напред.

— Кой той?

Витория отправи поглед към кученцето. То я гледаше с изпъкналите си очи и ръмжеше тихичко, сякаш изпод земята.

Старицата пошепна:

— Истина е. Няма какво да не вярваш.

— Нощес го сънувах, че газии на кон през една черна вода... — каза тихо жената.

— Не ти ли казвам аз? Човек на кон значи кавга.

— Отиваше към заход слънце.

— Както показват и картите: отива към чужда постеля.

Витория въздъхна. Сви устни и ги изкриви.

— Може, ала мъчно мога да повярвам такова нещо.

— Знам, че ти е мъчно. Питай го, кога се върне. Той няма да ти каже, зер не е глупав, ала ти го попитай.

— Добре, добре. Най ще се радвам да го видя да си дойде в къщи.

— Ще го видиш. Картите показват накрая радост и подарък.

Старицата размърда из стаята тежкото си тяло и затърси бъклицата, за да налее в нея хубавата ракия от кръчмата на Йордан. Месата по хълбоците и набръчканите й бузи се тресяха. Наведе се запъхтяна да вдигне трикраката масичка. Малките й очи не изпущаха нито за миг жената на Липан.

После седна пак на одъра и рече с променен глас:

— Ако стане нужда, може да се прати към това място и птицата, дето вика нощно време и има човешки очи. По-мъчно е да се направи туй, зер може да се случи нещо лошо, ала може.

— За да умре душманката ли?

Старицата потвърди, като притисна брадичка на гърдите си. Сърцето на Витория затуптя. Въпреки всичко тя реши твърдо в себе си смъртта на пъстрооката.

Сметна, че е длъжна да даде на светеца и на господ едно обяснение и рече:

— Първо ще прочета молитвите, които трябва, пред света Богородица. После ще тримирия дванайсет петъка подред. Дотогава може човекът ми да се върне.

— Дай боже... — въздъхна тъничко баба Маранда пак с променен, съвсем чужд глас.

Когато се намери вън, Витория погледна тънките облаци на небето, през които прозираше месечината. Зад нея гласът на кученцето се чуваше като скърцане на трион. Слуша го, докато се превърна на

трептене в ушите ѝ. Тогава от гробовете в гробището прелетя бавно оная птица, за която ѝ каза баба Маранда.

Не се боеше. Знаеше, че е праведна и справедлива. Все пак ускори крачки. Вятърът беше съвсем утихнал и в дола се чуваше бученето на Таркью.

У тях газеничето беше угасено. Влезе, разрови огнището в двора и намери въглени под пепелта. Спъна се в нещо меко. Насмалко да падне. Бутна го с тоягата.

От кожуха се раздаде сънливият глас на Митря:

— Кой е там бе?

Витория се засмя и не му отговори. Аргатинът скочи и извика задавено:

— Кой е там?

Втурна се към портата с издадена напред глава. Не видя никой и се спря.

— Какво има, Митре? — попита го стопанката.

— Кой е там бе? — извика пак аргатинът. После се обърна към жената. — Няма го. Отишъл си е.

— Кой?

— Онзи, дето беше тука. Видях го, както тебе виждам. Виках по него, дордето ти излезе. И сега го няма. Сякаш в земята потъна. Тъй ми се случи веднъж и в планината. Не е чиста тази работа, да знаеш.

— Добре, добре, Митре. Пъхни се пак в кожуха и се обърни на другата страна, за да не ти се случи пак.

— Кой си бе, хей? — провикна се пак аргатинът, но този път по-слабо и по-неуверено. После вдигна лакът и се почеса под мишницата.

Витория се смееше. В къщи светна.

— Ти ли си, мале? — попита Минодора от сянката в пруста. — Бях заспала и се уплаших, като чух да се вика.

— Как да не викаш, когато видиш рогатия — измърмори Митря. — Трябва да се повика поп Данила да свети вода и да поръси. Отивам да спя на другата страна до оградата.

Помъкнал кожуха подире си като някакъв труп, аргатинът отиде в другата част на тъмнината.

Стопанката влезе в къщи, запали кандилото и се прекръсти пред иконите. Двата прозореца премигнаха и засветиха слабо.

V

Когато наближиха зимните празници, Георгица остави овцете в кошарите край река Жижия на грижата на стария кехая Алекса и се прибра у дома си. Некифор Липан не беше ходил там, както правеше всяка година по въведения от него ред, а момчето беше изпълнило поръката на майка си от писмото, съставено от отец Данила.

Витория го посрещна много радостно и го целуна по двете страни; после отиде в друга стая и се затвори там да се наплаче самичка. Ала веднага се сети, че синът ѝ иде от дълъг път, че е уморен и най-вече гладен. Върна се при него, като носеше пресен хляб и кошче пушени пъстърви. Прати Митря да донесе от кръчмата на Йордан малко от хубавата ракия и накара Георгица да ѝ разкаже всичко.

— Влез изотзад! — викна тя подир аргатина.

Върна се, седна на крайчеца на одъра и се приготви да слуша.

Георгица имаше гъсти хубави вежди и нейните очи. Не беше много приказлив, но можа доста добре да разкаже какво беше оставил и какво беше видял. Имаше нов кемер и му беше драго да разкопчае везаното си кожухче, докато говори, и да пъхне ръце в кемера. Усмивваше се хубаво като момиче, мустачките му едва бяха наболи. Витория седеше от другата страна на софрата и му се радваше. Минодора се беше сгушила на ниско столче, готова да скочи, колкото пъти потрябва нещо. Вън се виждаше леко заснежената гора под синьото небе и слънцето, от което снегът се топеше.

— Добре ли е всичко там?

— Всичко. Намерихме висок и жилав камъш. Изплетохме кошари да издържат три години. Изкопахме и землянки. Оправих всички с парите. Там още няма зима и овцете намират трева из мочурищата. Някои от стопаните на местата вдигнаха врява, но бай Алекса, кехаята, знаеше как да им отвърне, зер той е ходил много и за петдесет и пети път отива на Жижия и на Прут. После преброихме овцете и бай Алекса ги отбеляза на рабоша, а аз ги записах в тефтера.

Бай Алекса ми се смя. Казваше, че за пръв път виждал овце да се записват в тефтер.

Минодора се обади от мястото си.

— Какви са хората там?

— Хора като всички хора — засмя се момъкът.

— Хора стават ли?

— Стават. После се качих на влака и пътувахме, пътувахме, докато стигнахме Пятра.

Жените знаеха нещо смътно за влака. Не посмяха да искат да им обясни.

Замълчаха. Един страшен въпрос се беше изправил помежду им.

Витория почака да отмине вълната, която я задушаваше, и каза тихо, като погледна светлината навън:

— Нямам още никаква вест от баща ти.

Георгица остави полека лъжицата до паницата и бутна настрана хляба, изпечен нарочно за него. Загледа се и той през прозореца. Криволичещата пътека беше пуста.

— Какво може да е, не разбирам — продължи майката. — Посъветвах се с попа, платих му да чете молитви. Ще почакам още малко да видя какво е решил господ. Мисля и тъй, и инак, премислям, ала един сън ме гризе и ме съсипва. Ще видя какво ще стане, докато изтримиря дванадесетте петъка. Нали сме сами тук, без роднини, ще трябва тебе да пратя, като мъж, да потърсиш баща си и да го намериш.

— Ще отида — рече Георгица колебливо. — Може нещо да му се е случило.

— Какво може да му се е случило — отвърна поривисто майка му. — Не вярвам някоя жена да му е направила магия, както казва баба Маранда. Разбрах сега, че демонът, дето е у нея, ако то има, е глупав. Или е глупав, или няма никаква сила, затуй я държи тъй окаяна и сиромашкия. Ако имаше сила да узнае къде е, щеше да може и да го върне. Нямахте да трябва да прави, както ме съветва тя, магии и знаци по восъчни човечета, да им пробожда очите и сърцето, та боденето да стигнело очите и сърцето на онази. Моят сън е по-лош знак. Право казваш ти: случило му се е нещо, за което ме е страх да помисля. По-добре да е тъй, както казва бабата, отколкото туй, което показва моят сън.

— Какво казва баба Маранда и за какви магии става дума? — запита момчето много учудено и зачака с полуотворени уста.

— Както не знаеш, сине, тези неща, тъй ядовете и болестите тебе да не знаят. Приказвам и аз, като че съм сама. Мисля, че и другите ги знаят. Зер и деня, и нощя само за туй мисля. Трябва да отидеш да търсиш баща си, друго няма какво да знаеш.

— Ще отида, щом казваш, ала добре ще е да ми кажеш къде и как, за да знам какво да правя.

Витория премигна и го загледа. Видя, че е стеснителен и колеблив, а тя мислеше за толкова неща, изпълнена беше с толкова решителност и болка. Въздъхна ядосано и почна да прибира масата с отсечени движения. Минодора понечи да ѝ помогне, но тя я бутна с лакът настрана. Георгица се прекръсти пред иконите и благодари на бога за софрата, после излезе из село да се срещне с приятели и да научи новини за момите, с които се имаше. Майка му го сподире с поглед далече по уличката, след това седна до оджака, стисна глава с опрени на коленете лакти и потъна в мисли, както правеше напоследък.

Съмнението, което се бе промъкнало в душата ѝ, в съзнанието ѝ, беше като вечно буден червей.

Постепенно се откъсна от всичко наоколо и потъна в себе си. Разбираше, че трябва да се откаже от надеждата да ѝ помогне единственият мъж в къщата им. Това беше голямо огорчение за нея. Може би той се осланяше на нея. Все пак ще намери начин тя да помогне с ума си, а той с мишците си. Цялото ѝ същество се съсредоточаваше върху тая тъма, от която трябваше да бликне светлината. Това беше, както се казва, едни проблем — дума и понятие, свършено непознати за една жена от планината.

Времето спря. Все пак тя го отмерваше с тримиренето на петъците, през които се мотаеше насам-натам, без да яде, без да пие вода, без да продумва дума, дръпнала черната забрадка върху устата си. Празниците и веселбите през дългите зимни нощи и наедряването на деня за пръв път ѝ бяха чужди и далечни. Беше се отказала от новогодишните пожелания и песни, от игрите и хората, от обичаите и от всичката врява и веселие в тоя планински кът.

Отдалечени от хората на низината, поколения след поколения през стотици и стотици години се бяха радвали на нарастването на

деня и почването на новата година. Всичко си вървеше като по времето на Бурбиста, древния цар; сменяли са се владетели, променяли са се езиците, но навиците на човека и на природата са си останали; тъй че редно беше и нейните деца да вземат полагаемото им се от живота. Ала тя се смяташе мъртва, както смяташе мъртъв и мъжа си, който не беше при нея. Едва сега разбираше, че любовта ѝ се е запазила такава, каквато беше на младини. Би трябвало да се срамува, защото има големи деца; но тя признаваше това само пред себе си, пред нощите и пред щурците в оджака.

Когато на Богоявление отец Даниил Милиеш благослови кладенците, изворите и всички води, гората на Магура беше цялата заскрежена. Небесният свод зеленееше, урвите бяха пълни с преспи, пътищата към река Бистрица затворени. Но беше седмият петък от Виториното тримирене и тя реши в своето усамотение да направи едно пътуване до Пятра, до манастира „Бистрица“.

— Хората казват, че щом по Богоявление има скреж, годината ще бъде берекетлия — каза Георгица, когато се връщаха от църква.

— Тъй казват — отвърна майка му, — ала за нас няма вече нито радост, нито берекет.

Очите на момъка се натъжиха. Тази година всичките веселби му бяха отровени.

— Пригответе с Митря шейната — продължи Витория. — Напълни я със сено, сложи и един чувал ечемик за конете. Утре сутринта ще тръгнем за Пятра.

— Ще можем ли по това време, мале?

— Ще се опитаме; който не се опитва, не сполучва.

— И това е вярно — отвърна момчето натъжено, защото нямаше да отиде на хорото на другия ден.

— На хорото ще отиде сестра ти — продължи жената, като го гледаше с крайчеца на окоето си. — Ще каже тя на момите по някоя добра дума за тебе, а ние ще си гледаме работата.

„Тази мойта майка трябва да е магьосница; познава какво мислиш“... — разсъждаваше много учуден Георгица.

Щом стигнаха в къщи, отиде намръщен в обора и отдели двете пъстри кончета, които си подхождаха във впряг. Даде им ечемик в една копаня и очисти опашките и гривите им от бодилите. После блъсна с крак шейната и я избута от отвора на плевника. Пригответи всичко сам,

без Митря, за да се отърве от една грижа, като си мислеше колко свободен беше в планината като дете и колко хубави неща бяха в негова власт. Потокът и вировете, пътеките към къпинака и по-нагоре, към боровинките, и приказките, които слушаше вечер в егрека, когато пламъците на огъня осветяваха края на гората, всичко беше негово, когато обикаляше на воля подир стадата на овчарите; знаеше да вика на свечеряване лещарките и сръндаците. Всичко това му напомняше сега сеното, в чийто дъх преминаха летата на детинството му. И всичко се разпиля, както се разпилява сега в студа дъхът на сеното. Сега вече се впряга в живота с тежки грижи. Изглежда, че баща му Некифор е паднал нейде и е загинал или пък хайдуци са го убили. Премного е още млад за такива тежки грижи около стопанството им. И как се е променила майка му! Гледа все сърдито, все е настръхнала, готова да се кара.

Когато влезе в къщи, Витория вдигна глава от огнището.

— Не гледай тъй начумерено, Георгица. Слънцето отсега нататък започва да изгрява за теб.

„Какво ли иска да каже?“ — запита се той, без да й отвърне.

— Аз чета в тебе, макар да не зная четмо и писмо. Трябва да разбереш, че е свършено вече с игрите. Отсега нататък трябва да покажеш, че си мъж. Аз нямам помощ от друго, имам нужда от твоите мишци.

В гласа на майка му трептяха сълзи. Домъчня му малко за нея, ала не можеше да измисли нито една утешителна дума.

На другия ден, събота, тръгнаха по изгрев, загърнати в кожуси. Времето беше тихо и меко, ала пътят беше мъчен, защото още нямаше добри пъртини. Конете се бореха усърдно. По едно време Георгица хвърли кожуха и измъкна изпод сеното една дървена лопата. Щом почна да се бори с прясната, изведнъж усети в себе си сила и упоритост и не спря, докато не я надви, като да беше живо същество. Погледна към майка си, видя, че тя се усмихва и разбра, че и е дал отговора, който вчера не можа да измисли. „Жените са по-хитри — каза си той, като хващаше поводите, — но умеят да говорят; мъжете са по-глупави, ала са по-смели и по-упорити.“

Тези думи пак майка му ги беше казала някога.

Едва към пладне стигнаха река Бистрица. Минаха по замръзналата река, пътят към града беше заледен. Отбиха вляво, в

манастира. Пристигнаха тъкмо за вечерното богослужение сред запалени свещи и псалмопения. Всички монаси бяха по троновите си с наведени калимавки. Архимандрит Висарион, игуменът, отслужваше вечернята.

Момчето остана назад, за да прибере конете. Витория остави кожуха си до вратата и тръгна пъргаво само по късаче, стъпвайки меко с цървулите си по килима. Спря пред иконостаса и много смирено и набожно се поклони дълбоко пред светците и се прекръсти, опирайки десница до земята. Докато се кръстеше, тя бързо шепнеше мисълта, която я изгаряше. После се приближи до свещниците и запали свещите, които носеше от къщи, увити в бял пош, обточен със златни пулчета, отиде при най-голямата и най-почитаната икона в манастира, пред която най-много искаше да изкаже мъката си. Света Ана я погледна през дима на свещите и планинката коленичи и ѝ целуна ръка. Смирено, със сведено чело, тя ѝ подари поша с една сребърна пара, завързана в единия ъгъл, и каза шепнешком тайната си; каза и съня си и поиска отговор. Предаде се на светицата с цялата си душа, като ранена жертва, и остави сълзите си да капят по поша. После стана и без да вижда никого, отиде до вратата вляво от олтара, скръсти смирено ръце под гърдите си, наведе глава и зачака.

Чу кротък глас. Разбра, че някой я вика. Отвори очи, погледна олтара и видя преподобния Висарион. Веднага коленичи и целуна полите на одеждите му. А старият сух йеромонах с бяла брада положи ръка на главата ѝ.

— Отче, дошла съм да питам нещо и да искам съвет... — пошепна тя.

— Помоли ли се пред света Ана?

— Помолих се.

— Тогава чакай — поръча и архимандритът.

Тя застана неподвижна и зачака.

След като свърши светата служба, йеромонахът ѝ каза да го последва. Изкачиха стълбите към неговите покои, после я остави да почака още в една висока стая с канапета, маси и отбрани украси. „Игуменът е също като богаташ...“ — помисли тя, но не посмя да седне.

Влезе преподобният Висарион. Попита я откъде е. Спомнял си, че я бил виждал в светия манастир с мъжа ѝ.

— Вярно, преподобни отче. Тогава дойдохме с мъжа ми зарад един мор по нашите овце в полето. И света Ана ги спаси. Сега, свети отче, съм дошла за мъжа си, дете загина. Отиде да купува овце. Отиде по Петровден и вече не се върна.

Разправи на отец Висарион всичко с повече думи, отколкото беше необходимо. Старецът я слушаше и кимаше с глава. Уморен беше, спеше му се, ала я слушаше благосклонно.

— Съобщила ли си на властта?

— На коя власт? В наше село няма ни кмет, ни стражар. Оплаках се само на отец Данила. И сега дойдох да преплача на света Ана.

— Добре си сторила, невесто. Да почакаме. Света Ана ще се застъпи за тебе пред престола на небесното царство. А дотогава ти иди при земните власти в Пятра. Иди в полицията и при префекта и им разкажи случилото се, за да разследват.

— Разбирам — отвърна Витория, — и при тях ще ида, ала голямата ми надежда е другаде.

VI

Прекара нощта в една килия под покоите на архимандрита, след което стоя дълго на приказка с жените, дошли от далечни места. Беше вече късно, когато те отидоха да спят. Влезе Георгица, изтегна се на една страна на одърчето и веднага заспа, сякаш се пренесе в друг, щастлив свят. Тя остана сама под кандилото и иконите, замислена дълбоко върху това, което имаше да прави на другия ден. Струваше ѝ се най-мъчното нещо да намери между толкова други улици тъкмо оная, която ѝ трябва, и на тази улица тъкмо къщата на много катове. Във всички стаи седели хора пред маси с писалка зад ухото и пишели. А в една отделна стая седял най-главният — кмет или префект, или полицаи. Бил дебел, брадат и гледал намръщено. Вадел чибука от устата си и крещял на по-малките. Щом го чуели, писарите в другите стаи навеждали глава и пишели усърдно, като се поглеждали скришом и си правели знаци.

Там, значи, е земната власт. И във всички градове чак до Букурещ имало такива служители — и кметове, и префекти, и полицаи; а в Букурещ стоял кралят на трон и давал заповеди на всички. Добре е, много е добре, че е тъй наредено: всичко да се върши по заповед и да се записва какво е направено. Тъй в градовете се знаело кой продава добитък и кой купува и кой накъде отива. Тъй било и в Дорна. Не като нагоре по Таркю, дето хората все още живеят като едно време и както им сече главата. Ако някой направи някоя беля или убие някого, запрашва в планината, крие се из скалите и се храни с малини като мечките, докато зимата го прогони. Тогава хората го хващат, връзват го и го предават долу на властите.

Вярно е, че докато тая беда не бе сполетяла дома ѝ, тя не проявяваше любопитство към тия кралски служители, нито пък ѝ трябваша. Гледаше си домакинството и овцете, продаваше сирене, даваше на бирника данъка, и толкоз. Това дори беше повече мъжка работа. Некифор Липан отбираще от всичките тези работи и винаги знаеше на коя врата да похлопа и пред какъв служител да се яви, тъй

като от младини ходеше по ония места долу в кралството; а тя, като жена, си остана в дивотията. Знаеше кое как да стори, ала пред другия, непознатия свят пристъпваше плахо.

На другия ден след изгрев-слънце отиде в Пятра. Беше виждала града по време на панаира, ала го познаваше откъм другата страна: откъм блъсканицата и навалищата, откъм веселбите и кръчмите, дето ставаше сборището на планинците. Отседна със сина си в един познат хан, ядоха печено на скара месо и бял хляб и изпиха една гарафа вино. Още щом отвори уста да попита, Витория научи къде може да намери господин префекта. Само префектът можел да разследва нещо, станало вън от града, ала в неговите предели. Остави сина си и шейната в хана и отиде сама. Веднага го намери. С питане навсякъде можеш да отидеш.

Къщата беше голяма, хубава и на няколко ката. Сърцето и се успокои веднага, като видя там да ходят насам-натам хора, облечени като по нейния край. Попита ги и те ѝ казаха, че там било и съдилището, дето хората се съдят. И туй знаеше тя от мъжа си, ала за пръв път се сблъскваше с тия неща.

Изкачи се на втория кат по едни широки стъпала. Един стар разсилен я запита кого дири. Господин префекта търсела. Много добре; да чакала, докато ѝ дойде редът.

Зачака. Обмисляше как с по-сгодни думи да разкаже случката.

Погледът ѝ се замрежи, когато влезе в хубавата стая със скъпа наредба. Видя, че префектът не е нито брадат, нито пуши с чибук, нито пък е намръщен. Млад човек с бръснато лице и подстригана коса, сресана на път в средата, облечен в тъмни дрехи. И се усмихва, защото няма нейните тревоги.

Той я загледа, без да мръдне от мястото си. Витория бе нагласила набързо на главата си бродирания шал с копринени ресни и бе съблякла кожуха си. Тя не беше вече млада, но в погледа ѝ имаше нещо необикновено красиво. Очите ѝ блестяха като през тънка мъглица зад дългите завити нагоре ресници. Като усети, че е харесана, жената веднага придоби оня вид, с който се оглежда в огледалото: с едва загатнат смях в очите.

— За какво става дума, невясто? Какъв вятър те носи насам? — запита човекът на властта, като я гледаше и премяташе в ръка един кокален нож.

— Не е добър тоя вятър, дето ме носи, господин префект. Има вече седемдесет и три дена, откак човекът ми замина от къщи и още не се е върнал. Отиде в Дорна за едни овце. Не ми е писал, от никого не съм чула вест за него. Седя тъй и го чакам, а той се не връща.

— От седемдесет и три дни ли? Как е възможно? Овне ли отиде да купува? Носеше ли пари у себе си?

— Носеше. За да плати на овчарите в Раръу.

— И не се е обаждал никак?

— Никак.

— Тогава крадци са го обрала и са го убили.

— Тъй трябва да е — пошепна планинката с разбито сърце. — Туй показва и сънят, дето все го сънувам.

— Би могло да се е случило и нещо друго.

— Наистина може. Може да е заседнал в някоя чужда къща. Сега вече и на туй съм каил.

Префектът поклати глава, като я гледаше малко изкосо. Тя потисна плача си, който напираше и който разкриви за миг лицето ѝ, и избърса с пръст сълзите от очите си.

— Трябва да наредя да се разследва — каза той благосклонно. — Направи една жалба и ми я донеси.

Жената кимна с глава.

— Разбра ли?

— Разбрах.

— Накарай да ти я напише някой от чиновниците тук или някой адвокат. Залепи гербова марка и ми я донеси да сложа резолюция.

Планинката пак кимна с глава.

— Разбра ли?

— Разбрах.

— Не се тревожи много. Още нищо не се знае.

— Зная аз, зная — отвърна мрачно планинката.

Но и така, тъжна, тя беше хубава. Човекът на властта драсна кибрит и си запали цигара. Витория приведе рамене, обърна се, отвори вратата и излезе. Беше зашеметена. Никой досега не беше осветил така мрака, в който се луташе, мрака, който се наричаше Дорна. Иконите мълчаха, макар да знаеха. И ето един човек, един от служителите на краля изрече думата, в която беше истината. Тая дума беше и в нея,

само че тя не смееше да я разрови. Некифор беше убит от злосторници.

Взе кожуха си, оставен до вратата, и се озърна; ала сълзите ѝ пречеха да вижда; избърса ги с острите косми на кожуха. Старият добър разсилен я наблюдаваше и с показалеца на лявата си ръка се почесваше по бялата брадичка. Дясната му ръка държеше дръжката на вратата на префекта.

— Какво още искаш, невясто? Имаш ли нужда от нещо?

— Имам нужда някой да ми напише една жалба.

— Може, защо да не може? Каква жалба? За какво?

— Жалба за човека ми, че много време мина, откакто отиде някъде и не се върна.

— Не е лесно, ала може да се направи. Аз мога да ти намеря човек, майстор по тия работи, ама трябва да отида да го подиря. Една е тук службата ми и държавата ми плаща за нея, а друга е да отида да диря туй, дето на теб ти трябва.

Витория го загледа усмихната:

— Ти мислиш, дядо, че аз не си зная работата? Зная аз, че трябва да ти дам за чашка вино, да се почерпиш за тази твоя голяма служба. Да не ти е криво, ала повече от пет лен няма да ти дам.

— Добре, добре, ама на този, дето ще ти напише жалбата, трябва да му дадеш повече.

— Нему ще дам десет.

— А за гербовата марка?

— Ще дам десет и за гербова марка. Трябва да се залепи на жалбата, знам.

— Добре. Тогава отивам да търся човека. Тъй ще ти я изпише той, че и кралят да я прочете, ще се просълзи. Такова майсторско перо има, каквото друго не се среща. Само дето е голям пияница. Ще трябва да го потърся в кръчмата. Пък ти ме чакай тук, не мърдай и пригответи гологаните.

Старецът се завъртя около нея, сякаш искаше да я омагьоса да стои на едно място. Пусна вратата на префекта и заситни бързо по стъпалата. Витория придоби пак смръщения си враждебен израз.

Разсилният се върна с прошенописеца. Майсторът на жалбите беше с лъснати ботуши, червен нос и бяла пръчица в ръката; нямаше балтон; ходеше наперено без тая излишна за него дреха. Доби

презрителен израз, когато разбра, че ще му се плати само десет леи за работата, която изисква голямо умение и майсторство.

Витория поглеждаше бързо ту стареца, който беше поел отново властта си над вратата на префекта, ту червения нос на надутия човек и стисна упорито устни.

Тя даде на разсилния уговорената цена, за да не става разправия на това чуждо място, намъкна кожуха си, спусна се по стълбите и излезе на улицата.

Изведнъж беше взела друго решение. Ще отиде при някой адвокат, по-учен човек, или ще накара в село, в Магура, отец Данила да я напише. Няма по-изкусен жалбописец от свещеника. При това той знае всичко, както е било, и най-вярно ще го каже. Ала за какво ще ѝ послужи жалбата, щом няма вече съмнение, че Некифор Липан е убит? Кой ще може да намери човек, хвърлен с главата надолу в някой кладенец? Ето това значеше нейният сън с мътната вода към заход слънце. Щом няма от него вест, щом няма вест и за смъртта му, тогава злосторниците са го хвърлили в кладенец. Щом е тъй, наистина никой не може да открие трупа на мъртвия, ако небесното просветление не го изкара на бял свят. Затова пак в света Ана от манастира „Бистрица“ трябва да има надежда. По волята на светицата днес ѝ дойде просветлението. След това просветление светицата ще реши по някакъв начин къде трябва да отиде и къде да го търси.

— Къде отиваш, невясто? — запита я леко облеченият човек, като я докосна с пръчицата си.

Тя се спря и се обърна към него.

— Отивам, където си искам. Подай си ръката да ти дам парата, както на стареца, и си върви, откъдето си дошъл, докато не те е пронизала изстинката.

— Я виж! Че само за толкоз ли си оставих аз работата и книжата? Тъй ли мислиш, че стават тия работи?

— Върви си, че е студено... — посъветва го планинката със смях.

Прошенописецът се спря, измърмори една псувня, отправена към тая „смахната“ планинка, както я определи той, и пъкна в джоба си банкнотата от пет леи.

Бързайки към хана, Витория чувствуваше как я изпълват храбри мисли и непоколебими решения. Няма съмнение, че всичко това ѝ иде

от мястото, дето бе коленичила и с болка на душата бе молила за помощ. И всички тези мисли и решения сякаш се вливаха в нея заедно със снежинките, които я боцкаха, разнасяни от вятъра, който духаше тъкмо откъм онова място.

От най-голяма полза, както се виждаше, беше отиването ѝ при света Ана и в Пятра. Макар да знаеше, че Некифор Липан е загинал, макар лютата болка по него да я мъчеше, все пак мракът в нея се бе разпилял.

Като се завърна в къщи, тя си почина един ден, после пристъпи към изпълнение на големите решения, които бликаха едно след друго от пронизателните очи на светицата.

Първо отиде при отец Даниил Милиеши, за да ѝ напише жалбата до властта.

— Отче Данила — рече тя смирено, — аз не проумявам как трябва да се стъкми такава жалба, ала светиня ти отбира от всичко, затуй, моля ти се, тури в нея всичките ми мъки и тегла, тъй както се слага чер пипер в гозбата. Пиши как напусто съм чакала толкоз време и съм се надявала и хората на властта ще разберат, че трябва да тръгнат да го търсят.

— Добре, Витория, ще пиша. Знаем аз какво да кажа.

— Само толкоз искам. После да правят, каквото знаят, зер аз подкрепа от тях не чакам.

— Права си, най-голямата подкрепа трябва да очакваме от бога.

— Така е. След като пратя жалбата, ще си свърша всичко, каквото имам да върша, и сама ще отида в Дорна. Приех вече решението в сърцето си. Няма да има мира за мене, както нямат мира водите на Таркъу, докато не намеря Некифор Липан.

— Тогава защо да пиша жалбата?

— Тъй, да я има; и други да знаят колко ми е черна-почерняла душата. Остават ми още пет петъци; дотогава ще продам, каквото имам, и ще събера парите, които ми трябва, ще се изповядам и причестя. Щом той е отишъл на другия свят, ще отида и аз подире му.

— Дотогава може да дойде някоя вест.

— Не го вярвам аз туй, отче. Истината излезе наяве, показана ми беше от свят лик. Преподобната Ана тогаз ме погледна и ме прониза чак до сърцето. Тя ми даде ум какво да сторя.

— Добре, Витория, щом вярваш, върви. Твой дълг е.

— Ще взема със себе си и момчето, да имам до себе си мъжка сила. Утре ще дам на ковача парче желязо да ми изкове секира, пък светиня ти ще направи добро, ако я благослови.

— И туй ще направя. Ала ти смисли ли добре, имаш много път да ходиш и ще се бавиш там? Какво ще правиш с щерка си?

— И за туй съм мислила. Една моя леля, сестра на майка ми, е калугерка в манастира „Варатек“. Мелания я викат. Само тя от всичките майчини сестри живее там. Ще натоваря един ден момчето на шейната заедно с прикята му и ще го стоваря на главата на леля ми, монахинята Мелания.

— Имотът ти ще остане безстопанствен.

— Нека остане, отче. Пак ще го натъкмя аз. Ще оставя на Митря две-три глави добитък и тъй ще му река: „Слушай, Митре, ще се грижиш за тях и ще спиш, друго няма да правиш, докато се върна.“

— Туй най-много ще му хареса.

— Па да не би за друго да го е оставил господ на земята? Този човек, отче, е наказание за майката, дето го е родила. Кой знае с какво е прегрешила пред бога или пред мъжа си?! Може да е мамила мъжа си и да го е притеснявала, кога е бил в беда, или пък е поругала постелята му; пък може и магии да му е правила. Затуй господ ѝ е дал този Митря. С такъв дар я е зарадвал, че тя склопила очи и умряла. А аз ще заведа при мъжа си един хубав и як момък, рожбата на нашата любов на младини, дето съм я пазила като златна пара.

Тъй беше решила и точно тъй стори.

На двадесет и седми февруари, храмовия празник на преподобния Прокопий, тя натовари шейната с прикята на Минодора. Тя и дъщеря и седнаха отгоре и Георгица шибна шарените кончета. Момчето плачеше, притиснало очи с ръце, а лицето на майката беше неподвижно и замряло като портрет.

Чак когато излязоха от селото и се смъкнаха в долината, тя се раздвижи, обърна се към слънцето и се прекръсти.

— Слушай, дъще — рече тя, без да се гневи, — не ставай глупава и не се окайвай. Днес е свети понеделник и ние сме тръгнали да изпълняваме туй, което съм решила.

VII

В четвъртък, на девети март, отец Даниил извърши в църква хубаво богослужение за светите четиридесет мъченици Севастийски. Беше първият ден, когато снегът започна да се топи след продължителните студове. Стрехите капеха и слънцето блестеше ослепително над Магура и по снеговете. От боровете по стръмните склонове гарваните излетяха към синевата, после се върнаха с бавен летеж и грачене да чупят с клюнове и да шибат с криле замразените от Малък Сечко яйца.

Подпомогната от Георгица, Витория занесе в църква хубави дарове: кравайчета, коливо, дървено масло и вино. Забучи в тях свещи и ги запали. После се прекръсти пред всички икони и застана близо до олтара. Отец Даниил и поднесе светото причастие. Тя затвори очи и коленичи, усетила в устата и в душата си прохлада на роса. Никой от хората там не разбираше смисъла на това причестяване. Тя се бе очистила от всякакви помисли, желаня и щения и бе запазила само непоклатимото си решение. Песнопението и шепотът достигаха до ушите ѝ като тихи вълни. Бе платила на свещеника три каймета по двайсет леи да се моли на господата да закриля пътя ѝ. И наистина свещеникът между другите молитви и славословия повиши глас и отправи моление, което пак само тя разбра, и то изпълни цялата ѝ душа.

„И ти се молим още за тия, които са на път...“ — пееше хубаво и високо отец Даниил Милиеш.

Витория въздъхна, направи няколко метана, целуна каменната плоча и стана. За нея богослужението беше свършило. Направи знак с очи на Георгица, че могат да си вървят. Още много работи за оправяне имаха този ден.

— Топъл вятър духа — каза тя, като стигнаха в къщи. — Познава се, че влизаме в зодията на пролетта.

— Може да случим хубаво време по пътя — отвърна момчето.

— Ех, Георгица, нашият път е дълъг и има да ни шибат още виелици; трябва да падне още сняг по време на багненето и на щъркелите. Дордето се върнем ние, много неща могат да станат.

Момъкът поклати глава и нищо не каза. Майка му решаваше кога ще тръгнат и кога ще се върнат. Виждаше се, че решаваше и какво ще бъде времето. Той трябваше само да ѝ се подчинява.

— Слушай, Митре — обърна се стопанката към аргатина. — Ще замина от къщи за малко време.

— Разбирам, разбирам — отвърна Митря, като се захили. — Отиваш да докараш господаря оттам, дето се е заплеснал по някоя и дето го е ударил на гуляи.

— Ти откъде знаеш?

— Научих и аз. Говорят из село. Казват, че няма да е лошо да вземеш и оглавник, по-лесно да го докараш. Че то, ако тръгнеш днес, в неделя си тука. Ала не бой се, ще пазя аз къщата.

— Ще я пазиш, знам — потвърди стопанката. — Всичкото ми упование е в тебе. Господ закриля всичко, дето твоята ръка пипне. Докато ни няма, стой си при говедата и си спи. Стани, заведи ги да ги напоиш, дай им да ядат и пак си легни. Не забравяй да ядеш и ти, да не отпаднеш. Отелената крава има още малко мляко. Дой я и пий. Пък на муцуната на телето надени бодливия намордник да бодне майка си, когато иска да бозае, и тя ще го бие и пъди. Тъй че с млякото от кравата и брашното в чувала, и с туй, което съм ти оставила там, ще прекараш тези три дена.

— Пък и аз ще поспастрям.

— То се знае. Такъв стопанин като тебе не пилее. Ако се догоди тъй, че и в понеделник не се върна, а на тебе ти трябва нещо, намини към отец Даниил; оставила съм му аз дума.

— Какво да диря при отец Даниил?

— Той ще ти каже, а ти го слушай.

Тя влезе в къщи и остави кожухчето си до оджака; взе машата, разбута заровените под пепелта въглени и натрупа върху тях борови трески. Изтича за вода и постави котлето на пиростията. Върху един чирек от счупено котле сложи да се запече сланина и късове пушено свинско месо. Докато обедът се готвеше, тя почна да вади и трупа на края на кревата губери и черги. Георгица я гледаше все тъй учудено, както от някое време насам гледаше майка си.

— Защо ме гледаш тъй? — попита го тя усмихната. — Тези и още някои неща ще ги сложиш довечера на шейничката и ще ги закараш по тъмно у отец Данила. Оставям ги на попадия Аглая да ми ги пази. Ела сега да ядеш. Обърни мамалигата върху дъската, донеси софрата и сядай. От утре нататък няма да имаме този рахатлък. Докато ходим и дирим, ще хапваме набързо и на крак.

Момъкът се съгласи мълчаливо и с това. За да си подложи за онуй, което го очакваше, той нагъваше филия след филия мамалига, топеше в маста големи зальци и им слагаше сирене. Едва по-късно забеляза, че майка му седи пред него със скръстени ръце и го гледа, без да се докосва до яденето. „Ако наистина е магьосница — помисли си той, — става тъй, че аз ям, а тя набира сили!“

Жената събра бързо съдините, изми ги и ги нареди на полицата. Когато слагаше последната паница, извърна глава и погледна навън. На пруста неколцина мъже изтупваха снега от нозете си. Тя оправи набързо шала на главата си и отвори. Георгица стоеше неподвижен на мястото си и гледаше какво още има да става.

— Искате ли гости? — попита свещеникът, като затропа в трема с големите си ботуши.

— Заповядайте, заповядайте. Целувам ти десницата, отче.

След отец Милиеш влезе господин Йордан, кръчмарят. След господин Йордан сви глава да не се удари в горния праг един висок и слаб търговец, облечен в градски дрехи. Острите косми на подстриганите му мустаци и закръглената брада стърчаха като бодли на рижав таралеж. Такива рижави петънца пъстреха необраслите с косми места по лицето му. Свали и той калпак и поздрави домакията.

Жената го изгледа с бърз поглед от горе до долу и от долу на горе. После извърна глава и попита:

— Този ли е търговецът?

— Той е — отвърна Йордан.

— Аз съм познат и приятел на твоя мъж — намеси се високият човек, като търсеше с поглед място да седне. — В дома на приятел аз ще седна, дори никой да не ме е поканил, ала само след като седне отец Даниил. Първо той да седне, после аз. Невясто, аз имам дюкян, кръчма и хан в Калугарени. Там винаги има място за Некифор Липан да отседне. Винаги намира при мене хубаво ядене, чаша вино и легло да си отпочине.

— Ти да не си господин Давид?

— Аз съм Давид. Вземал съм пари от господин Некифор Липан, ала съм му и давал срещу стока. Аз винаги съм бил първият му мющерия и, мога да кажа, най-добрият му мющерия. Нарядко отиваше по-нататък от мене.

— Добре, господин Давид. Кога ще се връщаш в Калугарени?

— Утре ще си ходя със стоката, която ще купя.

— Тогава до Калугарени ще си бъдем дружина.

— Ще си бъдем, защо да не си бъдем? По-добре е да си имаш дружина, отколкото да си сам. Някаква работа ли имаш в Калугарени?

— Малко по-нататък от Калугарени имам работа.

Търговецът искаше да попита още нещо, но замълча и огледа наоколо.

— Стоката е оттатък, в голямата одая — поде домакинята. — Синът ми написа на тази бележка колко тулума сирене, колко калъпа пушено сирене и колко агнешки кожи са ми останали. Написа и цената, след като се съветвах със свещеника и с господин Йордан. Посмалих малко, за да не се разправяме. Нямам сега сърце да се пазаря. Прегледай сам стоката, преброй я и ми дай парите още сега.

Търговецът погледна бележката и не каза нищо. Сви едното си око, а с другото погледна господин Йордан, но той разглеждаше много внимателно домакинята.

— Всичките пари ли ти трябват? И то да ти ги наброя веднага, тъй ли?

— Тъй, както казах. Иначе ще се забавя с един ден, ако ходя със стоката в Пятра.

— Може и два дни да се забавиш.

— Може.

— Аз ще ти кажа, че и три дни може да се забавиш. Видяла ли си ти търговец да брои пари тъй, както ти искаш? Трябва да поговорим, да се уверя, че стоката ми отърва и да разбере дали не може да се понамали от цената; пък и аз да си преброя парите и да видя дали имам колкото искаш. Търговецът трябва да усети, че е търговец. Ти искаш като държащата, твърда цена.

— Как го каза?

— Твърда цена.

— Тъй искам аз, господин Давид. Бъди добър и мини оттатък с момчето и господин Йордан и прегледай стоката. Премисли, пресметни... Ако си господин Давид, за когото ми говори моят мъж, знам, че си спечелил много от него. Ще спечелиш сега и от мене. Такъв ти е занаятът на тебе, нали си търговец.

— Понякога съм губил.

— Не си тогаз добър търговец.

— Пък друг път съм печелил. Добре де, нека бъде както ти казваш. Ще прегледам и ще пресметна. Ще понамалиш от цената и ще се спогодим.

Господин Давид преглежда дълго стоката, после излязоха въвн с господин Йордан и почнаха да се съветват. Търговецът гладеше с лявата ръка четинестата си брада, а с дясната подрънкваше някакви ключове в дълбокия джоб на бозовото си шаячно палто.

— Виж какво ще ти кажа, господин Йордан — пришепна той на кръчмаря, като се доближи до рамото му и сви дясното си око. — Ако не бях евреин и женен и ако тази планинка нямаше мъж, до една седмица щях да вдигна сватба. И отец Даниил щеше да ме венчае. И тъй, вземам стоката и ти давам комисионата, която ми искаш в писмото.

След като търговецът наброи банкнотите и ги остави на снопче на масата, Витория ги взе внимателно и ги преброи и тя: тридесет и осем хиляди леи. Зави ги в парчето вестник, от което ги извади господин Давид, пхна ги в една кожена чанта, закопча токите и помоли отец Даниил да вземе у тях чантата до сутринта на другия ден.

Георгица следеше внимателно думите и държането на майка си. Харесваше му, ала се и учудваше. Искаше му се да я попита защо дава парите на свещеника. „Бои се да не я ограби някой през нощта.“ И откритието на тая истина го развесели тъй, та чак се разсмя.

Гостите си бяха отишли.

— Че нали имаме секирата, дето я благослови отец Даниил? — каза той.

— Тя е за друго — отвърна Витория.

Надвечер търговецът дойде с широка шейна, впрегната в два червеникави коня, и натовари стоката. Последните слънчеви лъчи блеснаха по ледените висулки на стряхата, после по високата небесна синева. Беше тихо и димът от комините се издигаше право нагоре.

Витория направи рано леглата. Георгица ѝ каза, че излиза из село и щял да се забави до първи петли. Искал да намине към една седянка за чепкане на вълна. Витория угаси газеничето и остана на тъмно, ала дълго време не заспа.

Когато се събуди, чу южнякът да блъска в рамките на прозорците. Този звук с някакви странни извивки беше придружен от прегракнал уплашен вик. Тя веднага позна гласа на Митря.

Скочи от леглото и потърси да обуе нещо. После залепи лице на прозореца. Отдръпна се и внимателно откачи от гвоздеа двуцевката, която висеше там на ремъка си така, както я беше оставил Некифор Липан. Опипа я и изтегли петлетата. Намъкна само късачето и отиде до външната врата; чак тогава чу ясно виковете на Митря. Някакъв звяр се бе вмъкнал при добитъка. Всички кучета наоколо се бяха разбудили и лаеха. Витория дръпна резето. Когато отвори, чу и гласа на Георгица, смесен с гласа на аргатина. Вдигна пушката към стряхата и стреля веднъж. В този миг от задния ъгъл на къщата се отделиха две човешки сенки и удариха на бяг, потъвайки в мрака към гората.

Людете от съседните дворове притичваха шумно на помощ; някои чупеха или измъкваха пръти от плетовете. А Митря разправяше случката като някакво чудо: как вълкът прескочил кожуха му и се хвърлил връз свините в дъното на обора и как те скочили изведнъж разярени и заудряли със зурлите си вълка, и го удряли, дордето той смогнал да грабне тоягата. Имал си той една тежка дрянова тояга, която държал винаги до себе си за такива нужди. Като му стоварил една тояга, вълкът рекъл „хъ“ също като човек. Ударил го още веднъж и го утрепал. Щом го видели катурнат, двете бели овчарски кучета забили веднага зъбите си в шията му.

— Ами защо викаше толкова, щом си го утрепал? — попита Витория.

— Много ме беше страх... — призна Митря, като се смееше, и ритна убития вълк с върха на цървула си.

Жената гледеше замислена убития звяр и следеше във въображението си двете сенки, които без друго щяха да ѝ докарат беда; вдигна очи към звездите и усети топлия вятър под късачето си; във всичко това тя виждаше знаци, ала още неясни.

Щом влезе в къщи, запали газеничето и накара сина си да напълни отново пушката. Виждаше тя сега, че трябва да вземе със себе

си тая пушка. Кой знае каква пушка е! Може да е убила някога човек; затова е скъсена по хайдушки. Липан я бе купил от един скитник и я държеше за в случай на опасност. Тъй че трябваше да му я занесе тя самата.

Не усещаше вече нужда от почивка. Обу цървулите и сложи в дисагите ботушите си и дрехи за преобличане. Постланите с черги дървени седла за шарените кончета бяха готови и на тях висяха окачени торбите със сухоежбина. Клашниците и кожусите стояха до тях. Щом отминели последните снежни облаци и дойдели топлите дни, можели да оставят кожусите в някой хан по пътя и щяло да им бъде по-леко.

— Та колко ще стоим? — запита Георгица, чието учудване нямаше край.

— Няма да стоим. Ще ходим, докато намерим туй, което дирим. Друга работа нямаме. Не забравяй да наостриш секирата, за да имаш повече упование в нея.

В петък, десети март, на ранина планинката и синът и оседлаха шарените коне и ги яхнаха. Минаха край отец Данила и Георгица взе от попадията чантата и я донесе на майка си. Слязоха до кръчмата, събудиха господин Пордан и му поискаха една бъклица ракия. Когато слънцето изгряваше, те бяха вече във от селото и яздеха покрай потока в посока към река Бистрица.

Южнякът шушнеше по размекнатия сняг и небето беше синьо като синчец. Георгица носеше секирата, окачена на десния му хълбок, а Витория беше вързала късата пушка отзад на седлото си. Вървяха един до друг пред шейната на евреина. Когато слънцето блесна на изток към река Бистрица, първо планинката, после момъкът се прекръстиха три пъти, свели чела към изгрева.

VIII

По едно време евреинът се обади зад тях:

— Както виждам, невясто, на дълъг път си тръгнала.

Георгица продължи напред, а Витория дръпна юздите на коня и се изравни с шейната. Както яздеше от дясната страна на шейната, тя попита, без да поглежда търговеца:

— Ти отде знаеш? Разправи ли ти нещо господин Йордан?

— Нужно ли е да ми разправя? Искам да ти кажа, че пътят ти няма да е толкова дълъг, колкото ще има да криволичи. Да предположим, че искаш да отидеш в Дорна да намериш мъжа си. Това не е толкоз мъчно. Качваш се на шейната, синът ти или някой друг мъж кара конете и те завежда в Дорна. Сега, дордето има сняг, пътищата са лесни. Или още по-лесно: прескачаш до Пятра, качваш се на влака и готово.

— Има право търговецът — потвърди с глава Георгица, като гледаше напред.

— Защо да имам право? — засмя се господин Давид. — Съвсем нямам право. Да речем, че тръгнете с шепната. След три дни ще се размрази. Какво ще правите тогава? А може би ще трябва да вървите и край стръмнини, по места, дето е имало егреци. С шейната не можеш се оправи, още повече като почнат пороищата. А с коня можеш да минеш. Значи, ти си тръгнала с намерение да се бавиш, да дириш, да ходиш и тук, и там. Виждам, че на момчето му се иска с влак да пътува. Но във влака човек все едно, че е без крака, ням и кьорав. Аз, преди да стигна Дорна, искам да спра по хановете или при някои хора в селата. Да видя, да чуя нещо. Некифор Липан може и да не е стигнал до Дорна.

Жената слушаше замислена.

— Значи, господин Йордан ти е казал какво диря.

— Каза ми в писмото, че имате хубава стока за продан, че ти трябва пари, за да намериш мъжа си. Снощи чух в кръчмата, като говореха и селяните. Ама те се шегуваха, както се шегуват хората.

Казваха, че Некифор избягал от жена си и че когато си го хванела, щяла си да го натикаш в тюрмата. Приказки! Когато се събрахте твоите и неговите роднини, да видите какво и що е, кой ти даде тоз съвет да чакаш толкова време?

— Ох, господин Давид — въздъхна планинката, — ние нямаме рода тук в Магура. Напуснали сме нашите краища още на младини и тук си свихме гнездо. И братята на Некифор са овчари. Доколкото съм чувала, една зима те били стигнали с овцете си до Крим. Настанили се там на богати пасища до морето. Щели, казват, да се върнат подир петнайсет години само с мулетата, натоварени с тулуми с пари. Аз братя нямам; сестрите ми останаха отатък, зад другите планини, и не сме се ни видели, ни чули вече. Старите и те измряха. Тъй че тук живеем само ние и децата ни. А съвет ми даде малкото акъл, с който ме е надарил господ. Закъснях много, дорде чаках. Какво можех да направя?

— Така е — съгласи се търговецът. — И сега смяташ, че е загинал някъде.

— Защо тъй мислиш?

— Ами защото си тръгнала да го дириш. Ако не беше тъй, както си чакала досега, можеше да чакаш и от сега нататък.

— И туй е вярно. Ала аз не мислех, че разбойниците може да са го нападнали, преди да е стигнал там. Носеше у себе си пари, както и аз сега нося. Не го беше страх и ходеше и нощя. Аз смятам да ходя само от изгрев до залез-слънце и да не оставам сама по пътя, повечето да имам дружина. На света има зли хора, ала има и свестни. Тази нощ господ ми изпрати един горски звяр, за да ми покаже двама от злите хора. За парите ми са ламтели, както ви разправих в кръчмата. Разбрах и туй, че господин Йордан е от свестните хора, не е бил барабан, че парите са в отец Данила.

— Хм! — рече Георгица, като се смееше в себе си.

— Слушай, невясто — поде отново търговецът, като се усмихна и сви дясното си око. С отвореното око гледаше встрани, а показалеца на дясната си ръка беше вдигнал към свитото око. — Слушай. Не си бъркай ума с такива мисли. Твоят мъж не е мъртъв, нито е на път, нито пък е в Дорна.

Жената едва не извика от радост.

— Знаеш ли нещо?

— Не, не зная.

Тя сведе глава.

— Не мога да зная, защото не съм бил с него. Но като стоя и размишлявам като човек, ще ти кажа, че всичко на света си има име, глас и знак. Тук вляво на баира се виждат седем къщи от греди и шиндри, покрити със сняг. И от седем комина излиза дим. Те не викат, ала колкото за казване, казват нещо. Първо, казват едно число: седем. Второ, казват, че е зима, че стопаните седят до оджака и приготвят мамалигата и пръжките. Ако от един от оджаците не излизаше дим, той щеше друго да казва. Значи, всичко на този свят показва нещо. Ти чула ли си някога да не се разбере за някое убийство и труп да не излезе наяве? Орлите и враните налитат на леша и сочат къде лежи убит от разбойници човек. Ако пък е удавен, водата го изхвърля на брега. Ако е хвърлен в кладенец, ще дойде сушаво време и тоз, който погледне в кладенеца, ще види да стърчат нозете на убития. Ако е заровен, вълк ще го изрови. Значи, всяко нещо говори. Господ е наредил тъй да бъде. От уста на уста всичко стига там, където трябва, и се знае. Братята на Некифор Липан, както казваш, стигнали до Крим. Все едно, че са умрели. И все пак има вест от тях. От твоя мъж няма вест, защото се потайва нейде. Ако беше загинал, щеше да се узнае. Още нещо ще ти кажа аз: ти трябва да вярваш, че е жив, за да имаш сили да го търсиш.

Жената поклати глава и сви устни малко презрително.

— От всичко туй, дето ми казваш, търговецо, раздирам, че искаш да ме утешиш, защото имаш добро сърце. Ала трябва да знаеш, че аз не съм тръгнала току-тъй, на мене ми са дадени знаци и заповеди. Ако е загинал, още повече се полага да го намеря, зер ако е жив, той сам ще се завърне.

— Добре, добре — рече търговецът и шибна конете.

Когато стигнаха Бистрица, слънцето се бе издигнало на пладне и стрехите в село Таркю капеха и блестяха като гердани от живи манисти. Ала реката беше още покрита със зеленикав лед и по него минаваха шейни, натоварени с пънове и хора, нарамили брадви. Само там, дето се вливаше Таркю, имаше дупка, в която зодата бълбукаше и блестяше като слънчево гнездо.

На другия бряг на реката спряха, за да си починат животните. Витория и синът ѝ хапнаха край дисагите. Господин Давид се сети, че

имал работа при някакъв търговец. Но там, където трябвало да отиде, намерил, изглежда, други двама-трима брадати като него търговци и е останал да си приказват и да се съветват, решейки с пръсти брадите си. Така си мислеше планинката, докато го чакаше и пазеше стоката му. По едно време господин Давид се зададе забързан, като правеше големи крачки из мекия сняг с тежките си ботуши. Сне торбите с ечемик от главите на конете и взе камшика.

— Сега вече можем да тръгваме. Говорих с едни тукашни евреи за световните работи, както си имаме навик. Научих каква е цената на зърнените храни в Галаи, в Хамбург и в Париж. Никой от тях не е ходил в Дорна тази зима. „Какви хора сте вие, та нито един да не отиде в Дорна?“ — „Ето, такива сме ние, от тия, дето не сме ходили в Дорна“ — отвърнаха те. „Добре — викам, — като е тъй, да ви сподоби господ със здрави деца и да ви видя пак след сто години.“ Ала ме почерпиха с чаша хубаво вино, туй не мога да отрека. Тук, на туй място, дето Таркью се влива в Бистрица, правят най-хубавото вино, от цариградски стафиди.

— Май много се забави, господин търговецо, пък ний бързаме — осмели се Георгица.

— Имате много време, докато се стопят снеговете и се оттекат ледовете. Ала преди да говорим за всички тези работи, поисках да ми услужат с една роба, за да си направя молитвата. Сега вече тръгваме. Дорде залезе слънцето, ще стигнем Биказ. Ще отседнем у един добър човек, християнин. Имам си аз мои хора. Ще отида при евреи да пийна вино от стафиди и да попитам дали и те не са ходили тази зима в Дорна. Ако и те не са имали там работа, ще ги напсувам вече.

Така вървяха бавно по размекнатия път нагоре покрай Бистрица. Планинката смяташе евреина за човек, „пратен им от провидението“, понеже им беше полезен. Той умееше да говори и се завираше навсякъде.

Преспяха в село Биказ в хана на Доня. Погрижиха се за конете, дадоха им зоб, занесоха дисагите си в една одая и останаха до късно на приказка с кръчмаря и със стопанката му. За тях Некифор Липан беше познат човек.

— Работен и наперен човек — каза ханджията Доня. — Не се скъпи на парите, само да му е всичко по угодата. Отколе не съм го

виждал. Трябва да има работа нейде из низината. Или венчава и кръщава у тях на село. Ала щом пукне пролетта, пак ще довтаса.

— Откога не сте го виждали? — попита планинката.

— Че май от множко време, нейде откъм есента. Нагоре отиваше. Добър кон имаше.

Господин Давид намигна леко с дясното си око. Планинката не попита повече нищо.

— Ала защо разпитвате тъй? — заинтересува се Доня.

— Дължи някакви пари на тази жена — отвърна господин Давид.

— Защо не го подирите у дома му, нагоре по Раръу?

— Няма го в къщи; и аз го дирих. Оттам се връщаме сега и ще си бъдем дружина до Калугарени.

— Че де може тогава да го намерите? Щом го няма горе в планината, трябва да е при овцете си по блатата край Прут или Жижиия.

— Казват, че се бил спрял в Дорна тази есен, след като минал оттука.

— Може. Щеше да купува там овце от някакви овчари. Ако е намерил там храна за стадото, може и там да е останал.

— Ти знаеш ли нещо? Чул ли си?

— Нищо не съм чул.

Витория въздъхна, потърка леко очите си с длани и оправи шала на главата си.

На другия ден, събота, възседнаха конете и зачакаха търговеца. Той пак закъсня. Изкара шейната си на пътя едва когато напечените от слънцето стрехи зацърцориха.

— Много ще ви се моля, приятели, да не ми се сърдите, че закъснях — заоправдава се той със смях. — То стана поради нашите еврейски пазарлъци с господ. Днес е събота и на нас не ни е разрешено да пътуваме. Може само ако сме по вода, и то само докъдето свършва тази вода. Щом се намираш сред вода, няма накъде. Тъй че господ ни разреши да бъдем пътници по вода. Като знам, че довечера трябва без друго да си бъда в Калугарени, чаках да почне да се топи снегът и стрехите да потекат. Щом потече вода под шейната, мога вече да тръгна. Сега до къщи все по вода ще вървя.

Витория се почуди.

— Каква е тая ваша управия? С вашия господ ли приказва?

— Аз не, а един мой отдавнашен роднина. Мойсей му казват. Тъй че ще пътувам по вода до къщи, а там моята булиса ще ме посрещне с отворени обятия. Водата си остава вода, а в къщи ще намеря вино и топла гозба. Ще останете да пренощувате у дома, ако ви е угодно, както е оставал и Некифор Липан.

— Както разбирам, много пъти ти е гостувал той.

— Гостувал ми е и ще даде господ пак да ми гостува. Тъй както аз смятам, ти ще се върнеш с него.

Така разговаряха и вървяха; и обедната почивка остана зад тях; после в крайчеца на лявото им око остана да се ниже синкавата сянка на покрития със сняг Чахлъу. Сега там, в огрените от слънцето скатове, мечките подават муцуни от пещерите, сумтят на слънце и кихат. Скоро над старите смърчове ще долетят диви петли, ще кацнат по клоните и ще закълват шишарките. Поточетата са започнали да клокочат другояче, със звук на звънчета, и заприпкаха по скалисти и ледени прагове и ту се скриваха, ту се показваха като видения в дантелени рокли от пяна.

И планинката също като горските животни усети мириса на нова вода. Уморена беше след два дни яздене и се радваше на мисълта за меко легло.

В Калугарени къщичката на евреина беше зад дюкянчето му недалеч от Пятра Теюлуй. Жена му, дебела и бяла еврейка, с разлята гуша, го посрещна радостно, с напевен говор. После облеци очи към планинката, като видя, че измъква иззад седлото късата, хайдушка пушка.

Влязоха в една прекалено затоплена стаичка. Момъкът се нахрани добре, а майката стоя права. После потърси стомничката с вода и пи, да угаси огъня си.

От прозорчето се виждаше в здрача самотната Пятра Теюлуй със снежния си калпак.

— Моят мъж — обърна се тя към домакина — ми разправи веднъж приказката за тази канара.

— Знам я — каза господин Давид. — Приказката разправя, че някога дяволът откъртил една нощ тая канара от върха на Чахлъу и я мъкнал дотук на ръце, за да я тури напреко в Бистрица, да спре водите и да залее наоколо. Но докато летял с канарата в ръце, пропели трети

петли. Дяволът се уплашил да не го огрее слънцето, захвърлил канарата и побягнал в тъмните пущинаци. Тъй разправят хората де.

— Щом разправят, трябва да е истина — възрази Георгица.

— Може да е истина, ала не е истина. Или пък дяволът не е имал достатъчно ум. Защо не се е върнал през другата нощ да ритне канарата в Бистрица? Канарата си стои тука от памтивека, още когато не е имало ни хора, ни дяволи. И Некифор Липан, колкото пъти спреше у нас и седнеше до този прозорец, все му се искаше да се качи на канарата и да се закани с брадва на дявола. Винаги се скарвах с него и не го пуцах. А той викаше, че искал да вземе там и кофичка с вино, и циганите, свирачите. Ама те, щом чуеха, се изпокриваха зад къщата.

— Наистина такъв беше, сприхав ставаше, когато си пийнеш. Мене ми беше драго, като го виждах такъв куражлия. Никой не можеше да му излезе насреща. Веднъж, когато се връщахме от Пятра, бях трудна с Георгица, насреща ни излязоха едни хора, нацапани със сажди по лицата. Вдигнаха тояги и ни викнаха да оставим парите, които имаме, и храната, която носим. Изскочиха пред нас от сипея на един завой на пътя. Беше по мръкнало. Некифор имаше секира. Току смъкна калпака от главата си, разтърси коси и грабна секирата. И само туй им извика: „Сега ще ви храсна по главите и ще ви изрита в дерето, мърши такива!“ И те се свиха зад едни шубраци и се потулиха. Не се боеше той от разбойници; куражлия беше, не губеше ума и думата. Само ако някой приятел го нападне изневиделица, тъй, отстрани, тогава...

Жената на господин Давид размаха ръце и заразправя нещо на чужд език. Търговецът обясни:

— Жена ми казва, че само така е могъл някой да го убие; иначе не е и могло да бъде. И на нея Некифор й беше много драг.

Витория плъзна очи към еврейката с тънка усмивка.

Домакинята каза още нещо.

— Казва, че когато тази есен минал оттук за Дорна, бил сам, без другар. Вярно е, че аз не го видях. Бях отишъл в града за стока.

Еврейката добави нещо.

— Казва — обясни търговецът, — че стоял много малко. Тръгнал привечер на път.

Витория гледаше през прозореца в мрака и преценяваше казаното.

— Казва, че имал пари в себе си и жена ми го молела да не тръгва; ала той не я послушал и тръгнал.

— Може — каза планинката, изкриви устни и ги стисна силно.

Георгица се беше отпуснал на леглото до печката и беше заспал по гръб. Домакинята пак каза нещо.

— Какво казва?

— Казва, че момчето прилича на баща си.

— Може и да прилича.

Когато остана сама, планинката направи дребни кръстни знаци към вратите и над възглавницата, дете щеше да легне. После седна на едно трикрако столче, обхвана с ръце коленете си и впери мрачен поглед пред себе си. Опитваше се да спре Липан, да обърне лицето му към себе си и да го види добре. Ала той потъваше нейде надълбоко и пролетните води се разливаха над него.

Вън капеха стрехите.

— Некифор — прошепна тя към видението, — кажи ми, не си ли с друга?

Момъкът се размърда и отвори очи.

— Рече ли нещо, мале?

— Нищо не съм рекла — отвърна тя, вперила поглед в прозореца.

Той я гледа известно време, после, грабнат от сладкия сън, затвори клепачи.

Витория съдеше сега мъжа си. Имаше тя да му казва много неща; и му ги казваше, без да мръдне устни. Казваше му ги в себе си със старите си съмнения и страдания. Друг път го беше нападала с истински думи заради мерака му да отбива коня си от пътя и да отсяда при разни жени. Бяха го наковладили пред нея кехаите, смирени хора, с опростени от бога грехове. Ако сега е загинал, беше й останал длъжник за тези усмивки и часове, прекарани при тях.

На Гергьовден се изпълваха девет години, откакто се бе нахвърлила отгоре му като ястреб, очите му щеше да извади, щеше да го удуши. Той я буташе с ръка настрана и се смееше. Тя се разгневи още повече и му напомни за една грозотия и проклетница от село Таркью: „Там спираш ти и си пилееш парите“ — натякваше му тя с ядни думи и пак налиташе отгоре му. Тогава той първо я удари, после я прегърна и я притисна на гърдите си. Тя млъкна изведнъж, като да бе

умряла. Завря лице под мишницата му и като гламава зачака милувките му. Преди седем години я удари зарад една друга. Веднъж зарад едни черни очи, друг път зарад сините очи на една немцойка. Разбираше тя някак, че това за него е едно развлечение, нещо като да изпие чаша вино или да откърши клонче; и че тя беше над всички. Тя имаше над него някаква власт и някаква тайна сила, която Липан не можеше да отгатне. Той се връщаше при нея като при чист извор.

Не можеше да бъде еврейка; нито пък унгарка със зелени очи; той трябва да е загинал някъде.

Повика го още веднъж с цялата си душа и с цялото си сърце, като му прощаваше всичко, ала Некифор Липан не ѝ отговори.

Сутринта в неделя, уморена, със сини кръгове под очите, тя възседна пак коня. Слушаше различните съвети на търговеца, загледана другаде. Трепна и се заслуша внимателно само когато той заговори за сметки и ѝ даваше някакви препоръки за пари.

— Добре, добре ще е — съгласи се тя. — Да ти платя сега за пренощуването, а ти ми развали няколко хиляди, да имам дребни пари подръка, да не се хвърля в очи и да вкарам някого в грях. Ако бяха мои пари — нищо, ще ми ги вземе, и толкоз! Ала това са негови пари.

— Чии пари са?

Тя отговори безмълвно в себе си, само за себе си: „На Липан, на умрелия.“ Взе дребните пари, върза ги в тъгля на един пош и заби пети в корема на шарения кон.

До село Фаркаша вървяха все по слънчево време. Щом влязоха в селото, внезапно откъм голямата планина задуха студен вятър и докара тъмни облаци и снежна виелица. Когато минаваха пред църквата, не се виждаше вече ни небе, ни земя.

Витория спря коня, слезе и се прекръсти, обърната към светата обител.

— Георгица — рече тя, — това е знак да пренощуваме тук.

И момъкът слезе от коня. Поведоха конете и главниците и тръгнаха да търсят къде да преспят.

IX

Не познаваха селото. Вървяха по главната улица и въртяха глава ту наляво, ту надясно. Сиви пориви вятър и сняг идеха насреща им и ги шибаха по очите.

Внезапно виелицата отмина и слънцето блесна отново на синьото небе. Пред тях улицата зави остро и те сякаш попаднаха в друг свят. Видяха на един мегдан да се трупат хора и да се блъскат; тия, които бяха отзад, се мъчеха да минат напред. Някой говореше високо от пруста на една къща. Хората се размърдаха и отвориха път на един дребен, мургав човек с голяма глава. Изглеждаше да е човек на властта. Облечен беше в шуба с яка от видра, а на главата си имаше остър астраганен калпак. Той вдигна глава и загледа подир отминаващата виелица, която летеше към запад.

Към това кръстовище по друг път идваха хора. Двама стражари с пушки на рамо вървяха малко по-напред и блъскаха в гърба двама души, облечени по градски, ала доста окъсани. Ръкавите на балтоните им бяха твърде къси. Те не изглеждаха засегнати от унижителното си положение.

Човекът с острия астраганен калпак и яка от видра се смръщи. Спря се и дочака стражарите да доведат двамата чак пред краката му. Той стоеше нависоко, а стражарите се спряха по-ниско.

Вятърът беше съвсем утихнал. Слънцето грееше някак по детоки весело. Никой от хората, които бяха там, не се беше учудил на бурята. Всички, както и Витория, и Георгица, се учудваха на двамата странници.

— Какво ли са сторили? — запита загрижено жената одного от планинците.

— Не зная. Сега ще ги съдят и ще разберем.

— Ами кой е този, мъничкият наперен господин?

— Важен човек. Господин помощник-префектът.

— Виждам, че е събрал народ подире си.

— Събра. Имаше събрание у кмета, да съобщи на хората заповедите на властта. Ще има в Пятра избори за депутати.

Витория не разбираше тези работи. Нея повече я интересуваха двамата дрипльовци. Подпря се на седлото и се подигна на пръсти, за да вижда по-добре.

Господин помощник-префектът попита сърдито. Говореше високо и сопнато:

— Какви са тия типове?

Единият от стражарите обясни. Намерили ги в кръчмата сред селяните с някаква игра, някаква мушама, боядисана в различни цветове и с числа. Постилали я на масата и карали селяните да залагат пари и да хвърлят заровете. Ако улучели числата, плащали им; ако не улучели, прибирали парите на хората и ги пъхали в джобовете си.

— Аха, от тия ли сте ми били? — впери очи в тях помощник-префектът.

— Господин помощник-префект — почна да се оправдава единият от тях, високият, като ръкомахаше, а другият го гледаше покорно, вдигнал към него глава. — Господин помощник-префект, моля да благоволите да ме изслушате и ще видите, че в цялата тая работа няма нищо непочтено. Това е само една игра на късмет. Аз ви познавам, господин помощник-префект. Вие сте господин помощник-префектът Анастасе Балмез. Зная ви като справедлив човек. Ще се съгласите и вие, че можем да печелим, но можем и да губим. И наистина понякога губим, както стана в Хангу. Това е сделка като всяка друга сделка.

— Как? И в Хангу ли сте били? — учуди се с тънък глас помощник-префектът Балмез, като вдигна високо глава. — Аз събирам хората за техен интерес, за тяхно добро, а вие идвате, от друга страна, да ги мамите с вашите лъжи?

— Може ли такава нещo, господин помощник-префект! Ние никого не лъжем. Та ние имаме работа със зрели хора. Обясняваме им и не ги караме непременно да залагат. На когото му харесва, залага. Можем ли да ги спрем?

— Знам ви аз какви сте. Я ми кажете първо каква е тази ваша игра?

— Със зарове е, господин помощник-префект, и с печеливши числа. Комуто харесва играта, залага един лей. Ако печели, плащам му

седем.

— Добра сделка наистина. Я да вдигнат ръка тези, които са спечелили. Виждам, че никои не вдига ръка. Сега моля ви да благоволят, както казва този търговец, да вдигнат ръка тези, които са загубили. Толкова ли много сте тия, дето сте загубили? Както виждам, всички сте загубили.

Хората се смееха и ръкомахаха. Имаха поне едно забавление за изгубените си пари.

Представителят на властта доби по-строг вид.

— А сега вие, почтени търговци на пари, покажете ми документите си. Да видя аз кои сте и откъде идете?

Единият от стражарите докладва почитателно:

— Разрешете да доложя, господин помощник-префект. Аз ги разпитах вече. Нямам никакъв документ.

— От Галац сме. Аз се казвам Спиру Георгиу, а моят другар Янку Некулау.

— А, от Галац сте. Значи, познавате планинците от пристанището, когато идват там със саловете. Затъжили сте се за тях и сте дошли тук да ги търсите. Покажете ми разрешението си за тая игра на късмет.

— Нямаме.

— Тогава — кресна помощник-префектът и сякаш изведнъж стана по-висок — водете ги от участък на участък, докато стигнете в префектурата. Но първо ще оставите тук парите, които сте измъкнали от хората. Ще се предадат с протокол на кмета.

— Защо му са на кмета? — обади се някой.

— За да ги върне на ощетените.

— Че отде ще се знае кой е загубил и колко е загубил?

Хората пак го удариха на забавление. Забавляваше се и Витория. И на нея и се искаше да си опита късмета, да сложи един лей и да спечели седем. Виждаше, че и на Георгица му е мъчно, задето ги поведоха под конвой.

А по въпроса за какво ще бъдат употребени парите, селяните се разделиха на лагери. Едните ги искаха за буре вино, другите — за църквата. Помощник-префектът слезе точно пред Витория и Георгица. Макар да не беше чак толкова голям човек, планинката се смути от погледа му. Дори забрави да се дръпне от пътя му.

— А вие какво искате? — попита я той.

— И аз нямам документи — отвърна тя обърквана.

— Какви документи? Какви документи? Не ми трябва никакви документи. Не виждам ли аз, че си жена на овчар откъм Таркью.

— Тъй е — потвърди Витория усмихната.

— А този момък син ли ти е?

— Син ми е.

— Не се бави тук. Яхвай коня и си върви в къщи, че мъжът ти те чака.

— Не си отивам в къщи, господине. Отивам в Дорна.

— Много добре. Може би отиваш да събираш борчовете за стоката. Пролет идва и имате нужда от пари. Върви по живо, по здраво.

Планинката сметна, че трябва да обясни нещо.

— Аз съм жената на Некифор Липан.

Помощник-префектът сви рамене. Не го познавал. И сред селяните, които се бяха насъбрали и слушаха, никой не показа с нищо, че познава Некифор. Така е, далеч беше техният край и тук тя беше непозната. Но все пак имаше една полза: това, че този мъничък мъж мисли, че отива за пари. Добре ще е така да казва на всички отсега нататък, за да не изкушат парите и някой лош човек, като си помисли обратното.

— Харесва ми — каза тя и пак се усмихна — как режеш и проумяваш всичко.

— Че аз цял живот живея между планинци — каза със задоволство Анастасе Балмез. — Познавам ги, както познавам жена си.

Витория видя, че неколцина зад гърба на помощник-префекта се поусмихнаха под мустак. След като той отмина важно, чу да шушукат и се засмя и тя.

— Ако ни познава така, значи, твърде не ни познава.

От планината пак долетя виелица, тоя път по-силна, с едри меки снежни парцали. Хората се развикаха и се разбягаха. Витория се подслони с конете под първия заслон, който и попадна — един одимен навес, — и зачака да премине и тая вълна. Но този път виелицата не стихваше. Слънцето сякаш беше потънало в друг свят. Снегът шибаше и сякаш се беше свечерило.

— Мислех, че ще можем да продължим — каза Георгица. — Сега пак ще трябва да търсим къде да ноцуваме.

— Ще потърсим и ще намерим — отвърна жената. — Аз все се надявам да светне. Ти не знаеш ли, че Докия^[1] си изтърсва кожусите и после ги простира на слънце?

— Коя Докия? — обади се някой сопнато.

Един човек с дълъг рунтав кожух, чиито влакна бяха повиснали от влагата, изникна от виелицата и влезе под навеса. С черните си кокалести ръце смъкна калпака от главата си и го изтърси от водата. Беше побелял старец с четинести вежди. Сумтеше силно. Жената веднага разбра, че е пиян.

— Коя Докия? — кипна той отново, наведе се леко и се изправи рязко.

— Баба Докия... — захили се Георгица.

— Коя баба Докия? Оная от планината или тая, дето е къщи?

Витория се намеси:

— Не се сърди, дядо. Ние твоята баба нито сме я виждали, нито я познаваме.

— Докия ѝ е името.

— Да ти е жива и здрава.

— Да ми е! А вие какво дирите тук? Влизате току-тъй с конете си. Хубава работа! Нито мене питате, нито на бабата ми се обаждате да излезе.

— Ще си отидем, не се ядосвай. Ние сме другоселци.

— Е, не може тъй, невясто. Тръгнала си от Таркъу за Дорна, пък дори конете ти не са в ред. Че как да не се ядосвам? Трябваше да почукаш на портата и да повикаш бабата ми да ти отвори. Да отвори обора, да прибере конете и да им даде сено да хапнат. Да си внесете вътре дисагите и да си починете. Да ви дам парче сух хляб и чаша вода. Зер това имаме, това ще ви дам, ама да не стоите тук на завет до дувара ми, че е резил за мене. А конете трябва отново да подковете. Аз съм желенар и налбантин. А чак утре сутринта мога да им слонови подкови. Днес е света неделя. Бях на черква; после се поотбих в кръчмата. Къде е бабата ми? Хей, бабо Докия!

И почна да чука на вратнята.

— Щом съм ядосан, ядосан съм, и туйто, на вас какво ви става?

Баба Докия се показа на прага по вълненик и везана риза.

— Защо хлопаш, старче?

— За да отвориш.

— Че портата кога е заключена? Бутни и влез. Виждам, че водиш людски хора.

— Водя я! Да не те е яд?

— Защо да ме е яд? Каня ги от все сърце да останат у нас да нощуват.

— Утре заран ще им подкова конете.

— Ще ги подковеш, ама доведи сега хората вътре. Не ги дръж вън. Бутни портата и вкарай конете в дама. Докато им внесеш вързопите в къщи, аз ще сложа да варя мамалигата.

— Тъй ще сторя, ала да знаеш, че съм ядосан.

Витория се осмели и го попита с меден глас:

— Как ти е името, дядо?

— Прикоп.

— Дядо Прикоп, колкото и да си сърдит, аз ще ти кажа, че бабата ти на младини е била хубава жена.

— Вярно е, хубава беше, ала и много ядове съм брал с нея. Затуй съм ядосан аз и сега и не ми минава ядът. Само да не сте посмели да кажете, че не е тъй, както аз казвам. Ще останете, ще хапнете и ще пийнете с мене и с бабата ми. Утре заран ще ви подкова конете.

Какво й хрумна на Липановата жена да запита ковача за някои неща, докато нареждаха дисагите си до оджака?

Той си беше съблякъл кожуха и ги беше накарал да си съблекат и те дебелите дрехи. Настани ги на столчета край огъня и им наля ракия в зелени чашки.

— Дядо Прикоп, не си ли подковавал и друг път коне на хора откъм Таркью?

— Подковавал съм.

— Ами не се ли е отбивал в твоята налбантница тази есен един човек с черен кон? Бяла дамга на челото си имаше конят.

— Отбивал се е, отбивал се е.

— Ами сецаш ли се как беше облечен този човек?

— Сецам се. Беше с пепеляв калпак, пък кожухът му беше на клинове от черна овца, къс до коленете. Обут беше с дебели ботуши.

— Тоз човек, дядо Прикоп, е бил моят стопанин.

— Хм! — рече дядо Прикоп. — Щом е твоят стопанин, тогава мога да ти кажа, че е чудо човек. Не ми хареса само дето тръгна нощя на път. Искаше ми се да се почерпя с него, както с вас. С хората от

нашето село не се черпя аз, ала ми е драго да се почерпя с чужди, че те са пътници, имат си ядове; хубаво е да седнеш с тях, да ги поканиш да изпият сладко чаша вино и да им кажеш някоя добра дума. Ама този човек казваше, че щял да тръгне през нощта, зер му харесвало да върви по месечина. Не искал да знае, че имало злосторници; имал бил за тях в дисагите си пълни пищови. Тръгна и по едно време си засвири да не му е досадно.

— Той е бил — промълви планинката и капна на земята няколко капки ракия, преди да пие.

[1] Докия — персонаж от румънската митология, отговаря на българската Баба Марта. — Б.пр. ↑

Х

Чудни същества са тези обитатели на планините. Сурови и непостоянни като водите и като времето, търпеливи в страданията, както и в лютите зими; безгрижни в радостта, както и в жегите; те обичат да любят и да пият; обичат своите нрави и обичаи, останали от памтивека, и отбягват чуждите хора и хората на равнината; връщат се в леговищата си, както горските зверове, ала преди всичко си живеят под слънцето, със сърце, сякаш от него откъснато: най-често блестящо и гальовно, изпълнено с песен и приятелство. Такъв беше и Некифор Липан, който сега го нямаше. Така биваше посрещана Витория по пътя не само от дядо Прикоп. В Борка попадна на едно кръщене. Селяните им запречиха пътя, хванаха конете им за поводите и ги вкараха в двора. Лицата им се бяха зачервили; искаха да почерпят и нагостят друмниците. Витория трябваше да се подчини, да слезе от коня и да влезе в къщи при лехусата, да пъхне под възглавницата ѝ понудата — една кесийка бучки захар и да залепи на челото на новородения християнин едно кайме от двайсет леи. Пи наздравица с кръстника и кръстницата, целуна ръка на свещеника и каза на всички, които искаха да чуят, че се тревожела за едни пари, които имала да взема от Дорна; че толкова време тичала и все не можела да ги прибере. И хапката си от устата давала, само да се оправела в това зимно време. Не знаела как щяла да стигне дори до Броцени. Добре, че там имала едни познати, от които можела да вземе малко пари назаем, за да се добере дотам, закъдето е тръгнала.

Много се чуди свещеникът на тия хора без сърце и без човещина:

— Не ни е драго да го кажем, но какво да сторим? Трябва да кажем и да признаем, че има между нас, планинците, и такива зли хора, дето потъпкват правото ти, вземат парите ти и нищо не ти дават назад. Грабители като вълците, такива са някои от нашите — въздъхна светиня му. — Тях господ ги е прокълнал да бъдат такива, зли, да ограбват хората, като ги подмамат с благи приказки, или да нападнат човека на друма, да му разцепят главата с брадва и да го оберат.

Планинците — засмя се светиия му — са или като нас, такива по веселбите и песните, и ние всинца ще влезем в рая, или душмани и грабители, и те, колкото и да са малцина, ще се хванат за ръка и ще отидат в ада при нечестивия. Не може то тъй, хем да си тук, хем там! По нас няма хора по средата.

— Та тъй си изпатих и аз от тези хора, дето са за ада — заокайва се Витория, доволна от своята хитрост.

В Кручи срещнаха сватба.

Шейните препускаха по замръзналата Бистрица. Булката и дружките ѝ бяха с накичени глави, невестите само по вълненици и контошчета. Мъжете стреляха с пищови над боровете, за да уплашат зимата и да я прогонят. Щом видяха чужди хора горе на пътя, деверите пришпориха канете си, закичени на ушите с кърли, които се развяваха, и ги посрещнаха. Подадоха им бъклицата и вдигнаха пищовите. Или да пиели в чест на царския син и на преславната знатна булка, или щели да ги убият на място. Сватбеното шествие се изви към пътя. Витория пое бъклицата и изрече хубаво пожелание за булката. Изглеждаше весела и приказката ѝ беше хитроумна, макар да се полагаше да бъде тъжна, че отивала при ония лоши длъжници в Дорна.

— Аз съм от Таркъу — продължи тя — и съм невястата на Некифор Липан. И той е минавал тъдява и може да се е чуквал с по някоя чашка по вашите сватби. По пътя си попаднах на едно кръщене; а пък трябваше първо да видя сватбата, че после кръщенето. Ала се случва и иначе да бъде, какво от туй, нали е все от бога! Чудя се аз на още нещо; че според новите закони, които властта издаде и глашатаят разгласи с барабана, календарът се промени. Всички станахме с тринайсет дена по-стари и почнахме да броим дните, празниците и постите по реда на католиците. Сега е време на пости, а вие сте вдигнали сватба като през блажно след пости.

— Е-хе-е! — развикаха се останалите сватбари и почнаха да се качват в шейните, дето оставаха прави. — Ти, невясто от Таркъу, не знаеш, изглежда, че ние не се даваме и искаме да сме по-млади с тринайсет ноци и че си държим на стария календар, онзи, от началото на света, дето дядо господ го е дал на Адама. Не искаме другояче и караме нашия поп насила да върви по нашему. И той, клетият, прави, каквото правим и ние. Пък другите, по другите краища на света, нека

се водят по немците или по чифутите, тяхна си работа. Те ще горят на другия свят във вечния огън.

— Не бойте се — рече планинката, — и хората в Таркю си държат на стария ред. Аз искам само да ми кажете кой от вас е виждал един човек от нашия край с пепеляв калпак и черен кон е бяла дамга на челото.

Не се намери нито един от сватбарите да каже, че е виждал такъв човек. Само измежду жените се обади една, която сякаш уж си спомняла, ала и тя веднага забрави. Сватбеното шествие продължи пътя си и отново се понесе с диви викове по леда на Бистрица.

Конят вървеше бавно; Витория размишляваше и гледаше мрачно. Изясняваше мислите си с малко думи към Георгица. Не можела да каже, че това забавяне я ядосвало. По-добре да се смесвали така с хората, по чужда воля, за да можела по-добре да гледа и разпитва. Тъй се научавало и как да се пазиш от навалищата, когато потрябва. По-добре да се виждал човек явно с приятели, отколкото потайно с някакви непознати душмани. Когато си сред много хора, по-малко те забелязват, а ти по-добре можеш да ги разглеждаш. Когато си сред много хора, можеш да се смяташ сам с мъката си; ала когато хората са малко, пронизват те с очи и те разчепкват.

Георгица не разбираше твърде добре всичко, но смяташе, че така трябва да бъде.

Изглеждало, че Некифор Липан е минал спокойно по този път.

— Може и нас да не ни спре нищо лошо и ще стигнем по живо, по здраво, дето са овците. Ще видим какъв край е Дорна и каква планина е Рарю.

И наистина пътуваха добре, като ноцуваха на сгодни места. Щом приближиха Дорненския край, Витория вдигна глава и започна да души, сякаш усещаше някакъв мирис. Ала не беше нищо друго освен топличкият тънък ветреца откъм заход слънце, който щеше да разтопи полека снеговете. Тя не усещаше нищо, което ставаше вън от нея, защото голям огън я гореше отвътре и я задушаваше. Тя вярваше, че тук, по тия места, животът ѝ ще се промени, ще тръгне по друг път.

Дорните са само потоци, само обрасли с бор хълмчета, само високи поляни и села. Колкото родове, толкова Дорни. Родове от хубави, чисти и спретнати мъже. Харесваха ѝ на Витория. Поглеждала ги пътем и виждаше как се веселят по кръчмите и как разпалено и от

все сърце играят хоро, сякаш ей сега щеше да настане краят на света. Тук, в тая Дорна, не бил ставал пазар на овце: не бил ставал пазар и в Шарул Дорней, нито пък в Дорна Къндренилор, доколкото знаели тия хора, дето били тук и се веселили; във Ватра Дорней станало голям панаир тази есен и там се продали много овце.

Витория навежда чело и гледа уморено наоколо си. Да тръгвала сега да дири длъжниците си във Ватра Дорней.

— Хайде, Георгица, хапни нещо, както си на коня, че не бива да закъсняваме. Ще назобим конете, когато стигнем. От вчера нямам вече ни мира, ни сън. Не ми трябва нито ядене, нито вода. Все едно, че съм на съд пред бога, дето трябва да коленича.

Щом поеха към Ватра Дорней, небето се разведри и обедното слънце блесна. Размразяваше се и по пътя изпод снега потекоха поточета. На места, дето снегът беше още твърд, стъпките на конете кънтяха като по мост. Зимата се разпиляваше към всички долини и вдигаше пари към небето.

Някакъв висок, слаб мъж с метнат на рамо кожух, с юфтени ботуши и тояжка в ръка, с която сегиз-тогиз драскаше по снега, от някое време вървеше близо до тях, като се стремеше да не изостава. По едно време поизбърза малко напред и се изравни с жената. Запита я откъде иде и най-много искаше да знае къде ще спрат да нощуват.

— От далеко ида, добри човече, и до Ватра Дорней няма да опирам никъде.

— Работа ли имаш там?

— Имам да събирам едни борчове.

— А мене не искаш ли да ме попиташ къде отивам и какво диря?

— Щом искаш, мога да те попитам.

На човека му беше весело. Ухили се под мустак, обърна се пъргаво като на пружина и пошепна нещо на ухото на Витория, за да не чуе момчето. Планинката шибна коня си по главата с края на поводата и избърза напред, като се обърна към Георгица и рече заповеднически:

— Изкарай секирата и удрай!

И синът ѝ, и странникът се уплашиха от гласа ѝ, толкова беше рязък и горчив. Георгица грабна секирата, но човекът прескочи канавката и удари по една пътека по склона. Смееше се сам и се удивляваше на това чудо: „От друг свят трябва да е тая жена; нашенките са по-дружелюбни; те секат с приказка, не със секира.“ И

наистина жената на Липан смяташе, че тя самата е влязла в друг свят. Гледаше изкосо и с омраза човека, който се отдалечаваше. После подкара коня си с бърз ход.

По едно време позна на изток, без никой да ѝ беше посочил, а само по това, което бе чувала, планината Раръу и върха Пиетреле Доамней. От тия заледени пущинаци са дошли при Некифор Липан овчарите с овцете.

Влязоха във Ватра Дорней. Витория попита един търговец, който беше извадил стоката си на слънце — кожи и жезла, на коя страна е улицата на панаира. Търговецът махна с ръка надясно. Жената насочи коня си нататък, вперила напред мрачен поглед.

Намериха един хан и отседнаха. Заклучиха багажа си в една одаичка и без да си починат или да дочакат обеду, поеа по съвета на ханджията към някаква канцелария, дето завариха някакъв служител с фуражка. По приказката изглеждаше да е немец.

— Молим — поздрави той, козирувайки, — с какво мога да бъда на ваши услуги?

— Много те молим, господине — отвърна планинката с помътени очи и разтуптяно сърце, — да потърсиш в някой твой тефтер и да ми кажеш за една продажба на овце, станала тази есен.

— Може. Туй не струва много пара.

— Ще дадем колкото трябва. Търговецът, дето ме упъти при тебе, каза да ти дам за една халба.

— Щом така е казал, добре. Чакай първо да потърся. През кой месец?

— През ноември.

— Да. Има я. През ноември, първия неделен ден Георге Адамаки и Василе Урсаки продадоха овце, триста на брой, на Некифор Липан.

Витория възкликна:

— Тази е!

Задъхана, тя гледаше немеца с разширени очи.

— Молим, молим, какво има? — запита загрижено той.

— Нищо, нищо. Този Некифор Липан е моят мъж.

— Много хубаво; в това няма нищо страшно. Не, молим, нищо не ми дължиш — каза той, като бутна настрана банкнотата. — Почерпихме се тогава за сделката. Стига. Това беше най-голямата продажба по нашите места. Твоят мъж дойде тук, стиснахме си ръка,

извади парите, наброй ги и поиска разписка. Дойдоха и други купувачи, ала нямаше вече овце. Тогава двама добри стопани дойдоха разтревожени и го помолиха да им отстъпи поне една част от овцете. Той почерпи и тях, и каза, че ще им даде. И се споразумяха за сто глави. Малка печалба му дадоха. Щедър се показа твоят мъж, хареса ми. И станахме приятели. Молим, молим, защо плачеш?

Разхълцана, Витория се отпусна на едно сандъче и стисна чело с ръце.

— Моля, бъди тъй добра — рече старецът — и седни на стола.

Тя не искаше да стане от окаяното място, дето бе седнала.

— Моля, кажи какво има?

Жената веднага му разправи, като говореше забързано и бършеше очите си с ръкавите на късачето си. След тази покупка на овце Липан не се върнал в къщи и не дал никакъв знак за живот.

— Не може да бъде!

— Може, може. Затуй съм дошла чак дотука да видя къде се е загубил.

— Това пък вече хич не ми се побира в ума. Нали и аз бях там? Отделиха сто овце и овчарите на Георге Адамаки и Василе Урсаки ги подкараха с магаретата и кучетата си надолу към мястото за зимуване. Когато стадото беше далеч и прахът едва се виждаше, яхнаха и те конете си и тръгнаха.

— Кои тръгнаха?

— Ами моят приятел Липан и двамата планинци, които споменах.

— Кои планинци? Кои? Откъде са?

— Е, това вече не зная. Нещо се разправяха те, изглежда, че се познаваха. Пиха заедно, свиряха им циганите, прегръщаха се, после тръгнаха подир овцете. Казах им сбогом и довиждане! И толкоз. Вярно е, че оттогава и аз не съм го срещал.

Старецът приглади с пръст подстриганите си мустаци, прокара ръка по старателно обръснатата си брадичка и вдигна очи към потона, дирейки обяснение на недоумението си. Ала на потона не видя нищо друго освен лампата с опушено шише.

— Много чудна работа! — рече той, като разтърси глава. — Значи, не се е върнал в къщи?

Витория сви рамене, засегната от въпроса му.

— Може да е останал да зимува с овцете.

— Защо не ми е пратил писмо? Защо никакво известие от него не пристигна? — извика ядосано планинката.

— Отде да зная аз? Аз не съм виновен с нищо — каза немецът и разпери ръце. — Аз мисля тъй: ако не му се е случило нещо неприятно, той все ще се върне в къщи.

Витория втренчи в него зъл поглед.

— Не те разбирам какво искаш да кажеш.

— Ако не му се е случило нещо неприятно — повтори тихо старецът.

Георгица разбираше какво иска да каже служителят. Струваше му се, че майка му не разбира, ала не смееше да се намеси и да ѝ обясни. Но като я погледна изкосо в очите, разбра, че тя отдавна долавя всичко това. Не само долавя, а знае всичко. Затова е и дошла тук, във Ватра Дорней.

— Какво може сега да се направи? — запита някак смирено служителят.

Притиснала с ръка слепоочията си, затворила очи, Витория се клатеше наляво и надясно. После отвори очи и огледа наоколо си. Старецът видя с учудване, че тя се усмихва. Не разбираше какво е намислила.

— Ще тръгна сега по пътя на ония овце. Казваш, че надолу са тръгнали?

— Да, моля.

— Все надолу към някакво място за зимуване ли?

— Да, моля. Доколкото разбрах, поеха пътя покрай Нятра.

— Вярвам, че господ ще ми помогне да надуша дирите им.

— Да, моля. Хм! — рече старецът, останал сам, удивен още повече от тая чудновата жена.

XI

Щом жената на Липан тръгна по обратния път, времето се намръщи. Вятърът се обърна и задуха от север. Спря и размразяването. Мъгли потулиха светлината. Витория и синът и язدهа мълчаливо. Вятърът духаше в гърба им, над главите им се носеха бързо тънки облаци. Те сякаш пътуваха из някаква нова страна. Не можеха да познаят тоя край, който бяха видели предния ден.

Конете тропаха с подковите на дядо Прикоп по замръзналата грапава земя. Безлюдни бяха пътищата и пътеките. Напразно прозорците на кръчмите показваха гевречета, нанизани по гърлата на бутилки с разноцветни напитки. И те изглеждаха запустели и унили. Но това щеше да трае кратко време, защото пълната победа на слънцето не можеше да закъснее.

Всичко като че ли беше застинало в някакво очакване. Когато пак потекат надолу разтопените ледове, ще донесат нова вест. Тъй си тълкуваше Витория този променен изглед.

В началото на последната Дорна, в която влязоха, беше кръчмата, както му е редът. Слязоха от конете, оставиха ги един до друг, без да ги връзват и без да им дадат зоб.

Изад тезгяха се надигна една жена, като се мъчеше да потули с ръка сънливата си прозявка. Витория поръча една гарафа вино и поиска и трета чаша. Кръчмарката постави третата чаша до другите две. Поговориха за времето, за храната на добитъка. Макар и сънлива, но като жена, пък и кръчмарка отгоре на това, тя не пропусна да зададе обичайните въпроси.

— Откъде идете?

— Идем от Ватра Дорней.

— И къде отивате?

— Отиваме нататък, надолу.

Витория се поколеба, после призна:

— Отивам да диря един длъжник.

— Тъй ли?

— Да. Думата е за едни овце, които тази есен, по Архангеловден, са минали оттук на зимуване.

— Аха! — рече жената безучастно.

— Не спряха ли тука при тебе да починат?

— Може и да са спрели.

— Става дума за едно стадо от триста овце. И стопаните им били трима, на коне. Единият яздел черен кон.

— Не си спомням. Може да са минали, когато не съм била в къщи. Ходих при една от дъщерите си, омъжена чак в Шарул Дорней.

— Ами мъжът ти не е ли тук? Може той да знае.

— Няма го. Сега той отиде там. Хайде, много приказки се изприказваха за една чаша вино — кисело приключи разговора кръчмарката.

Когато възсядаха конете, Витория каза доста високо, за да я чуе кръчмарката вътре.

— Вижда се, че това място не е за почивка.

— А за какво е? — отвърна остро кръчмарката и бързо подаде навън само главата си.

— Тук човек само надниква и отминава — додаде със свити устни жената на Липан.

Кръчмарката се почувствува отровена от тая обида. Излезе на прага и изруга. Витория дори не се обърна. Даваше си вид, че не е чула, ала кипеше от яд. Желаше да види мъртъв и заровен пред очите ѝ този първи неин враг.

Вървяха до другия край на селото, без да разменят дума. Когато да излязат от селото, планинката сви юздата на коня си.

— Пак ли ще спираме и ще говорим? — попита колебливо Георгица.

— Пак. Какво искаш да правим, щом такава ми е работата?

Тая кръчма имаше широк двор и се виждаше, че мнозина са отседали тук. Кръчмарят, побелял, слабичък човек със смугло лице и остър поглед, не изглеждаше неприветлив.

— Защо тъй скоро се връщате? — запита той. — Видях ви вчера, като минахте.

Витория го изгледа внимателно и се заокайва:

— Какво да правя, добри човече? Връщам се. Тръгнала съм да оправям объркани работи. Виждам, че ако те попитам за нещо, ще си

СПОМНИШ.

— Да видим. Попитай ме. Ето виното, което поръчахте, ето и чашите. Но смятам, че трябва да пиеш ти първа, защото ти питаш. И ако мога да ти помогна с нещо, тогава ще пия и аз.

— Не ме притеснявай тъй, човече — каза Витория кротко. — Да те пази господ от ядовете, дето аз ги имам.

— Ако не кажеш каква ти е болката, не мога ти помогна.

Жената разправи за стадото от триста овце и тримата селяни на коне.

Кръчмарят си спомни много добре. Лицето на планинката се поразведри. Наистина по Архангеловден спряло там на ливадата, по в дола, такова стадо, за каквото говорела тя. Когато овчарите отишли към кръчмата, пристигнали и стопаните, които идвали след тях. Били трима на брой. Да, да! Единият бил на черен кон с бяла дамба на главата и с пепеляв калпак. Той поръчал ракията и почерпил овчарите. Поръчал отделно четвърт ракия за себе си и за другите двама. Тъй като в кръчмата бил и отец Василе, поканил и него да се почерпят. Отец Василе не се възпротивил, като видял, че са добри хора, и кръчмарят сложил за него стол на тяхната маса. След като се почерпили с още четвърт ракия, на мъжа с пепелявия калпак му хрумнало да поиска свещеникът да прочете молитва за стадото му, да свети вода и да го поръси.

— Хареса ми туй. И отец Василе прати да му донесат от къщи поша с патрахила, молитвеника и другите свещени потреби. Благослови хубаво стадото да стигне по живо, по здраво там, където ще зимува, и напролет да се наплоди. Този с пепелявия калпак извади пари от кемера си и плати, а отец Василе остана много доволен. Покъсно станаха и рекоха да тръгват.

— Кой рече?

— Тоя с пепелявия калпак. Негови били две трети от овцете, а ония двамата имали една трета. Чух ги, като говореха и пресмятаха колко ще им струва зимуването. Ония казваха, че овцете щели добре да прекарат там. Ала забравих да ви кажа, че преди да възседне коня си, тоя с пепелявия калпак се сети, че има още едно задължение. Поиска ми парче хляб и нахрани той сам кучето, което водеше със себе си. И туй ми хареса. Платиха честно и почтено, каквото имаха да плащат, и си тръгнаха.

— Казваш, че другарите му били добри хора, дружелюбни?

— Добри и дружелюбни. Единият беше по-дребен и черничък като мене. Другият, по-едър и по-як, се смееше високо и често. Горната му устна беше разцепена като на заек. На него най-много му харесваше пиенето. Много не хортуваше. Смееше се и пиеше. Майстор на приказка беше тоя с калпака.

— С пепелявия калпак ли?

— Той.

— Ох, знам го — изпъшка жената. — Зарад него бия тоя път.

— Значи, той ти е мъж?

— Да, мъж ми е.

— И си тръгнала да го търсиш?

— Какво да сторя? Щом той не ме търси, тръгнах аз него да търся.

— Търси го добре, белким го намериш там, дето е заседнал по за дълго... — усмихна се кръчмарят.

Витория кимна с глава, преструвайки се, че се усмихва, и потисна болката, която прониза сърцето ѝ. Извърна глава, бръкна в пазвата си, извади поша и развърза възела, за да плати виното.

Възседнаха конете и Георгица се обърна към кръчмаря:

— Остани си със здраве, господин Маковей, и да ти даде бог добро!

— Да сте живи и здрави! Да намерите туй, което сте загубили!

— Ти пък! — измърмори жената към сина си. — Отде знаеш, че се казва Маковей?

— Как да не зная, като пише на фирмата му над вратата? Думитру Маковей.

— Виждам, че всички сте учени и много знаете. Само аз съм проста.

Момъкът премълча. Понякога майка му му дотягаше.

Планинката чувствуваше голяма тревога в себе си, ала усещаше и голяма сила. Тъй като господ по настояване на света Ана ѝ беше дал първите просветления и първото добро упътване, врече се да запали свещи и да занесе дарове на манастира „Бистрица“. Вятърът изотзад я буташе все надолу. Виждаше, че Георгица е уморен и гладен, ала се преструваше, че твърде не забелязва. Забърза колкото можеше към Палтиниш, после към Дърмокса, след туй към Броцени. Само когато

видя, че кончетата са капнали от умора, се смили и реши да починат зарад тях. Сега нейният поглед се разпалваше, докато очите на момъка гледаха уморено. Конете хрупаха доволни ечемика, завирайки муцуните си дълбоко в окачената зад ушите им торба, разтърсваха глави, пръхтяха и чакаха да ги напоят, за да се влее в тях силата на земната твърд. Момъкът беше почнал да спи по-малко и лицето му се беше удължило.

— Тъй по ти прилича — уверяваше го майка му с горчива усмивка.

— И на туй ще се сложи край... — рече Георгица.

— Мамино учено момче! — отвърна майката. — Вижда се, че умът ти е в книгите и буквите. По-добре ще е да е в главата ти. Яж здравата и се засили, не толкова за себе си, колкото за секирата.

— Вярно, майко, ама аз не разбирам едно нещо: защо сме тръгнали ние да търсим, а не оставим тази работа на ония, на които им се плаща за това! Че държавата си има ред, има и полиция и съдии.

Витория подхвърли отговора си презрително:

— Какво имам аз с тях? Аз си гледам моята тревога. Прави както аз казвам.

— Ще правя както казваш — съгласи се Георгица. — Ала ще намерим ли?

— Какво?

— Ще намерим ли баща ми?

— Ще го намерим. Сега вече бъди сигурен.

И наистина следата се налучкваше от знак на знак, тоест от кръчма на кръчма. Понякога сякаш се губеше, но малко по-нататък пак се появяваше. Там, където кръчмарите биваха вятърничави хора, не можеше нищо да се узнае от онова, което се бе случило преди четиринайсет седмици — като че ли някой жест, поглед или дума биха могли да бъдат погребани завинаги. Те не си спомняха, както не си спомня камъкът, край който си минал и си го докоснал. Но ето че по-нататък пепелявият калпак се появяваше отново, запазен ясно в паметта на някой друг човек. Другаде пък образът на човека с пепелявия калпак биваше смътен, а изпъкваше тоя на човека с разцепената горна устна, който говорел малко, много се смеел и здраво пиел. Третият преминаваше като сянка в спомените им, без да са забелязали какъв е нито в лице, нито в тяло.

Така Витория чу верни думи в големия хан в Броцени. Овцете минали и поели към устието на река Нягра, към Бистрица и вдигали облаци прах. Един шишкав кехая яхнал едно от натоварените магаренца, за да пести силите си. От дисагите на едно друго осле подавали главички три новородени кученца, а старата кучка вървяла до тях край нозете на ослето. Децата стояли край пътя и ги гледали. После се появили тримата конници. Спрели точно пред хана и изпили по канче вино, без да слизат от конете си. Едно момче им изнесло канчетата. Стопанинът на хана, стар, порядъчен немец, излязъл на прага.

— Хубаво вино, добре стопанисвано и добре изстудено — казал конникът с пепелявия калпак на другите двама. — Да знаете, че този стар немец е баща за друмниците.

Тези думи били още пресни в паметта на стария немец и той ги каза на Витория и на Георгица.

Жената го слушаше с удоволствие, замислена дълбоко и загледана в далечината.

И в Борка си опомниха за тримата друмници на коне. Оттук стадото изоставило река Бистрица и поело наляво. Сега Витория отново тръгваше по съвсем непознат край, чиито села и планини никога не беше чувала. Преспяха както обикновено в едно село на име Сабаса и чуха и там за овцете и за конниците. После поеха нагоре по един лъкатушен път, изрязан в скалите, който се изкачваше до орлови пуциници. Местността приличаше на снежна ледена пустиня, а вятърът тук, горе, беше така силен и плътен, та човек можеше да подпре гръб на него. Оттам надалеч към река Молдова се виждаха огрени от слънцето места. А планината с лъкатушния път и каменни мостове над пропастите се казвала Стънишоара. Тези обяснения даваше на Витория момчето на кръчмаря от Сабаса, което бе наела за водач.

На върха, закрити от един окат, под така наречения Италиански кръст, спряха на завет, да си отдъхнат конете, и се заслушаха във воя на вятъра из урвите и в шумоленето на боровете. „Към това слънце, дето блести по водите на Молдова, е отишъл Некифор Липан — мислеше си Витория. — И той се е спрял тук и е гледал надалече.“

Слизането по отъпкания път и замръзналите поточета стана по-бързо и спряха чак отвъд село Суха на края на планината, дето

почваше долината.

— Тук държи кръчма господин Йоргу Василиу... — осведоми ги момчето от Сабаса. — Вие останете тук да починете, а аз ще се върна. Баща ми заръча да се върна до довечера.

— Кажу на господин Тома, че му благодаря — каза Витория. — Може да даде господ да спра пак някога у вас и да бъда по-малко кахърна от сега. Ето, Никулайеш, и парите, които обещах и на теб. И кажи на майка си, че ние ще вървим все напред и ще слезем към река Молдова и към град Фълтичени. Вижда се, че оттам ще трябва да вървим още по-нататък чак до Прут, в Ботошанския край.

— Благодаря и аз — отвърна Никулайеш.

И пое нагоре, яхнал неоседланата кореместа кобила, покрита само с едно рунтаво халище. Беше облечен с кожух, препасан с въже, и с голям калпак на главата.

Георгица се смееше и го гледаше, като се отдалечава.

Витория отиде веднага в кръчмата на господин Йоргу Василиу. Тук щяха да спрат за по-дълго, да си отпочинат и да се нахранят.

Господин Йоргу Василиу изглеждаше улегнал човек, носеше очила и пищеше в един тефтер. Косата на темето му беше окапала, което за планинката значеше, че е много учен. С възкълсите си дебели ръце той оправи на корема синята си престилка. Тъй че обичаше не само да пише, обичаше и чистотата. От двете страни на дъсчените рафтове, по които на гъсто бяха наредени шишета, имаше рафтове и чекмеджета, натъпкани с всички земни лакомства.

Кръчмарят извади от една бъчва хубава скумрия, като я държеше с пръсти за опашката, положи я на парче чиста хартия и я постави на добре изтърканата масичка. Донесе топло хлебче и от едно буренце напълни с пенлива бира-две високи чаши.

„Хубаво нещо е бирата, когато си уморен и гладен“ — помисли си жената. Георгица не беше свикнал с това питие. Вкуси и бутна чашата настрана. Стори му се, че е почнала да се вгорчава.

Господин Йоргу Василиу се движеше леко с плъстените си пантофи и отговаряше благоприличие на всеки въпрос. Сами бяха, нямаше други мющерии в кръчмата. Слънцето грееше полегато в прозорците. Беше минало един час от пладне и на Витория й се струваше, че вятърът е спрял. Като се увери в това, тя се разтревожи. Все пак върна се към своите задължения.

Подобно на опитен и изкусен майстор тя докара думата до своята работа.

Като установи годината и месеца, като съпостави внимателно думите на жената с вписаното в тефтера му, кръчмарят размишлява продължително и намери в паметта си точно онова, което се искаше от него да знае, а именно, че в еди-кой си ден, през еди-кой си месец са минали оттук овце.

„Добре, тогава ще вървим по-нататък...“ — мислеше си Георгица.

Ала Витория не можеше да се задоволи само с такъв отговор. Трябваше да ѝ стане ясно всичко около стопаните на овцете. Разбира се, първо са минали овцете с овчарите, с домакинството, кучетата, ослите и след това са минали и стопаните.

— Така е — съгласи се господин Василиу, след като се замисли дълбоко. — След това дойдоха и стопаните.

— Първо са спрели да починат овчарите и овцете. Овчарите са чакали господарите си.

— Не! — поклати глава господин Василиу. — Овчарите взеха пътем по един хляб и отминаха напред.

— И подир тях пристигнаха господарите им, нали тъй? Яздеха на коне.

— Точно тъй, пристигнаха подир тях, на коне, както казваш. Слязоха от конете и двамата и им дадох да хапнат, както и на вас дадох: скумрия, хляб и бира. У мене тия неща са от първо качество. Отдавна свикнах да ги доставям, откакто италианците работеха горе на шосето и мостовете.

— Не бяха двама — каза спокойно Витория. — Трима бяха.

— Не, двама бяха.

Витория премигна от мрака, който се спусна в нея. Господин Йоргу Василиу повтори твърдението си. Планинката разсъждаваше и чакаше, като че ли мракът в душата ѝ щеше да се разсее. Сега добре виждаше, че вятърът наистина е спрял. Беше паднал долу, в ниското, и беше занемял и той. Знакът беше явен. Нямаше да върви по-нататък. Трябваше да се върне назад. Ни най-малко не се съмняваше, че Некифор не е бил един от двамата. Не бе стигнал дотук; дотук не бе останало нищо от него.

— Двама бяха, нали? — попита тя внимателно и спокойно. — Единият беше висок и с цепната горна устна като на заек, а другият дребен и черничък.

— Точно тъй — потвърди господин Василиу. — Те бяха. Струва ми се, че познавам тия хора. Тукашни са. Някъде от долината. На тоя с устната дори му казват Заека. А не, на другия, на дребния му викат Заека. Отидоха подир овцете.

— И не знаеш ли дали се върнаха?

— След като са настанили овцете да зимуват, трябва да са се върнали. Другият се казва Калистрат Богза.

— Кой е Калистрат?

— Тоя с цепнатата устна. Казвам ти, че бяха двамина. Сега виждам, че и имената им зная. Ти защо разправяш, че били трима?

— Приказвам си тъй — промълви жената с присвити очи. — Сега разбирам, че са били толкоз, колкото казваш.

Мракът в нея почваше да просветва. В Сабаса са били трима. Тук, в Суха, сред планината Стънишоара, Некифор го е нямало вече. Нагоре ли се е възнесъл? Долу ли е паднал? Тук между Сабаса и Суха трябваше да намери тя ключа на истината. И не й се струваше мъчно, тъй като Калистрат Богза и неговият другар можеха да бъдат намерени в домовете им или в долината вдясно, или в долината вляво. От тях най-напред трябваше да разбере дали Липан се е възнесъл към слънцето, или е заплувал по някоя река...

Господ ще да е запазил дирите му. Тя е длъжна да се върне и да ги намери. Света Ана й даде знак, като спря вятъра и го върна на небето.

XII

Знакът не беше само един. Почнаха да се явяват и други знаци.

Вратата в дъното, с малко кръгло прозорче на височина на човешки ръст се отвори. На това прозорче няколко пъти се мярнаха едни пронизателни очи. Тези очи, заедно с едно кръгло лице и едри разлати гърди и хълбоци, застанаха в сянката. Господин Йоргу Василиу се отдръпна, колкото можа, за да направи място на широките набрани поли на жена си. Планинката веднага разбра, че трябва да бъде предпазлива пред тая толкова бяла и пълна жена, обута с червени вълнени чорапи и чехли с гъонени подметки, които тихо пошляпваха.

— Ти много добре си спомняш всичко... — каза тя на мъжа си, като сядаше на стола. — Не разбирам само как ти е щукнало от ума името на единия от стопаните. Не си ли го записал в тефтера?

— Не. Записал съм само Богза. Знам, че на другия му казват Заека.

— Не е тъй — отвърна домакинята. — Заека е прякорът на Богза, защото от цепнатата устна се виждат горните му зъби, а другият, който всички знаят, се казва Илие Куцуй. Зер не ги познаваме, нали? Не живеят ли те долу в Дой Мери?

— Май че имаш право, жено! — рече мъжът, като се засмя към гостите, възхитен от жена си.

— Много съм благодарна на госпожата за това обяснение — каза Витория толкова смирено, че Георгица много се учуди.

Жената на господин Василиу се намести по-добре на стола и притисна гушите си към гърдите.

— Ти, невясто, май че гониш единия от тези двамата за борчове, нали? Може, защото много се надуха и се разплуха като жаби в гьол. Аз съм нещо рода с жената на Богза. От някое време ми се надува и не е стъпила тука. „Какво става, Иляна — думам й, — да не си забравила пътя към нас и вече не познаваш приятелите си?“ — „Не, ами нямам време, много съм заета.“ Да не пукнеш ли от яд, като я чуеш тъй да ти

говори? Нямала била време, а цял ден ту у кметицата, ту у попадаията. За овцете от есенес ли ти дължи?

Витория не отговори, гледайки я съсредоточено. После каза бавно и думите ѝ бяха отправени именно към жената на господин Василиу.

— Че ми дължат нещо единият или другият, може да е тъй, ала не знам колко, пък и как ще ми се издължат.

— Че защо? Нали твоят мъж им е продал овцете?

— Няма откъде да зная аз туй.

— Той не ти ли каза?

— Как да ми каже? Могат ли да говорят тези, които ги няма? Аз от тая есен, мила госпожа, все едно, че съм вдовица.

— Оставил ли те е?

— И туй не зная. Само един господ знае.

Жената на кръчмаря я попита шепнешком, като да бяха двете сами:

— Как ти е името?

Планинката ѝ каза и научи веднага името на домакинята.

— Мила Витория — продължи жената на кръчмаря с топъл поверителен глас, — аз трябва да ти кажа какво научих от жената на другия, на Илие Куцуй. И тя, Гафица, е една фудулка и се смята за най-красивата на света, защото мъжът ѝ я само гизди. Може на него да му се вижда красива, ама не е. А той, Куцуй, е един заплеснат. Тя си ги върши, а той не усеща, сякаш го е омагьосала. Повлякла се е с другата, с жената на Богза. Много са си мили и любезни и мед им капе от устата, като си приказват, ама да има колай с една капка вода да се удавят една друга.

— Ами защо, мила госпожа Марийо?

— Защото от рахатлък не знаят какво да правят. Забогатяха изневиделица. Напролет още стотици овце по долината на Прут ще им се обاغнят. Богза все пиян ходи с килнат настрана калпак. Когато се върне в къщи от кръчмата пиян-заян, натисне я в едно кьоше и я пердаши.

— Кого, мила госпожа Марино?

— Иляна, кого.

— Ама защо?

— Тъй. Да покаже, че с мъж в сили. Ала тя пет пари не дава. Има си с кого да се весели.

— А другият?

— Куцуй ли? Пие и той, ала по-малко. Той пък се умилква като кученце около жена си Гафица. От нея научих какво казвал Куцуй за овцете. Казвал, че ги купили, той и Богза, от някакъв овцевъдец отдалеко. Броили му на ръка всичките пари и той им оставил всичките овце.

— И какво е станало с планинеца? Върнал ли се е у дома си в Таркью? Не се е върнал. Болен ли лежи нейде? Не се знае. Да се е заловил с някоя пъстроока от тъдява и с нея да си харчи парите? Може ти да знаеш или някой друг да знае? И такова нещо ли не се е чуло? Добре ще е тогава тях да попитаме, те да ми кажат какво е станало. Да ме упътят накъде да го търся. Може на тях да се е доверил.

— Ще трябва да се явят на разпит и ще видим какво ще отговарят. Май че по туй, което казваш ти, ще видим жените им дали ще могат още да ми се надуват.

Жените разменяха тези думи помежду си доста разпалено. Господин Йоргу Василиу затвори тефтера и изгледа и едната, и другата разтревожено.

— Чакайте бе, брате — намеси се той, — какво мислите вие? Че може ли такова нещо, да подозирате за кой знае какво, а може и за убийство, едни стопани, които всички знаят за добри и на място хора? Имането им е спечелено честно и почтено. Как ще вдигнат ръка да убиват и да ограбват? Туй могат да го сторят само пладнешки хайдуци, а не стопани от Суха.

— Хм! — учуди се жена му и се прекръсти. — Как можеш пък ти да говориш тъй? Кой е споменал за убийство и за грабеж? Опазил ме бог да си помисля такова нещо. Дори и тази невеста не може да допусне. Ала редно е те да дойдат, да обяснят на клетата жена, дето е тръгнала по света като вдовица, да разправят как са купили овцете, да докажат какви пари са дали, да посочат по какъв път и накъде е тръгнал тоя овцевъдец, дето Некифор Липан го викат. Не е ли редно тъй да стане?

— Редно е, редно е. Да отиде да ги пита. Нейно право си е.

— Значи, разбрахме се. Имаме право да разпитваме. Пък аз ще й дам един съвет, тъй ще й река: мила Витория, не отивай сама само със

сина си на чуждо място в пущинак като Дой Мери. Може да не ги завариш у дома им. Ако ли пък ги завариш, може да кипнат, че им искаш сметка за такова нещо. Моят мъж казва, че може да са претрепали овцевъда. Може и тебе да претрепят.

Господин Василиу слушаше със зяпнала уста.

— Аз съм казал такова нещо?

— Разбира се, че каза. Дори и да не си казал, аз смятам, че ще е по-добре да пратим едно от нашите аргатчета и да ги повикаме в кметството по важна работа. Ала да им каже, че тази важна работа е в тяхна полза. Там ще бъда и аз. Ти си имаш работа в дюкяна, а пък аз ще отида с тази невяста, да не е сама. Ще ѝ покажа къде е кметството. Нека и тя да има един адвокат и свидетел. Дошла е чак от Таркью, как ще я оставим сама на чуждо място пред такива гарвани като Богза и Куцуй!

— Защо да са гарвани бе, жена?

— Тъй. Да не искаш сега да кажеш, че не са гарвани? Гарвани са!

— Нека бъдат и гарвани. Само гледайте да не изпуснете някоя дума за подозрението. Човек, който има ум в главата, не може да вярва в такива безумици.

— Какви безумици? Няма ли да могат да повярват на тази невяста, че мъжът ѝ не се е върнал в къщи?

— Дали се е върнал, или не, то си е друг въпрос.

— Тъй ли ти се струва на тебе, че е друг въпрос? Мене пък ми се струва, че няма друг въпрос. Според тебе, значи, да вържем жената и да я заведем в лудницата, защото е луда, тъй ли?

— И това ли съм казал аз? — заоправдава се уплашено господин Василиу.

— Разбира се, че каза. Тъй че пращаме Гицишор да ги повика в кметството. Хубавичко ще ги разпита тази жена и те хубаво ще отговорят.

Докато слабичкото момче, на име Гицишор, с дълъг врат и луничаво лице се загръщаше с абата си и бързаше по пътеката направо през баира, жената на господин Йоргу Василиу покани Витория в стаята си отвъд кръглото прозорче, за да ѝ разправела сума неща за всяка от тия жени фудулки, дете се мислели за нещо голямо и се смятали за най-хубавите в целия край и по-надалеч; да ѝ кажела какво знаела тя и какво е чувала. Колкото и много да имало такива жени и

колкото всяка да си имала кусури, най-виновна била жената на Калистрат, защото майка ѝ я родила такава хубава, та мъжът и я биел от време на време и мърморел. Добре, че я биел! Само че нищо не помагало. Единствена кметицата можела да се мери с нея по червисването, че била голяма майсторка. А колкото за магии и баяния нямало друга като жената на псалта. Задържала през една зима някаква унгарка три недели, за да я учи на това вещерство. Планинката слушаше покорно тия стихийни пороища от думи и се съгласяваше във всичко с госпожа Мария. Слушаше с едно ухо и оставяше мисълта си да броди и да наднича на всички страни.

Когато се върна Гицишор, беше по клепално време. Жената на господин Йоргу Василиу веднага го викна при себе си, да ѝ кажел тозчас и накъсо дали Богза и Куцуй са били у дома си.

— У дома си бяха.

— И като чуха, че някой ги вика в кметството, какво казаха?

— Нищо не казаха. Богза се захили, пък Куцуй каза: добре.

— Не те ли разпитваха, не искаха ли да разберат защо?

— Разпитваха ме.

— А ти какво им каза?

— Нищо не им казах, както ми поръчахте.

— Ами Богзовица какво правеше?

— Богзовица ли? Не зная, не погледнах през прозореца.

— И Куцуйовица ли не видях?

— И нея не видях.

— Не казах ли аз. По гости ходят.

— Не, жената на Куцуй си беше в къщи. Чух я, като пее, ама не я видях. И другата си беше в къщи. Чух я да трополи из тавана. Богза ме попита кой е дошъл в хана.

— Ти каза ли му?

— Не му казах.

Ала се разбираше, че е казал. Господарката му го изгледа косо със свити устни и момчето се засрами.

— Кога казаха, че ще дойдат в кметството?

— Дойдоха заедно с мене.

Витория усети сърцето си да тупти от радост. С много приказки и бързане госпожа Мария се обу, после намъкна кацавейката си. Оставиха Георгица да слуша добрите поуки на господин Василиу, а те

в това време стигнаха в кметството. Там завариха кмета и секретар-бирника на приказка с двамата стопани. Планинката хвърли бърз и остър поглед през прозореца и влезе кротко подир закрилницата си.

Дебелите високи гласове стихнаха. Цигареният дим се беше вдигнал до тавана. Витория позна Калистрат Богза; позна и другия — дребен и черничък. Кметът и секретар-бирникът, добре охранени и дебели, бяха облечени по градски.

— Ти трябва да си жената на Липан — почна Богза пръв, като се засмя.

Витория гледаше на друга страна, ала го виждаше. Тя кимна потвърдително. Чакаше да види какво още ще кажат.

— Борч някакъв ли си дошла да прибираш? Аз, доколкото знам, платих всичко на Липан. Може Куцуй да е останал да дължи.

— Нищо не му дължа — каза сериозно Куцуй.

Калистрат Богза пак се усмихна злобно:

— Тогава може би си дошла да видиш как живеем в Суха. Благодаря на бога, добре живеем.

Планинката въздъхна:

— Има хора, дето наистина добре живеят и виждам, че са спокойни. Само мене какърите ме прогониха от къщи.

— Тъй ли? Какви какъри? Я кажи да видим дали можем с нещо да ти помогнем? Затуй ли ни повика, невясто?

Богза се учуди и загледа леко развеселен секретар-бирника и кмета, които също бяха учудени. Витория замълча и наведе глава. Жената на Йоргу Василиу се намеси:

— Вие, добри хора, не знаете ли, че мъжът на тази невяста още не се е върнал у дома си?

Богза я погледна учудено. Тя му намигна с лявото си око. Той се усмихна само с единия ъгъл на устата си:

— Е, и какво можем да направим за нея, щом мъжът ѝ не се е върнал в къщи?

— Нищо не можете да направите — отвърна кротко Витория, без да вдигне глава. — Мене тревогата ме накара да дойда при приятелите на мъжа ми и да ги попитам: кога са се разделили с Некифор Липан и какво са си казали? Накъде са видели, че тръгва? Може да е казал нещо, от което ще разбере къде да го търся.

Богза пъкна ръка в кемера си и загледа трогнат жената на Липан.

— Какво мога да ти кажа — отвърна той, като вдигна рамене. — Като идвахме от Дорна, по пътя се спогодихме за продажбата на овцете. Броихме му парите. Една част даде Куцуй, ето го тука, другата част дадох аз. Разделихме се. Липан нещо много бързаше.

— Можете ли ми каза къде стана тази спогодба... — въздъхна жената.

— Искаш да ти кажем къде стана ли? Ами по пътя.

— На кое място точно?

— Е, ти май много искаш да знаеш — засмя се Калистрат. — Откъде искаш да зная точно на кое място? Доколкото помня, спряхме на Италианския кръст.

— И накъде тръгна той, след като му платихте?

— Как накъде? Върна се назад. Тръгна да си върви в къщи.

— Не се ядосвай, господин Богза — рече Витория, — аз исках да зная дали не е казал нещо, от което да се вижда, че не мисли да се върне в къщи.

— Не се ядосвам, невясто, макар на мене тези едри дребни питания да не ми харесват. Може да се усъмняваш в нещо, кажи си го направо. Не обикалай отгук и оттам като пчела, която иска да ужили.

— И таз добра — запротестира планинката, като се кръстеше. — Опазил ме бог от лоша мисъл или усъмнения. Искам само да зная дали сте разбрали нещо от него.

— Нищо не разбрахме — изтърси Богза остатъка от яда си. — Дадохме му парите и той си тръгна.

— При Италианския кръст ли?

— Там. Както ти казах.

— А овцете бяха отишли напред, нали?

— Както всякога.

— Значи, нито овчарин или някой кехая го е виждал оттогава. Можеше нему да каже някоя дума.

Витория въздъхна и продължи да стои все така с наведена глава, забивайки в пода пръчицата, която беше взела от кръчмата.

Тогава жената на господин Йоргу Василиу се намеси някак нехайно. Първо загледа портретите по стените, после намигна пак, показвайки с това още веднъж, че тя не споделя безумието или глупостта на тая чужда жена.

— Не можеш, невясто, да вдигнеш цяла кола приказки от оная, който не знае.

Богза се засмя, наведен над цигарата, която си свиваше, и кимна потвърдително с глава:

— Тъй е.

— Жена може да ти каже повече. Мъжът мълчи. Ала може други, с които мъжът ти се е видял след това, да ти кажат повече. Може да се намерят кръчмари, при които се е спирал на връщане. Може да се намерят такива, дето са били свидетели, когато е станал пазарлъкът и са му броили парите.

Витория вдигна бавно глава. Богза запали цигарата си, смукна и изкара дима през носа си.

— Туй е — заключи той. — Каквото знаех и каквото си спомних, казах ти го. Може Куцуи да знае още нещо.

— Аз не зная нищо повече.

— Ако е имало тогава някой от овчарите, който е видял и чул, можеш да му пишеш и да го попиташ — настоя жената на Василиу пред Витория. — Ако пък е бил някой чужд човек, можеш да отидеш да го разпиташ, само да знаем кой е той.

— Да видим. Ако си спомня, и туй ще и кажа... — съгласи се Калистрат. — Ала аз, невясто, си мисля нещо друго: да не му е омръзнало старото, та е отишъл да дири ново.

— Какво казваш, господин Калистрат?

— Да не си е намерил друга жена — захили се Калистрат.

И другите се усмигнаха.

— И туй може — съгласи се планинката и се усмигна вяло. — Само да не е оная озъбената, с косата.

Богза изпуктя и хвърли цигарата си. Всички замълчаха. Жените се отправиха към вратата.

— Господин Богза — едва промълви Витория, — бъди тъй добър да не се сърдиш, зер си бил приятел на Липан. Аз пак ще намина към вас. Ако си спомниш още нещо, ще ми кажеш.

— Тъй да бъде — отвърна Богза. — Тръгваш ли си?

— Тръгвам си. Що да чиня? Трябва да го търся, че той ми е единствен. Търсих го по главния път, сега ще го търся по пътеките и из урвите. Света Ана от манастира „Бистрица“ ще ме упъти накъдето трябва.

Цялата вечер Георгица слуша наставленията на господин Йоргу Василиу. А жената на Йоргу Василиу и Липановата Витория стояха дълго на приказка в стаичката и крояха как да продължат разследванията. Жената на Василиу показва голямо желание да разбере на самото място, да отидела лично в дома на Богза и в дома на Куцуй, да видеела тия красавици и да разбереела кое повече тежи: умът или красотата им. Ако и чрез тях не можело да се разрови сънят на мъжете и приказките им, когато са пияни и под голяма тайна се доверят само на жена си, то тогава господ да дадял просветление в тая тъмна работа. Човек не можел да направи повече от това, което му е по силите.

— Липан имаше една приказка — каза Витория с унесен поглед.

— Каква приказка?

— Никой не може да прескочи сянката си. Та и ние; пък то може да се каже и за другите.

— Много права приказка, много вярна.

Витория затвори очи потресена. В мрака, в който Липан се отдалечаваше, той за пръв път се обърна с лице към нея и заговори ясно само за нея. През нощта насън тя видя същото видение. И друго нещо, което очакваше планинката, се оказа вярно. Вятърът отново задуха, но този път от юг. По съветите и по туй, което бяха решили, майката и синът оставиха тежките си кожуси и част от нещата си в хана на господин Йоргу Василиу и отидоха за няколко дни отвъд планината в Сабаса. Госпожа Мария й напомни за разпитите и обясненията. Но Витория си имаше своя тайна мисъл.

Слънцето пак беше пуснало на воля силата си. Изкачвайки главното лъкатушно шосе към Стънишоара, те чуха бученето на потеклите разтопени ледове. Най-силно ги чуваха, когато минаваха по големите извити каменисти мостове над пропастите.

Слязоха в Сабаса заедно с потеклите по пътя води и отседнаха при други приятели, у господин Тома. Колкото господин Василиу беше дребничък и лис, толкова господин Тома беше едър и власат. А жена му Катрина беше дребничка, ала приказлива, също като госпожа Мария. Веднага казваше всичко, и то под тайна. Тутакси призна пред Витория, че цял живот се е бояла от мъжа си. Макар по-добре и по-хубаво от калугер да знаел наизуст „Александрията“ и „Сънят на света Богородица“ и макар сутрин и вечер да се кръстел смирено пред иконите, господин Тома често побеснявал от гняв и тогава блъскал с

глава на всички страни като носорог. Ама не бил лош човек. Веднага му минавало и се сещал, че този ден не бил пил нито една чаша вино.

Докато се хранеше и стоеше на приказка с тези приятели от Сабаса, Витория им разказа какво беше направила, какво е видяла и какво е научила в Суха, от другата страна на планината. Поиска съвет и от тях и изказа една своя голяма молба.

Съветите им — доста много и объркани — изслуша, без да ги чува, потънала в своите мисли. А за молбата, която изказа, господин Тома се показва готов да я придружи из село. Той си облече новото кожухче, приглади с ръце косите си от двете страни, нагласи калпака си, взе иззад вратата тоягата и излезе на улицата, следван от чуждата жена.

Витория беше взела със себе си бялата пръчица, с която се бе мъчила да продупчи пода на кметството в Суха. Носеше я под мишница като нещо потребно, макар да не ѝ служеше за нищо. Тръгнаха по един път, залят от потеклите от размразяването води. Хората стояха затворени в къщиците си под планината и под вятъра и нарядко някой се показваше на пруста и се заглеждаше в минувачите.

— Всички ще излязат от бърлогите си, като се оттекат водите, тъй си е — каза господин Тома. — Стар обичай е за планинеца сега да спи. Най-сладкият сън е през март, туй се знае.

Както вървяха, Витория се спираше пред някоя къща и надничаше над портата.

— Има, има още, не сме стигнали — каза Тома, клатейки глава.

Завиха по уличката, в подножието на една урва. В дъното ѝ се намираше добре уредено стопанство. Щом стигнаха дъсчената ограда, господин Тома почука с тоягата си на портата. Кучетата веднага се обадиха. Витория избърза напред и бутна портичката. Беше измъкнала изпод мишницата си пръчицата, за да се брани. Господин Тома вървеше след нея, изопвайки шия на една и на друга страна, да види какво става.

Три кучета се бяха спуснали със сърдит лай. Най-голямото, което беше в средата, изведнъж се спря; спряха се и другите; после се пръснаха, лаейки встрани. Средното куче стоеше неподвижно като заковано. Беше един сур, рунтав пес с подрязани уши и опашка по обичая на планинските овчари.

Витория пъхна пръчицата под лявата си мишница и протегна дясната си ръка:

— Лупу!

Тя повика кучето с толкова тих глас, че господин Тома едва я чу. И все пак беше го повикала с всичките си вътрешни сили.

Кучето на Липан я позна, приближи се и легна в краката ѝ, като скимтеше тихо и плачеше; вдигна муцуна и близна ръката, която го галеше. Жената беше съвсем отмаляла, но в същото време и, че намери в това животно част от загиналия си мъж.

XIII

Въпреки че знаеше за какво става дума, господин Тома се удиви. Не можеше да повярва, че такива неща могат да се случат: да дойде някаква жена от Таркью и да намери тук, в Сабаса, кучето на мъжа си. Също така удивен беше и стопанинът, като видя, че кучето наистина отговаря на името си и познава господарката си и ѝ се радва. От обясненията, които даде, запитан от жената, се разбра, че това безстопанствено куче дошло у тях тази есен откъм урвите на планината. Видял го да обикаля край тях, после се качило на един хълм и почнало да вие, както вият кучетата на лоша прокоба. Слязло и легнало на земята по корем близо до неговата къща. Планинецът разбрал, че трябва да е овчарско куче, което се е загубило, когато овчари са минали с овците си. По вида му разбрал, че е умно и добро куче и викнал на жена си да му даде парче студена мамалига. Тя донесла мамалигата и я оставила на земята близо до кучето. То се приближило и лакомо я изяло на две хапки. Дошло до портата и зачакало да го пуснат да влезе. Стопанинът отворил портата и то влязло. Двете му кучета се спуснали връз него. А то, без да бяга, без да се спуща връз тях, без да се зъби и ръмжи, само се произгърбило, посвило се, показвайки, че е самотно и че дири господар и другар и отминало към плевнята. И тъй кучетата му го приели. Нарекли го Храненик и то разбирало името си и цялата зима се държало най-достойно, пазело нощем целия двор и си плащало почтено храната.

Сега, щом тази жена си е намерила кучето и то ѝ трябвало, той, новият му стопанин, бил съгласен тя да си го вземе, като му изкаже надлежната благодарност. Нямало да се противи, още повече, като ставало дума за стопанин на овце, който е загинал и не могат да го намерят. През първите седмици песът побягвал понякога следобед. Отивал в планината и сякаш търсел нещо. Според туй, което казвала невестата от Таркью, отивало е да търси стопанина си. Може би е отивало при трупа му в някое затънтено пусто място. Като дошла зимата и паднали снеговете, кучето се поуспокоило. Все пак отивало от

време на време на баира, стояло там замислено и пак се връщало. Кучешкият ум не бил като човешкия. Изглежда, че е забравило пътя, ако наистина е ходило при мъртвия си стопанин.

В хрумването си да търси кучето, Витория виждаше благословия от другаде. Откъде ѝ беше дошла тая мисъл? Без съмнение от Некифор Липан. Той — лесно беше за разбиране — не беше вече жив тялом. Ала душата му се беше върнала при нея и я напътствуваше. А беше и решение свише, оттам, към където сърцето ѝ непрестанно коленичи.

Развърза поша и даде на човека повече, отколкото той очакваше. Планинецът помисли първо, че се е излъгал, после — че тази невяста е сбъркала, затова разтвори пред всички двете банкноти по сто леи. Жената не беше сбъркала. Тя бутна стотарките към него и отново изказа благодарността си.

Кучето тръгна покорно подире ѝ, като навремени скимтеше тихичко. Тя се наведе и го погали по главата. Попита го мислено дали ще ѝ бъде в помощ. Не се и съмняваше, че ще ѝ бъде в помощ, тъй като не би се насочила към него, ако това не беше решение на други сили.

Ще държи кучето при себе си и ще го доведе няколко пъти в планината, докато то си спомни и намери мястото. Може по воля божия да се забави, докато ледовете се стопят и пороищата се оттекат. Тогава от склон на склон и от урва на урва ще търсят костите му и оръжието му. Конят никакъв не се бил видял. Може враговете му да са го продали на някой панаир в равнината. Или и него са убили и блъснали в пропастта като господаря му и гарваните са го изкълвали. Сега вижда, че от самото начало бе предугадила тая най-голяма скръб в живота и за това още от първия миг сърцето ѝ бе стиснато като в клещи. От една страна тъй е по-добре, отколкото да беше напуснал дома си и да бъде в прегръдките и в постелята на друга жена. Ала ако това му е било писано на Некифор, ако такава му е била съдбата, която с нищо не може да се промени, тогава господ чрез светицата от манастира „Бистрица“ доведе нея, Витория, по криволичещи пътища тъкмо където трябва, за да намери своя обичен мъж, да го вдигне от лобното място и да го положи в светата земя, както му е редът.

Сега по съвета на жената на господин Василиу и по напътствията на господин Тома оставаше ѝ да отиде и до Борка, да попита още веднъж и там, и по пътя дали някой не е видял Липан, когато се е връщал от Стънишоара. Той, господин Тома, не го е

виждал. Ако се е бил върнал, не можел да отмине кръчмата му, без да се спре. Всеки, който е спирал да почине на едно място и е намерил, че това място е добро, не можело да не се отбие и втори път. Ако не е гладен, поне жаден щял да бъде. Ако гладът и жаждата не го довели, приятелството щяло да го доведе. Некифор Липан минал веднъж. Господин Тома го видял, като отива на кон между двамата планинци. Ала назад не го бил видял да се връща.

И Георгица се зарадва на кучето и по решение на майка си му сложи синджир и го държеше при себе си и при конете. През време на вечерята господин Тома стана, изправи се с целия си бой, разтърси косите си и си спомни, че някога, когато бил още момче, станало пак една такава случка, пак из тези затънтени места на Стънишоара. А който убиел човек, не можел да се отърве от божието наказание. Прокълнат бил да бъде преследван и открит. Човек бил длъжен да го преследва; редно било да го преследват и зверовете, и добитъците. Ако човек разбирал значението на вятъра и писъка на птиците, квиченето на животните, вървежа на буболечките и значението на всички дири, които ги имало, ала които отведнъж не се виждали, тогава тозчас щял да стигне до виновника. Че то всякак ще стигнеш до него, само че малко по-късно. Затова като почтен и отзивчив човек господин Тома съвсем нямало какво да се колебае да впрегне кобилата в каруцата и сам да заведе Витория до Борка и да я върнел назад в Сабаса, като навсякъде щели да спират и да разпитват.

Досега можели да се съмняват. Сега вече нямало никакво съмнение, че Липан е загинал между Сабаса и Суха.

Като чу думите и решението на мъжа си, госпожа Катрина се разплака и почна да окайва Витория. Но планинката смяташе, че сега не трябва да се вайка и плаче, а трябва да търси, да намери мъжа си и всичко да уреди. Колкото за плач, по-късно щеше да плаче тя. Сега нямаше време.

Яхнаха с Георгица конете и пак отидоха в Суха. Лупу вървеше край тях кротко, завързан на синджира. Духаше топъл вятър и навсякъде бучаха порои. Спряха на високото да си починат, заслушани в пукота на леда в някаква рекичка нейде долу. Прелитаха гарвани, прелитаха орли, ала те нищо не й подсказваха.

Вечерта стигнаха в хана на господин Василиу. Витория знаеше, че там ще научи нещо. И наистина научи.

В село Суха се понесла мълва. Някои казвали, че трябвало да дойде съдия от града, да разпита как е станала продажбата на овцете. Да видел дали имат документ от Дорна, че са ги купили и дали имат от Липан разписка за парите, които са му дали. Никой не казвал, че такива видни стопани могат да извършат лоша постъпка, но добре щяло да бъде да покажат документите си. Освен това някой, не се знаело кой, бил казал, че тия почтени стопани непременно трябва да посочат свидетеля или свидетелите, които са били на продажбата и при броенето на парите. Всекиму било ясно, че само един такъв чужд човек или чужди хора, които са видели, са могли да издебнат Липан, да го убият и да му вземат парите от продадените овце. Може тия свидетели да са съвсем невинни. И Калистрат, и Куцуй не ги били виждали дотогава, а и след това. Дори да било така, нека кажели как изглеждат, какви коне са имали и как са били облечени. От малкото можело много нещо да се разбере и да се открият злосторниците.

— Има още нещо, мила Витория — продължи разпалено госпожа Мария, жената на господин Йоргу Василиу. — Представи си, мина не мина ден, и жената на Богза се сети за мен и ми дойде на гости. Нея не я почерпих със сладко и кафе, като кметицата, а само я поканих да седне. И помисли си, мила Витория, седнала да ми разправя, че сме роднини и затуй идеала да ме пита кой пръска тези глупави слухове за мъжа й. „Няма откъде да зная, мила — казвам аз. — Може да са някои от вашите приятели, да го правят от много обич към вас.“ После почна да ме подпитва издалеко дали планинката от Таркъу си е отишла и какви намерения има. Казах й, че нямаш никакви намерения, че ходиш тъй по света и оплакваш мъжа си. Тогава и Иляна се разплака и каза, че много й станало мъчно, дето си извикала мъжа й в кметството, та после му пуснали думи. По-добре щяло да бъде да си отиде у тях. Щели да те почерпят чаша вино, да ти кажат добра дума и да ти помогнат, да се разкрият злосторниците, ако е имало злосторници. „Злосторници има — казвам аз. — Те не са мнозина и ще ги открием. А планинката — казвам — лошо е направила, че не е дошла у вас да поиска съвет и помощ.“

Госпожа Мария се усмихваше тъничко. Усмихна се мълчаливо и жената на Липан.

— И тъй, отиде си, както беше дошла — продължи жената на господин Йоргу Василиу. — Не мина и час, и току гледам, че иде ешът

й.

— И Гафица ли дойде?

— И Куцувата Гафица дойде. Тя се облича по-разкошно от другата, ала е по-проста. И тя дойде да разпитва за туй, за онуй. Разправих й разни работи, похвалих й дрехите и красотата и веднага й показах колко ми е мъчно, че най-добрата й приятелка измисля такива работи за нея. Не й казах коя, за да не станат сплетни, но — казвам — добра приятелка ти е и е жена на другар на твоя мъж. „Иляна трябва да е?“ — „Не е Иляна“ — казвам аз с половин уста. „Иляна е, виждам, че не можеш да се преструваш. И какви ги разправя за мен жената на Богза?“ — „Първо не е Богзовата Иляна — отвърщам й. — Второ, не казва кой знае какво, само дето цялото село знаело кой идва нощя при тебе, когато мъжът ти е с овцете.“ Така изпищя, когато чу тия сладки думи, че мъжът ми подскочи на стола си в дюкяна. „Тя ли каза туй? Тя, грозотията му недна, дето Богза я измъкна от сиромашката им къща?“ — „Преди всичко, драга моя — казвам аз, — не става дума за Иляна.“ — „Знам, знам аз на какво е кадърна тя. В църква ме поглежда скришом с края на окоето си да види как съм облечена и се пука от завист. Вместо да говори за другите, да види по-добре себе си. Моят мъж не се нахвърля пиан върху мен, не ме събаря в кьошето да ме бие като нейния. И отгоре на туй моят мъж не сънува страшни сънища като нейния.“

Госпожа Мария млъкна. Загледаха се една друга. Планинката премига и набърчи чело.

— Утре ще намина към тях — каза тихо Витория — да ги помоля да ми простят за главоболията, които докарах на мъжете им. Добре ще е да науча кой е бил свидетел, да видя документите и разписките им. Ала сега повече ми е важно какво се приказва. И аз знам като тебе, мила госпожа Мария, какво да им река, да ги насъскам и ядосам, та да изкажат и майчиното си мляко. Ако имат какво да кажат, ще го кажат, ако ли не, господ да ги съди. Не бива да оскърбявам невинни хора. Ще се опитам да намеря мъжа си. Ще отслужи за него всички молитви, както е редно, за успокоение на душата му. Сега насън ми се показа с лице към мене и ме викаше.

Двете жени разговаряха подробно и се уговориха какво да правят. На другия ден сутринта господин Йоргу Василиу ще изпрати да повикат Богза и Куцуй да дойдат да сключат сделка за сирене.

Имали си те търговски работи, които през зимата все отлагали. Сега идва пролет и търговията се размърдва. Тъй че стопаните от Дой Мери ще дойдат да сключат сделката и да вземат капарото. Както му е редно, ще трябва да се почерпят по този случай. През това време Георгица ще седи скрит в плевнята в двора. А те ще отидат първо в къщата на Богза, после на Куцуй. Или пък едната ще отиде у Куцуй, а другата у Богза и ще се разменят. Ще говорят с жените им, ще им пускат фитили, ще ги хвалят и превъзнасят, ще ги варят и пекат, докато ги видят да се гърчат като червеи. Тъй Витория ще може да види какво знаят те от работите на мъжете си, дори от техните тайни, поверени им под страшна клетва. След това планинката ще може да тръгне да търси мъжа си, а жената на господин Василиу ще остане да заплита понататък конците.

Цялата истина без съмнение само един господ я знаеше. Ала госпожа Мария горещо желаше да види жената на Куцуй по-малко разкошно облечена.

И след като направиха тъй както се бяха уговорили, и не научиха нищо ново, а само предположения, и двете се върнаха в кръчмата, изприказваха още много приказки и Витория и синът ѝ възседнаха пак конете, да прехвърлят отново планината.

Водите по пътя се бяха оттекли и земята беше изпръхнала. Гората тихо шумеше с боровете си и изпуцаше тънка пара. По слънчевите полянки тревата се подаваше тук-таме и пасищата зеленееха. Сред сухите листа по брега на една урва Витория забеляза кокичета. Слезе от самара, за да ги откъсне, и като ги държеше за нежните им тънки стебълца, издигна ги нагоре към слънцето. Погледна синьото небе и вдъхна мириса на гората.

Преметна на лакътя си повода на коня и тръгна по пътечката край пътя. Тялото и искаше да пее и да напъпи; усещаше как слънцето и радостта се вливат в него; ала в същото време у нея всичко бързо вехнеше, също както кокичетата бяха повехнали в ръката ѝ.

Кучето изскимтя. И на него му се искаше да бъде свободно.

— Георгица, пусни го — каза тя с повишено внимание.

Момъкът слезе от коня и откопча синджира от нашийника на Лупу. Ала кучето не се спусна да тича и да се радва. Тръгна с вдигната муцуна и от време на време сякаш се опитваше да кихне. Ръмжеше, сумтеше и душеше въздуха.

Изкачиха се така бавно, минаха мост след мост и на високото спряха да починат. Кучето седна на задните си крака и се загледа в долините като човек. Наслаждаваше се и то, като гледаше красотата на света. Георгица го погледна няколко пъти и засмяно го посочи с очи на майка си.

— Драго му е и на него да гледа... — рече планинката сериозно.

Когато слязоха при втория мост над дола към Сабаса, кучето се спря и стана неспокойно. Изведнъж то се спусна с лай връз конете, като се мъчеше да ги захапне за муцуните.

— Не разбирам какво му е днес на Лупу — каза Георгица в недоумение. — И тая заран, като го държах при себе си в плевнята на господин Василиу, все се дърпаше от синджира и ръмжеше, сякаш надалеч небето гърмеше.

— Тъй ли правеше?

— Да. Умири се късно, когато хората си отидоха и кръчмата се изпразни. Сега виждам, че нещо друго го прихваща.

— Да видим какво е. Да спрем конете.

Кучето престана да се хвърля връз конете и се хвърли към Витория и Георгица; после зави край стената на моста и се спусна по урвата надолу, повървя така до една полянка, която блестеше на слънцето, и пак се върна на пътя. Хвърли се връз Георгица и го задърпа със зъби за пеша на абата. Момчето го ритна. Квичейки, кучето се спусна отново надолу по урвата.

— Сине — каза планинката, — вържи коня си за брезата, както ще направя и аз, и слез в урвата подир кучето. И снощи, когато се изкачвахме, пак тук даде знак, ала беше вързано.

— Защо да сляза? Гол припор е, пътека няма.

— Слез, казвам ти! Чувам, че Лупу се обажда. Намерил е нещо.

Бузите ѝ изведнъж бяха пламнали и очите заблестели. Момъкът разбра. Зави и той край моста и се свлече седешком надолу по сипея. Жената се наведе и видя пропастта. Все пак Георгица се плъзгаше бавно по влажния склон, повличайки със себе си камъни и пръст. Кучето не се виждаше; чуваше се само гласът му, заглушен от дълбочината на пропастта.

Видя Георгица да се изправя и да обикаля в дъното на урвата. Изведнъж до нея достигна уплашеният му вик. Като знаеше какво може да е видял там, тя прибра полите си и се свлече надолу подир

момчето. С бучаща глава стигна до дъното сред острия раздражен лай на кучето. Георгица се тресеше от плач, закрил очи с десния си лакът. Разпилени кости с влажни сухожилия белееха по земята. Ботушите, кемерът, чантата, пепелявият калпак бяха на Некифор. Той беше, само че изяден от зверовете. Скелетът на коня, оглозган, лежеше малко по-нататък под седлото и постелките.

Жената изпищя силно:

— Георгица!

Момъкът трепна и се обърна. Но тя зовеше другия, мъртвия. После бързо коленичи и почна да прибира костите му и да отделя нещата. Черепът му беше разбит със секира.

XIV

Бързо, без да пролива сълзи, жената се залови за работа. Отдели от влажния и мухлясал товар една вълнена завивка и покри с нея останките на Некифор Липан. Момъкът изглеждаше съвсем замаян. Едва сега разбираше, че там лежи баща му. Плачеше като малко дете със свити очи и обърнати устни. Жената застана права със скръстени под гърдите ръце и заоглежда мястото. Отгоре, от каменния перваз на моста склонът на урвата се спущаше стръмно като на пропаст. Горе се издигаше стената на моста от дялан камък. Оттам до дъното на урвата трябва да имаше около дваисет метра. Тук брегът беше изровен и издълбан и пред него имаше малко равно местенце, обградено от ръбеста скала. След него сипеят слизаше по-надълбоко. Мястото беше толкова тясно, толкова усамотено и прикрито, та само слънцето достигаше до него и го огряваше. Оттук никаква пътека не се изкачваше нагоре, нищо не свързваше урвата с околността. Така му било отредено на Некифор Липан да падне тук като в кладенец, убит и блъснат от душманска ръка. Никой не е могъл да види тая страшна гледка. Хората са минавали безгрижно горе по пътя, пастирите е нямало как да се приближат дотук. Есенното слънце е изгрявало и залязвало над самотния мъртвец и над убития кон. После над трупове им са се изсипвали тъмните есенни дъждове; орлите и гарваните са се трупали на гроздове върху тях; а през нощите зверовете са прииждали от урвите на планината, подпирали са лапи в трупа и са ръфали със зъби. Само това куче е знаело всичко и е бдяло, докато гладът го е прогонил при живите хора. От време на време се е връщало и чакало. След това са завили виелиците, навалял е сняг и е затрупал урвата. Сега по божията воля слънцето я е разчистило и открило и все по същата тая воля кучето, минавайки горе по пътя, е подушило миризмата ѝ и посочи мястото.

Като забеляза, че момъкът още не се е съвзел, тя измери с поглед сипея догоре и обмисли как да се изкатери до пътя горе. Напипваше с

краката си вдлъбнатинки да стъпи, протягаше ръце и се хващаше за ръбовете на камъните и така налучка един мъчен и криволичещ път.

— Имам работа горе — извика тя на Георгица. — Ей сега ще се върна.

Горе, от перваза на моста повика кучето:

— Лупу, ела тук!

Овчарското куче се изкачи пъргаво и отиде при нея. Тя му заповяда да стои при конете и да ги пази от минувачите. После потършува из вързопа и със свещ и кибрит в ръка отново се смъкна долу. Запали свещта и я забодде на завет в една вдлъбнатинка на урвата.

Някаква нова сила я изпълваше и бликаше в погледа ѝ и във всичките ѝ движения.

— Георгица — реши тя, — ти ще стоиш тук да пазиш баща си, пък аз ще сляза бързо в Сабаса да съобщя. Ще се върна с каруцата и с господин Тома, за да вземем смъртника, да го закараме в селото и да направим каквото се полага.

— Добре, майко — въздъхна момъкът. — Ще стоя тук, както ми поръчваш.

— Стой, Георгица! Аз няма много да се бавя. Гледай да не угасне свещта.

Пак се изкачи на пътя, възседна коня и тръгна, като остави Лупу да пази другия кон.

Момъкът се загледа в пламъка на свещта, ала едва го виждаше поради блясъка на слънцето, което падаше полегато. Несъзнателно бе седнал настрана почти с гръб към вълнената завивка, която покриваше костите, сухожилията и вещите на баща му. Не можеше да се каже, че го отвращаваха, но откакто се беше родил, не беше виждал такава страшна картина. Вдигна очи, огледа се надалеч и разбра, че се намира в съвсем пусто място, само между скали и урви, под високото небе. Наблизо имаше гора. По дъната на пропастите се белееха още островчета от сняг.

Изведнъж блясъкът на слънцето се премести към върховете на борове и на планините. С крайчеца на окото си видя, че светлината на свещта нараства в сянката на вдлъбнатината. Наоколо владееше неподвижна тишина, сякаш всичко се беше вкаменило при залязването на слънцето. Стоеше и той неподвижен като всичко наоколо и слушаше биенето на сърцето си. Трепна само когато чу високо в златната

светлина гласа на кръстат орел, който изкряска два пъти. Георгица го видя, като летеше плавно. Орелът движеше само главата си, като че ли гледаше него. Чу се друг по-далечен крясък. Орелът отлетя нататък. Небето опустя и скоро свечеряването почна да се сипе като сняг. Момъкът преценяваше сам себе си и се уверяваше, че не се бои; искаше му се само да има край него една жива душа. Кучето обаче беше горе на пътя. Само веднъж беше излаяло. Сега мълчеше. Беше се свечерило. Значи, никакъв пътник не минаваше.

Звездите заблестяха. Задуха лек ветреца.

Чу някакво скимтене на животно в пропастта. Може да му се е сторило. Пареща тревога се надигна и него и прониза цялото му тяло. Скочи на крака и потърси място да се изкачи по следите на майка си. Забивайки нокти и повдигайки се на забитите си в пръстта пети, стигна горе изпотен и задъхан. Конят тихичко изцвили, а кучето дойде при него. Горе на пътя му се стори, че не е толкова тъмно. Щом изгрее месечината, навсякъде ще стане съвсем светло. И долу в урвата ще стане светло. Там завитият с покривката мъртвец се е изправил и чака последната благословия и молитвите, които не са му били четени.

Наведе ухо и се послуша. Едва се усещаше някакво полъхване. Струваше му се, че чува дебнещи стъпки по сипея и някакво шумолене наоколо. В слуха му заклокочиха далечни поточета. Късно, на светлината на месечината прелетяха непознати птици. Планинските дебри оживяха от пролетните води. Тайнственият живот простираше своите мостове над пропастите на смъртта. Кръвта и плътта на Некифор Липан, превърнати в стъпки, в летене на птици и птичи зов, се връщаха в него. Ала момъкът не схващаше нищо. Той усещаше само страха, който проникваше в него от земята, затова почна да разговаря с кучето и с коня, като им отправяше безсмислени думи. За да минава времето по-лесно, потърси торбата с ечемик и я окачи на ушите на коня. След това си постла, легна и се зави. Едва дочуваше вече нощните шумове и тялото му се отпущаше, капнало за сън, когато Лупу се разлая към дола.

Георгица скочи и удари челото си в торбата, окачена на главата на коня. Извика уплашено: „Кой е?“ Никой не му отговори. Само кучето се разлая отново. Когато кучето се умири, в тишината на нощта момъкът чу трополенето на каруца, което отекваше като камбана.

Чу и гласове наблизно. Позна гласа на господин Тома. Не само кръчмарят идваше с Витория Липан, а и кметът, и един стражар. Спряха, разпрегнаха кобилата и запалиха огън от съчки до парапета на моста.

— Гори ли свещта, Георгица? — попита Витория.

— Смятам, че гори... — отвърна неуверено момъкът.

— Как може, сине, да не разбираш този твой дълг! Слез да видиш. Ето, вземи и този фенер с кръст, донесох го от църквата. Запали свещта в него и го закрепи добре до главата на баща си. Не можем да го вдигнем днес, а може и утре да не можем. Ще стоим на бдение, колкото трябва. Уговорих с отец Тудораке да дойде тук да прочете молитви.

— Ама защо да не можем да го вдигнем? — мрачно възрази Георгица.

— Не можем, защото те си имали ред.

— Кой те?

— Властта. Трябвало всичко да си стои тъй, както си е, докато дойдели помощник-префектът, когото видяхме във Фаркаша, докторът и господин прокурорът.

— Че защо ще идват? Какво имат те с нас?

— С нас те нямат нищо, имат работа с мъртвия, да видят кое как е. Да разберат и те, че наистина е бил убит и да почнат да дирят злосторниците. Аз първо викнах да ме оставят на мира да си прибера човека и да си го погребва, както му е редът. Ала господин Тома, който е тук, ме посъветва да ги послушам, иначе съдиите щели да ни пъхнат в затвора. Като видях каква е работата, се съгласих. Какво да правя? Щели да си свършат работата както е по закона и после щели да ми дадат смъртника. Подир туй нито те ще имат нещо с мене, нито аз с тях.

— Не е така, невясто! — намеси се недоволен господин Тома. — Че те не го правят от лошотия. Такъв е редът, за да могат да намерят убиеца.

— Не се сърди, господин Тома, ала как ще могат да намерят злосторника, като гледат някакви кокали?

— Не е само туй. И ти ще кажеш каквото знаеш и в какво се усъмняваш.

— Аз?! — учуди се планинката и погледна изкосо другите, които бяха дошли с нея от Сабаса. Замълча и закри устата си с ръка. После добави кротко: — Много ти благодаря, господин Тома, за помощта, ала бъди добър да пратиш утре с каруцата свещеника, както те помолих. Ще ти платя колкото кажеш и ще смятам помощта ти за благодеяние. Турни в каруцата и двадесет хляба, две кила маслини, десет скумрии и пет шишета вино по една ока. Запиши и туй в тефтера си при другото, което донесохме сега с нас. Всеки, който благоволи да дойде тук или да бди при смъртника, да го почерпя с чашка вино и да му подам хляб с нещо, за да помене. И сега каня господин кмета и стражаря. Георгица, извади от сеното в каруцата на господин Тома едно шише и го донеси тук при огъня.

Хората се зарадваха и през блясъка на пламъците весело се усмигнаха към жената. Витория им наля ракия и всички пиха от една и съща чаша, като не забравяха да споменат покойника. Особено много харесаха на Витория думите на господин Тома:

— Нека бог прости на Некифор Липан всички грехове, волни и неволни, и да благоволи да му даде поне отсега нататък мир в гроба.

При тия думи Витория сметна за редно да порони сълзи. Преди да отпие, капна на земята няколко капки за мъртвеца. Това тя правеше вече отдавна, откакто беше получила уверение за истината.

Момъкът сне фенера в урвата. Другите останаха при огъня да чакат съмването, като от време на време се черпеха. После слязоха и те да се уверят и да видят Липан.

Господин Тома се върна със стражаря в селото. По поръка на Витория нае кон и втори път прати човек при господин помощник-префекта Настасе Балмез с молба да благоволи и изпълни колкото се може по-бързо наредбите на властта, защото жената на убития го молела със сълзи на очи и щяла да плати всички разноски.

През деня свещеникът си направи труда да изкачи баира сред бутилките вино и хлябовете и трудно слезе в урвата, макар Витория да беше наела човек да издълбае стъпала. Светиня му беше стар и шкембест и с мъка можа да изпълни дълга си. Той надяна патрахила, поглади бялата си брада, отвори молитвеника и зачете старите слова. Навремени спираше, за да си отдъхне. Вдовицата отметна малко завивката, за да може умрелият да чува и да гледа небето с черните дупки на черепа си. Хора от селото, както и пътници от другаде бяха

дошли, привлечени не толкова от обряда, колкото от помена за умрелия. Жените си разправяха една на друга какво се бе случило и за чудене беше как новините отвъд планината, по въздуха или по земята, бяха стигнали дотук и се разправяше, че убийците били някакви стопани на овце от този край.

Витория слушаше внимателно какво казваха и реши, че непременно трябва да отиде при приятелката си, да я покани на погребението и да научи какво още се говори и какво още се е подразбрало. Дори ѝ стана драго, като си помисли, че там има кой да рови и да узнава.

Представителите на властта можаха да дойдат едва на третия ден. Витория стоеше полуобърната към тях и слушаше, искаше да чуе какво могат да кажат тези хора, които не познаваха Некифор Липан. Те откриха костите, погледнаха ги, единият от тях разгледа черепа; после писаха на лист какво са видели и разбрали. Планинката беше засегната най-много от това, че нито един от тях не се прекръсти и не изрече нито една християнска дума за успокоение на душата на Некифор.

Господин помощник-префектът Анастасе Балмез се сети, че е виждал планинката.

— Този ли е твоят мъж, когото търсеше?

— Този е, господине — отвърна планинката.

— Както се вижда, станало е тъй, както аз подозирах още тогава.

Твоят мъж е бил убит и ограбен.

— Да, господине — каза кротко Витория, — ала в чантата му се намериха малко пари и кемерът му не беше откопчан от него.

— Тогава трябва да го е убил някой негов враг.

— Как да повярвам такова нещо, господине, щом той е пътувал от Дорна дотук с приятели?

И Витория помисли, че трябва да каже каквото знае. Че след като купил овцете в Дорна, Некифор дошъл тук с двама другари и приятели, които и сега живеели отвъд Стънишоара в едно селище, дето се казвало Дой Мери. Тези негови приятели разправяли, че купили овцете на Липан и му броили парите. След като му дали парите, туй станало горе на планината, Липан се бил върнал и си тръгнал за вкъщи. Вижда се, че тогава някой, който е бил там, когато е ставала продажбата и му броили парите, е тръгнал подире му и го е убил. Измъкнал му е само парите за овцете. Иначе и не е можело да бъде,

смятала Витория, защото тъй казвали двамата приятели на мъртвия, Калистрат Богза и Илие Куцуй. Значи, Липан не е бил сложил парите от продажбата при другите пари, които са му били останали, а ги е носил в ръка. Злосторникът го е убил и му е измъкнал парите от ръката. Защото, като го е ударил, Липан е паднал в урвата заедно с коня си. Да е слязъл след него, трудно било за вярване, защото и кучето е било там, а то е щяло да се бори за господаря си. За да обере убития, този, който го е убил, е трябвало да убие и кучето. Ала кучето тя е намерила живо. Оставало сега да се види кой е бил този чужд човек, който е видял, че Липан е получил пари. Доколкото тя разбрала, стопаните не си спомняли кой може да е бил този чужд човек. Пък ако властта ги притиснела, те ще признаят и ще го посочат. В същото време щели, разбира се, да докажат купуването на овцете с квитанцията, която Липан им е написал на върха на планината, макар там да нямало никаква канцелария, а вятърът не носел с вихрите си нито мастило, нито пера за писане. Квитанцията за купуването на овцете била в чантата на Липан, не у тях; ала щом те казвали, че били платили и неговата част от овцете и му били броили парите пред свидетел, кой смее да каже, че не е така?

Вярно било, че този свят, виждало се, бил пълен с приказки и лъжи, и отвъд планината хората говорели, че цялата тази работа не била чиста, ала тя не можела да набеди никого, тъй като била уверена, че господ в края на краищата ще изкара истината наяве.

— Невясто — каза господин Анастасе Балмез, като изкриви устни презрително, — от това, което казваш, аз не мога да разбера нищо. Имало ли е свидетел, когато е станала продажбата?

— Не зная, няма откъде да зная, господин помощник-префект; ти ще ги питаш и стопаните ще ти отговорят.

— Добре, ние знаем какво да правим и ще ги питаме. Но ти знаеш ли нещо за този свидетел? Откъде го измъкна?

— Аз не съм го измъкнала отникъде, господин помощник-префект; ала трябва да е имало. Щом не е имало никакъв чужд човек, когото можем да теглим под отговорност, тогава нека приятелите му да отговорят.

— Господ да те разбере, невясто. Да не би да подозираш приятелите му Калистрат Богза и Илие Куцуй?

— Опазил ме господ! Аз никого не подозирам. Те ще ви кажат и сами ще обяснят, като добри стопани, каквито са. До Борка са вървели тримата подир овцете. Оттатък, отвъд планината хората видели само двамата. Третият е бил вече изяден от орлите и вълците, както се вижда. Нека те кажат, кой го е ударил със секира, защото и това се вижда по черепа му. Аз няма откъде да зная; още по-малко вие; нека те кажат, да посочат свидетеля, който е бил там, когато са броили парите.

— Какъв свидетел бе, невясто? Какво постоянно ми говориш за свидетел?

— Говоря и аз тъй, с моя прост акъл.

— Остави свидетеля! Мой дълг е да притисна здраво ония двамата. Колкото и хитри да са, мен не могат ме излъга. По-тежки случаи съм разкривал аз.

Витория повдигна рамене и сви устни.

— Вие ще направите, господин помощник-префект, както смятате за най-добре; само ми разрешете да заровя мъжа си, да го погребва, както си е християнският обичай. И ви се моля да пишете и на овчарите.

— На кои овчари?

— На Липановите овчари, които са били с овцете му. Те не може да не знаят за продажбата, ако наистина е имало продажба.

— Нима ти мислиш, че не е имало продажба? И че ония двамата са го убили, за да вземат овцете?

— Не съм казала такова нещо, господине. Казах да пишете на овчарите. Господарят им не ги е оставил току-така, без да им плати платата и да ги почерпи, както си е старият обичай.

— Права си. Ще ги питаме. Аз мисля, невясто, че няма да е зле да дойдеш с мене, да бъдеш там, когато повикам Богза и Куцуй.

— Ще дойда, защо да не дойда? — съгласи се Витория. — Имам там и работа с една моя приятелка, жената на един търговец. Искам да поканя и нея да дойде, когато пренасяме костите в село, за да ги положим на покой в земята. Редно е да поканя и стопаните с жените им.

— Как може такова нещо? Аз отивам да ги разпитвам, а ти ще ги каниш на погребение?

— Че защо да не ги поканя? Ще ги поканя и на погребението, и на софрата като всички християни. Аз нямам нищо с тях. Господ още

не ми ги е посочил. Хората могат да говорят какво ли не; жената на Куцуй може да разправя, че Богза сънувал лоши сънища и говорел насън. Вие, като човек на властта, можете да ги разпитате; ала аз какво друго мога да сторя, освен да погребя мъжа си и да изпълня дълга си към мъртвеца? И тях ще поканя; защо да не ги поканя? Каня и вас, ако приемате. Като че ли тъй няма да са пред очите ви?

Господин Анастасе Балмез кимна с глава и се замисли. Жената пак беше права; ала неговото достойнство не му позволяваше да признае. Едно тайно и внимателно разследване му се представяше като най-добър начин за залавяне на убийците. Без съмнение двамата стопани няма да могат да откажат да дойдат на погребението в Сабаса. Това ще бъде, както се казва в правото, очна ставка с трупа на жертвата. Опита се да го обясни на жената. Сега най-последно му се стори, че я е разбрал и намери, че е много хитра и потайна. Витория не можеше да знае какво значи очна ставка, ала прие с усмивка решението на властта, като си мислеше, че няма да е зле и този господинчо с остър калпак да бъде замесен в мълвата, в догадките и отровните сплетни, които нарастваха като снежна топка в другата долина, в Суха. Колкото важен господин и надут да беше той, тя и госпожа Мария можеха да го купят и продадат и да го разиграват, както си искат, и него, и докторите, заедно с Богза и Куцуй с жените им.

Когато хората на властта привършиха разследването, Витория дръпна пак завивката върху костите и смени свещта във фенера. В същото време тя въздишаше и тихичко оплакваше мъртвеца, ала с крайчеца на околото си следеше всички тези чужди хора в черни дрехи и надаваше ухо към всичко, което се казваше и шепнеше.

XV

Господин Анастасе Балмез почна разследването в Суха много ловко и умело, за което с право се гордееше. Покани като осведомители двамата стопани, решен да ги изслуша търпеливо и спокойно.

— Какво мога аз да знам, господин помощник-префект? — отговори доста твърдо, но и малко сърдито човекът с цепнатата устна. — Нищо не мога аз да знам.

— Вярвам ти, господин Богза — успокояваше го помощник-префектът. — Ти си заможен човек. Ползуваш се с добро име. Но аз съм длъжен да те разпитам. Ти си длъжен да ми отговаряш. Защото от Дорна до тук си бил с Некифор Липан. Пътували сте заедно; хранили сте се заедно. Така ли е?

— Тъй е.

— Щом е тъй, моля те да благоволиш да ми кажеш къде се разделихте.

— Нека дойде и Илие Куцуй, да бъде и той тука. Да каже и той. И той беше там.

— И него ще питам, не се безпокой. За мене е важно да зная всичко това, за да мога да проследя убиеца. Допущаш ли, че аз мога да мръдна пръст, без да съм напълно уверен? Аз не съм свикнал да набеждавам никого. Тъй че бъди добър и си спомни кога сте се разделили, за да мога да уловя нишката.

— Коя нишка?

— Да уловя нишката, да намеря следата, да почна с нещо.

— Коя следа? Не ме ядосвайте, господин помощник-префект, защото си имам един бюлюк ядове на главата. За смъртта на този овцевъдец аз не мога да знам нищо. Какво мога да кажа, освен дето аз и Куцуй се разделихме с него, когато стигнахме на върха на Стънишоара. Като видя той колко път има още да бие до река Молдова и после до река Прут, бактиса му и реши да се откаже от това стадо. „Имам — каза — доста овце край Жижия. Дайте ми печалба както и за

другите сто овце, платете ми и разноските, дето ги направих, и си вървете по живо по здраво. Да даде господ берекет да видите от тях. Аз си отивам в къщи.“

— Така ли каза?

— Да, точно тъй.

— И дадохте ли му парите?

— Дадохме му ги. Наброихме му каймета по хиляда и по сто.

Жената на убития седеше смирено в един кът на стаята, опряла лакти на коленете си и стиснала челото си с длани.

— Не може да бъде и другояче — обади се тя бавно, без да помръдне. — Стопаните са му броили парите. Другият е стоял настрана и е видял.

— Кой другият? — навъси се Богза.

— Не се меси, невясто. Не обърквай работата.

— Не обърквам. Аз искам да оправя този християнин, който с нищо не е виновен — обърна се усмихната планинката към Богза. — Имало е някой чужд човек, който е видял, когато са броили парите. Трябва да се разбере кой е той и да се намери.

— Казах ти вече, невясто, че е нямало никакъв чужд човек.

— Пък може и да е имало — обади се Богза.

— Не казах ли аз? Трябва да е имало. Ти може да мислиш, че говоря за Куцуй?

Помощник-префектът се ядоса:

— Щом е имало, нека каже този човек. Кой беше? Познаваш ли го?

— Не знам. Може Куцуй да знае.

— Не знае и той. Откъде ще знае? Да речем, че са го пресрещнали разбойници и това е!

— Виждаш ли? Тогава защо току намесваш този свидетел?

— Не го намесвам, господин помощник-префект. Ала ние планинците имаме обичай да правим продажбите със свидетели, не с бележки, писани от господата съдиите. Щом вие казвате, че не е имало свидетел, аз ще си мълча. Ама тогава трябва да има написана разписка. В края на краищата и от такава разписка не е имало нужда, защото господин Богза и господин Куцуй са били приятели на Липан. Затова, добри хора, аз не съм дошла, да знаете, за друго, а да ви поканя за погребението на костите му. Само туй имам аз тука да свърша и после

ще си вървя и моля властта тя да дири убиеца. Аз зная, че господин помощник-префектът ще го намери, тъй че откъм тази страна съм спокойна. Вие като добри стопани, ще му дадете обяснения и ще го подпомогнете колкото можете. А на погребението всякак елате.

Помощник-префектът пошибваше нетърпеливо ботуша си с пръчицата, която беше в ръката му. Секретарят до масичката слушаше и не знаеше какво да пише. Витория стана и закопча късачето си. Нея съвсем не я интересуваше разследването.

— Моят човек беше достоен стопанин — заключи тя. — Полага се да му окажете такава чест.

— Добре, може да дойдем — съгласи се колебливо Богза. — Само ако господин помощник-префектът смята, че можем да дойдем.

— Елате всички, с жените си. Много ви се моля да дойдете. Утре ще изпращам мъжа си завинаги. Ще дойде и господин помощник-префектът.

— Аз?

— Да, разбира се. Като че ли там не можете да разговаряте? Там дори господин Богза може и по-добре да си спомни.

Калистрат Богза забърка в кемера си, извади табакера и си сви дебела цигара. Жената хвана дръжката на вратата. Отегчен, помощник-префектът я чакаше да излезе. Той би ѝ заповядал да се махне, но беше човек с изтънчени обноски.

— Имам още нещо да кажа — додаде тъничко жената, — ала нека остане за утре. Ще говорим подир туй.

— Подир кое?

— Подир заравянето на Некифор Липан. Той каза, каквото имаше да казва. Ще те чакам непременно да дойдеш, господин Богза.

— Добре, добре — отвърна стопанинът, като смукваше често-често от дебелата си цигара.

Витория излезе. В съседната стая стояха стражарите. Куцуй беше седнал на един одър и пушеше и той също такава дебела цигара като на Богза.

Планинката се усмихна и се спря:

— Надумали сте се да си правите еднакви цигари, и то в едно и също време — рече тя. — Господин Богза казва за тебе...

— За мене? Какво казва за мене — трепна настръхнал Куцуй.

— Какво казва ли? Че си бил там, когато му броил парите. Ала аз за другиго думах.

— Не разбирам какво думах, невясто — каза отпаднало стопанинът, сядайки пак на одъра.

— Аз думах на господин помощник-префекта, че трябва да е имало още някой, когато сте броили парите, и той трябва да е убиецът. Ала се доказа, че не е имало друг човек. Тогава някой може да каже, че щом не е имало свидетел, и парите не са броени. А щом не е имало пари, защо ще го убият? Щом не са му били броени парите, защо е щял да се връща? Трябвало е да върви нататък с овцете.

— Как да не са му броени парите? Какви ги хортуваш ти? Нали ти казахме, че му броихме парите, като спряхме горе на планината?

— Знам, господин Куцуй, аз не говоря за това, не се сърди.

— Как да не говориш за това? Тогава какво разправяш?

— Разправям си и аз тъй и се мъча да проумея и разбера, като онез хора, дето нямат какво да правят и се месят в тази наша работа. Вие най-добре от всички знаете как е било и ще кажете. Мъртвецът каза толкоз, колкото трябваше, господин Илие. Всичко, каквото имаше да казва, каза го. Защо ме гледаш тъй? Сега остава и вие да кажете и да се свърши. След туй господин помощник-префектът ще види какво има да прави. Мен надеждата ми е у вас, затова помолих господин Калистрат, моля и тебе, господин Илие, да не забравяте приятеля си. Сега, като го намерихме вече, елате и вие, когато го полагаме във вечното му жилище.

Куцуй я слушаше с внимание и гледаше настрана.

— Какво каза?

— Да дойдеш, господин Илие. И господин Калистрат ще дойде.

— Щом той казва, че ще дойде, и аз съм съгласен.

— Много ми е драго, господин Илие, доведете и жените си. Ще направим и едно малко угощение.

Витория излезе, тропайки ситно. За този случай и в памет на умрелия беше оставила цървулите и се беше обула с хубавите ботушки с лачен нос. Тръгна по изпръхналите пътеки и по най-късия път отиде в кръчмата на господин Йоргу Василиу. Там намери наетата каруца, в която спокойно щеше да се побере и добрата ѝ приятелка госпожа Мария. Витория знаеше, че зад кръглото прозорче ще завари Гафица, повикана набързо от Гицишор.

След като влезе и съблече късачето си, тя седна на един стол и загледа със задоволство госпожа Мария. Обърна се към Гафица и каза, че ѝ било драго, дето я вижда, и че не се надявала да се срещне с нея. Радвала се най-вече, че я вижда, защото можела да ѝ каже какво става в кметството, дето помощник-префектът разпитвал мъжете им. Първо се явил на разпит господин Калистрат, след него и господин Илие. Ала на нея не ѝ харесвало как ги разпитва.

— Как ги разпитва? И какво ги пита? — заинтересува се доста разтревожена Гафица.

— Разпитва ги всякак. Преди да вляза там, видях жената на Богза.

— А, видя ли я? Че какво търси тя там?

— Не зная. Спрях се там малко наблизко и послушах какво говори с едни жени. Едно само искам в живота си, мили мои, приятелките ми да не ме одумват.

— Мене е одумвала. Не може и другояче да бъде.

— Не мога да кажа такова нещо. Аз не правя сплетни. Не вярвам, че всички жени са грозни, сиромашкини или пък глупави; че живеят ту със секретар-бирника, ту със стражаря. Знам, че туй се приказва от завист. И най-не мога да разбера как може тъй да се набеждава някой. Господ да ме пази! Аз съм най-кахърната и най-съсипана жена, вдовица съм и съм осиромашала, ала никога няма да посмея да напада някого, когато виждам, че е свестен човек, заможен и уреден, и обича жена си и я гизди; няма да мога, боже опази, да подхвърля дума, та да се помисли, че се съмнявам в нещо. Затуй поканих господин Илие да заповяда утре в Сабаса на последното изпращане на приятеля му.

Гафица беше тънка, височка жена, със застинало в своята хубост лице, с изписани вити вежди и черни влажни бадемови очи. Вълненикът ѝ беше везан с пулчета, блузата ѝ по новата мода, а обувката ѝ с високи токове. От приятелските топли думи на планинката лицето ѝ поруменя и стана още по-красиво. Усмихна се кисело на коварството на приятелката си и намери много подходящи думи, за да покаже какви жени има на този свят, особено в Дой Мери. Колкото за нападките ѝ, тя била казвала и друг път, че когато човек е невинен, няма от какво да се бои. Илие Куцуй си държал секирата в къщи под иконите. Ходил с нея по света, без да я омърси.

— За мъжа си аз мога да се закълна с ръка на кръста.

— Знам, мила невясто, не слушай ти какво приказват. Аз съм най-пострадала и пак не набеждавам никого. Чакам бог да даде просветление. Той ще си каже думата, когато потрябва.

— Нека я каже — кипна Гафица с пламнали очи. — Който е извършил зло, да бъде наказан. Който се присмива, да се разплаче.

— Знам, знам — успокои я Витория. — Знам, че господин Илие отговаря вярно на помощник-префекта, когато го пита; колкото за туй не се тревожа аз. Каквото да казват тез и онез, аз и Богза съм го претеглила добре и знам каквото знам за него. Засега нямам други знаци, имам само знаците, дете мъртвият изкара на бял свят.

— Да знаеш, бульо Витория, че и други знаци има.

— Знам, знам туй.

— Не знаеш! Ти мислиш, че аз подмятам думи само така. Казвам го от мъка и яд, защото от някое време насам нямам мира от една никаквица.

— Вярвам ти, мила.

Жената на господин Йоргу Василиу се намеси кротко:

— Не й уйдисвай на ума. Ти си бъди такава, каквата си. Туй, което господ ти е дал, не можеш другиму го даде назаем.

Гафица се засмя поласкана. Така беше по-хубава. Планинката и Мария я следяха с очи крадешком и си разменяха погледи. Когато си свършиха работата с нея, пуснаха я да си върви. Очите на Витория веднага се натъжиха и в пълната с килимчета и тъкани пешкири стаичка планинката обърна поглед на изток към иконите. Прекръсти се три пъти и се поклони пред светците. После се обърна към домакинята, която я гледаше с присвити, изпълнени с любопитство очи, и побърза да й разправи не толкова как човекът на властта води разследването, а как онзи човек, който си показва зъбите през разцепената устна, се опъва пред предопределението, което е по-силно от хората.

— Опитва се, мила госпожа Мария, да се скрие зад сламка — обясняваше ожесточено планинката. — Не знае, горкият, че каквото му е писано, е белязано на челото му. Аз погледнах в него и всичко прочетох в душата му. И оня човечец с острия калпак ще си поиграе ден-два с него. И той много добре разбира каква е работата, зер не е нито къорав, нито прост, ала аз много го молих да поотложи. Трябва по

волята божия да излязат наяве всички доказателства против него, та да го видя тогава да се гърчи, както се е гърчил в оная дупка моят мъж. По-леко щеше да ми стане, ако можех и аз да го храсна със секирата на същото място по главата, както той е направил с Некифор. Ала не може. И Георгица, дето е още едно глупаво дете, и него не мога да накарам. Затуй искам да го въртя и пека на шиш, тъй барем да поугася мъката си, дето толкоз време ме души. Само за този човек съм живяла аз, госпожа Марийо, за него съм цъфтяла и съм се радвала. Сега ми остават малко дни, черни дни. Седя и се чудя на едно нещо: отде взех тия сили толкоз нещо да изстрадам и да сторя всичко туй, което сторих? След като го търсих и го намерих, трябваше да седна да го оплаквам. Ала знам аз кой ме подтикваше и ми даваше сили. Сторих всичко и още ще сторя, докато има в мен душа. Кръстосах не знам колко пъти тази планина; не знам колко пъти ходих в Борка; харчих наляво и надясно; размърдах хора и попове; приказвах, мила госпожа Марийо, и по жицата чак в Пятра. Аз бях тука, в кметството на Борка, а оттатък господин префектът. Молих го за моя човек, казах му, дето съм го намерила причукан в една пропаст, да ми даде разрешение да си го зароя в гробищата, да не го оставям на вълците, да го закарам между християните. Та и такъв грях сторих, госпожа Марийо, по жица да говоря. Смяха ми се мъжете, че съм се уплашила, като чух да ми се обажда глас от Пятра. И още много работи свърших. Сега вече му се вижда краят.

Планинката опря чело на рамото на госпожа Мария и заплака с въздишка. После избърса добре с ръкав сълзите си и се приготви да тръгва.

Цялата тая тълпа от хора от този планински край, от Суха, с враждите и приятелствата си, със сплетните и празните си приказки, с тайните си страхове и надеждите си, се натовари на каруци, изкачи планината Стънишоара и отиде при убития, който чакаше до воценищата последната си утеха.

Господин Тома се беше погрижил да докара празния ковчег в кола с два хубави вола, накичени с борови клонки. По поръка на Витория бяха дошли трима свещеници и трима души с бучуми и четири оплаквачки, които знаеха да плачат и хубаво да припяват, избрани от господин Тома, две от Борка и две от Сабаса. С каруцата на псалта донесоха нещата за подаване. Свещениците бяха дошли със

своя зелена бричка. Хората, които носеха хоругвите и кръста, застанаха на брега на урвата; други снеха ковчега в пропастта. Там, запретнала ръкави, Витория вземаше една по една останките на мъжа си, поръсваше ги с вино и ги редеше в чамовия сандък. Мъжете измъкнаха горе доста лекия ковчег, сложиха го в колата, покриха го с едно килимче на черни и червени резки и дадоха знак за тръгване. Този, който водеше воловете, подкара колата и направи знак на другите пред него с хоругвите и кръста да тръгват. На първата почивка свещениците слязоха от бричката, четеха молитви и пяха. Витория ходеше насам-натам и сама се грижеше всичко да се изпълнява както му е редът: помагаше ѝ само една старица, която носеше навитите платна, наречени мостове, които по стар обичай се простират от време на време по пътя. Когато отново тръгнаха, планинците засвириха с бучумите, да се чуе надалеч по долините. След това бучумите замлъкнаха, оплаквачките заплакаха и занареждаха. Витория гледаше и слушаше внимателно. Макар този ден да беше за нея най-тежкият и самата тя да беше облъскана и развълнувана много повече, отколкото всички други, взети заедно, тя се смяташе доволна.

На погребението бяха дошли и хората на властта, и двамата стопани от Дой Мери. Богза вървеше отделно от Куцуй, единият от едната страна на пътя, другият — от другата. Не си говореха, нито се поглеждаха. А когато селяните се изкачиха по сипея с ковчега, сложиха го в колата и вдигнаха капака, Калистрат Богза не можа да се въздържа да не източи врат над главите на другите, за да види останките на мъртвия.

Така се беше сторило на Витория. Ала Калистрат и за миг не бе помислил да се въздържа. Напротив, гореше от трескаво любопитство да види отблизо черепа, защото по него, ако не се познава удар с желязно сечиво, всеки може лесно да повярва, че Липан, пиян, през нощта се е стоварил в пропастта с коня и с товара си.

И жените на двамата стопани вървяха отделно, като от време на време се поглеждаха с омраза. Планинката забелязваше всичко и всичко претегляше в ума си. Но не забравяше и нищо от онова, което трябваше да се прави при обряда, и намираше време и да се приближи до госпожа Мария, и набързо да ѝ пришепне нещо. Георгица не беше там. По нейна поръка, щом тя пристигна, той яхна коня си и слезе в Сабаса, като взе със себе си кучето и товара на баща си.

Вървяха така, докато шествието беше забелязано от наетите хора в долината, които чакаха на камбанарията. Камбаните забиха. Към камбанния звън се присъедини и свирнята на бучумите. Цяло село излезе по прустовете, хората гледаха, засенчили очи с ръка, после на върволицы се отправиха към гробището.

Направиха голямо опело, каквото рядко беше ставало в Сабаса. Златистото априлско слънце огряваше косо откритите останки на Липан. Свещениците измолиха от господ мир и покой за душата на неговия раб, после с висок глас изпяха „Вечна му памет“. Витория отиде при госпожа Мария и припряно я помоли да се погрижи тя понататък за реда и да не забрави да поиска, когато потрябва, виното за поръсване и черната кокошка, която се хвърля върху гроба. Всичко било в торбата на бабата, която ѝ помагаше, само да ги поискала от нея. Помоли госпожа Мария да ѝ направи това голямо добро, защото тя трябвало да стои до мъжа си сега, когато се разделят вече. Сега щяла да го види за последен път. После щяла да го види чак когато мъртвите възкръснат, при второто пришествие.

После, приближавайки се до ковчегата, дръпна назад черната си забрадка, впи пръсти в челото си, сякаш искаше да изтръгне очите си, и изпищя:

— Георгица! Защо ме остави, Георгица!

С такъв глас изпищя, че всички потръпнаха. Падна на колене и опря чело в ръба на ковчегата.

Госпожа Мария се спусна, разбутвайки с ръце хората, наведе се, прихвана я под мишниците и я издърпа настрана. Витория се остави да я отведе, след това леко се отскубна, върна се при Липан и пак коленичи.

— Да дойде и синът ми! — извика тя.

Момчето беше наблизно. Приблужи се, като закриваше очи с дясната си ръка. Не знаеше какво да каже. Срам го беше да плаче с глас пред мъжете като жена.

Госпожа Мария дръпна пак планинката и хората побързаха да заковат капака на ковчегата. Спуснаха го веднага в гроба и се чу трополенето на падащите буци пръст. Витория се върна по-спокойна и хвърли и тя шепа пръст върху мъжа си.

Господин Тома и жена му застанаха при вратата на гробището до Витория да ѝ помагат при раздаването. Подаваха всекиму, който

излизаше, четвърт хляб и чашка ракия. Хората казваха обредното „Бог да прости!“, глътваха наведнъж ракията и лапваха хапка хляб да угасят приятното парене в устата си.

Децата се смееха и се гонеха между гробовете. След като раздадоха и коливото, свещениците снеха одеждите си. Трябваше да се изпълни още една малка част от погребалния обред, която не беше от най-леките. Витория забърза към тях да ги покани на угощението в памет на покойника в дома на господин Тома. Там щяха да се съберат и хората на властта заедно с помощник-префекта и стопаните отвъд планината.

Жената на господин Тома бе приготвила всичко, колкото бе могла по-добре. Понеже бяха велики пости, с яденето беше по-трудно. Ала за пиене имаше достатъчно, и то добро питие, което щеше да замести другото. Особено имаше едно вино от низината, от Одобещ, на което господин Тома най-много разчиташе.

Слънцето вече залязваше, когато седнаха на трапезата. Най-сетне мъртвият беше намерил покой. Живите почнаха да ядат постни галушки и зеле, пържено в конопено масло. Свещениците и господин помощник-префектът седяха на почетните места в дъното на стаята. Стопаните от Дон Мери — по към края. Витория седна близо до тях.

След като пийнаха по няколко чашки, заприказваха за световните работи.

— Струва ми се, господин Калистрат — каза планинката, — че май не ядеш.

— А-а, ям, слава богу, и благодаря.

— Ама не пиеш. Полага се да пийнеш за паметта на приятеля си.

— Ами, повече пих, отколкото ядох. Ама си мисля, че живеем далеч и ще си вървим по тъмно.

— Че какво толкова? Да не би да те е страх нощно време? Виждам, че имаш секира.

— Имам.

— Хубава секира. Пийни още една чашка, да видя и аз, че пиеш, пък после пий, колкото ти душа иска. Я ми покажи секирата си. Искам да я видя. И син ми, Георгица, има също такава секира.

Богза се ухили пресилено и подаде секирата. Жената повика сина си, който беше зад нея.

— Георгица, я виж. Май че и твоята секира е такава. Само че твоята е съвсем нова, току-що излязла изпод чука и жарта. Тая е по-стара и много нещо знае.

Смеейки се, Витория подаде секирата на сина си.

Калистрат посегна да си прибере оръжието, но си дръпна ръката. Момъкът разглеждаше внимателно извитото ѝ острие и плоските части.

— Остави я да я разгледа, господин Калистрат — рече планинката. — А ти пийни една чашка от това вино от Одобещ. Ти много хубаво знаеш, че Некифор Липан много обичаше туй вино. Аз смятам — каза тя с променен глас, като се обръщаше и към другите на трапезата, — смятам, господин Калистрат, че моят мъж е вървял сам, когато е изкачвал пътя по Стънишоара и е мислил за овцете си. Може да е мислил и за мене. Не съм била там, ала зная. Липан ми каза, когато прекарах с него толкова ноци в урвата.

— Какво ти каза? — засмя се Богза.

— Каза ми как е станала работата — отвърна планинката, като го гледаше в очите и се усмихваше.

— Не мога да повярвам такова нещо.

— Ще повярваш. Нали си спомняш, господин Калистрат, че Липан водеше със себе си едно куче?

— Спомням си. Лупу му беше името. Пъргаво и храбро куче беше.

— Е, виждаш ли, господин Калистрат? И туй зная аз, че кучето е защитило господаря си, когато е видяло, че е в беда.

— Може да го е защитило.

— Вярваш ли, че и кучето е загинало?

— Не вярвам. Повече мисля, че се е загубило.

— Тъй казвам и аз. Но щом се е загубило, може да се намери.

— Туй е по-мъчно.

— Не е чак толкоз мъчно, господин Калистрат, когато е с волята божия. Хайде пийни още една чашка. Да ти разправя ли какво е станало?

Хората около трапезата замълчаха. Заинтригуван, господин Балмез опря лакти на масата и обърна към жената лявото си ухо, с което чуваше по-добре, като същевременно гледаше с крайчеца на окото си.

Богза усети, че го наблюдават и стана неспокоен.

— Ти знаеш, пък аз не зная — отвърна троснато той. — Щом знаеш, кажи.

— Ще ти кажа, господин Калистрат. Значи, мъжът ми си е мислел за своите работи и за мене и се е изкачвал полека с коня към Кръста на италианците.

Жената замълча.

— Е? — подкани я усмихнат помощник-префектът. — Казвай, защо спря?

— Някой може да каже, че е слизал надолу. Ала аз по-добре зная, че се е изкачвал. И не е бил сам. Кучето е било с него! И наблизко е имало двамина. Единият е пришпорил коня си и е избързал към върха, за да види дали не се задава някой. Другият е водел коня си и е вървял пеш подир Липан. Да знаете, че туй не е станало нощя. По мръкнало е било. Някои хора мислят, че такива работи стават само нощя. Пък аз имам хабер, че туй, което е станало, е станало деня, по залез-слънце. Тоз, който е вървял напред, е направил знак на другия да бъде спокоен, че никой не се вижда, че мястото е безлюдно. Тогава другият е пуснал коня, измъкнал е изпод лявата си мишница секирата и тихичко, нали е бил с цървули, се е приближил по пътечката зад Липан. Ударил го е само веднъж, ама с всичка сила, както когато искаш да разцепиш дънер. Липан само е разперил ръце, не е имал време да извика и се е захлупил върху гривата на коня. Човекът е измъкнал секирата, забил я е в хълбока на коня и го е блъснал в пропастта. Тъкмо тогава кучето се е хвърлило отгоре му и той го е ритнал под муцуната. Конят бил подплашен и когато е бил ударен, се е търколил надолу по сипея. И кучето се е спуснало надолу, ала първо се е спряло и е лаяло яростно. Човекът се е опитал и него да удари със секирата си, ала кучето се е дръпнало и се е свлякло в пропастта подир господаря си. Туй е било. После той е възседнал коня си, настигнал е оня на върха и двамата са си отишли. Никой не ги е видял и никой досега не знае кои са били.

Планинката млъкна, сви устни и загледа госпожа Мария. Жената на господин Василиу, както и всички, които бяха там, стояха като окаменели в очакване. Всички имаха подозрения. Пуснатите думи и подпитванията бяха свършили много работа. Тъй че всички подразбираха за кого се отнася туй, което планинката разправи. Само че повечето не можеха да разберат защо тая другоселка си служи със

загадки и подмятания. Ако се съмнява в нещо, да каже; ако подозира някого, да посочи.

Така си мислеше най-много, и то разгневен, Калистрат Богза. Още от самото начало, щом я видя, беше разбрал, че жената на овцевъдеца се е насочила към него. После зачака търпеливо, съмнявайки се, че ще може да се открие едно такова деяние, което не е оставило никаква следа. Мислеше си, че жената ще се лута без полза насам-натам и ще си отиде.

Ала тя не си отиваше. Пущаше думи и лоши сплетни. Подсторваше жената на Куцуй. Тровеше Иляна с омразни думи. Насъскваше хората с какви ли не измислици. Но той не я закачаше. Какво можеше да ѝ стори? Донякъде му беше мъчно за нея, че е вдовица, тръгнала да търси мъжа си.

Много чудно беше как можа да го открие в тая толкова дълбока и затънтена урва? Още по за чудене бяха приказките, които измисляше. И сега и тази история как е бил убит мъжът ѝ.

Прост и глупав ще е, да мисли, че тя е била там и е видяла. Още по-прост и глупав ще е, да вярва, че мъртвият е могъл да говори. На днешно време никой не вярва такова нещо. И все пак тая жена, която го преследва, каза всичко точно както бе станало, стъпка по стъпка. Може ли да е вярно онуй, което разправя Иляна, а и Гафица, когато не беше се още озлобила към нея, че можело да се правят магии и че имало огледала, в които се виждали минали и бъдещи работи? Един мъж не може да вярва такива неща, въпреки че, ако ги няма, няма да се разправят.

В края на краищата нека каже откъде е научила и да каже открито как стои работата. Може би е научила нещо от жената на Куцуй. Никак не е добре да имаш вземане-даване с такива приятели и с такъв подъл другар. Ала и Куцуй не можа да види как стана всичко. И още по-чудновато е, че и той самият не знае добре как е било. Едва сега вижда, че точно така е станало.

Докато в главата му се въртяха тези мисли и като усещаше, че го гледат, Богза изпи на един дъх една подир друга две чаши вино и взе страшно решение. Жената е жена, а мъжът — мъж. Той беше мъж, когото никой до сега не беше оскърбявал.

— Дай секирата — рече той още въздържано, като посегна към Георгица.

— Почакай още малко — възпря го жената — да свършим угощението, както му е редно. Георгица, защо оглеждаш тъй секирата? — попита тя сина си засмяно. — Пише ли нещо на нея?

— Слушай, невясто — изръмжа Богза, — защо ме въртиш и печеш на сухо. Ако имаш нещо за казване, кажи го!

— Не се ядосвай, господин Калистрат. Попитах само момчето дали вижда нещо по секирата.

— Стига! — кресна стопанинът, като скочи на крака и удари с юмрук по масата.

Приборите подскочиха и се разместиха, а гостите се надигнаха уплашени. Не беше добро туй, което ставаше, защото бяха на помен след погребение. Донякъде Богза имаше право.

— Стига! Стига! — крещеше той.

Гласът му изведнъж предрезгавя.

— Стига! За всяко престъпление има наказание. Дори и аз да съм, ще получа наказанието си оттам, откъдето се полага. Ала не съм аз. Какво имаш ти с мене?

— Аз? Нищо нямам с тебе — оправда се планинката, учудена преди всичко от въпроса му.

— Как да нямаш? — изрева Калистрат, като разблъска с ръка паниците и чашите. — Ами кому говориш ти тъй? Какво? Да не си живяла с мене, че да имаш някакво право над мен.

— Георгица — учудено се обърна жената към сина си, — чини ми се, че по секирата има кръв и че този е човекът, който е убил баща ти.

Калистрат се спусна към момъка, за да си вземе оръжието. Куцуй се изпречи пред него и го спря, опирайки в него напрегнато ръце, сякаш поддържаше бряг. Но едрият стопанин се беше разярил. Удари с пестник Куцуй по челото и го повали на земята. Разблъска с лакти и повали и ония, които бяха наблизко. Спусна се с главата напред и с рев към вратата. Витория размаха след него ръцете си като криле. В един миг и тя се намери на прага и извика:

— Георгица, пусни кучето.

На момъка му беше наредено от по-рано какво трябва да прави. Но се оплете в синджира на кучето в плевнята. В светлината на залеза Богза го видя и се стовари отгоре му. Кучето нададе страхотен вой. Спусна се със задавен лай напред. Спусна се още веднъж и скъса

синджира. Богза го заобиколи, като се мъчеше с един скок да хване момчето за ръката, в която държеше секирата.

Насърчен от вика на майка си, синът на убития усети да се надига в него сила, по-голяма и по-справедлива, отколкото на убиеца. Посрещна Богза с рамото си и го отблъсна. После му нанесе кратък удар по челото с тъпата страна на секирата. Калистрат Богза се олюля. Кучето се хвърли на шията му и го ухапа, като ръмжеше, задавено от кръвта.

Хората веднага се спуснаха да ги разтърват. Помощник-префектът заповяда с висок глас някому да повика стражарите, за които беше сложена трапеза в малката къща в дъното на двора, и те дотичаха веднага. Илие Куцуй се подчини, без да се съпротивява. Двете жени заплакаха с глас, проклинайки злината на тая другоселка. Хората откъснаха кучето от Богза, като го удряха с цепеници, заливаха с вода и накрая го омотаха в един чувал и го отдръпнаха. Други пренесоха на ръце Богза на пруста.

Вече се беше стъмнило. Някой сложи на перваза отвътре на прозореца запалена лампа. Жената на господин Йоргу Василиу поиска вода. Витория донесе веднага ведрото от малката къща. Двете жени напръскаха ранения.

Богза се задъхваше и пръхтеше. Полека-лека се успокои. После обърна уморен поглед към насъбралите се край него хора.

Планинката попита с твърд глас:

— Искаш ли още нещо, човече?

Той направи знак с клепачи, че иска.

— Какво искаш?

— Искам да се изповядам.

Всички замлъкнаха. Старият шкембест свещеник се промъкна задъхано между хората и се приближи. Мъжете снеха шапки.

Стражарите говореха високо до плевнята, разпитвайки Кудуй. Хората около Богза им изшъткаха. Те млъкнаха и се приближиха на пръсти, като водеха и арестувания.

Куцуй мърмореше:

— Не ме мъчете, не ме убивайте. Ще си кажа доброволно. Да знаете, че точно тъй беше, както разправи жената на покойника.

Хората отново изшъткаха.

Проснатият на пруста едър мъж почна да говори.

— Отче — каза Богза и пак се задъха. — Виждам, че може и да свърша. Затова ще се изповядам тук да чуят всички, че наистина аз убих Некифор Липан и аз го блъснах в урвата, както доказа жена му. Аз не зная откъде е научила, ала точно тъй беше.

— Отче — пришепна му планинката, — нека каже и защо го е убил.

Раненият разбра.

— Убих го, за да му вземем овцете. Смятах, че нищо няма да се открие. Нека върнат сега стадото на овцевъда, то си е с право негово.

— Добре — рече за себе си Витория.

Богза спря погледа си върху нея. Очите му бяха влажни, с трепкащи светлинки. Разцепената горна устна придаваше на лицето му някаква странна усмивка.

— Отче — заговори той тревожно, — не ме оставяй тъй да умра. Сложи връз мене патрахила и ми прочети молитва за опрощение. Моля се и на тази невяста, и на сина ѝ да ми простят.

Витория направи знак на Георгица да се приближи.

— Простете ми!

— Може да оживее — тихо каза Витория. — Нека властта прави с него каквото знае!

— Прости ми, невясто! — молеше умиращият. — Кучето ме удуши. Отивам и аз подир Некифор Липан, ти трябва да ми простиш.

— Господ да ти прости — рече жената.

Сви устни, погледа го малко, после се оттегли.

— Ела насам, Георгица — повика тя сина си, обзета отново от многото си грижи. — Вземи да изчешеш конете по новия обичай, дето го научихме тук, засили ги с ечемик, защото пътят ни още не е свършил. Ще седнем да направим с господин Тома всички сметки, ще му платим честно и почтено и ще му благодарим от сърце. Ще платим и на свещениците, и на всички хора, които си дадоха труд. После ще си починем три дена и ще направим парастас за третините на баща ти. Подир туй възсядаме конете и отиваме в Щефанец на река Прут, да видим стадото от Раръу. Смятам, че ако караме добре и имаме хубаво време, ще можем да се върнем пак в Сабаса за деветините. След това ще отидем отгатък до Жижия да поговорим с кехаята Алекса и да нагласим с него връщането на овцете в планината, дето сме наели пасищата за лятото. За четиридесетте дни на баща ти пак ще бъдем тук

и ще помолим господин Тома и свещеника да ни помогнат да направи хубав парастас. Тогава ще направим и по-хубаво угощение с агнешко месо от новото стадо. Ще доведем за парастаса и сестра ти Минодора от манастира „Варатек“, да знае къде е гробът на баща ѝ. Подир туй ще се върнем в Магура, да оправим всичко, каквото сме оставили. Ала да знаеш, че за нищо на света не скланям да дам сестра ти на оня, високия и с голям нос син на псалта Топор.

1930 г.

**МЯСТОТО, КЪДЕТО НИЩО НЕ СЕ СЛУЧИ
ИЛИ МОЛДОВСКОТО ГРАДЧЕ ПРЕЗ 1880 Г.**

I

На 27 септември 1880 година времето беше приятно и господин Лай Кантакузин излезе с кабриолетчето си из полето на лов. Всичките му познати го видяха, когато минаваше по главната улица, поздравиха го бързо и с широки жестове и се спогледаха радостни.

Господин Некулай Кантакузин, доктор по право, завършил в Париж, потомък на византийските императори, имаше тази слабост да ходи на лов из твърде живописните околности на нашия средищен градец, да вземе въздух, както се изразяваше негова милост, и поборави със скъпата си пушка. Но никога нищо не удряше. Момчурлякът, който дремеше на капрата на кабриолета под върбовата сянка до някой извор, чуваше от време на време изстрели иззад ридовете или из долините, но вдигаше глава само когато чуеше наблизко джафкането на уродлив птичар, който, разбира се — какъв ужас! — не беше на неговия господар. Тогава виждаше в далечината заека да бяга край някоя нива. Понякога виждаше и господаря си да стои, заслонил очи с ръка, и да се възхищава отдалеч на бързината на зверчето. Конят изпръхтяваше, момчето отново задрямваше, а Кантакузин тръгваше пак да обикаля трънковите гъсталаци и синорите. Преметнал пушка през рамо, загънал сукнената пелерина на гърдите си, той крачеше бавно с наведена глава из пустошта и виждаше влака, който го връщаше в столицата на Франция, там, дето бе пропилял щастливата си младост и имота, наследен от баща му, великия ворник^[1] Йордаке, и от майка му, болярката Смаранда, родена Русет. А бягането на заека наистина напомняше скоростта на бърз влак. Господин Лай признаваше това му достойнство, усмихваше се и му прощаваше, задето не се съгласи да го застрелят и да падне окървавен и с изцъклени очи до някой бъзов храсталак. След известно време трепваше изплашен. Ято яребици излиташе с гръм от царевичака. Той не успяваше да вдигне пушката. Отлично дресираният Султан заемаше стойка, без която за един птичар не можеше да се каже, че е добре дресиран, и чакаше изстрела. Нито едно ловджийско

куче от този край не беше овладяло тази научна дисциплина; всички други кучета се втурваха подир дивеча с възмутителна страст и много пъти попречваха на ловците да стрелят; но ловците все пак успяваха да стрелят и много рядко се случваше да не уцелят, макар кучетата им да бяха достойни за презрение, а пушките без никаква стойност. Господин Лай се възхищаваше от кучето си, милваше изпъкналото му чело и се надсмиваше на уплахата си. Но едно ято от шестнадесет яребици наистина може да изплаши и най-храбрия мъж. А кой би могъл да се усъмни в смелостта на Лай Кантакузин? Но тъкмо когато дивите птици го усещаха и дебнеха приближаването му, той имаше да разрешава един малък социологичен проблем. Лай Кантакузин имаше свои доста странни схващания по много въпроси, отнасящи се до хората, които го заобикаляха. Доброволно се бе съгласил да се погребее в този окръжен център на Северна Молдова, в родния си край и в бащината си къща; приемаше за разнообразие поста префект, когато консервативната партия дойдеше, винаги за кратко време, на власт; с примирение гледаше в огледалото как с всеки изминал ден косата му все повече побеляваше, но не се решаваше да оправдае големите надежди, които поколението, с което бе учил в Париж, бе вложило в него. Своите изключителни способности той запазваше за това посредствено занимание да изследва внимателно един образец на урбанистичен агломерат, изследване, което трябваше непременно да се напише и аргументира. Този образец на урбанистичен агломерат беше градецът, в който живееше, окръжно средище и търговски център на селското население в този край. Какво представлява едно такова молдовско градче, трябва непременно да се знае, защото утре вече няма да го има; всеки случай няма да бъде това, което е днес. Следователно трябва да се опише в една социологическа монография, за да послужи на утрешния историк. Този утрешен историк ще си поставя много въпроси и на някои от тях може би ще бъде в състояние да отговори, след като Лай Кантакузин му внуши идеята да разглежда местните жители като рожби на собствената си земя, а днешните градища да ги отнася към старите явления на нашествията. Някога местните жители са се наричали траки, днес се наричат молдованци; те представляват един отделен свят и на края на този свят са разположени разновидните градчета, както някога са били разположени станове на варварите. Всички тези интересни наблюдения очакваха от години да бъдат

превърнати в писани слова. От време на време господин Лай сменяше снопчетата бели листи, снабдяваше се с тънки пера и хубави моливи, но не успяваше да направи нищо друго, а само да излезе на лов в тихите есенни дни. В такива дни най-вече, когато из въздуха се носят паяжинки, той се връщаше към своите мечти и идеи. Така отминаваха не само есените, но и пролетите и неговото отношение към тоя толкова забележителен труд странно наподобяваше на ловджийските му експедиции.

Честичко изваждаше на писмената си маса една тетрадка, която той наричаше *интимен дневник*. В него си отбелязваше фрази, които имаше слабост да препрочита и да смята за поетични. Обмисляше ги и ги пишеше на френски. Много от тези мисли бяха отклик на неговите печални настроения, тоест на възрастта му. Мъчейки се да преодолее умората на годините, този изискан мъж често пъти предпочиташе твърде изтърканото средство — разговорите. „С приказки и въображение — бе отбелязал той някога — можеш да умреш по-леко.“

През този ден на 27 септември Кантакузин щеше да ходи на лов с приятели. Беше им дал среща в Царна море. И сега спря кабриолетчето в една долчинка на подходяща сянка, предаде коня на грижата на Костаке, момчурляка с каскет и куртка, нагласи върху себе си ловджийските си принадлежности и повика Султан.

— Ела тук, дългът те зове! — каза той на кучето. — Не скитай безцелно! Къде ти е мястото?

Султан му отговори с интелигентен поглед и щом ловецът тръгна, той го последва.

— Отлично — одобри господин Лай.

Чу се изстрел. Птичарят трепна и отскочи настрана.

— Стой на мястото си! — заповяда стопанинът му.

Султан се върна на мястото си, като скимтеше тихичко и с известно раздражение.

— Имай търпение — посъветва го ловецът, — всяко нещо идва с времето си. Да видим къде са нашите хора. И те са нетърпеливи като теб. Не благоволиха да ме чакат. Като че ли няма достатъчно дивеч в Царна море и аз ще им избия всички зайци. Ако се допитат до своите и до моите спомени, ще видят, че опасенията им са съвсем неоснователни.

Султан въздъхна отново.

Ловецът излезе на една рътлина и видя редуващи се ечемичени стърнища и царевичащи. В една долчинка имаше горичка. От гъсталака в долния ѝ край започваха мочурливи места с храсталаци. В дъното по превала на изток се чернееха житни угари; после се ширеха трънхали места, в които спокойно можеха да живеят и вълци. Двамата ловци, на които щеше да бъде дружина, се спущаха към мочурливите храсталаци. Бяха наблизил и едва започваха лова. Господин Лай с учудване видя заека, по който бяха стреляли. Но не го видя да се откроява в далечината с изправени уши, а на хълбока на единия си другар.

— Странно! Значи, ударил го е — каза той на Султан.

Другарите му махнаха със смачканите си шапки, без обаче да продумат. Лай Кантакузин им отговори учтиво.

Изведнъж разбра техния стратегически план. Най-напред се спущат по дола, за да преровят с кучетата шубраците и тръстиките. Майстор в тази работа е най-вече Султан. Заповядаш ли му, веднага отива. Но ако не му заповядаш, стои до краката на господаря си. А копоите на двамата му другари тършуват съвсем недисциплинирано и наслуки. След като претърсят тези ниски места, откъдето могат да изскочат бекаси, и тримата поемат към превала, претърсвайки ту стърнища, ту царевичащи, докато стигнат угарите и буренясалите прелози. Там без всякакво съмнение ще намерят зайци.

— Най-напред ще тръгнем надолу и после ще се изкачим в буренака — извиси той глас. Много му беше приятно да говори с напевен глас в есенната ведрина.

Двамата му другари му направиха знак да бъде спокоен. Потвърдиха натъртено с глава: „Да, да“ — без да проронят дума.

— Странно! — за втори път рече Кантакузин и тръгна към тях.

Но в тоя момент забеляза, че Султан се е спрял и стои неподвижен като камък. Не свари да му се възхити, защото заекът изскочи от откритото място на пет разкрача от тях и хукна нагоре. Господин Лай отметна настрана полите на пелерината си, отвори пушката и затърси в патрондаша си патрони. Около него се вдигна страшна врява. Лошо възпитаните копои на другарите му също се втурнаха нагоре в луд бяг, решили изведнъж да ловуват за своя сметка. Господарите им закрещяха и взеха да ги ругаят и да ги викат да се върнат. Но те се носеха и лаеха като истински копои, абсолютно

нечувствителни към всяка реторика, докато господин Лай още веднъж оцени с нежни думи и милувки Султан, който стоеше, сложил муцуна върху лапите си в стойка, изпълнена по най-точните английски правила. Другите „дангалаци“, както ги наричаха на присмех ловците, се завърнаха запъхтени, изплезили език цял лакът. Получиха ритници и удари с камшик, търколиха се със скимтене в пръстта, после отново тръгнаха да търсят дивеч, като душеха упорито.

Единият от ловците, този, който имаше басов глас и ругаеше поцветисто, беше побелял човек със симпатична външност, макар и твърде широкоплещест и склонен към затлъстяване. Той посрещна кучето си с ритници и Кантакузин си обеща да му направи забележка, подходяща за такива пристъпи на грубост. Другият беше висок и тънък. „Твърде висок — забеляза в себе си господин Лай. — Щом влезе в царевичната нива, изглежда като да е яхнал кон. Има дълъг камшик, с който замахва чак до небето и стига клетия копой, където и да се намира.“

Плещестият беше Иримия Оргак, собственик на тези места, майор от запаса, герой от войната с турците. Най-симпатичният човек в града и най-добрият другар във веселбите.

— Ловец... хм! И тъй, и тъй... оцени го с добри чувства Кантакузин.

Другият, капитан Катарама, „беше най-бележитата пушка“ в тоя край. Беше човек с лениви движения. Едва-едва повдигаше пушката за прицел, преди да се реши да дръпне спусъка, сякаш отправяше специална ругатня към заека. Но всичко беше само привидно. Заекът, пъдпъдъкът, бекасът, яребицата, какъвто и да беше дивечът, той непременно попадеше точно в определеното време в обсега на неговата пушка. Не даваше оценки, не разказваше приказки; слушаше с тъжно лице какво разправят другите, чудеше се и бършеше запотената си лисина; но най-вече имаше такта и уменията да намира съвсем подходящи обяснения за всички погрешни изстрели на принца. За него, селяшкия син, Кантакузин си остана принц, а господин Лай приемаше с удоволствие това титuluване, макар много често да твърдеше, че не признава друго благородство освен благородството на характера и на интелекта. След като го нарече принц и почтително изложеше мотивите, поради които заекът бе успял да премине хълма,

Катарамата си спомняше за три също такива случаи, станали с него, когато и той бил пропуснал дивеча.

Кантакузин му беше признателен за тактичността и с удоволствие го канеше понякога у дома си на гуляй, което впрочем ставаше твърде рядко и с много малко гости.

Когато се спускаха надолу към горичката, слънцето вече клонеше към заник и откъм града, пръснат по другия склон, отвъд река Коцила и яза, се понесе нежният камбанен звън на четирите църкви. Кантакузин погледна към тоя незначителен и сив урбанистичен агломерат, както наричаше той града, който нямаше ни стил, ни план, ни собствен облик, и го презря за стотен път точно в момента, когато бекаст шумно излетя от края на елшака.

— Стреляйте, принце! — извика капитан Агапие Катарамата.

Кантакузин се засмя, преценявайки, че птицата се е отдалечила твърде много. Даже махна с ръка в знак на благороден отказ, когато дългунът се изправи над царевичака и с бавни движения вдигна пушката до очите си.

— Бъдете така добър, принце — промълви след това Агапие скромно, — бъдете така добър и заповядайте на Султан да донесе падналия бекас. Ваш беше. Дължите ми един патрон.

— Тогава, капитане, бъдете така любезен да дойдете след осем дни, смятано от днес, на обед у мене, за да го изядем заедно — отговори Кантакузин. — Моята готвачка познава вкуса ви и знае как да го приготви. Трябва ни още един, за да можем да поканим и майор Иримия Ортак.

— Господ има грижа за нас, както и за своите бекаси... — промълви капитан Катарамата с тъжния си глас. — Признавам, принце, че не съм виждал в живота си по-съвършено куче. Я го погледнете как носи дивеча. Държи го само за едното крило, и то едва-едва, за да не го повреди, и сякаш ни се усмихва.

— Остави го!

Султан сложи дивеча в краката на Кантакузин, който благосклонно приемаше изпълнените с възхищение похвали на другарите си, като че ли се отнасяха лично за него. После птичарят изведнъж обърна муцуна настрана и се вцепени в малко смешна стойка.

Господин Лай попита в недоумение:

— Какво има?

— Трябва да е ешът — тихо му обърна внимание Катарамата...

Вторият бекас вече се бе издигнал и летеше прикрито под дърветата на дъбравата. Ортак стреля бързо два пъти, но не улучи. Когато Катарамата разбра, че принцът пак има намерение да се откаже, сложи край на епизода с един-единствен изстрел, а Кантакузин изпрати Султан да донесе и втория бекас.

— Приятно ми е да поканя и майор Ортак на насрочения обед — добави любезно той.

После махна приятелски с ръка към двамата се другари, прибра и втората птица в чантата си и извади табакерата да си свие цигара. Агапие и Иримие се почувствуваха и те задължени да запушат от този ароматичен тютюн, който приятелят им си доставяше в специални кутии от Букурещ.

След като запалиха, господин Кантакузин зачака полагаемите му се похвали. После обяви изпълнението на бойния план, който бе разбрал и одобрил още от първия момент.

— Тук направихме, каквото можахме — обясни той. — Зайци вероятно ще намерим в прелога по хълма.

— Със зайците работата е особена — измърмори Катарамата.

— Защо да е особена работата? — с усмивка запита господин Лай.

Продължаваше да гледа с възхищение неизмеримо дългата снага на другаря си. Катарамата бе все още млад човек, но плешив и прегърбен и ходеше със сплескана шапка. А господин Лай въпреки четиридесет и осемте си години имаше пъргавостта на челика и между побелелите му слепоочия светеха живи остри очи. И все пак това бяха очи, които гледаха повече навътре в себе си, водени не от грубите взаимоотношения на живота, а от нещо друго.

— Защо да е особена работата със зайците?

— Особена е, принце, защото човек никога не знае откъде ще изскочи заекът.

— Възможно е — съгласи се Кантакузин. — Но ние тук сме трима души, които разсъждават; както и три кучета, които душат. Свихме си цигари, запалихме ги и сега пушим. Поприказвахме си. Кучетата обикаляха през това време около нас. Да смятаме, че заекът

сега седи в кресло и се забавлява, като ни гледа през очила, струва ми се, е рисковано. На вас не ви ли се струва рисковано?

— Струва ми се — съгласи се капитан Агапие. — За да докажа, че съм искрен, ето; ще преметна пушката през рамо. Но вас ви моля да бъдете внимателен, защото зверчето ще изскочи изпод краката ви.

Катарамата подхвърли лениво, както му беше навик това толкова необикновено съобщение, но Кантакузин от изумление помисли за миг, че трябва да захвърли пушката и да вдигне към очите си цигарата. Успя обаче да се овладее и захвърли цигарата. Заекът бягаше покрай един синор.

— Най-напред трябва да го напсувате наум... — посъветва го Агапие. — Сетне да се прицелите пред муцуната му.

Кантакузин се развесели от тези мъдри думи, но се отказа от грубата словесност като недостойна за едно име с герб и за един доктор по право, завършил в Париж; а майор Ортак, въпреки че бе решил в себе си да бъде спокоен и с изострено внимание, не свари да захвърли цигарата си и да снесе пушката от рамото си. Прекрасната английска пушка на господин Лай даде очаквания резултат от огромно разстояние.

Майорът и капитанът останаха със зинали уста.

— Ето, това се казва пушка... — измърмори Агапие. — И какъв майсторски удар! Заекът се преметна през глава и замря под бъзака.

Заекът наистина се бе преметнал и бе паднал под бъзака също като в ловджийските блянове, които Кантакузин от толкова години лелееше в есенните дни, когато вървеше покрай нивите и стърнищата. Досега ги бе лелеял за удоволствие; сега в него разцъфтя радостта от сбъдването им. Изведнъж се почувствува сигурен в себе си, като че ли се бе преместил на друга плоскост на живота.

Разбира се, крехкият инструмент, който държеше в ръка, всякога бе имал тази сила, но му бяха необходими специални обстоятелства, за да я прояви. Той едва сега се бе нагодил към него и към околната природа и бе навършил чудото. Едва сега доказа, че е истински „Босуъл“ и наведнъж си изплати парите.

— Вие разбирате ли — обърна се той към другарите си, — разбирате ли вие, че това е като една нова младост? Досега се съмнявах в самия себе си. Сега вече не се съмнявам. Аз и моята пушка едва сега сключихме съюз.

Мъчеше се да им обясни с думи и възклицания това, което не можеше да обясни. Чувствуваше как в него се надигат скрити сили и възможности. Агапие Катарама и Ортак го слушаха с твърде напрегнато внимание и от време на време се споглеждаха, констатирайки и двамата безмълвно, че на принца му хлопа едната дъска. Хлопа му една дъска, и то в най-хубавата част от неговото същество. Интелигентен е, културен, изискан, но му хлопа едната дъска. Нищо. В замяна на това пък има хубав тютюн.

— Заповядайте, господа, свийте си цигари. Защо да не кажа, че съм радостен от тази случка? Признавам ви, много съм радостен! Това е моят трети заек, ударен от съвсем необикновено разстояние, както виждате. По-право казано, вторият.

Агапие още се чудеше. Наистина разстоянието беше изключително голямо.

„Независимо от разстоянието — добави той на себе си, — Султан трябва да е много по-учуден от нас.“

Но Султан не изглеждаше по-учуден от друг път. Донесе заека в краката на господаря си, убеден, че всичко се дължи на него и че пушката няма никаква заслуга. Давайки възможност на другарите си да се възхищават на кучето колкото си искат, господин Лай се обърна към слънцето и го видя да сипе златна мъгла над града. Не полъхваше никакъв ветреца. Далече, в неподвижното огледало на яза, се отразяваше едно лазурно небе, разкриващо се като нов хоризонт на някакъв омагьосан остров от друг свят. Кантакузин си помисли, че изживява един неповторим час от живота си, един изключително нежен миг, преходен като всички радости. Без да съзнава добре защо, пожела да има до себе си някого. Без съмнение жена. Но нито една от тези, които бе обичал без плам по време на твърде вялата си младост. Дори и последната си приятелка: интелигентната, капризна и малко смешна госпожа Арджинтар, съпругата на генерала. Тя беше доста интересно същество, на което сякаш не смееше да повдигне булото. Все още я желаше непозната по много причини. Странен му се виждаше самият факт, че неговото вътрешно чувство бе създадо тази неясна илюзорна сянка.

— Вие, господа, все още ли държите да отидете на прелога на хълма? — запита той изведнъж с уморен глас.

— Ама как, принце, вие няма ли да дойдете с нас?

Кантакузин въздъхна.

— Трябва да се върна по-рано в града.

Двамата ловци се спогледаха.

— Но непременно трябва да отпразнуваме това изключително събитие — добави той с добродушен смях, — защото, да ви призная самата истина, то е първото.

— Не е възможно! — уплашено извика майор Ортак.

— Възможно е — съгласи се Агапие. — Защо да не е възможно? Първото е, но не и последното.

Кантакузин погледна с благородство и признателност най-високия в света човек. Застанал срещу слънцето, главата му стигаше чак до небето.

— Значи, драги мои господа — завърши той, — очаквам ви у дома си веднага щом се върнете.

Извади патроните, праметна пушката през рамо и се канеше вече да тръгне към долчинката, дете беше кабриолетът, когато чу Агапие Катарама да кашля зад него. Двамата му другари се бяха приближили за миг един до друг, за да се посъветват. Майорът, свел чело до рамото на Агапие, а Агапие наклонил глава към майора.

— Има ли още нещо? — запита господин Лай.

— Има... — отговори капитанът. — Ние първо на първо ще се отбием в една благословена кръчма. С ваше разрешение, принце, защото се връщаме зажаднели и прашни. Моля ви се, не се сърдете! У вас се чувствуваме май неудобно... Имаме си и ние едно първокласно заведение и стаичка, където сме си сами...

— Имате ли си такава нещо? — засмя се Кантакузин. — Струва ми се, че и на мен ми е известно това прочуто място.

— Да, принце, мястото се нарича „Седемте момичета“. Виното е хубаво, флейката на скара е още по-хубава, а госпожица Ципра би страдала извънредно много, ако не види майор Ортак. Между тях се е завързала нечувана любов.

Кантакузин се смееше. Смееше се с удоволствие, защото всичко в тоя час беше хубаво. Знаеше мястото за развлечения на мъжкия елит на града, познаваше не само госпожица Ципра, но и нейните сестри, шест на брой, всичките гъстовежди, с черни очи и черни като гарван коси. Приличаха си не само по това, че бяха сестри, но и по еднакво силния парфюм от мускатово дърво, в който смътно се долавяше и

миризма на газ. При други обстоятелства той безспорно би сбърчил тънкия си нос на такова едно предложение, но от няколко минути бе вече окончателно навлязъл в категорията на ловците и бе задължен да се съгласи с тяхното място на събиране.

— Добре, може и аз да дойда — заяви той, — във всеки случай ще ми доставите удоволствие да пиете кафе у мен.

[1] Велик болярин, висш сановник, отговарящ за правосъдието и вътрешните работи на страната. — Б.пр. ↑

II

Господин Лай се престори, че не забелязва учудването на слугата, който ококори очи в сянката на върбата и пое заека от ръката му. „Без съмнение — усмихна се той в себе си — моите другари, каквито са си подлички, са си помислили, че искам да вляза в града по светло, за да видят хората какъв подвиг съм извършил. Спогледаха се многозначително. Ще ме видят да влизам с едно клето убито зверче. Ето от какви дребнави неща са изградени някои човешки радости.“

— Струва ми се, че и ти се радваш, Костаке — обърна се той към слугата.

— Радвам се, ваша светлост, защо да не се радвам?

— И ти си един хитрец, Костаке! Добре, ще получиш бакшиша, за който си мислиш.

Костаке вдигна ръка към късавото си лице и сподави в шепа мълчаливия си смях. До него на седалката съвсем сериозен и важен седеше Султан. Костаке нагласи пушката по-добре и сложи дивеча на по-видно място. Щом минаха бента, Лай шибна коня. Градът беше близо и се очертаваше върху величавото зарево на залеза.

Кантакузин вдигна още веднъж както много други пъти очи към неприятния изглед, който му предлагаше този град без форма, без план и без физиономия. Най-чудното в такива мигове му се струваше фактът, че е могъл да живее тук цял един човешки живот. Как е станало това, още не разбираше. Толкова пъти искаше да избяга, а година след година минаваше и той все чакаше примирено. „Така умираат някои хора в забравени кътчета на света...“ — въздишаше той.

Не стига това, ами се бе нагърбил да опише подробно и с обяснения този агломерат. Вместо да се махне и никога вече да не го види, никога, до смъртния си час, той го дели и подразделя, гледа го в анфас и в профил, измерва му пулса, слага му диагноза. А най-простото беше да се махне отука. Да беше поне само спомен градът на неговото детство — смътен спомен, който една въображаема експлозия връща във вечния мир!

Но уви, не е спомен. Действителност е, и то миризлива.

От Броскърне^[1] и от мочурищата около яза на Коцила нагоре към билото на хълма се трупаха едно през друго селищата, бягаха от влагата, така че водните площи, гледани отгоре, се виждаха да блестят отдалече. Вероятно след като са забелязали от хълма тези чудни огледала, гражданите са решили, че няма да е лошо да прокопаят няколко кладенеца. И извикали от село майстори, които с вещица и прастари средства свързали подземните запаси с жаждата отгоре. Всички били доволни, най-вече защото освен божията вода тук-там по кръчмите се намирали и достатъчно добри вина от Долна земя^[2]. Една чудновата болярка, леля на Кантакузин, завещала пари за направата на чешма до кметството. Гражданите идваха до чучура повече за развлечение, но не разбираха какво практическо значение можеше да има той. Единствената обществена баня беше на евреите, защото така повеляваше вярата им. Капитан Катарамма и майор Ортак я смятаха за необходима и поради това, че евреите имаха нужда от миене. Смееха се много весело, след като стигнеха до тази истина и най-вече след като те самите се обявяха за ратници на вътрешната баня с греяно и негреяно вино.

Беше тъкмо в навечерието на един от тези дни, когато голямата пещ на ритуалната баня се загряваше. Кантакузин видя още веднъж босоногото и дрипаво момче, един от онеправданите потомци на Израел, да обикаля улиците и сокаците и да дрънка един хлопатар. Разгласяването на събитието беше наистина забавно, но православната част на населението не му обръщаше никакво внимание, нито му придаваше някакво значение. На нея ѝ беше съвсем безразлично за съществуването на такова заведение. Освен това всеизвестно е, че евреите разпънаха на кръст нашия бог Исус и следователно никаква баня на тоя или на оня свят не може да ги измие от греха им.

Господин Лай се усмихваше, като за хиляден път установяваше географията на своята скука.

В центъра на града, по главните пътища, които се кръстосваха и водеха към други краища, бяха наредени дюкяните, повечето собственост на тия, които ползуваха банята, и в които имаше всякакви стоки, необходими за селяните. Около тези улици и около бариерите, от които тръгваха големите селски друмища, се трупаха махалите на

Саваот с паянтовите къщурки, дето гъмжеше неспокойното, бедно и трудолюбиво население на гетото.

В друг район, дето властнуваха няколко църкви и сградите на префектурата, на кметството и на прогимназията, се пресичаха няколко по-чисти улици с къщите на големците на градеца, потомци на западнали боляри и на неколцина съмнителни богаташи, чието потекло беше от ония махали. Донякъде мразени, до известна степен снизходително понасяни, без политически права, без служби, те нямаха друг начин да живеят, освен да гледат да забогатеят. Все още бяха тясно свързани със своята общност и с голямата синагога, но поддържаха връзки и с християните и сред обществото на този средищен град бяха най-осведомените по политическите събития на времето и най-вече с курса на борсата. Тази своя осведоменост те дължаха на няколкото екземпляра от Нойе Фрайе Пресе, които пристигаха от Виена всеки ден и които чиновниците от пощата прелистваха за миг и ги захвърляха презрително.

Ученолюбивата младеж и някои от жените и девойките на това финансово благородничество говореха правилно на местния език, макар и малко напевно, и бяха в течение на всичко ново, което се появяваше по книжарниците в Яш и в периодичните издания на страната. „Можеха да дават на Дарня Мазу — злъчно мислеше Кантакузин — книги за четене не само на тукашния език, а и на западни езици.“ Така че бяха допринесли за истинското интелектуално опорочаване на най-забавното и мило същество в града. Това бе станало незабележимо и скромно, за да не би светът на Дария Мазу да се почувствува оскърбен в примитивната си гордост.

Този съвсем отделен свят живееше сред плодни градини в северните и западните махали. Там бяха владенията на старите земеделци от някогашните покрайнини. Сега по-голямата част от тях бяха напуснали съсловието на ръчния труд, уверени, че са се издигнали на едно по-почтено стъпало. Почти всички от младото поколение заемаха служби в различните държавни учреждения. Неколцина от първите пионери на пачето перо бяха стигнали вече края на кариерата си и сега предъвкваха последните си дни в жалък пенсионерски покой, поддържайки предизвикателно навика да си пият кафето и тютюна в креслото на чардака. Там все още живееха и неколцината земеделци, които гледаха млечни крави — преходен

елемент, както и част от занаятчиите дърводелци и зидари, сериозни клиенти на кръчмите.

Ловецът бе отпуснал свободно коня си. Не бързаше. Щеше да стигне навреме, огрян от ярката златна светлина, в която играеха леки пращинки. Наближаваше празните места, където по време на есенните дъждове ставаха ужасни калища. Тогава пясъчните и глинените кариери се изпълваха с вода и нощем ставаха капани за сенките, които излизаха от кръчмите и на зигзаг поемаха пътя на съдбата. Обикновено насреща им излизаха кучета, които с лая си ги извеждаха от опасността. Тези безброй кучета от различни породи и големини, истински фантазии на зоологията, се намираха и сега на това място. Имаше тук и телета, и прасета, и силна връва на деца от най-различни народности. Гологлави, босоноги, с по две кърпи — една отпред, друга отзад — вместо дрехи. „Тук мястото е подходящо за общински театър — мислеше Лай. — Тук се разполагат шатрите и павилионите, където Васиlake^[3] играе по времето на големия летен панаир. Тук се изхвърлят сметта и лешовете; по-голямата част от животните, които ровят тук, изпълняват службата на санитарии. Но въпреки това лете глутниците от палета и песове се превръщат в скитащи опасности, така че от време на време общинарите с малко разноска сключват договор с някой индивид без националност, като му отстъпват кожите на тези приятели на човешкото общество.“

Като стигна до този момент на впечатленията и мислите си, господин Лай изпита чувството, че за втори или трети път у него се пробужда оня неясен образ, който бе пожелал до известна степен безсмислено да има до себе си в най-приятния миг на деня, когато бе сключил съюз с английската си пушка.

Да не би да желаше да види онова незначително и все пак толкова симпатично девойче? Или, по-точно казано, да не би да желаше това девойче да го види в новото положение, което си бе извоювал в съсловието на ловджиите? Кантакузин се засмя на собствената си суета. Наивник беше, ако си въобразяваше, че неговата ученичка има други мисли, различни от мислите, които ѝ диктуват полът и възрастта. И все пак тя беше мило същество. Господин Лай беше склонен да я удостои и с по-хубав епитет. Наистина тази девойка, на име Дария Мазу, се отличаваше коренно от „географията“. Имаше изтънчени музикални и литературни наклонности, знаеше какво е

театър, макар никога да не бе ходила на театър. Знаеше, че има един цивилизован свят, без да го познава и без надежда, че ще го опознае някога. Потомка на посредствени махленци, с малка зестра и херметически затворен хоризонт, тя не можеше да има друга съдба освен тази, която и беше предопределена. Без съмнение трагична. Може би щеше да е по-добре, ако бе останала в своя свят.

Господин Лай не си спомняше много добре по какъв именно начин тази девойка от провинциалното градче бе навлязла в неговата среда. Бе я открила госпожа Арджинтар. След като се позанимава известно време с нея, му я представи като едно малко чудо. Тя я изтръгна от ужасната и посредственост, запозна я с елементарните понятия на един друг стандарт на живот, стана нейна учителка в истинския смисъл на думата и я въведе в света на един културен език. Когато я чу да чурулика на френски, накара я да разучи на пиано една сонатина. Какви опити си правеше госпожа Арджинтар? „Това е едно благодеяние, продиктувано от твоята скука“ — постави диагноза на приятелката си господин Лай и ѝ оказа пълна, привидно съвсем безкористна подкрепа. Госпожа Арджинтар изглеждаше възхитена от постигнатите резултати; господин Лай Кантакузин беше по-малко възхитен. Всъщност девойката му харесваше, защото беше млада, хубавичка и доста жива; така нареченото „обучение“ според господин Лай беше по-скоро някаква реакция от страна на госпожа Арджинтар, отколкото смислено занимание. Нейното присъствие доставяше удоволствие на господин Лай, защото в хубавите ѝ очи четеше възхищение от неговата собствена особа.

Тук, на това празно място, разправяше тя, била присъществувала на първото зрелище. Друг, истински театър не бе имала възможност да види. Била момиченце на девет години. Дошла заедно с другите деца от махалите. Скрита зад една къща в края на града, наблюдавала с широко отворени очи брадатия черен човек, с когото общинските управници сключвали от време на време договор. Той вървял тихо, гледал крадешком към местата, дето се спотайвали кучетата, и приготвял примката. Подире му се трупали сюррия деца. От улички и сокаци се носел лаят на кучетата, известяващи със загадъчни интонации на събратята си името на убиеца. Изведнъж се показал песът, чийто час бил настъпил. Бил някакъв глупав мелез, ленивец и гладник. Щом усетил опасността, отскочил настрана, но примката го

застигнала, хванала го, дръпнала го назад и го търколила в праха. Децата надали хоров крясък, после млъкнали, слушали ударите на тоягата и стихващото квичене и гледали без жал страшното мятане на кучето и кървясалите му очи, извърнати към смъртта. Момиченцето стояло на мястото си, разтърсвано от отчаян плач. Шествието преминало през облак прах и светлина и се отправило към тези ями, където трябвало да се извършат последните операции. Тук, след като отстранял излишните части, черният човек си прибирал възнаграждението, което му се полагало за службата. Неговият дебнещ поглед на убиец, бе споделила девойката, я измъчвал много време насън. През следващите години, щом чуела зловещите призиви на кучетата, бягала да се свре на някой дюшек в някое къоше и едва след дълго време дръзвала да се покаже на светло.

Макар да размишляваше и да мечтаеше, Кантакузин забелязваше всичко, каквото ставаше наоколо му. Не беше много изненадан, когато видя на горния край на улицата близо до градската градина една пъстра група с украсени с цветя шапки. И друг път се бе случвало да му се сбъдват срещи, които желаше. Имаше добро око. „Ловджийско око“ — смееше се той в себе си. Беше сигурен, че в тази младежка група ще срещне и Дария Мазу.

Бяха само две девойки. Едната беше наистина неговата миловидна ученичка. Беше доста елегантно облечена със сивопепелява рокля и украсена с червено шапчица. Движенията ѝ бяха изискани, погледът смел. Не беше твърде хубава, но правеше впечатление.

„Има нещо, което те хваща за сърцето — въздишаше Лай. — Тази девойка с великолепни очи е осъдена на нещо по-лошо от смъртта. Господ е вложил в нея елементите на друго развитие. И въпреки това утре ще стане съпруга на някой писар от префектурата.“

Кантакузин не обръщаше никакво внимание на тази категория хора. Според неговата теория за местното население служителите във всички държавни учреждения заемаха една нечиста зона. Той приемаше, че това може да е и предразсъдък, че може и да греши, но по-добре се чувствуваше с роднините на Ева Голдман, приятелката, с която нея вечер Дария Мазу беше излязла на разходка, отколкото с откъсналите се, отчуждили се от селския живот хора. Доста интересно същество беше и госпожица Ева; имаше свой, индивидуален маниер да отваря широко очи, когато говори. Но най-вече притежаваше

качеството на добра приятелка. Беше обожателка на неговата ученичка. Следователно ловецът насочи най-напред цялото си внимание към госпожица Ева и се осведоми за нейното драгоценно здраве.

— Госпожице Ева, вие сте очарователно същество — заяви той, като слезе от кабриолета.

Дария Мазу се смееше развеселена. Отношението на Кантакузин към младите жени в града беше нещо като благородническа привилегия, условност без фактически последствия. Изричаха се изящни слова и изпълнени с кокетство благодарности. Пролетта следваше своя ход, а Кантакузин стоеше в зоната на първата есенна слана.

Имаше нещо очарователно и същевременно печално. Господин Лай обърна засенченото си от някаква мисъл лице към тази, която наричаше своя ученичка. Тя имаше големи кафяви очи и венец от кестеняви коси. Смееше се със ситни бели зъбки. Чакаше и тя комплиментите му и по никакъв начин не искаше да погледне заека, който Кантакузин държеше в ръцете си.

— Ударих един заек... — заяви той.

Тя се изплаши. Очакваше друго. Възкликна със съжаление към клетото безжизнено животинче. Кантакузин се почувствува до известна степен разочарован, но все пак остана с убеждението, че през този следобед се е случило едно от най-значителните събития в живота му. Жените обикновено се вълнуват от други впечатления и занимания. Най-вече тези, които не са жени, а женички. Аглая Арджинтар, разбира се, ще го помоли да ѝ разкаже в подробности случката.

— Кажете ми, госпожице, какво сте чели, какво сте свирили и какво сте мислили? — запита я той с преувеличена любезност.

Тя го загледа внимателно. Намираще нещо неестествено и малко смешно във вида му. Господин Лай също разбра, че е по-добре да бъде сам с неясните си представи, сбогува се вежливо с момичетата и се качи в кабриолета. Чу подире си тънки смехове и за миг се почувствува оскърбен, после се усмихна снизходително и пристигна спокоен у дома си.

„Що за град е тоя? — продължи той монолога си, като разгръщаше географията на собствената си мизерия и се мъчеше да се отърси от безпокойството, което опипваше глъбините на душата му. — Спуска се нощ, намираме се в град, а човек е принуден да се остави да

го води инстинктът на животното или да налучква пътя с тояга като слепците. Градската управа създаде осветителни пунктове, които се наричат фенери; но обикновено те не светят, било защото в календара пише, че ще има луна, било защото са им откраднати шишетата, или пък се е свършила газта в склада на общината. Това нямаше да бъде от голямо значение, ако махленските улички не криеха ями и капани. Тези осветителни пунктове имат и друга особеност. Променят местата си всеки път, когато се смени правителството и дойдат нови общински съветници.“

Кантакузин се смееше в настъпващия здрач. Костаке слезе и отвори портата. Скоро готвачката прие тържествено заека. В стаята на господаря, която гледаше към улицата, се появиха веднага два светли четириъгълника. Тънката сянка на Кантакузин се показа след малко в редингот, по модата на времето. Той бързо се бе окъпал, бе напръскал прошарената си коса с благовонна вода; сега пожелаваше добра вечер на приятелите си, тоест на наредените в библиотеката книги, на няколкото гравюри и на пианото.

„Ето отклици и останки на един живот от друг свят — въздъхна той безгласно. — Какво търси всичко това тук?“

И се поклонил към тях иронично.

„Ние сме анахронизми. Нашата функция е да изчезнем. Но това ние няма да направим, докато не изпълним един дълг на отмъщението — да разкрием на света и на историята истината.“

Изтегли едно чекмедже и прелисти разпилените бележки. Както много пъти и сега изпита желание да се залови за работа. Размишленията и леността бяха неговите най-очевидни удоволствия. Бяха неоценимо семейно качество, заплатено с пълно разпиляване на един голям имот. Но тази вечер беше обещана на другарите му ловци. Освен това леността и размишленията му причиняваха известно недоволство и недоумение, които напразно се мъчеше да преодолее. Те бяха в него и като змийчета надигаха нагоре глави.

Започна да се разхожда възбудено из стаята. Не би ли било добре, запита се той изведнъж, да види един нежен профил да стои на високия стол пред пианото и да гледа към ценните подвързии на някои книги, които се намират само тук и в няколко библиотеки на запад? Но той няма право да я приеме, тя няма право да влезе тук. Тя е пленница не само на предразсъдъците и на един груб свят, но и на възрастта и на

душевната си чистота. Ето как на буницето може да израсне едно цвете и градинарите с нечисти ръце успяват да му придадат девствен блясък. И той е един от градинарите. Първият е Аглая Арджинтар. Тази дама с възромантични пориви и доста закръглени форми твърде често бе сядала на това празно сега място, когато щорите на прозорците бяха грижливо спуснати. Но той вече не я желаше там, въпреки че сигурно все още я обичаше.

Другарите му по лов не закъсняха много. Пристигнаха с тропане и го изгледаха косо.

Кафето беше готово; мадам Роза го поднесе веднага, като остави до него бутилка ром.

— Пихме едно вино, дето никъде го няма, и ядохме едни флейки, екстра... — обясни задъхан майор Ортак. — Още можехме да останем, но трябваше да дойдем: дадохме дума. В целия град се е разчуло за заека.

— Гледай ти — съгласи се Кантакузин, — вероятно всички се радват. Да не става дума да ми организират и банкет?

Катарамата пиеше тъжно кафето си. Непрекъснато го доливаше с ром и все не можеше да го свърши.

— Добре, добре! — заяви той. — Ще ви кажа една новина, принце — добави той след малко. — Спипах госпожица Ципра в едно къше и ѝ направих и аз любовно признание. Очаквам пристъп на ревност от страна на господин майора.

Ортак махна великодушно с ръка.

— Кафето наистина беше хубаво — заяви той.

— Ако желаете — усмихна се Кантакузин, — имам и чаша вино, малко по-добро, отколкото при „Седемте момичета“. Мадам Роза може да ни приготви набързо нещо печено. Зная, че в подобни обстоятелства атмосферата играе важна роля. Аз не мога да ви предоставя на разположение нито дяволитите очи на госпожица Ципра, нито музиканти. Но все пак ви съветвам да вкусите виното и да опитате печеното филе. Ще полага усилия да ви правя компания, защото тази вечер още не съм ял.

— О, щом принцът още не е ял, тогава аз съм на разположение на негова милост — заяви бързо капитанът.

Минаха в трапезарията и скоро, след известен брой чаши, Катарамата се отърси от печалното си настроение и се въодушеви.

Направи няколко патриотични изявления, на които майор Ортак не даде желанието отговор. Майор Ортак изглеждаше по-замислен и по-уморен. Тогава Катарама се обърна към принца. Кантакузин му отговори. Двамата се чукнаха още по веднъж.

— Аз бих могъл да кажа, че желая да си хапна още от печеното... — призна капитан Агапие.

— Разбира се! — веднага отвърна господин Лай и плесна с ръце. После, изпаднал във възбуждение, с твърде бистро съзнание, на каквото се радваше най-вече в такива късни часове на нощта, той започна да се разхожда пред партньорите си и да се съсредоточава в главното си занимание.

Ортак бе свел чело на края на креслото.

— Ох, мале мила! — въздъхна Катарама и се доближи до него. — От което се страхувах, на него налетях. Навярно принцът пак ще ни държи някоя от своите лекции.

— Може би ви отегчавам малко? — склочи вежди Кантакузин. — Възможно е. Но моля ви, смятайте, че не се отнася до вас, вие носите стари имена на разеши^[4]. Позволете ми да ви направя една номенклатура на всички жители на тази улица. До известна степен тя е национална и християнска улица. На номер едно живея аз. Но както знаете, аз съм византийски потомък. Отсреща на номер две е заместник-кметът Алеку Михайлов. На номер три — адвокатът Николаиде. На номер четири — инженер Артур Фе. После идва доктор Барбони. На тази улица живее още и аптекаря Гронау. Пребройте всички. Бих искал да ми донесете в отделни епруветки кръвта на всекиго.

— Опазил ме господ! — въздъхна пак Катарама.

— Да ми донесете в отделни епруветки тяхната кръв — настоя Кантакузин. — Тук в тоя чисто молдавски град има една девойка — продължи той. — Мога да ви кажа коя е. Госпожица Мазу. Тя ми разказа една друга забавна случка...

— Как друга случка? — прекъсна го Агапие и погледна майора. Като го видя полузаспал, се успокои. — Как друга случка?

— Да, друга случка, та тя ми е разправяла много случки. Става дума за едно събрание и някакви изявления на тези непримирими местни жители. Но да оставим това и да погледнем по-отблизо тази сбирщина, която, както знаете, аз наричам варварски бивак. Бих могъл

също така сполучливо да го нарека космополитичен бивак. Събрали са се всички тук, организирали са се някак си, за да ограбват орачите, и са се включили в общия ред на държавата. Какво правят всъщност тези хора? Едни продават, други купуват изгодно, трети дават пари с лихва. Други дезертират от земеделието и се срамуват от родителите си — белодрешковци, мразят селския труд и презират старите порядки на едно примитивно общество, чиято сила е заложена в неговото устройство. Разположили са се тук като в стан на недоумението. Знаят само да драскат в тефтерите думи без всякакъв правопис. Знаят да четат само вестник: понякога се отказват и от него. И в резултат на това, което е могъл да смели техният разум, стигат до заключението, че първо на първо не съществува бог, че светът не е създаден за шест дни, че заклинанията са глупости и че гръмотевицата е електричество, сиреч нещо безсмислено. Смеят се, когато я чуят, и гледат иронично жените, които се кръстят от страх. Изпитват презрение към всичко, което не познават. Тяхната литература се намира по тютюнджийските будки и се нарича „Парижките потайности“. Освен евреите, изтънчени и коварни хора, тук живеят и някакви болярски потомци, отчуждени от всичко и в твърде смешно положение, какъвто е случаят с мен например. Не е необходимо да протестирате. Разбирам, че се отегчавате, но ще ви задължа да послушате още малко. Е, добре, социалното спокойствие на този град е толкова изкуствено, че ако държавата не плати заплатите, ще стане истинска катастрофа. Ако търговците затворят дюкяните си за три дни, градът ще получи сърдечен припадък. Още нещо. Това окръжно селище, както и други градове в Молдова, може да консумира месо само благодарение на еврейската общност. Хахамите според своите обреди избират определени животни и определени части от животното за жертвоприношенията си. Израел консумира кашери^[5] предната част на животното. Всичко, което не е кашер, и задната част на животното отиват за задоволяване нуждите на населението, което е предмет на моите занимания. Има и нещо по-лошо. Моите хора с цялото си високомерно невежество не успяха да научат през краткото време на учението си елементарните действия на аритметиката. Никога не гледат на заплатите си по счетоводному. Не са в състояние да съберат две числа и да направят една равносметка. Презрените галицийски евреи по време на вековните си страдания са се научили да ядат само

от лихвите си. В деня, в който спечелят значителната сума от четиридесет и пет сантима, те заделят настрана пет сантима с процент. Тази проста система ги прави милионери. А хората на негово величество, нашия крал, са намерили начин да харчат всеки месец малко повече, отколкото е заплата им. Като следствие, за да покрият дефицита, следват сложни операции на заеми, които се наричат шконто на заплата, с редовна квитанция и с лихва от десет бани на един лей седмично. За затвърдяването на подобна финансова операция се прибавя и един гуляй с цигулари под покровителствения поглед на госпожица Ципра. Всъщност заведението на госпожица Ципра е абсолютно необходимо, защото замества театрите, концертите и библиотеките. Театър, концерт, библиотека? — пита ме цял един народ. Всичко това са глупости. Следователно в заключение ще кажа: тук живеят щастливи хора, защото нямат никакво занимание, единственият нещастник, който си поставя проблеми за разрешаване, съм аз. Всички си карат живота леко и без аритметика; аз единствен си измислям най-различни злини. Направих и грешката, че вдъхнах същото това неспокойствие и в душата на една клета девойка, пред която сега нося отговорност. Какво искате да прави тя сред такъв свят? Как искате да уравни живота си, когато това, което ѝ трябва, е отвъд нейния хоризонт?

Капитан Агапие въздъхна и изпразни чаша вино:

— За същото лице ли става дума, принце?

— Да, думата ми е за Дария Мазу. Какво искате да прави тя в този град? Вас питам. Какво искате да прави?

— Да не прави нищо, принце. Да се омъжи.

— Казахте ли нещо? — възмутен се обърна Кантакузин.

— Казах, принце. Дори ще се омъжи. Можем да разговаряме свободно, защото майор Ортас спи.

— Невъзможно! Невъзможно! — извика принцът. — Не ми приказвайте глупости!

— Съвсем не говоря глупости. Бих хапнал още малко от сиренето.

— Заповядайте.

— Съвсем не говоря глупости. Научих тая новина днес от господин майора. Щастливият печеливш е именно той. Няма какво да

се каже. Момичето е от добро по-добро. Не берете грижа, принце, ще намери, каквото ѝ трябва.

Кантакузин стоеше като вдървен. Пред очите му притъмня. Махна кратко с ръка в знак, че е завършил беседата си, седна бледен на стола и обърна поглед към съседната стая, където бяха пианото и библиотеката. Но в случая оттам не можеше да му дойде никаква помощ.

[1] Жабуняк (рум). — Б.пр. ↑

[2] Южна Молдова. — Б.пр. ↑

[3] Васиlake — панаирджийски палячо. — Б.пр. ↑

[4] Особена категория свободни селяни, които са владеели земята си в общини. — Б.пр. ↑

[5] Кашер — месо от заклан добитък, годно за ядене според религиозните изисквания на евреите. — Б.пр. ↑

III

Мадам Роза беше въплъщение на женската преданост. Без съмнение това ѝ качество беше вродено; обичаше господаря си с въодушевление; но ни за миг не забравяше, че доста високата ѝ заплата зависеше от доброто физическо състояние на „гуспудина“. Този господин трябваше да живее, обграден от такива нежни грижи, че да си спомня и след смъртта за мадам Роза. Човек, който през дългите зимни вечери непрекъснато пише нещо на късчета листове и чете толкова книги, които му идват от чужбина, не може да забрави да изготви и едно хубаво завещание. И не може в това си завещание да пропусне най-преданата си слугиня, която му замества и родители, и братя. Този „гуспудин“ е сирак; тук няма вече никого от неговия род; а по други места има само далечни роднини, с които се среща съвсем случайно в разни кътчета на земята. Всеки миг от живота си този сирак на четиридесет и осем години трябваше да вижда около себе си най-съвършен ред и чистота, която да блести като злато; кафе с мляко, каквото не се пие никъде, ядене, приготвено специално за неговата нежна природа по предписание на доктор Барбони, всякога готова баня и легло, което мирише на чисти чаршафи. Истинско нещастие, значи, би било не да умре, а да загуби паметта си. Предаността на Роза бе свързана с факта, че нейният господар имаше в библиотеката си немски книги и от време на време ѝ отправяше по някоя и друга дума на един език, който ѝ напомняше за нейния галицийски град. И мадам Роза беше сирак на възрастта на господина и знаеше да цени не само щрудела и печеното. Сантименталната връзка имаше и друга една страна: контрастът. Господарят беше висок и тъничък. А измеренията на мадам Роза бяха повече на ширина.

Въпреки това тя беше пъргава жена. Докато Кантакузин се намираше още в банята, тя с чевръсти движения разтребваше спалнята и библиотеката и се придвижваше бързо от едно място до друго. Леглото беше разхвърляно: в пепелника на масичката имаше твърде много цигарени угарки; друга купчинка имаше и на бюрото. Книжата

тук бяха в безпорядък. Отвъд бяха захвърлени книги до леглото. Това нещо не се нравеше на мадам Роза. Нейният господин имаше някаква грижа.

Докато отваряше прозорците да влезе свежият въздух на есенното утро и бързо редеше всичко, като разбухваше възглавниците с длани и блъскаше пухения юрган с яд, шетайки напред-назад, тя поглеждаше остро към портрета на една хубава, макар и малко възпълничка жена, сложен на пианото и обърнат към светлината. Мадам Роза ѝ се изплези и ѝ отпрати няколко неприятни думи, измърморени на нейния тевтонски диалект.

Като чу стъпки, бързо се оттегли, но остави вратата открената, така че да може да надзърта. От това място много неща бе видяла тя. Наблюдаваше и сега и се мъчеше да постави диагноза. Струваше и се, че не ще да е някакво физическо страдание. Господинът изглеждаше само уморен, имаше съвсем леки сенки около очите. На нея така ѝ изглеждаше по-красив, но жените са проклети и искат от мъжете друго, не засенчени очи. Затова тя не можеше да търпи фотографията от пианото. Фрау Арджинтар трябва да е проявила пак някой каприз.

В определеното време поднесе кафето. Поля цветята на прозореца.

Кантакузин не ѝ отпрати нито една усмивка, нито една дума. Такова нещо се случваше много рядко. Тялото на мадам Роза се изду още повече от хулите, които тя сипеше, примесени със сълзи, до кухненската печка. Избърса очите и носа си с престилката и се замисли. Може би фрау Арджинтар да е изневерила на господина и да го е изоставила. В такъв случай не беше никакво нещастие, а добра вест. И мадам Роза извади от джоба си огледалце и огледа приятната си усмивка.

Господинът излизаше. Погледна я и каза:

— Роза, изпрати Костаке подире ми на пазара.

Значи, нищо не бе се променило в живота. Хората ходят, говорят и се хранят.

— Разбрах, господине — отговори тя, кимна и направи реверанс.

Кантакузин излезе на улицата, зави по разни малки улички, стъпва по късове от тротоар, прескача калища. Това беше неговата стара географска битка. Въпреки че дълбоко презираше това несполучливо подражание на столицата, все пак се съгласи, че има

нещо живописно в тая смесица от безредие и изящна вечна светлина. Над всичката тая преходна пошлост плуваше златна мъглица.

Отдалече видя господин Василика Мазу, бащата на Дария, и старателно го отбягна. След като даде на търговците от пазара нарежданията си, остави Костаке с огромния кошник и се върна към махалата на богатите. Спря се до една кокетна къща с балкон и градинка. Кокетен вид ѝ придаваха цветните лехи и увивните растения, цветните глобуси и жената със свежо тяло и много живи черни очи. А стаите се нижеха настрана и навътре без всякакъв стил. Впрочем в тази част на земята жилищата се строяха набързо от дърво и пръст. Щом настъпи друго годишно време и ти затрябват още три-четири помещения, накарваш селяните да ти ги издигнат и циганите да ти ги варосат. Единствената истинска тяхна красота я създаваха пожарите.

Истина е, че тези къщи не са съвсем безинтересни — продължаваше размишленията си Кантакузин, — особено в подобни есенни утринни, когато жената, която те обича, те очаква и ти се усмихва с една късна роза в ръка.

Госпожа Арджинтар го остави да ѝ целуне ръката, в която държеше розата, и го погледна внимателно.

— Какво има? — запита го тя.

— Нищо — отвърна Лай Кантакузин. — Вероятно се познава, че не съм спал добре.

— Наистина. И защо, моля ви да ми кажете, хората не спят добре?

— Понякога защото чакат напразно, скъпа госпожо.

— Скъпи мой господине, представа нямате какво удоволствие ми доставят вашите думи.

След тази размяна на любезности, които Кантакузин сметна за безсмислени и в пълно несъответствие с неговата „география“, госпожа Арджинтар забодя розата в бутониерата му и двамата се изкачиха на балкона по двете дървени стъпала.

— Да се скрием малко от очите на съседите — каза тя спокойно. — Ако бяхте дошли четвърт час по-рано, щяхте да заварите генерала.

— Излезе ли?

— Да. Би се радвал да ви види, да ви поиска съвет във връзка с операцията на крака си. Не е много стар и аз вярвам, че ще замине. Настоях да отиде непременно във Виена. Въпреки че с нищо не ми

пречи — той чисто и просто ми е един добър приятел, — и даже да допускам, че знае за връзката ни, пак няма да ми е неприятно да останем сами двамата един месец през тази есен.

— Разбира се, аз ще бъда очарован, красива госпожо — съгласи се Лай, — макар че, ако трябва да бъда искрен...

— Кажете веднага, моля ви. Както винаги няма да е нещо приятно. Затова тази заран ми играеше лявото око.

— Трябва да бъда искрен и да ви съобщя нещо неприятно, но това е забележка, която аз често правя на себе си.

Кантакузин потъна в мисли.

— Кажете — подкани го госпожа Арджинтар.

Не било лесно да се каже. Тяхната връзка продължавала от много години. Първата им среща станала под ведрото небе на остров Капри. Заедно разглеждали развалините на Помпей, заедно слушали гласа на един и същ чичероне. През една друга пролет се били виждали отново във Венеция. А при такива класически декори стискането на ръката добивало друг смисъл, думите прозвучавали другояче. Чувството рязко се засилвало от жизнения сок на спомените на другите хора. Там човек чувствувал в себе си всичката любовна поезия на вековете. Полъхът на свещените дъбрави, небето над „Грота де Азур“ се намирали в някакъв свят, който е останал отвъд хоризонта. Любов трептяла във всичко, от земята до небето. А тук, на границата на варварския свят, където съществували прахът и несигурността, където се е спряла само за миг една номадска орда, любовта се свивала в себе си и се оголвала от всичко.

Госпожа Арджинтар се смееше.

— Зная. Всъщност любовта и не трябва да прави друго. Вас ви оскърбява тази пошла провинциална атмосфера. Всички очи ви дебнат и пробождат. Всички хора смятат, че знаят, в колко часа въпросната госпожа си е снела корсета в стаята на господин Кантакузин: стая, която има два големи прозореца към улицата. Вместо да се радват на това, домакините гледат със страх, мъжете стоят тъжни и целият свят затъва с още един метър в нравствената низост. Въпреки това, господин Лай, аз пазя и всички спомени от тия блажени часове. И когато влязох в ролята на съдбата и направих на Арджинтар изненада, като му поднесох генералските пагони и командването на Северна

Молдова, действувах благоразумно. Чувствувах, че трябва да защищавам това си последно благо. Затова дойдох да го завладея.

— Добре сте направили, красива госпожо — въздъхна Лай.

— Не зная дали сте искрен в тази си преценка.

— Много искрен.

— Тогава не е ли нужно да ви искам необходимото любовно обяснение?

— Не е нужно.

— Въпреки това аз го искам.

Кантакузин се поклони, целуна ръка на госпожа Арджинтар и ѝ заяви, че я обича.

Тя задържа пръстите му между своите.

— Слушай, Лай — каза тя. — Аз нямам нужда от класически декори и романтични изрази от книгите за моята любов. И ти много добре знаеш, че нашата интимност не свършва непременно така, както си представят възмутените ни съграждани. До мъжа, когото обичам, аз мога да стоя и пристойно облечена. Моята обич е по-дълбока и по-сложна, отколкото си я представя дори и той. А това, че вършим непрестанно глупости — засмя се тя, като показа ситните си зъби, — се дължи само на теб.

— Възможно е. Но се съмнявам до известна степен.

— Да, да, знай, че само на тебе се дължи. Но е необходимо, за да те запазя. Това е лукавството на жената. От твоя страна може би фактически не съществува друга връзка, но аз обичам всичко наивно и детинско в тебе. В теб има нещо изненадващо и добро като у дете, но в същото време и нечуван егоизъм.

Кантакузин възкликна изумен:

— Аз егоист? Не знаех това.

— Разбира се, никога няма да знаеш, но си голям егоист. Ти почти нищо не даваш и не правиш за нашата любов. Аз давам и аз правя всичко. Не възразявай, не те укорявам. Щом не си се чувствувал добре снощи, щом си бил отегчен, защо не дойде у нас?

— Другарите ми по лов ми бяха на гости. Вчера следобед ударих един заек.

— След като си отидоха гостите, трябваше да се поразходиш.

— Отидоха си късно.

— Добре, добре.

Лай Кантакузин бе неприятно изненадан, че госпожа Арджинтар не проявява по-голям интерес към събитието от предния ден. И така той ѝ го разказа твърде накратко и твърде небрежно. Освен заека бил донесъл и два бекаса.

Госпожа Арджинтар се усмихна и поиска по-големи подробности; събеседникът ѝ се разгорещи и отново стана много мил както винаги. Тогава тя закри устата му със своята мека ръчица.

— И все пак трябваше да дойдеш да ме видиш. Както разбирам, вчера си имал поводи само за радост. Но когато дойде тук, изглеждаше малко раздразнен. Затова те попитах какво ти е.

За да избегне отговора, Лай ѝ целуна отново ръка. После започна да декламира с приятния си баритон:

*Et qui dans l'ltalle
n'a son grain de folie,
qui ne garde aux amours
ses plus beaux jours?^[1]*

— Спомних си — продължи той — толкова неща, изживени заедно, а се завърнах на това гадно бунище, където сме осъдени да живеем.

— Не се сърди. Ние сме като Йов. Били сме богати. Сега трябва да изкупваме греховете си.

— Не се смей, мила моя.

— Не се смея. Познавам неприязънта, която изпитваш към това окаяно селище. Имаш дори намерението, ако не се лъжа, да напишеш някаква епопея на мизерията или студия по социология, което впрочем е едно и също. Във всеки случай е ужасно. По-добре часовете, които губиш с такива работи, ги подари на мен. Всъщност ще ги дариш на себе си.

Това „на себе си“ госпожата произнесе с чувствено закръглени устни. Лай се развълнува до гълбините на мъжката си същност и посегна с гальовен жест към нея. Тя нежно отстрани ръката му, но изведнъж цялата разцъфна.

Изглеждаше като да се забавлява и бърбеше какво ли не с мекия си глас, но беше оживена и внимаваше да не ѝ убегне нищо от

потайностите на това голямо дете. Макар да се чувствуваше още млада, тайното счетоводство на годините ѝ сочеше свършека на третото десетилетие — тя беше уверена, че няма да надживее тази последна връзка. Изпитваше към Лай и обич, и съжаление едновременно; обичаше го и защото беше приц, и защото беше много внимателен в интимните часове; и защото беше поет и човек от друг свят, съвсем безпомощен сред своите съвременници; защото съчетаваше интелектуалната прозорливост с детски глупости и капризи; обичаше го, защото изпълняваше на пиано Шопен като никой друг, защото знаеше Мюсе наизуст, защото в тази абсурдна „география“ те двамата бяха като корабкрушенци. Сами, решени да останат заедно докрай. Поне таква беше нейното намерение. Ако той се опита да бяга, тя трябва на всяка цена да го задържи, повече заради самия него, отколкото заради своята собствена духовна и физическа нужда.

— Какво става? — отново запита тя, като свеждаше над него буклите и очите си.

— След три месеца — каза той — навършвам четиридесет и девет години.

— Ти кокетираш, господин Лай. Искаш да ти направя комплимент, но няма. Наистина днес си по-малко млад, отколкото оня ден.

— Без съмнение. Какво друго мога да измисля? Че не само видях града и усетих миризмата му, но срещнах и господин Василе Мазу.

— Това е възможно. Къде отиваше господин помощник-кметът? Да си получи данъците в натура от хлебарите и касапите ли? Или да пресмята лихвата с другарите си? И аз бягам от него като от паяк.

— Наистина прилича на това кръвожадно насекомо. Висок, тънък, сух; вълнува се вежливо, втурва се грубо. Може би отиваше там, където казваш, но сега гласи друга сделка.

Госпожа Арджинтар стана по-внимателна.

— Любопитна съм да науча.

— Намерил е мъж на дъщеря си.

— О! Тя ли ти каза?

— Не. Единият от моите ловци.

— Кога? Вероятно не преди да удариш заека.

— Не. Снощи.

— Как се казва женихът?

— Ставало дума за майор Ортак.

— Хм! Нима е възможно? Та Ортак е почти стар човек...

— Разбира се. Момичето още не е навършило двадесет години.

— Забелязвам, господин Лай, че си много подробно осведомен.

И какво си помисли, когато научи тази вест?

— Не си помислих кой знае какво. Бях доста неприятно изненадан. От три години, така да се каже, госпожица Мазу е наша ученичка. Всеки ден е била тук. Ти я покровителствувахте; обучаваше я; благодарение на теб се проявиха всичките ѝ духовни и умствени качества. Вчера тя беше клето създание без кръгозор. Сега скъпоценният камък е шлифован, но Мазу го продава на Ортак. Имам чувството, че сме извършили нещо лошо.

— Не те разбирам добре.

— Сгрешихме! Извършихме нещо лошо. Тя свири на твоето пиано. Книгите, които ти четеш, са минали и през нейните ръце. Ние я измъкнахме от блатото и я отдалечихме от него. Сега други я бутат обратно нагам.

— Господин Лай, не влагай толкова страст в нещо, което не те засяга пряко. Или те засяга?

— Засяга ме дотолкова, доколкото нося отговорност.

— Няма ли да е по-добре най-напред да научим мнението на госпожица Мазу? Тя може да се чувства добре и в такъв случай би изслушала с учудване твоята тирада. Начинът на живот, на който я свикнахме, уверявам те, няма да ѝ попречи. Издига я малко по-високо, откъдето може да гледа по-добре живота. Бъди доволен, че за това благотворително дело допринесе и ти. Още щом дойде девойката, ще я попитам и нещата ще се изяснят веднага. Ще видиш, че тя е далеч от мисълта за трагедията, която ти съчини. Затова ли имаше такова странно изражение?

Госпожа Арджинтар стана, заобиколи господин Лай и го изгледа внимателно от всички страни.

— Хм? Значи, това било?

— Да.

— И нищо друго?

— Нищо друго.

— За такова дребно нещо, господин Лай, не си спал цяла една дълга нощ?

— Първо, мила моя, това нещо съвсем не е толкова дребно. Става дума за живота на едно човешко същество, с което ние си поиграхме, като го изтръгнахме от корените и нарушихме равновесието му. Второ, спях, но не достатъчно.

— Както ми призна, аз съм ти липсвала.

— Разбира се.

— Имам право да не ти вярвам.

— Имаш право, Мона Лиза.

Когато Лай произнасяше тези думи, лицето на госпожа Арджинтар се издължи и доби разсеян израз, сякаш всичко на този свят ѝ бе станало безразлично. Очите ѝ се отдалечиха, усмивката ѝ изчезна. Беше една Джоконда без усмивка, както и друг път я бе оприличавал Кантакузин. Беше пак хубава, но премълчаваше всички остри думи, които знаеше, а това не беше никак лошо, защото освен в състоянието, което се нарича смърт, жените в редки случаи успяват да осъществяват тази хипостаза. И все пак така ставаше по-опасна, защото всичко, което представляваше нейната словесна същност, се превръщаше в отрова. Затваряше се в себе си и четвърт час обмисляше кого да жилне с поглед, с постъпка, с епиграма.

С изстинали длани госпожата поглади челото и слепоочията си. Реши да изчурулика няколко думи, но по съвсем нов начин, повече като съскане:

— Значи, е истина, че вече не ме обичаш.

— Съвсем не е истина, скъпа.

— Истина е.

Отговорът ѝ беше твърд, съпроводен с удар на юмруче върху масата.

— И през ум да не ти минава такова нещо.

— Истина е.

— Протестирам! — натъртено произнесе господин Лай, като че ли беше оскърбен.

Изправи се, опипа връзката си, закопча едно копче на пардесюто си. Но вместо да си тръгне, започна да се разхожда възбудено пред госпожа Арджинтар.

— Толкова пъти си имала доказателства — кипна той, — че нямаш работа с обикновен човек. Да речем, че в любовта думата на един благородник няма никаква стойност, както и на един роб, но толкова години приятелство нищо ли не ти казват? Нашата връзка почива най-вече върху приятелско чувство и не разбирам защо трябва да гледаш на нея като на някакво мигновено взаимоотношение. И друг път си ми правила подобни сцени заради жени, които са ми били съвсем безразлични. Сега постъпваш по същия начин. Към това девойче аз не изпитвам нищо друго освен състрадание и симпатия. Друго е абсолютно невъзможно.

— Защо абсолютно невъзможно? — учуди се госпожа Арджинтар.

— Абсолютно невъзможно по хиляди причини.

— Бих искала да зная една от тези причини.

— Имам една, която струва колкото хиляди. Обичам друга.

Госпожа Арджинтар замълча.

— И после тя е много по-млада от мен.

— О, не, това не е причина.

— Напротив, това е сериозна причина.

— Ти я смяташ сериозна. Преценка за възрастта може да направи само госпожицата.

Кантакузин бе поразен от този аргумент и се възхити от себе си.

— Няма какво да ми отговориш, нали?

Той хладнокръвно запази достойнство и продължи да се разхожда.

— Защо не отговаряш?

— Не отговарям — спря се той, — защото няма смисъл. Чакам да се успокоиш и да станеш разумна. Разбери, че всичко, което правиш сега, ме дразни и оскърбява.

Госпожа Арджинтар сви устни.

Лай Кантакузин почувствува в себе си дипломатическата изтънченост на дедите си. Бил раздражен и оскърбен не от нелепите подозрения на приятелката си, а от нейното отношение към едно съвсем невинно и достойно за съжаление създание. След като оградила с любов тази девойка, след като я напътствувала и спомогнала тя да стане нещо повече от себеподобните си в този жалък провинциален град, сега я отхвърляла от себе си, ставала ѝ неприятелка и я оставяла

да затъне. Няма да й протегне ръка за помощ, няма да й даде съвет, няма да я утеши с думи. Щяла да я гледа враждебно и да я остави да си отиде в недоумение. Не се съмнявала в него, а в нея. В края на краищата дори да не се съмнявала в госпожица Мазу, по тоя начин вземала всички предохранителни мерки за себе си.

С нежни помирнителни думи Кантакузин изложи тези си обяснения и доказа, че умее да чете в мислите и намеренията на госпожа Арджинтар.

Госпожа Арджинтар най-после показа зъбите си.

— Много сте изтънчен, господин Лай. Напротив, госпожицата аз ще приема, и то много добре, и ще я посъветвам да се омъжи, ако, разбира се, това ще я зарадва. Аз съм ядосана само защото сте имали една неспокойна нощ.

Той се спря пред нея.

— Мила приятелко, все по-малко ви разбирам.

Тя поклати глава. Беше й безразлично. Ако ще и нищо да не разбира. От този момент беше решила да мълчи.

Кантакузин започна пак да се разхожда, изяснявайки и свеждайки до нищо всички подозрения и безсмислени приказки на госпожа Арджинтар. Най-напред тя си давала вид, че се съмнявала в девойката. Сега на него приписвала намерения, които никога не е имал. Какви били неговите грижи и занимания? Неговите грижи и занимания на почтен човек били съвсем специални. Да му се разреши да има съвест и скрупули. В този град, в който никога нищо не ставало и нищо не се случвало, трябвало да се прояви искрица истински живот поне в този аспект. Как? Не било ли възможно една жена да се издигне, колкото и малко да е, над своите интереси и страсти?

— Нямам нужда да се издигам! — избухна госпожа Арджинтар.
— Искам да си остана, където съм, тоест с теб.

— Да, но аз искам да се издигна.

— Ще направиш добре да си стоиш тук, тоест до мен.

Той се опита да бъде неумолим. Ала тя нацупи муцунка:

— Проклетнико!

— С жените, които обичаш, няма друг изход — въздъхна Кантакузин.

— Има, има! — весело му възрази госпожа Арджинтар.

Той остана в креслото сломен, вперил очи в призрака, който го преследваше. Беше призракът на този град, от който не можеше да се освободи; беше госпожа Арджинтар, която излизаше от димните пари на призрака и отправяше към него пронизителен поглед. Беше физическата умора от отношенията му с една приятелка, от която не можеше да се лиши. Беше необходимостта от сцени, които бяха хубави, защото предизвикваха удоволствие, „макар и преходно“, уверяваше го тя. Беше поражение, което чувствуваше в себе си. И все пак тайно в него като че ли се зараждаше една последна младост, жадна за нова, свежа любов. Почувствувал бе, че има това право, откак бе преодолял обезсърчението си на несполучил ловец.

— Да, да... — въздъхна той, сякаш беше сам.

Госпожа Арджинтар го гледаше с присвити очи, клатеше глава и четеше в душата му. Приблужи се към него с лениви движения и изведнъж го прегърна.

Той ѝ отвърна веднага и поиска да се срещнат у дома му, защото и двамата имаха нужда от тази среща.

[1]

*И кой в Италия
не носи в себе си капка безумие,
кой не посвещава на любовта
своите най-хубави дни? (Фр.).*

↑

IV

В това, което Кантакузин наричаше своя „география“, имаше и една национална, християнска болница, но тя не беше нито държавна, нито общинска. Някакъв аристократ в миналото, Тудосе Истрати, след като похарчил много пари по чужбина и извършил много и странни неща, накрая вписал в завещанието си и това заведение. Бе имал благоразумието да уреди сам сградата от параклиса и болничните стаи до последния килер. Хората гледаха на постъпката му не с признателност, а с недоумение. Някои, които познаваха подробно живота му, казваха, че бил франкмасонин: и това беше достатъчно да обясни желанието му да построи болница, както положението на закоравял грешник или убиец обяснява изграждането на чешма. На умираше Тудосе Истрати бе оставил добре изработен устав за настоятелството на своето заведение. Нито един от представителите на общината или на държавата не можеше да му бъде благодарен за неизменната грижа и строга бдителност, които този странен човек упражняваше над тях и от отвъдния праг на мрака по силата на едно надживяло го право, което се нарича интелигентност. Но един обикновен служител, домакинът Гаврил Мазу, бе успял да отстрани всички видове пречки и предвиждания по завещанието. Прибавяйки всеки ден по малко вода от кладенеца в двора в млякото на болните, той бе открил една тайна на алхимията, която му позволи да прави и други превръщания. Болните не се почувствуваха по-зле, но той се почувствува по-добре; докато най-последно, стигнал края на епилептичните си припадъци, той напусна долината на живите и остави на любимия си син Василика плода на своя труд под формата на една закръглена сума, вложена с добра лихва от 12%.

През епохата, която Лай Кантакузин описваше в своите папки, господин Василика Мазу, второстепенно лице в града, беше помощник-кмет и живееше на улица Щефан чел Маре. Неговата къща, както на много други служители, беше изградена от дърво и кирпич от зидари селяни и цигани. Изцяло обкована с дъски откъм северната

страна и опасана от трите страни с чардак, с покрив от шинди в четири цвята, бяло варосана, с чисти прозорчета, които гледаха към градинка с карамфили и кринове, тя беше спокойна и скромна къщица, която пролетно време, потънала сред цъфналите зарзали, добиваше даже кокетен вид. От чардака и преддверието се влизаше в едно коридорче, което разделяше сградата на по две стаи, симетрично разположени от двете ѝ страни. Във вътрешните стаи живееха стопаните заедно с децата. В предните не живееше никой; там влизаха само гости в празнични дни. Мебелировката на гостната се състоеше от канапета, пердетата и губери, от няколко хромолитографии, представляващи ловци на лъвовете и мечки, стълбата на живота и един портрет от сватбата на господин Мазу, от втората му сватба, когато облече фрак. Няколко пешкира от боранджик^[1] и няколко балерини от цветна хартия, изработени от най-малките дъщери на семейството, завършваха украсата на белите стени. Върху скрина бе сложена газена лампа, а до нея — тесте мазни, изцапани карти за игра. На малка масичка в средата на стаята — албум с фотографии и един пепелник. Малки дантелени украшения и фльонги от кордели бяха поставени тук-там за радост на очите. Нямаше нито шкаф за книги, нито стенен часовник, за да не се усложнява животът и за да се предостави на времето свободно да си тече.

От задния чардак по дъсчено мостче се отиваше в кухнята — отделно малко ниско помещение, в което, за да влезеш, трябваше да се наведеш. Там непрестанно охкаше и проклинаше една баба с едно око; тя се мъчеше с гърнетата и тенджерите около оджака, който заемаше половината от помещението и на чието огнище димеше огън от три кръстосани дървета. Там беше и пералнята, и леговицето на котките и кучетата, и чебърът с вода, от който бабата постоянно гребеше с едно пръстено канче. Боклуците, пръстените паници и помията бяха в близко съседство с две квачки, които дремеха върху яйцата си в едни стари панери. Лицето на къщата и градината бяха само за показ пред минавачите. А дворът отзад тънеше в гъстак диви моркови и лапад, край които блестеше величавотрънливата украса на татула.

Тук беше добър заслон за малките пиленца по време на летния зной. Сайвантът за дърва беше отворен отстрани за ветровете и отгоре за дъждовете. Между него и татула се издигаше нещо като кутия от нерендосани дъски — най-отдалеченото, най-презряното и най-

грозното помещение на къщата. То беше признак на цивилизацията в нейния първи етап, но твърде ярък и осезаем поради положението и зловонията си.

В такъв дом живееше Василика Мазу. Не можеше да се каже, че беше съвсем доволен, защото никой на този свят не може да се радва на подобна привилегия. Но се задоволяваше с положението си и умееше да кара каруцата си сред навалищата. Беше ловък човек, с много живи очи, които много рядко вдигаше към хората. Висок, източен, с малка лиса глава и с безкрайно дълга шия, която се въртеше в твърде широка яка. На тази хилава шия адамовата ябълка правеше такива конвулсивни движения, сякаш беше същество със свой собствен живот. Пробивайки си път подмолно и със заобикалки, Мазу сякаш диреше някакъв подслон, където да се свие и залости. По същия прикрит начин отпущаше и гласа си, като че ли искаше да го улови и да го спести. Беше известен като човек със силно развито чувство за ред в дребните неща и със спестяванията си, които винаги държеше под ключ. Бе съумял достойно да оползотвори наследството на баща си, домакина на болницата.

По примера на стария и той бе открил алхимията.

В града имаше пожарникарска група, която се състоеше от седем души с червени носове и един капитан с посинял нос. Веднага щом се чуеха викове за пожар, те изтичваха на местопроизшествието с една сака и две куки и сред блъсканицата и вайканиците на хората гледаха как протича събитието. След като огънят утихнеше, те отиваха и си лягаха отново в пристройките на кметството. Освен пожарниците в града имаше и една стражарска част от петнайсет души. Едни от тях се шляеха денем по улиците; други нощем си подсвиркваха по кръстовищата, преди да се решат окончателно къде да отидат да спят. Към тези две групи се числяха и неколцината фенерджии и разсилни от държавните учреждения. Това съсловие на най-дребните служители, които по местен обичай предварително си изхарчваха заплатата още през първите дни на месеца, се представяше тихо и мирно, по категории, при господин Артимон Яковлев, дебел, рус търговец, много отзивчив и много свестен човек. Господин Артимон им услужваше с пари, давани с лихва от десет бани на един лей седмично, а господин Василика имаше грижата, пак тъй мирно и тихо, касиерите да не забравят квитанциите на служителите, които се намираха в ръцете на

търговеца. В тази сделка от 520% годишно господин Мазу имаше пълно и неоспорвано, но тайно право на тантиема. Сметките му с Яковлев бяха неговите най-щастливи моменти. Непосредствено след това лицето му имаше такова необикновено изражение, сякаш искаше да запее. Ала не запяваше, защото нямаше глас; и никого не прегръщаше, защото беше порядъчна личност. А и от години насам водеше няколко объркани дела, които се надяваше да спечели с времето, с помощта на плачевни приказки и почтително нагаждане. Искаше да присвои една къща, зестра на първата му жена — покойница, и затова се бе заял и се съдеше с тъста си, стария Матей Думбрава.

Всички тези топографски бележки и социологически подробности Кантакузин имаше записани на листове, които държеше затворени в чекмеджетата на бюрото си. В безсънни нощи ги преглеждаше. Сега, минавайки по улица Щефан чел Маре, покрай къщичката на господин Мазу, той ги провери отново. Раздели се с госпожа Арджинтар доста добре, след като ѝ направи ново любовно обяснение и ѝ целуна ръка; после дълго обикаля тихите улици на квартала с овощни градини, чиито листа капеха, и не можа да се съдържи да не мине по опасното място, където можеше да срещне господин Василика.

Кантакузин изпитваше физическо отвращение към това паякообразно същество. Не искаше да признае пред себе си, че минава оттам не заради къщата, а заради един от нейните обитатели. След като отмина, разбра, че този обитател в момента се намира сигурно в друга част на града; може би в градската градина, може би у госпожица Ева Голдман, а може би и у госпожа Аглае Арджинтар, макар това да би го изненадало неприятно. В края на краищата може да е и у госпожа Фроса, жената на доктор Барбони.

Като поразмисли добре, разбра, че няма никакъв сериозен повод да срещне тая, която търси; дори няма какво да ѝ каже, ако я срещне; въпреки това я търсеше от любопитство, от необходимостта, която изпитваше, да извести една опасност. В действителност може би няма никаква опасност, усмихваше се на себе си Кантакузин с известна доза тъга; може би преувеличава, както смята и госпожа Арджинтар; дъщерята на Мазу ще се приспособи към живота и ще се подчини на местния закон. Тук, в тоя град, е изключено някога да се случи някаква

драма. Тук никога нищо не се случва; съдбата покрива всичко с пепелявосивите си вихри. Един-единствен път се бе случило нещо сензационно. Когато бе удушена старата госпожа Михаилиди. Тогава трябваше да настъпи период на вълнения, на разследване, на търсене на убийците. Ала не се случи нищо подобно. Не се намери никой, който да уведоми вестниците. Полицията прекара три дни в ужас. Нощем всички минувачи биваха арестувани. Никой не знаеше как и къде може да се намери един убиец. От двайсет години освен побоища в кръчмите в града не бе ставало нищо друго. На полицаия Деспот му хрумна добрата идея да се обърне към една врачка. Циганката му каза, че истината може да се види само в присъствието на една сребърна пара и тази истина се отнася само до вражди, любовни връзки и изобщо разни женски истории. След една седмица настъпи предишното спокойствие, като че ли никога нищо не бе се случило. В действителност не бе се и случило. Беше само един сън.

В градската градина под няколкото дървета с изпочупени клони нямаше ни едно човешко същество. Само някакво чуждо куче с лисича муцуна посрещна Кантакузин. Беглец от някое близко село, приютил се тук. Кучето се заумилква, замаха с опашка и със скимтене изрази желание да си намери стопанин. Кантакузин не му обърна внимание и отмина напред с мислите си. След двадесет крачки до съзнанието и очите му достигна страдалческият вид на животинчето. Върна се. Градината беше съвсем пуста. Този скитник със страхливи очи беше някакъв тайнствен пратеник.

По главната улица минаваха четирима души. Един стар селянин, който носеше петел за продаване, две гологлави момчета, които се гонеха на зигзаг, и един безучастен стражар. Кантакузин беше петият. Спря се на горния край на улицата и си помисли, че разходката на младите двойки и на елегантните хора започва чак по здрач. Върна се и тръгна по смълчаните улици. На прозорците се показваха хубаво сресани женски глави, които го следяха крадешком без всякаква цел.

Лай се усмихна. Много добре бе забелязал и в къщата на господин Мазу двете му по-малки дъщери и майката, които изтичаха в двора и се надвесиха през дъските на ниския стобор към улицата. Момчетата бяха съвсем незабележителни, като конопени кукли; но втората госпожа Мазу имаше величествено изградена фризура, червисани бузи и дълги обици като на княгиня Деспина Нягое.

В този обеден час Кантакузин знаеше, че ще намери доктора у дома му. Видя го отдалече да чака на чардака обичайния си гост. Барбони беше кротък пълничък човек с лунички по лицето и с плешива глава. Беше много способен лекар, завършил във Виена, но веднъж заселил се тук, вече не можеше да си замине не толкова заради добрите вина, колкото заради госпожа Фроса.

— Здравейте, докторе! — поздрави от улицата Лай Кантакузин.

— Имам чест да ви се поклоня, принце! — отговори докторът.

Освен червения нос, плешивостта и страстта си към виното доктор Рудолф Барбони имаше склонност да говори по народному и старинно. Беше най-горещият защитник на стара Молдова в града.

Кантакузин се изкачи на чардака, стисна ръка на доктора, седна на стола, на който обикновено сядаше, и наостри внимателно ухо към вътрешните стаи. Долови само острия глас на госпожа Фроса, която се караше на слугините. Скоро се чуха тежки стъпки и на чардака се показва едно същество, което би трябвало да бъде гренадир. Липсваха му само малко по-големи мустаци и униформа. Имаше енергични очи и гъсти вежди. Кантакузин трябваше предпазливо да поеме ръката ѝ, която беше тежка и нападателна. Госпожа Фроса беше наистина яка жена, но имаше чар, на който Барбони не бе устоял преди двадесет и две години. С нежен контраалтов глас тя пееше стари любовни романси, акомпанирайки си на китара. Гледаше на кафе и много познаваше. Правеше най-хубавите вишновки и пъстърми на света.

— Вчера не ни споходихте, принце — рече тя и настани едрото си тяло в креслото.

— Един ден това клето кресло ще се разбунтува и ще се разпадне на хиляди парчета... — забеляза Барбони.

— Ще направиш добре, немецо, да оставиш глупостите — смъмри го госпожа Фроса. — Позволи на принца да говори. Нямам много време за стоене; трябва да донеса, каквото се полага.

— Мила Фроса, свещени словеса хортуваш... — развесели се докторът.

Кантакузин изчака доктора да свърши думите си, изказани в най-диалектна форма, после се изкашля леко и опипа връзката си.

— Скъпа госпожо — започна той, — вчера беше ден за лов. Затова бях лишен от удоволствието да ви видя.

— Удоволствието е за нас, принце. Чух, че сте се завърнали с голям улов.

— В този град, госпожо, не може нищо да се скрие.

— Успехите не бива да се крият, принце. Научих от дъщерята на Мазу. Това девойче питае към вас голямо възхищение.

Кантакузин прие удара недостатъчно твърдо. Изрази недоумение. Госпожа Фроса се засмя.

— Тя е ваша ученичка, принце. Полага се да имате повече грижа за нейното бъдеще.

— Как? Тя ви говори и за това? — с променен глас запита Кантакузин.

— Говори ми за всичко, клетата. Точно днес сутринта майор Ортак се представил на Василика Мазу. Не държал да види девойката. Имал спешна работа с Мазу. Като всяка жена Дария успяла да подслуша на едната врата, докато на другата подслушвала мащехата ѝ. Дватама мъже разговаряли само за къщата на девойката.

— Каква къща на девойката?

— Къщата на девойката, наследена от майка ѝ и от стария Думбрава. Те правят някаква сделка.

— Не разбирам.

— Веднага ще разберете, принце. Само позволете ми да изтичам до килера. Виждам, че моят Руди стои като на тръни. Да донеса ракия, пастърма и пресни питки и ще ви разкажа всичко. Чудно ми е, че не знаете нищо.

Кантакузин въздъхна.

— Мъдра жена! — отбеляза докторът и поглади с длан лисината си и розовия си нос.

Госпожа Фроса се върна веднага.

— Пастърмата и ракията ще ви харесат повече, отколкото разказът ми. Заповядайте — подкани тя най-вече Кантакузин. — Тая работа на Мазу е стара болест, която и моят немец, въпреки кадърността си, не може да изцери. Същинска болест е да бъдеш такъв корав и стиснат, така да знаете; всичко оттам идва. Слушайте, принце, да ви разкажа. Като навърши пълнолетие, синът на Гаврил Мазу сякаш се източи и стана още по-тънък и взе да наобикаля тук и там като усойница. Направил си сметката, че женитбата е сделка. И следователно отбелязал си в едно евтино тефтерче колко моми за

женене има в града. Разбрал, че на еди-кое си място ще има добра изгода и се представил. Но забравил две неща: да занесе кутия бонбони и да вдъхне симпатия на девойката. Така че напразно си търкал подметките. Една от тогавашните госпожици, за мен и тя беше недостоен човек, му обърнала внимание, че връзката му се криви към дясното рамо и към ухото. Намразил, значи, той града и сключил договор с кокона Еленку Мъльйеску, известна тогавашна сводница; и веднага си намерил невеста у едни разеши в Адънката: едно неграмотно момиче с твърде малки претенции, но хубавичко и с доста голяма зестра. Майката на Дария. Беше наистина това, което му трябваше на него: боязлива и работница. Съпруга си тя смяташе за стопанин, избран от родителите ѝ и от бога. Добър или лош, красив или грозен, щедър или стиснат, съпруг ѝ е. С него трябваше да носи бремето на живота си. Отказа да носи шапка и да ходи по гости и се затвори с упорството на дивачка веднага щом можа да съсредоточи цялата си обич върху децата. Прощаваше на Мазу униженията, мерзостите и недостатъците, само и само да може да остане под робията на децата си. Така закрепя и угасна от охтика. Момичето и момчето останаха сами с оная кърава баба. След няколко години с помощта на кокона Еленку човекът се сдоби с друга съпруга. Донесе му и тя зестра и го надарил с две дъщери. Но госпожа Амалия е хитра жена, тя накара майсторите да ѝ направят ключове за всички тайни долапи на Василика Мазу. Зестрата си сложи настрана. Значи, Мазу няма да миряса, докато не глътне изцяло наследството на Дария. Сетне ще намери начин да стъпи на врата и на госпожа Амалия. Цялата тази работа с майор Ортак може да се нагласи и в кафенето на търговците. Ортак взема момичето, но трябва да се намери начин къщата на момичето да остане на Мазу.

— Браво! Халал да му е! — заяви доктор Барбони. — На такъв тип аз знам какво му се полага.

— Знаем и аз — разгорещено добави госпожа Фроса. — И то ще стане, ако е рекъл господ.

— Разказвай бързо, докато ние си пием втората чаша — подкани я немецът.

— Става дума за хитростта на Мазу — усмихна се госпожа Фроса, — който от толкова години слуша, че тук, в града, имало човек, който майсторски гадаел на кафе. Без покана, без причина той и

госпожа Амалия ни се изгърсиха на гости. И така завъртя работите с усмивка и сладки приказки, че повече на шега ми подаде обърнатата си чашка с най-объркани черти по утайката на кафето. Ухили се и ме попита какво пише там. Аз погледнах, прочетох и да си призная, дъхът ми секна за миг. Казах му, разбира се, че ще задоми дъщеря си без зестра и това го зарадва. А каквото видях аз, то не е за разправяне!

— Страшни видения — развесели се докторът на третата чаша. — *Horresco referens*^[2]. Казано по молдовски: косата ми се изправя.

— Наистина! — сериозно потвърди госпожа Фроса. — Аз мисля, че всичко идва от кладенеца в двора на болницата.

— Но, моля ви, за какво става дума? — запита Лай.

— Не мога да кажа, принце. Да ви донеса ли още малко пастърма?

— Мъдра жена, както казах — разсъждаваше Барбони в отсъствието на жена си, — но май неразбираема.

— И, значи, сега търгува с къщата на разеша от Адънката — поде разказа си госпожа Фроса, след като донесе още пастърма на филийки. — Девойката знае какво ѝ се готви само дотолкова, доколкото е подочула, като е подслушвала на вратата. Аз смятам, че за нея в края на краищата може да се окаже изгодно всичко, каквото се гласи, само и само да се махне оттам, където се намира сега. Не възразявайте, принце. Да бяхте я чули, като говори и си спомня. Тя е горда и стеснителна в същото време. Не зная дали ви е разказала някога за униженията от детството си, когато не е могла да носи сваятна рокличка, здрави чорапи и обувки. Била е посмешище за другите момиченца в училището. Душата и е била отворена рана. Смятала е, че трябва да се срамува и заради изключително пестеливото погребение на майка си, и заради баба си от Адънката, която се припявала подир ковчега като на село. И за брат си Емил, който не можа да изкара и трети клас на началното училище, въпреки многото побоища и тормоза, на който го бе подложил Мазу.

— Наистина тя веднъж се опита да ми разкаже нещо. Какво е станало с брат ѝ?

— Нищо не се знае. Бил позор за семейството. Баща му го дал да учи занаят, ала той изчезнал.

— Доколкото разбирам — размишляваше докторът, — от интерес е било да изчезне не защото е бил позор за семейството, а

защото е струвал разноски. Можем да предположим, че неговият добър родител го е убил.

— Глупости.

— Мила Фроса, не се произнасяй, докато не проникнеш в тайния смисъл на нещата, както и на чашката с кафе. От това, което разбрах от вашето лафуване, братът на момичето е неволен наследник на своя дядо, домакина на болницата. Епилепсията изисква големи грижи. Щом Мазу е оставил детето на произвола на съдбата, все едно, че го е осъдил на смърт.

Госпожа Фроса прониза с поглед двамата мъже.

— Руди има право — реши тя.

— Аз всякога имам право — въздъхна доктор Барбони. — Казах ти и за девойката, че не ми харесват нейните вълнения. Само обикаля, гони вятъра в полето.

— Ами! Момичето си е свястно — заяви госпожа Фроса. — Но след като разбра, че може и другояче да се живее, намрази мястото, където е страдала.

— Добро обяснение... — съгласи се и Лай.

Госпожа Фроса притегли стола си до него и се престори, че не забелязва, че Барбони крадешком си сипва още една чашка.

— Принце — каза тя тайнствено, — ще ми позволите ли да ви задам един въпрос?

— Моля.

— Бих искала да зная в колко часа довечера или утре вечер някой може да ви намери сам в къщи.

— Не разбирам добре, уважаема госпожо.

— Едно лице иска да ви посети, принце, но трябва да ви завари сам. Значи, бъдете добър и вдигнете щорите от прозореца на кабинета си. Оттук светлината се вижда. Щом забележа прозореца осветен, ще дойда при вас с Дария Мазу. Мисля, че тя има да каже нещо и на вас.

— Мислите ли, че това е необходимо? — тревожно запита Кантакузин.

— Да, необходимо е.

— Тогава бих могъл аз да дойда тук.

— Дори така е по-добре — намеси се Барбони с лукав поглед, — мен ще ме сложите в един ъгъл, за да не чувам, или ще ида да видя какво прави генералът и уважаемата му съпруга. А след като си

кажете, каквото имате за казване, да не забравиш да гледаш на кафе и на принца.

[1] Вид копринена тъкан. — Б.пр. ↑

[2] Ужасявам се, като разказвам. („Енеида“, Вергилий). — Б.пр. ↑

V

Съботата не беше хубав ден; поне така се струваше на господин Некулай Кантакузин. Дюкяните на всички търговци евреи бяха затворени; градът имаше зловещ вид под облачното небе. Селяните отдалеч познаваха този закон на бездействието и го зачитаха. Над мрачния пейзаж кръжаха врани и учудено грачеха. Някои се спущаха ниско над главната улица до стрехите и оглеждаха железните си клюнове и мънистените си очи в стъклата на прозорците. Никой не излизаше да ги прогони. Във високите части, сиреч в махалите на православните, хората се движеха спокойно из дворовете и градините и подреждаха есенната реколта, но улиците и тук бяха пусти; според Кантакузин те всъщност представляваха само съединителните канали с долната част на града. Тук и там пищяха деца и се боричкаха по кръстовищата; но и техните гласове стихнаха, щом откъм заник слънце задуха студен вятър.

Защо Дария Мазу държеше да го види? Какво можеше да му каже?

Тези въпроси господин Кантакузин си поставяше твърде искрено. И той искаше да я види, за да разбере какво е отношението ѝ към устроения срещу нея заговор. Така че знаеше приблизително какво ще бъде съдържанието на разговора, чийто пролог се бе състоял между него и госпожа Арджинтар. Но въпреки това пак си задаваше въпроса, за да изпита и съвсем тайното и лично удоволствие да предполага и друго.

Това ново, прекрасно разцъфтяло в нея същество не можеше да не отблъсне сделката, която се правеше за нейна сметка. Възмутените ѝ очи ще се отворят още по-широко и те станат още по-красиви, а бледността на лицето ще ѝ придаде благородство, което за пръв път се проявява в рода на Гаврил Мазу.

Тя беше неповторимо и съвсем случайно явление. А би трябвало още преди двайсет години този град да създаде условия за нейното появяване. Но може би и сега не бе късно. В някои отношения

господин Лай Кантакузин признаваше пред себе си, че е бил галеник на съдбата, че и преди госпожа Арджинтар много други жени бяха разкривали пред него желанието си да го посетят в жилището му. Подобно женско любопитство се проявява масово само към някои мъже. А Кантакузин се радваше на тази привилегия. От малкото, но достатъчно точни сведения можеше да си извади логично заключение, че Дария не идва да му извести, че отблъсква един принудителен брак. Такова изявление трябва да направи пред правоимащите. Ако идва за друго нещо, тогава защо ще я съпровожда съпругата на доктор Барбони? След дълги размишления стигна с усмивка до заключението, че Дария ще бъде доведена само до входната врата. Госпожа Фроса ще се оттегли веднага тактически, за което той предварително ѝ беше признателен.

Сам и съсредоточен в креслото пред бюрото или разхождайки се из стаята с ръце на гърба, господин Кантакузин изживяваше отново някои сцени, наситени с много нежни чувства. Той имаше право да отбелязва с този епитет в спомените си определени пози и погледи на своята учителка. Всичко ставаше край госпожа Арджинтар, до нейното пиано или в някое кътче на нейната синя гостна. Случваше се не само проникателният поглед, но дори и особата на госпожа Арджинтар да отсъства за миг. През тези кратки промеждутъци Лай би могъл да хване една изящна ръка, която би се оставила да я гаят, би могъл да се наведе над един тил, на който подхожда епитет от речника на чревоугодниците. Девойката положително очакваше да се случи нещо, защото затваряше очи замечтано, с копнеж. Ала илюзията изчезваше веднага щом се върнеше госпожа Арджинтар.

Може би това беше само плод на неговото въображение. Значи, едва сега ще може да разтвори и прелисти тази книга, на която бе видял само първата страница. Как можеше да го направи, беше трудно да се предвиди. Как е възможно едно подобно обстоятелство да подскаже решение на проблема, който се нарича животът на госпожица Дария, също е трудно да се каже. Какво ще стане, щом трябва непременно да прибавиш и проникателността и избухливостта на госпожа Арджинтар? Всъщност той сам е склонен да приеме, че чувството му към Аглае е неуязвимо.

Всички тези мисли и разсъждения в мрачния ден не бяха отредени да го успокоят, но той беше човек, който вярваше и бе

убеден, че ще удари и втори заек. Животът все още пазеше за него перспективи и непредвидени неща. Ала съществуваше градът. Тук драмите и експлозиите са изключени. Тук нищо не може да се случи. Най-многого някоя добре нагласена любовна история, започнала с частичното съгласие на трето лице. Но романтична пиеса с такъв замах е невъзможно да се играе. Нито пък се е играла някога. Нито пък има салон, където да се представи. Положително всички хора ще се покатерят по покривите и ще протегнат шии към къщата с двата големи прозореца към улицата. Тогава не ще има друг изход, освен да стане професионален ловец, да напусне „географията“ и да се заточи в някоя от горите си.

В шест и половина часа се смрачи и задъжди ситно като в мъгла. Един войник пристигна от страна на генерала и го покани. Господин генералът не се чувствувал добре; желаел да види господин принца. Господин генералът му заповядал да повика и доктор Барбони. При господин генерала бил и един от господа военните доктори, но негова милост се чувствувал по-добре само като видел доктор Рудолф Барбони.

На път към генерала Лай Кантакузин постоя малко на улицата под дъждобрана, докато излезе докторът. Когато вратата се отвори, хвърляйки светлина на балкона, долетя гласът на госпожа Фроса. По спуснатите щори отвътре се очертаха два силуета. Единият беше изящен. Кантакузин отправи мислено приятелски поздрав към тоя силует най-вече за да залъже безпокойството си. Не се знаеше дали тази вечер щеше да бъде свободен.

Стисна ръка на доктора. Със смях направи забележка, че фенерите пак не са запалени. После и двамата замълчаха всеки под своя дъждобран, като внимаваха къде стъпват из хлъзгавата лепкава кал.

Завариха генерала в стаята му, настанен в едно кресло и загънат в одеяла. Левият му крак почиваше върху възглавници. Погледна ги строга глава на побелял лъв с много добри очи и с малко пресилена усмивка. Генералът беше сам.

— Ей сега ще дойде Аглае... — каза той със страдалчески глас, който противоречеше на величествената му външност, но беше в унисон с усмивката му. Тази информация се отнасяше за Кантакузин,

на когото бегло стисна ръка. По-дълго задържа в широката си длан дебелите пръсти на доктора.

— За кои неприятели става дума, генерале? — запита докторът.

— Моля ви, докторе — въздъхна Арджинтар. — Макар че на шестдесет и осем годишна възраст да нямам още право да сложа оръжието, изглежда, ще трябва да се предам.

— Драги господин генерал — отговори му Барбони, — от ножа да се плаши агнето, не овенът. Аз се надявам, че ще изкарате още една война.

— Не зная, докторе.

— Разбира се, но най-напред е необходимо да направите едно пътешествие до Виена. Когато се върнете, конят ви да чака оседлан, за да го яхнете.

— О, докторе, моят крак не може да оцени вашите добри думи. Боли ме ужасно. Само вие умеете да му се наложите.

— Аз наистина имам игла за неговия кожух — усмихна се Барбони.

Генералът затвори за миг очи, успокоен. Барбони разтвори чантата си и приготви инструментите си.

Аглае Арджинтар влезе лекичко на пръсти. Кантакузин ѝ целуна ръчица и я задържа в своята толкова, колкото беше благопристойно.

— Драги господин Лай — усмихна се тя, — генералът държеше да ви види. Останете и вие четвърт час с доктора да пием по един чай. После ставам вече пленница. Инжекцията на доктора оказва ефект само ако седна до болния крак.

— Капризи на болен стар човек — въздъхна Арджинтар, отвори за миг очи и ги изгледа; после отново сведе клепачи. — Готово ли е, докторе?

— Ей сега.

Аглае Арджинтар дръпна Лай две крачки настрана.

— Днес при мен се отби госпожица Мазу... — каза тя. — Защо ме гледате така, като че ли не ви интересува? Искам да ви поуспокоя.

— Да не преувеличаваме... — с престорено равнодушие отговори Кантакузин.

— Наистина не бива да преувеличаваме. Стори ми се, че девойката не гледа трагично на нещата.

— Възможно е — отговори той с неопределена усмивка.

Изпитваше известно задоволство, че знае малко повече от госпожа Арджинтар.

За да получи отговор на някои въпроси, можеше да се обърне направо към доктора. Но по неизяснени още причини може би не е добре да постъпи така. Доктор Барбони ще даде необходимата информация; а той ще чака у дома си. Генералът получи кризата много навреме.

Аглае го изгледа продължително.

— Изглеждате загрижен, господин Лай.

— Аз ли? Съвсем не? Само ми е неприятно.

Тя му благодари с очи за тези думи. Изглеждаше спокойна, но Кантакузин бе уверен, че твърде е възможно тази вечер да има и други гости освен тези, за които му е съобщено.

Излезе заедно с доктора в мъглата и дъжда. Фенерите бяха все така слепи и тържествени, очакващи минувачите да се блъснат в тях: което се и случи с Рудолф Барбони, който се отдръпна вежливо и поиска извинение. Развесели се от това, стисна ръка на другаря си и си влезе в къщи. Кантакузин стоя един миг колебливо; видя, че прозорците са тъмни и отмина. Но веднага щом стигна до къщата си, усети, че някой го съпровожда. След като позвъни и момчето му отвори, от двете му страни застана по една сянка, закрыта от дъждобран. Заповяда на слугата да върви да си ляга. Отдръпна се да влязат посетителките му. Всичко протече сред внушителна тишина. Чуваше се само шуртенето на дъжда.

В работната му стая пред една сребърна икона гореше кандило. Свята, скъпа вещ, останала от баба му от отколешни времена. Взе светлина от пламъчето и запали лампата на бюрото си, за да види бледото лице и големите изплашени очи на Дария Мазу.

— Добър вечер — каза тя. — Моля моят учител да ми прости, задето дръзнах да му искам тази среща.

Беше смутена. Гласът ѝ беше по-нежен от друг път, но имаше особен пронизителен тон.

Съблече пелерината си. Госпожа Барбони пое чадъра ѝ и оправи една къдрица, паднала на слепоочието ѝ.

— Госпожице Дария, моля ви, седнете — добродушно каза Лай. — Ще ми доставите ли удоволствието да пийнете с мен едно порто? Изглеждате уморена.

— Благодаря. Нищо няма да пия.

Тя се огледа. Раздвижи се. Движенията ѝ бяха несигурни. Кантакузин ѝ предложи стол. Докосна уж случайно ръката ѝ. Беше студена, изглеждаше безчувствена.

— Господин Кантакузин — заговори тя изведнъж, като го загледа с някаква неочаквана решимост, — позволявате ли ми да не ви смятам само за мой учител?

— Разбира се, госпожице Дария — усмихна се господин Лай. — Аз съм ваш приятел.

— Моля ви да не се сърдите и да ми дадете съвет за положението, в което се намирам.

— С удоволствие ще ви дам всякакъв съвет, госпожице.

Госпожа Барбони се раздвижи. Обиколи Дария, за да провери облеклото ѝ. Оправи набраната ѝ якичка и ѝ се възхити, намирайки, че кафената рокля ѝ отива много. Усмихна ѝ се и се разбърза.

— Мила моя, веднага ще се върна. Ще ида да оправя моя човек.

Кантакузин се помъчи да изглежда учуден, но госпожица Мазу не изглеждаше по-разтревожена. Приглади с машинално движение дясното си слепоочие и зачака Кантакузин да се върне. Тогава отпусна ръце в скута си и застина неподвижна в тържествено строга поза. Лицето ѝ беше спокойно. Долната ѝ устна потръпна в момента, когато се реши да заговори отново.

Кантакузин я разглеждаше от всички страни: не я гледеше открито; разхождаше се пред нея и я наблюдаваше, без да дава вид, че я гледа, признавайки пред себе си, че съществува като госпожица Мазу става още по-интересно в драматични положения. Тя започваше наистина да става жена; макар че беше тъничка, беше добре закръглена. Добре ще стори да я остави да излее най-напред мъката си, за да заруменят бузите и устните ѝ. Сега устните ѝ бяха тънки, бледи и стиснати, а очите — хлътнали, втречени навътре в душата ѝ.

— Господин Кантакузин — започна тя изведнъж, като наклони малко главата си надясно, — много добре си давам сметка, че не трябва сега, точно в този момент, да ви благодаря твърде много, загдето подтикнахте Аглае да направи от мен друго същество, не това, което ми е било съдено да бъда.

Тя се спря за миг. Лай я гледеше със симпатия.

— Може би и на госпожа Арджинтар не трябва да бъде благодарна — продължи Дария, — че ме въведе в тази, както вие бихте казали, моя лична благопристойност.

Тя отново млъкна. Стори ѝ се, че не е започнала добре дипломатическите си преговори.

Нейната реч щеше да навлезе в унизителни подробности. Аглае Арджинтар я бе научила да се облича добре и да бъде чистоплътна. От майка си, която бе селянка и знаеше само да страда и плаче, не бе научила нищо за тази елементарна благопристойност; а баща ѝ, господин Василика Мазу, щеше да се радва тя да се покрие със слой мръсотия, за да икономиса дебелиите зимни дрехи.

Как можа да ѝ мине през ума, укоряваше се Дария, че може да разкаже такива унизителни подробности за себе си на един мъж, при когото идва с агресивни намерения. Точно в този момент си спомни за главното наставление на госпожа Арджинтар: „Миличка моя — учеше я тя, — никога да не се поставяш пред един мъж в положение на физическо унижение.“

— Госпожице, чакам — подкани я с усмивка господин Лай.

— Моля да ме извините — отново поде объркана Дария. — Исках да кажа, че съм била дете без майка; кръстницата ми, Дария Пражеску, също почина твърде рано и ми остави само това име, предопределено да няма умалителни и гальовни форми. Моя спасителка беше Аглае; тя ми беше и приятелка, и майка. Но може би тези обяснения не са ви интересни.

— Госпожице, слушам ви — доброжелателно я насърчи господин Лай. — Бих желал само да ми обясните, ако смятате за нужно, защо моето съдействие, много скромно, разбира се, не се радва на оценка от ваша страна.

— Не бих могла да ви обясня добре, господин Кантакузин.

— Дори и да настоявам?

Девојката замълча за миг.

— Изглежда — започна тя отново, — че в отношения като нашите единият от партньорите е заинтересован, преследва нещо.

Кантакузин се усмихна любезно.

— Госпожице Мазу, вие смятате, че аз не съм бил незаинтересован?

— Не зная. Забележката може да се отнася и за мен. В този момент ми е необходимо аз самата да си изясня някои неща. Бих искала да ми помогнете.

Господин Лай продължаваше да се разхожда, почувствувал се изведнъж в плен на някакво ново и странно безпокойство. Това ново безпокойство имаше двойк характер. Имаше нещо от толкова често изпитваното чувство, когато стреляше два пъти поред в Царна море, а заекът продължаваше да бяга. Имаше нещо и от страха, че всичко приятно в един подобен разговор можеше да бъде отровено от едно неочаквано посещение — не това на госпожа Барбони.

Заслуша се в звъна на дъжда по водосточната тръба и в шума на улицата. Беше въображаем шум. Но едни действителни стъпки, бързи и крадливи, биха сложили началото на катастрофата.

— Господин Кантакузин, чакам... — каза Дария.

— Да видим — отвърна Лай.

— Какво?

Загледа го учудена. Стори й се, че не може да го изтръгне от някаква негова грижа и да го накара да мисли за нея. Наведе чело и въздъхна:

— Добре.

Постоя известно време, вгълбена в себе си.

— Моля ви, госпожице, говорете — обърна се бързо господин Лай.

— Ще се опитам — каза Дария. — Бих могла да преповторя някои неща, които вие никога не сте знаели много добре. Далеч съм от мисълта да благодаря на господин Мазу за обичта, която е показал към мен и към брат ми Емил. Години наред моят живот е бил само унижения и страх, както и животът на майка ми. Не си спомням абсолютно никаква радост. Не е необходимо да обяснявам с какви борби успех заедно с дядо ми от Адънката да изтръгна от него най-необходимото, за да мога да имам прилични дрехи. За това спомогна, разбира се, и срамът му от вас; защото баща ми е срамежлив човек. Така че ми предостави част от правата ми, за да не го изправят пред съда.

— Това, което разправяте, е направо фантастично... — заяви Кантакузин, като се спря за миг.

— Донякъде, да; но желая да чуете на какъв живот бе подложен брат ми Емил, за да бъдат вашите думи съвсем правдоподобни. Брат ми беше един клет болник. По време на епилептичните му припадъци само аз бдях над него с ужас и отвращение. С време се примирих; по цели нощи неговите страдания бяха и мои страдания. Знаех, че не е позволено да го прегледа лекар. Въпреки това и лекарите го гледаха, когато тръгна на училище. Затова, че не беше запазил болестта си в тайна, баща ми намери за нужно да го затвори в мазето и да му приложи известен брой удари с мокро въже. Колко, не можа да се узнае; Емил ги е броил само до известно време. Отдавна бил припаднал, а човекът, когото мразя, все още го държал между коленете си и го биел ожесточено.

Кантакузин се спря отново, почти ужасен:

— Казахте, че го мразите?

— Да. Мразя го — заяви девойката спокойно, без да го гледа. — Това мокро и просмукано с кръв въже често служеше за такива наказания. Един ден го откраднах и го хвърлих на едно специално място. Бях повикана и аз в мазето, за да отговарям с живота си за тази постъпка. Вместо с въжето аз се запознах с една дрянова пръчка. Сега разбирам, че е било необходимо да умрем; но аз се заинатих да живея и за това никога няма да ми простят. А на Емил още по-малко, защото избяга и тръгна по света и накарал бил да потъне в срам цял един общински съвет. Така крещеше баща ми. Потънал в срам и общинският съвет. От това бягство изминаха четири години. Баща ми още въздиша, неутешен, че не се е намерил трупът.

— Какъв труп? Къде стана това? — промълви учудено господин Лай.

Госпожица Мазу гледаше втренчено в един ъгъл на стаята, сякаш беше сама.

— Какъв труп?

— Трупът на Емил. Само тогава наследствената част на момчето ще бъде негова.

— А аз разбрах съвсем друго — объркано измънка Лай.

— Все същото е, господин Кантакузин — усмихна се госпожица Мазу.

— Да, но в такъв случай наследница сте вие.

— Зная, но и аз трябва да умра под някаква форма. Уверявам ви, че това е неговото горещо желание. Можете да бъдете сигурен, господин Кантакузин, че не съм полудяла и говоря спокойно; затова преди няколко минути, когато ви поисках съвет и вие не ми го дадохте, аз реших да приема предложението на господин Ортак. Не върша това с удоволствие, но държа да се освободя от една атмосфера, която повече не мога да понасям. Вие направихте всичко, за да задълбочите страданието ми. Може би не направихте лошо; все пак, както вече казах, не очаквайте признателност.

През цялото време госпожица Дария бе говорила сдържано. Клокочещата в нея страст се усещаше само в нервния тон и в чувството за самота, което изведнъж бе създавала около себе си, като се откъсна от Кантакузин. Бе дошла тук, разбира се, с желанието да не бъде сама, а сега господин Лай се видя извън обсега на черната мъка, която обвиваше душата ѝ. Той се чувствуваше отчаян, че не бе могъл да произнесе необходимите думи, които и сега напираха в него. Тогава може би резултатът щеше да бъде друг. При друга дозировка в епруветката биха се утаили кристали с багрите на дъгата вместо тази черна отрова. Пред него се разкриваше едно клето съществуване, една нищета, чиято сила никога не бе подозирал. И все пак така трябваше да бъде заради хармонията на нещата в този свят; това е най-силният аргумент на неговата география. Бе се спрял и гледаше този малък и мрачен аргумент, който стоеше неподвижен в креслото; пред този аргумент душата му се вълнуваше до сълзи. Направи още една обиколка из стаята. Понеже госпожица Мазу беше все тъй упорито сдържана, овладя се и той и намери други думи:

— Госпожице, не е необходимо да вземате непоправими решения. Когато и да е, един миг е достатъчен, за да ни донесе промени и изненади.

— Непоправими е може би твърде силна дума. Но аз нямам какво да променям. В къщата на господин Мазу аз повече няма да се върна. Помолих госпожа Барбони да ме подслони, докато вляза там, дето ще бъде моят дом и на съпруга ми, когато бог ми отрежда. Вие мислите ли, че е възможно да направя нещо друго? Не мислите. Следователно ще направя това, което ми е писано. После ще чакам да се сбъднат и другите наказания за греховете, които не съм извършила. Най-напред ще чакам да дойде Емил.

Като видя, че тя млъкна, господин Лай също спря неспокойната си разходка.

— Научих от Ева Голдман — продължи тя, изолирайки се отново, — че един от нашите търговски пътници е виждал през есента брат ми на две места. Бил, разбира се, в много тежко болестно състояние, каквото за него е обикновено, и в неописуема мизерия. Най-напред го видял в Галац на пристанището и дори не посмял да се приближи до него и да му заговори. След един месец го видял отново, на гарата в Бакъу. Значи, се придвижва на север. Аз го сънувах слаб, блед, такъв, какъвто беше, когато се разделихме. Тогава понечи да ме целуне, а ме отблъсна; после се върна бързо, прегърна ме и ми прошепна, че трябва да замине, ала че ще се върне, когато му дойде времето. Кое време? Не зная. Когато му дойде времето. Сега съм сигурна, че ще дойде. Пълзи вероятно под земята от място на място; така го и сънувах. Един ден, когато никой няма да знае, той ще бъде тук.

Дария му се усмихна от креслото със странна усмивка, която го прониза до дълбините на душата. Усмихна се, но усмивката ѝ беше изпълнена с тежка като олово мъка. „Какво мога да направя аз?“ — питаше се той с препълнена от недоволство душа. Не можеше да стори нищо. В това същество, разбира се, бе шестувала и младостта, и желанието; и то съвсем близо до него; сега обаче го обгръщаше мрак, както мрак обгръща спектъра. Стори му се, че светлината на лампата намаля, но не посмя да я засили. Стори му се, че къщата се е вкаменила в мълчание. По улицата се прокраднаха стъпки. Чу едно-единствено почукване на вратата.

Въздъхна с облекчение. Това, разбира се, е госпожа Барбони. Ако беше друг, щеше да подраци на прозореца.

Настъпи успокоение.

Господин Лай излезе в антрето, за да отвори външната врата. Когато се върна, придружен от госпожа Фроса, Дария Мазу бе станала от стола. Движенията ѝ бяха трескави. Бе се огледала наоколо си; видяла бе в огледалото образа на госпожа Арджинтар, бе се промъкнала до пианото и бе обърнала снимката към стената; после я бе върнала на мястото ѝ, потръпвайки като от студ, и бе простенала като от рязко убождане. Хвана госпожа Барбони под ръка.

— Късно е. Да вървим. Чувствувам се уморена.

— Веднага тръгваме, миличка — отговори ѝ госпожа Фроса и я изгледа внимателно. — Добре е да знаете, принце — обърна се тя към Кантакузин, — че госпожа Арджинтар се показва толкова благородна, че не можах да се сдържа да не я целуна. Даже се и смях по този повод, защото беше пак целувка с мустаци.

— Бъркаш госпожа Аглае Арджинтар с доктора, уважаема госпожо; нали си отидохме в къщи.

— О, не. Отидох малко по-далеч, до генерала, за да видя какво става там и да кажа няколко утешителни думи на госпожата. И тя е против тази женитба, както и вие, но признава, че няма друг изход. Вашето решение какво е?

— Господин Кантакузин свива рамене — развесели се Дария.

Господин Лай се обърна изумен:

— Аз? Аз ли свивам рамене?

— Разбира се; защото наистина друг изход няма.

— Добре, добре... — снизходително се усмихна госпожа Фроса. — Всички дойдохте на моята дума. Аз така заявих — че трябва да я задомим. За кого? За мъж. Без да знае за кого, баба ѝ от Адънката ще се радва. Наистина това ще да е единствената ѝ радост, но аз смятам да се задоволим и с толкова. Сега госпожа Арджинтар ще направи следното: съгласна е да участва в една комисия заедно с мен, за да преговаря с господин Василе Мазу по въпроса за чеиза и разноските, както и за зестрата. Аз ѝ обърнах внимание, че Мазу иска да задоми дъщеря си, но знае от мен, че това ще стане без разноски и без зестра. Аз обаче не мога да гарантирам, че утайката на кафето показва истината, така че ще трябва той да даде уверения.

Дария се спря пред нея с изкривено от пресилена усмивка лице:

— Вместо уверения, би било добре да предпочетете пари.

След тези думи мина край стената в дъното и се спря, вперила поглед в портретите на родителите на Лай. Ворникът и жена му се усмихваха, но тя не отвърна на тази усмивка от миналото.

Госпожа Барбони продължаваше да нарежда:

— Нашата приятелка ви моли да дойдете с нас.

— Къде?

— У Мазу. Може би ще бъде достатъчно самото ви присъствие.

— Не намирам за нужно... — защити се Лай.

— Не е необходимо и не е възможно — реши госпожица Мазу и се извърна от портретите.

И като че ли всичко свърши изведнъж, девойката наметна пелерината си, взе си дъждобрана и мълчаливо се сбогува с Кантакузин, като кимна с глава и сведе очи.

VI

Василика Мазу беше работен човек; винаги ставаше много рано. Както много пъти бе признавал, не искаше никога нищо да губи. Така всеки изминал ден непринудено носи своята печалба. Слугата ще спи по-малко, птиците излизат по-рано да ровят земята. Касапите на пазара не са сварили още да продават по-хубавото месо. Наистина опитват се да го скрият, но той знае къде да го намери. Ако нещо стане из града, пръв ще научи. Ако може да се направи някоя сделка, няма да я изпусне. Има възможност и да се порадва на лошите новини, които засягат другите; изгоряла сграда, откраднали говедо, умряло прасе. Заинтересованите имат нужда от пари с лихва; негова милост е насреща.

— Нямам, откъде ще имам! — въздиша той хитро, сумти и се потупва по хълбоците. — На днешно време парата става все по-скъпа и все по-рядко се намира.

Но с подходяща лихва всякога може да се намери.

Ако стане по-рано, свършва и по-рано споровете с жена си.

Госпожа Амалия е жена, която знае как да се справи с него. Силата и правата ѝ в това отношение отиват твърде далече. Твърде далече отиват, защото, освен че е работлив, Мазу е и много хитър и най-вече предпазлив. Случи се така, че втората му съпруга е от голям род. Кокона Амалия има брат, който стигна до ранга заместник-префект. Когато ходи по инспекция из околията, той пътува с файтон с пружини и два бързи коня. На капрата до файтонджията стои един кавалерист с карабина. Заместник-префектът Янку Вороняну е човек със силен и весел глас; където пристигне, винаги започва веселба; неговите широки движения призовават приятели от всички страни. От тези твърде широки и твърде силни движения и от пламтящите му очи Василе Мазу не е много възхитен: той се пази от тях и гледа да е по-надалеч. Но госпожа Амелия умее да се позове на тях в подходящия момент.

— Да не забравиш захар, Василе — напомни му тя през тая неделна заран.

— Каква захар? — обърна се с твърде учудени очи господин Василика. — Не разбирам как толкова бързо се свършва тая захар...

— Свършва се, защото така ѝ е съдено, да се свършва — равнодушно вдига рамене Амалия.

— Дяволска работа! — сумти Мазу. — Чакай да видим, да направим сметка. Захар донесох в четвъртък.

— Няма нужда да правиш никакви сметки — възразява му госпожа Мазу. — Смятам, че е достатъчно да ти съобщя, че се е свършила. Предполагам, че не я носиш в къщи, за да я държа зад иконите.

Едно от момиченцата влиза и прошепва нещо на ухото на майка си.

— Да, милото ми — отговаря ѝ госпожа Амалия. — Момичетата имат нужда от тетрадки по краснопис.

— Не им ли донесох тетрадки по краснопис? — вайка се Мазу. — Аз помня, че донесох.

— Моля те, Василе, бъди разсъдлив. Не зная кой ти е подарил онзи боклук от попивателна хартия. Учителката ги изхвърли, и то с право. Бъди добър да донесеш свестни тетрадки. В моето семейство аз съм свикнала да се представям добре. Не искам момичетата ми да бъдат за смях на хората. Който е живял в тази къща и е могъл да търпи каквото и да е, мен не ме засяга. Аз имам други норми на поведение. Че децата на друга жена са могли да ходят боси и че други части на тялото им са се виждали, мен не ме засяга. Но моите момичета са мои и те моля да благоволиш да им купиш тетрадки по краснопис.

— Добре, ще им донеса — отегчено измърмори Мазу.

— Тия приказки не ме задоволяват. Не е достатъчно да им донесеш неща, от които търговците гледат да се отърват. Да им купиш истински тетрадки по краснопис.

— Добре де! Ще бъдат истински тетрадки.

— Ще видим. Освен захарта не забравяй, че се свърши и солта. Трябва ни и брашно.

— От кое брашно? Пшенично или царевично?

— Представи си, че и от едното, и от другото. Освен това гледай хлябът да бъде пресен. Вчера хлебарят пъхнал в кошницата на баба

Замфира и един стар хляб.

— Хубав е и старият хляб, Амалия. Така сме се разбрали.

— Не ме интересува какво си се разбрал. Аз съм свикнала да ям пресен хляб. Здрави деца не се гледат с корав хляб. Това да го знаеш предварително от мен. Моите момичета няма да бягат от къщи, а ще се омъжат в моя дом.

— Да оставим това, Амалия. На мен така ми е изгодно.

— И на мен ми е изгодно, ала за един родител не е почтено, а за една госпожица не е красиво. По цял ден ми стоеше с книга в ръка като принцеса и не правеше нищо. Знаеше само да си отваря човката и да ми отвърща. От три години, откакто има връзки с доброто общество, си е навирила носа. Може би има претенции, че знае французки и че свири на пиано? И аз съм учила тия неща в пансиона, ама не смятам, че съм от голямото добрутро. Ако ми помогне бог, моите момичета ще получат пълното си възпитание там. Аз бях принудена да напусна, за да можем да помогнем на брат ми Янку да завърши гимназия. Сега и той ще помогне на момиченцата ми.

— Много добре ще направи — съгласи се Мазу.

— Зная, че ще направи добре, но това теб не те освобождава от дълга, който имаш. За да не плъзнат пак приказки из града, както бяха плъзнали преди, а и сега плъзят.

— Какви приказки? Какво ме е еня мене за приказките?

— Теб може да не те еня, ама мен ме е еня. Две седмици не посмях главата си да покажа пред хората, да ида на гости не посмях. Навсякъде въпроси: „Какво става с момчето на Мазу? Чува се, че умряло или че избягало от къщи.“ Напразно го наказва; не можа да му вкараш ума в главата. И мислиш ли сега, че устите на жените мълчат? Иди, моля ти се, и послушай по портите и по прозорците на нашата улица, че и по другите улици. Само това ще чуеш: че дъщерята на Мазу, голямата, разбира се, се подслонила при приятелите си в града. Избягала от къщи.

— Ама не е вярно това, драга моя. Дъщеря ми ми каза, че отива там. Ние се разбрахме; аз се съгласих; ще си прави там чеиза; отървахме се от една грижа; умивам си ръцете; не искам повече да знам нищо; радвам се, че оставам с една грижа по-малко. Хората ще направят по-добре да си гледат своите дертове, не чуждите.

— Хорската уста само шепа пръст я запушва — поучително заяви госпожа Мазу. — Аз ти казах, че и на мен ми е изгодно така, както си я нагласил. И целият град да се възмуцава, аз съм доволна, че се отървах от една душманка. Ама не мога да премълча, че вината не е моя, нито пък на другото. Това са лихвите на един капитал от грешки, както казваш ти. Не ми разправяй, че не си можел да постъпиш другояче. Сега е по-трудно, отколкото в началото. Сега се сблъскваш с нейния инат като в желязо. Колко ме яде мене тази госпожица и колко отрова натрупа в сърцето ми, само аз си знам; доброто, което тя ми стори, го желая само на душманите си и на нейните приятели. Тя мисли, че аз не разбрах от приказките и от държанието ѝ какво е преследвала. Ха-ха! Малко остана да имаш зет от царско коляно. Само това ми липсваше, за да ми бъде радостта пълна. И вчера рано-рано видях негова милост да се разхожда насам и да се оглежда в прозорците ни. Известява в града, че отива на лов да стреля зайци, а пък има среща с другото. Не е необходимо да ме прекъсваш. Едното е свързано с другото: защото работите се наредиха така, както трябва, а не както пише в романите, които нейна милост чете. Не бързай, Василе, не се защищавай и не махай с ръце. Нали затуй си станал рано и дигна и мен, за да си поговорим. Отбележи си наум, че ни трябва и метла. Какво още ни трябва? Трябва и малко ром.

— Защо пък ром? Аз не пия ром. За метлата разбирам. Ама не разбирам защо трябва ром.

След като успя по тоя начин да каже и той няколко думи, Мазу опипа връзката си и нахлупи на глава коравата си шапка. Беше смръщил лице, отвратен. Кафето му бе изстинало. Изпи го с неудоволствие; нямаше захар. Коконата Амалия го наблюдаваше нарочно, за да види каква физиономия ще направи, и развеселена, разклати дългите си обици.

— Не забравяй, че Ортак и Катарама обичат кафето с ром, а те са неразделни — обясни тя на Мазу. — Редно е да посрещнем Ортак като наш благодетел. Следователно да не забравиш да донесеш и четвърт килограм кафе. Мисля, че ще е добре, Василе, да ти напиша всичко на един лист.

— Знаеш, че никога нищо не забравям... — каза той, като гледаше предметите около жена си.

Гледката, която представляваше кокона Амалия, беше особено приятна, но той никога не я гледаше направо.

Завъртя се на пети и тръгна, като хвърли изпитателен поглед чак до дъното на двора, към бучиниша, посърнал от първата есенна слана. Оттам без съмнение излизаше един нов негов враг. Той не му искаше пари и покупки. Това бе един язовец, който му отвлече сума птици.

— Мисля си, че май ще трябва да поправим курника... — въздъхна той угрижен.

Тъкмо излизаше от чардака и вече щеше да поеме към портата и да се отърве, когато гласът на кокона Амалия го спря отново. Разбира се, за ново искане. Беше направено в последния момент, за да избегне разправиите. Беше направено с дипломатическа нежност, но с непоколебима решителност.

— Василе — каза кокона Амалия, като пристъпваме с плъстените си пантофи по неговата дълга сянка, — смятам, че не е необходимо да ти напомням, че на сватбата сестрите на булката е редно да бъдат с нови рокли.

Тя очакваше той да се върне, за да се защити, да ръкомаха и да пъшка. Познаваше ококорения му поглед и мънкането му: „Боже господи!“ Очакваше и се държеше твърдо, с наострен език и сили, дарени на всяка майка от всевишния. Но в тоя миг стана най-неочакваното нещо на света.

Мазу се полуизвърна и потвърди законното искане на съпругата си:

— Аз предварително съм мислил за това. Бъди спокойна.

Коконата Амалия остана със зяпнала уста, готова да подхвърли някакво възражение. Мазу бе тръгнал вече по улицата и се промъкваше край плетищата, за да настигне еднооката баба. С недоумение и недоверие госпожа Мазу се върна в стаята, като клатеше обиците си. Но Василе нямаше вид на внезапно побъркал се човек, а тя чу със собствените си уши. Навяваше съмнение, че Мазу си беше с всичкия ум; но през този ден той има случай да предизвика още едно изумление. За миг лицето му просветна като озарено от слаба усмивка, после отново се съсредоточи в единствената му грижа. Моторът на неговия живот беше един вечно буден червей, който се клатушкаше в мрака на душата му, ту ровейки, ту вдигайки нагоре слепите си очи, мънички като две сребърни парички. Нищо от това, което

представляваше светът и господ, не интересувахе вече Василе Мазу; порокът на безпределното скъперничество така се бе изострил в него, че го правеше непобедим и непримирим. Откъдето минеше, всички човешки очи потъмняваха, всички носове се извъръщаха настрана, сякаш оставяше подире си ивица дим с известна миризма.

Така се известяваше по дюкяните и сергиите за неговото минаване. Търговците го усещаха отдалеч и си правеха знаци. Всеки трябваше да даде своята дан в големия кошник на бабата. Това бяха тайни споразумения, известни на всички. Бабата проверяваше стоката, завираше нос, вираше се и правеше забележките си. Господин Василика плащаше, колкото на него му се струваше, че се полага да плати. Търговците вземаха парите, без да ги поглеждат. След като минеше този утринен клиент, настъпваше успокоение и слънцето разпращаше всичката си светлина.

При касапите имаше две много умни палета. Едното беше с криви крака, другото с лисича муцунка. И двете устройваха най-враждебно посрещане на помощник-кмета. Лаеха го ожесточено, но от твърде удобно разстояние, така че Мазу никога не можеше да ги стигне, когато замахваше назад с крак. Те бяха представители на своето съсловие. Откъде знаеха тези жалки кучета, питаха се търговците, че между черния човек с примка и гега и господин Василика има пряка връзка? В определени срокове, след като привършеше хайките си за умъртвяване на кучетата, кучкарят също пущаше своята дан в ръката със свити пръсти на помощник-кмета. И този път Мазу изгледа накриво кучетата и се усмихна в себе си, решил да призове и върху тях съдбата.

След като свърши покупките си, той си направи подробна сметка и въздъхна доволно. Отпрати се към общината. Вървеше по търговските улици и отговаряше на поздравите. Внимателно следеше селяните, дейността на общинските инкасатори и на стражарите. Без да дава вид, си отбелязваше най-важното във всички сделки и споразумения, като дебнеше и очакваше най-различни възможности за своя лична облага.

Нито един от общинските съветници и от чиновниците не си нарушаваше спокойствието в такъв ден. Само той се смяташе длъжен да бди. Беше ден, когато се даваха най-различни разрешения и сума търговци го очакваха, като го гледаха косо, с присвити очи.

Разсилният се поклони ниско пред него. Василика Мазу беше закрилник на разсилните, на пожарникарите и другите дребни служители. Всички имаха квитанции за одобрение и шкантиране. За чудене беше с каква кротост и отзивчивост той подписваше и одобряваше такива книжа.

— Господин кмете, генералът е изпратил един войник с писмо — извести му разсилният.

— Писмо, за мен?

— За вас.

— А! Да! Зная... — изсумтя той важно.

Не знаеше нищо, но беше добре да извлече полза от всяко нещо. Влезе в канцеларията и изгледа накриво писмото. Какво можеше да има в този затворен плик? Нищо добро! От всяко запечатано писмо те дебне душманин. Без да го докосва, изгледа го още веднъж отстрани. Женски почерк. Значи, госпожа Арджинтар му иска нещо. Помощ за някоя благотворителна цел или за бал. Значи, може да почака; няма защо да бърза за такива работи.

— Какво? Каза ли нещо?

— Тъй вярно, господин кмете, войникът чака отговор.

— Какво? А, да, зная... да отговоря. Нека дойдат търговците, да видим какво искат, и веднага ще му дам отговор.

— Отдавна чака, господин кмете. Търсил ви е и в къщи.

— Добре, добре, веднага ще му дам отговор. Нека дойдат двамата търговци.

Докато търговците му обясняваха какво искат, шепнейки на дясното му ухо, той хвърли с лявото си око поглед към края на бюрото. Полекичка протегна ръка и дългите му пръсти сграбиха плика. Разтвори го изведнъж, извади листа и само с един поглед се запозна със съдържанието на няколкото реда — все едно, че беше глътнал хининово хапче. Нямаше нищо, не беше никакво искане, само една обикновена покана.

— Генералшата, госпожа Арджинтар, желае да ме види — каза той на търговците.

Евреите го загледаха изплашени. Той се обърна към разсилния:

— Кажи на войника, че идвам веднага.

— А ние какво ще правим, господин Василика? — разтревожиха се търговците.

— Нищо няма да правите, всичко е наред... — заяви той за тяхно изумление. Тая заран господин Мазу продължаваше да поддържа особеното си настроение, което съпровождаше дори с усмивки. Търговците обаче стояха в недоумение и изплашени.

— Разбирам аз за какво може да става дума — рече им той.

Търговците се спогледаха много учудени. Без да им обръща внимание, Мазу сложи на малката си глава коравата шапка, като я нахлупи чак до ушите, и тръгна за натам, където според него го чакаше една дипломатическа среща.

Денят беше мрачен, забулен в облаци. Камбаните от църквите известяваха края на службата. Мазу не ги чу. Госпожа Аглае Арджинтар и госпожа Барбони го видяха отдалеч по пустата улица; фигурата му сякаш ставаше по-дълга поради възбудените му движения. Той си правеше своите безкрайни сметки, но не изглеждаше никак разтревожен.

— Не знае за какво става дума... — усмихна се госпожа Арджинтар.

Със същата тънка иронична усмивка тя го посрещна на чардака и го попита дали благоволява да си направи труда да влезе в нейната гостна. В същата гостна била и госпожа Фроса Барбони.

— Целувам ви ръка, госпожо — поклони се с бледа усмивка Василе Мазу. — И госпожата на доктора ли е тук? Това много ме радва. Какво прави господин генералът? Чух, че бил малко болен.

— По-добре е — отговори госпожа Арджинтар.

— Вашият отговор много ме радва. Право да ви кажа, бях разтревожен.

— Възможно ли е, господин Мазу? По каква причина?

— Не бих могъл да ви кажа защо, но бях разтревожен. Една добра вест за мен е като дар божи.

— Господин Мазу — забеляза госпожа Арджинтар, — виждам, че за вас днес е особено приятно да разговаряте; аз съм огорчена, че не мога да ви бъда подходяща събеседница. Въпросът, по който ви повиках, не е съвсем приятен.

— Това не е възможно — развесели се Мазу. — Като гледам госпожа Фроса, виждам, че това не е възможно.

— Мен?! — учуди се госпожа Барбони. — При сегашните обстоятелства, господин Василе, аз мога само да ви посъветвам да не

вярват на моите предсказания.

— Какви предсказания?

— Едни предсказания, които някога направих и на които вие се зарадвахте.

— Право да ви кажа, мили госпожи, не ви разбирам добре: види се, че неделен ден съм малко разсеян. Не ме ли повикахте за някое благотворително дело?

— За това, разбира се — отговори госпожа Арджинтар.

Усмивката на Мазу угасна за миг.

— Повиках ви, както казвате, за едно благотворително дело. Най-напред ви молим да ни извините, че се месим, но като узнахме, че вече сте решили женитбата на Дария и научавайки, че тя се е съгласила, макар и с твърде голямо съжаление да се раздели с бащиното си огнище, намислихме да се съберем да си поговорим по един въпрос.

Мазу изгледа спокойно двете жени.

— Това момиче ми създаде доста ядове — заяви той. — Доволен съм, че мога да му уредя щастието. Благодаря ви, че я закриляхте досега. Радвам се, задето я приехте и я подготвяте за сватбата, макар жена ми да е до известна степен оскърбена, а и аз съм доста неприятно изненадан.

— Решението да се раздели веднага с вас беше взето от госпожица Дария — обясни жената на доктора. — Не се съмнявам, че го е направила с голямо съжаление, както казва госпожа Арджинтар, но и вие познавате характера ѝ.

— Познавам го — въздъхна Мазу.

— Така че — продължи въодушевено госпожа Арджинтар, — като приемем фактите такива, каквито са, необходимо е да изясним въпроса за зестрата и чеиза.

— Това желание на моята любима дъщеря ли е?

— Разбира се, господин Мазу, и ви уверяваме, че е много твърдо желание. Ние сме с нея. Зад нея стои дядо ѝ от Адънката и неговите започнати дела.

— Разбирам, разбирам... — съгласи се Мазу, като примигна. — Добре, мили госпожи, но нямаше нужда да настоявате толкова. Ако аз съм бил против, разбирам. Но аз не се противопоставям за нищо. Зестрата си е право на момичето, останала от покойната ѝ майка. Двете къщи ще бъдат отбелязани, както си е редно, в съответния документ.

— Става дума и за чеиза — настоя госпожа Арджинтар. — Бих казала, че това е главният въпрос на нашия разговор.

— А, става дума за чеиза. Щом става дума за чеиза, тогава бързам да кажа, че съм готов да направя всякаква жертва за моето дете. Нещо повече дори. Моля ви, благоволете вие да определите сумата. В рамките на тази сума ще предоставя на дъщеря си да си поръча и изработи всичко, каквото смята за необходимо.

Мазу изгледа смирено, но крадешком двете дами. Видя, че са изумени и вътрешно се зарадва. Целуна им ръка с дълбок поклон и почтителни думи. Оттегли се гърбом към вратата. Отдавна бе потънал в пустата улица, а госпожа Барбони все още гледаше като вцепенена госпожа Арджинтар, която хапеше устни и мръщеше вежди.

— Наистина чудо — усмихна се в недоумение последната, — но подобно нещо изглежда само привидно; то си има своето обяснение.

Същата мисъл госпожа Фроса предаде в народния стил на доктора:

— В тая работа ще да има пръст дяволът!

VII

Дневникът, който господин Лай Кантакузин си водеше на много правилен френски език, не беше поддържан в добър ред. Както местните жители, така и този изящен мъж не всеки ден имаше настроение за работа, че да го вади от тайното чекмедже; а дори и когато се случеше да го извади, не всякога беше разположен да пише; а когато имаше време и настроение, не намираше твърде интересен материал за това кътче от света, където с примирение носеше кръста на своя живот. Безспорно имаше години, когато интимните му връзки с госпожа Арджинтар бяха пробудили у него достатъчно енергия, за да прави интересни наблюдения и да набира материал за очарователни спомени. Изобщо беше разположен да отбелязва най-вече ония неща, които можеха още веднъж да изтъкнат благородните качества на неговата личност. Когато това занимание почваше да му досажда, господин Лай, без да го съзнава, разбира се, правеше компромиси и се отдаваше на леност.

И така той незабавно повери на дневника си как е постигнал пълно споразумение с английската си пушка. Добави нещо и от разговора си с госпожа Арджинтар, като наблегна малко върху нейния пристъп на ревност. Може би поведението на приятелката му беше оправдано; доказателство бе странното посещение през оная дъждовна вечер. Тук обаче господин Лай трябваше да признае пред себе си един свой минус, следователно тетрадката не отрази задълбочено неговите чувства.

Трудно беше сам да си даде обяснение, и то писмено. Че обичаше Аглае Арджинтар, не можеше да има никакво съмнение. Не знаеше обаче как да назове чувствата и отношението си към своята ученичка. Приятно му беше да тълкува в своя полза нейните неясни фрази, недомлъвки и мълчанието ѝ от оная вечер. Това положение му ставаше неприятно само при мисълта, че можеше да завърши с една злощастна женитба. Но какво би могло да излезе от един такъв трънлив разговор? Неочакваното пристигане на госпожа Арджинтар би

го превърнало в трагикомична сцена, а тази перспектива беше достатъчна, за да унищожи у него всеки великодушен порив. Имаше и други причини, които тогава действуваха неясно в подсъзнанието му. Неговата съвършена почтеност би трябвало да го доведе до риска на един неравен брак. Беше невъзможно да отмине това съображение, особено когато ставаше дума за Мазу, същество според него във висша степен отвратително... А може и самата девойка да се лъже в чувствата си, макар че по-изгодно му беше да не приеме това предположение...

И тетрадката отбеляза съвсем бегло тази драма, и то във форма, твърде изгодна за самолюбието на господин Лай.

През този ден от лазурното небе над града се сипеше блясък и покой. Леността бе проникнала във всичко като някаква наслада. Господин Лай изпитваше необходимост да се помири със себе си за някои неща, които не искаше да си признае; и затова излезе да разгледа още веднъж мизерната география на своята орисия. „Отвратителен град, в който никога нищо не се случва“ — разсъждаваше той, повтаряйки констатацията си като комичен лайтмотив. Въпреки всичко градът сияеше в необикновена красота, която му придаваше неповторимият час, когато над него се сипеше течното злато на слънцето и летяха паяжинки. Макар всичко да изглеждаше неподвижно, над предметите струеше едва осезаем повей, който беше по-скоро въображаем. Лай изведнъж се почувствува проникнат от благотворността на живота и само след миг се успокои. Видя на края на улицата Дария, която вървеше бързо. Идваше към него. Срещу къщата на доктор Барбони тя зави и влезе през портата на цветната градинка. От държането ѝ Лай заключи, че не го е видяла. И все пак в момента, когато тя се обърна, за да затвори, той се почувствува задължен да ѝ отправи едва забележим поздрав. Госпожица Мазу му отговори веднага. Поколеба се за миг, после затвори вратата и изчезна. На чардака в къщата на доктора нямаше никого. „Днес е ден на усърдни преговори“ — усмихна се господин Лай.

Мина край градската градина и излезе на главната улица.

Предния ден, Света неделя, градът беше пълен като кошер; селяните бяха залели пазара и дюкяните. Всички хора бяха обхванати от трескава дейност, от най-дребния търговец до просбописеца и доктора. Добра работа свършиха посредниците, кръчмарите и

бедняците. Вълна на берекет бе минала и се бе оттеглила. Сега, след като си бяха пресметнали печалбите, търговците отиваха да почиват и да се веселят. По ъглите на огрените от слънце улици се виждаха само техните черни силуети. Понеделник беше денят на почивката и забавните новини.

Между тия почтени и сдържани банкери Лай Кантакузин имаше неколцина приятели, които според него представляваха в този край на света Запада. С тях се бе срещал в Карлсбад, в Монте Карло; при всякакви обстоятелства те биваха на негово разположение, когато имаше спешна нужда от пари в брой. Винаги се отнасяха с такова почитание към него, че в спокойни тихи следобеди като сегашния Лай ги гледаше и слушаше с удоволствие. Освен това приятни му бяха и усмивките на женската част от тяхното съсловие. В тази среда можеше да разказва най-фантастични ловджийски истории, защото най-много му се възхищаваха в ролята на ловец. И така той започна разходката си между катедралата и общината. Около него веднага се събра обикновената група, а от отворените прозорци на първите етажи го следяха с твърде голямо любопитство женски очи. Между неколцината придружители беше и Марку Голдман, бащата на Ева, много жизнерадостен човек с червена брада. Беше и Лупу Мендел, също така червендалест, но без брада, с лунички. Натан Финкел беше от мургавата част на племето. Очите му бяха ококорени и винаги насълзени. Държеше се спокойно и се задоволяваше само да слуша с усмивка, сложил лявата си ръка на болното си сърце. Тяхната професионална пълнота контрастираше с младежкия силует на принца. И за тези си другари Лай беше „принцът“.

Както всякога Лупу Мендел съобщи последните външни новини на града. Той беше седмичният вестник. След него Голдман каза какво е научил от дъщеря си, а именно, че майор Иримия Ортак и господин Василе Мазу били уредили вече окончателно въпроса за сватбата.

— Каква сватба? — попита господин Лай.

— Женитбата на майора с приятелката на Ева — усмихна се банкерът. — Зная, принце, че вие сте един от първите, които сте научили това, и не ви е доставило особено удоволствие.

— Очаквах друг избор — съгласи се Кантакузин.

— Защо? Майорът се оказа великодушен човек. Наистина госпожица Дария изглежда по-различно същество. Ева много ѝ се

възхищава.

— Единственото добро е, че се освобождава от баща си — промълви Кантакузин.

Евреите запазиха един миг неутрално мълчание.

— Забележителен човек е той — въздъхна сърдечно болният, като отпрати тънка страдалческа усмивка към Кантакузин.

Марку Голдман носеше и други новини.

— Седмицата е богата на добри вести — засмя се той. — В нашия град стават и други сватби. Намери се отлична партия и за госпожица Ципра. Баща ѝ е заповядал повече да не се усмихва и да стане вече смирена съпруга.

— Какво виждам — забеляза принцът, — в моята география принудителните женитби са на голяма почит. Съветвам ви, Голдман, да не постъпвате така с госпожица Ева. Към нея питая голяма симпатия.

— За вашата симпатия тя ви е много благодарна, принце, и се чувствува поласкана, но не може да не постъпи тъй, както повелява нашата вяра. Както ще ви кажа веднага, нашата вяра смята женитбата за едно обществено задължение и нищо повече. Ако освен дълга има и чувство, толкова по-добре.

Кантакузин стана сериозен:

— Бихте ли имали смелостта, приятелю, да кажете това на госпожица Ева?

— Ева го знае. Ако някой не го знае, казва му се, когато му дойде времето. Това се прилага и към най-последния, най-нещастния и най-малко надарения от нашата общност. Тъкмо исках да ви разкажа нашия последен анекдот, принце. Случаят е истински и тъкмо за това разговарях с моите приятели, когато вие пристигнахте. Става дума за Мойше Лузер.

— Не го познавам.

— Познавате го, принце. Оня, босия, окаяния дангалак, който обикаля улиците, шляп-шляп, и дрънка с хлопатар, за да извести, че пещта на нашата къпалия е опалена. Син е на Лейба. Старият е съвсем нормален човек, но много беден. Като разбрал с какво дете го е надарил господ, правил, струвал и го настанил на работа при равина в общността. Момчето не можа да се научи на четмо и писмо както трябва и си остана там слуга; върши и друга полезна работа, както се вижда и чува. Добре, но нашата вяра повелява да си вземе и той жена.

И нашата общност му потърси едно бедно момиче сираче и му го даде за жена. Преди няколко дни се извърши обредът. Мойше Лузер гледаше глупаво момичето, но се подчини. След това баща му Лейба, който изпълняваше и ролята на кум, и имаше задължението да го посвети в тия неща, го дръпна настрана и му извести божията заповед, че всеки син на Израел трябва да обладае невестата си. Дангалакът не знаел какво значи това и гледал баща си като глупак, какъвто си е. „Сега ще изпълниш дълга си към нея — продължил Лейба.“ — „Какъв дълг? Аз не знам никакъв дълг! — измърморил Мойше. — Отивам да си взема хлопатара.“ — „Слушай, да идеш да вземеш жена си, Мойше.“ — „Не искам, не зная.“ — „Да отидеш да я вземеш, Мойше, и да легнеш с нея, както си му е редът.“ — „Не ми трябва, не искам, не зная, няма да ида...“ — изръмжал дангалакът и обърнал гръб към стария. „Ще идеш, Мойше, защото е мицва^[1].“ Като чул, че така повелява вярата, дългучът се изплашил, но въпреки това се противопоставил. „Какво?“ — „Мицва е, трябва.“ — „Как? — измърморил Мойше. — Щом трябва някой непременно да иде при нея, иди ти и ме остави на мира да си взема хлопатара.“

На улицата Кантакузин не си позволяваше да се смее високо; затова и сега се засмя така, както се полагаше на човек като него, което направи особено удоволствие на господин Марку Голдман. Развеселиха се и другите. Господин Лай забеляза, че се развеселяват и лицата горе по прозорците, доказателство, че тази случка беше предмет на разговор в целия град.

— Господин Голдман, вашият разказ е забавен — засмя се принцът — и до известна степен аз разбирам тази дисциплинираност. Готов съм да приема, че тя може да бъде валидна и за госпожица Ципра. Но една девойка, възпитана по европейски, каквато е Ева, е редно да се радва на друго отношение.

— Какво отношение? — усмихна се Марку Голдман. — Вие бъдете сигурен, че когато настъпи моментът. Ципра никак няма да се противопостави. Също така, принце, бъдете сигурен, че аз не желая дъщеря ми да бъде нещастна. Бих искал да зная къде е щастието на госпожица Мазу. Чух я да въздиша на рамото на дъщеря ми. Пита ли я някой дали женихът ѝ харесва, или не, и дали има право да изпитва и тя някакви чувства?

Кантакузин замълча и се замисли; искаше му се да пита, да разпитва, да узнае в какво се състои тайната на тези живи загадки, наречени госпожица Ева и госпожица Дария. Да не би този весел и охранен банкер да е научил нещо? Другарите му имаха неопределен поглед, гледаха с полупритворени очи и сякаш бяха нащрек. За да запълни това неудобно мълчание, господин Лай си сви една цигара. Докато я палеше, наостри внимателно едното си ухо към простора. Чуваха се далечни призиви. В глъбините на небето над залеза летеше върволица жерави. Каза няколко поетични думи за тези небесни пътници. Другарите му останаха равнодушни, гледайки наоколо си, където започваха да се събират и други групи на приказки. Откъм градската градина долетяха звуците на военната музика.

— Това е моята радост и радостта на господин генерала — каза Натан Финкел, сложил ръка на сърцето си. — Така си вземаме сбогом с нашия град.

— Наистина господин генералът заминава за Виена, за да се оперира... — потвърди Лупу Мендел. — Заминава и Натан Финкел, нали и той е болен. Ще заминат и други.

— Както виждам, имате добра осведомителна служба — каза Лай, предполагайки, че тези думи са злъчно предизвикателство, на което, смяташе той, не бива да премълчи.

— Такива са те... — въздъхна Финкел.

— Кои „те“?

Черноокият банкер посочи другарите си и целия квартал. И наистина по заник слънце започваше трескаво движение. В градската градина свиреше музиката. Беше може би последният концерт за годината. Беше израз на почит към стария генерал, който заминаваше за Виена. Улицата се изпълни най-вече с жени. Кантакузин чувствуваше, че го гледат хиляди очи. Кой им бе известил, че ще замине и той? В този град не се случваше нищо, но се знаеше всичко.

Отдели се от събеседниците си, оставяйки ги да си правят отчет на сделките от предния ден. Беше почти сигурен, че ще говорят и за това, което той не сметна за нужно да повери на дневника си. Ще говорят за всичко, защото те не пропускат нищо. От по-напред знаят и каква сума ще трябва да му дадат на разположение срещу сигурни полици. Ще знаят в кой ден заминава генералът и госпожа Арджинтар и ще пресметнат колко дни след това ще замине и той. След три дни е

много рано. След седем е твърде късно. Следователно Лай ще тръгне пет дни след нея.

За да не потвърди всичките им предвиждания, засега господин Лай реши да заминe десет дни по-късно. Но госпожа Арджинтар непременно ще настоява да не променя нищо от първоначалния си план. Безспорно в това споразумение влизаше и решението да не присъствува на сватбата на дъщерята на Мазу. Аглае Арджинтар развива оживена дейност, за да може всичко да се уреди колкото се може по-скоро и чеизът да бъде колкото се може по-елегантен; но смята за необходимо сватбата да стане след тяхното заминаване. Така че не може да се забави; ще трябва да заминe пет дни след нея; евреите бяха прави.

Високият му силует прекоси два пъти алеите на тясната градина. Чувствуваше, че го следят с очи; на светлината на залеза той сам следеше сянката си, очертана на повехналата морава. Години наред я бе следил така, като всеки път си пожелаваше да не я види повече тук. Тази сянка и сега изглеждаше стройна и гъвкава; ала се питаше колко време още ще може да пази за себе си привилегията да бъде победител на есените.

Леката му печал се засилваше и от чувството на самотност. Градината беше пълна и оживена, но той вероятно бе дошъл да види някого, а не го виждаше. Не бяха дошли даже някои приятели на приятелите му. Трябваше да се скрие от многобройните изпитателни погледи. Ще отиде при госпожа Арджинтар; може би там ще намери малко женско общество.

Аглае не беше в къщи. Генералът беше сам и седнал в широкото си кресло на чардака, слушаше един виенски валс.

Отвори очи, усмихна се и протегна ръка на Кантакузин. Изглеждаше учуден, после се зарадва.

— Аглае държеше непременно да излезе — обясни той. — Аз мислех, че на събранието, където отиде, ще присъствувате и вие.

— Какво събрание?

— Събранието, на което се довършва делото, започнато от вас.

— В това, което казвате, уважаеми господин генерал, чувствувам известна ирония. Това ме радва, защото доказва, че сте добре разположен.

— По-малко ирония и повече огорчение, скъпи приятелю, защото, каквото и да кажете, вие не готвите нищо добро на момичето, което покровителствувате. Видях го тук, призна пред Аглае решението си. Смята, че другояче не може, че трябва непременно да се раздели със семейството си — странно нещо! Всичко това казваше с твърде голямо въодушевление, така че не е възможно да се лъжа. Смятам, че страда.

— Не разбирам добре — промълви господин Лай. — Струва ми се, че госпожица Мазу сама прави своя избор.

— Безспорно; никой не я насилва, но ще се съгласите, че девойка като нея не може да мечтае за майор Ортак. Аглае се произнесе против подобно бракосъчетание. Тогава забелязах в очите на госпожица Мазу сълзи. Но това вместо да разклати, засили решението ѝ. Вероятно става дума за несподелено чувство. Вие не разбрахте ли кого обича?

— Признавам, че не.

— Мисля, че Аглае знае от самата нея. Забелязах у Аглае повишена нежност и грижа за бъдещето на момичето. Но тъй като жените понякога са въплъщение на самото противоречие, в резултат на всичко почнаха усилено приготовления за сватбата.

— Странно и същевременно интересно — призна Лай Кантакузин и сърцето му леко се сви.

Когато слънцето вече залязваше, военната музика отново засвири за болезнената красота на този незабравим есенен ден. Ординарецът донесе кафето. Обвити в цигарения дим, двамата мъже потънаха всеки в своите мисли.

Като стигна у доктор Барбони, вече се смрачаваше. Беше топличко и над източните хълмове се показваше пълната луна. Женското събрание се намираше на чардака, но беше съвсем необикновено мълчаливо събрание. От трите сенки, които различни отдалеч с острото си ловджийско око, Кантакузин можа да види само двете, когато отвори вратичката. Госпожа Фроса и Аглае го посрещнаха с добро настроение.

— Може би търсите доктора? — запита със смях госпожа Арджинтар.

— Признавам, че не — отвърна Кантакузин.

Целуна ѝ ръка и я задържа един миг, както имаше навик.

— Досега седях с генерала — добави той. — Поговорихме малко, стояхме и слушахме.

— Тогава сте прекарвали добре.

— Да, всеки внимателно слушаше своята вътрешна музика.

— И сега дойдохте да научите какво казват две жени?

— Мога ли да науча?

— Това, разбира се, е голяма тайна. Очакваме младоженеца, за да проведем с него един разговор по отношение на някои интересни въпроси. Веднага щом се представи, възможно е да го свържем с нашата симпатична приятелка, която му става годеница.

— Госпожица Дария тук ли е?

— Естествено. Беше с нас. Чу стъпки и за съжаление се припозна.

Лай беше уверен, че неговият силует не може да бъде сбъркан със силуета на майор Ортак. Госпожа Фроса сметна за нужно да се разсмее и съобщи, че отива да донесе кафе. Излезе за миг, толкова, колкото му трябваше на Лай да стисне отново ръката на госпожа Арджинтар и да я поднесе мълчаливо до устните си. Канеше се да направи и необходимата за случая малка декларация, но отвореният прозорец със спуснати щори беше наблизко. Помисли си, че зад щорите може да има някой.

Когато госпожа Фроса се върна, носейки свещ в затворен глобус, на улицата отекнаха нервни стъпки и смесени гласове.

— Вероятно иде майорът — рече тя, — но не е с доктора.

До портичката се разнесоха весели възгласи:

— Не е с доктора, не е с доктора.

— Ортак е със своя приятел Катарама — прошепна с известно безпокойство Кантакузин. — Мисля, че не се лъжа, мили госпожи, като заявявам, че идват направо от най-знаменитата кръчма на моята география. Там са научили, че госпожица Ципра се омъжва.

— Кой са там? — измърмори Катарама. — Ако госпожица Мазу е тук, аз смятам, че ще трябва да отложим посещението си за утре. Ти не си нито с парадно облекло, нито с бели ръкавици.

— Кротувай, капитане — рече му Ортак. — Виждам, че моята годеница не е тук. Аз бях извикан в неин интерес от тези уважаеми госпожи. Влез, стой настрана и мълчи.

Капитан Катарама се наведе до ухото на Ортак и прошепна:

— Ох, мале мила! Принцът е тук. Пак ще ни изнесе някоя лекция.

Иримия Ортак беше все още сигурен в себе си. Изкачи се на чардака и целуна ръка на дамите. С принца се ръкува. Внимателно проследи влизането на Катарама. Последният се разположи на един стол, стоя няколко мига спокоен, после изведнъж се разсмя. Кантакузин се слиса. Хвана го за ръката.

— Вие ли сте, принце? — със задоволство каза Агапие Катарама. — Да не мислите, че не чух какво казахте за госпожица Ципра? Затова се смее. Непременно искам да ви кажа нещо по този повод. Веднага щом научих, че си има годеник, очаквах да я видя да падне с въздишка на гърдите на майора или на моите гърди, но най-вече на гърдите на майора. Но тя има други методи.

— Капитане — прошепна Кантакузин, — би било по-добре да ми дадете тези сведения на друго място и малко по-късно, когато благоволите да дойдете при мен.

— Ще дойдем и у вас, но сега имаме работа тук. Тя обаче има други методи. Показа се весела и ни пригответи едни пиперлии флейки, най-пиперлиите на света. От устата ни започна да излиза огън, така че ни трябваше и най-доброто вино, и то в голямо количество.

Ортак се държеше сериозно. Правеше знаци на приятеля си да миряса. След последните думи на Агапие той изпухтя от учудване.

— Никога не допусках, капитане, че ще те видя в такова състояние — каза той и разпери ръце.

Аглае Арджинтар стисна силно ръка на госпожа Фроса и се оттегли тактично с нея, смръщила леко вежди. Госпожа Барбони се върна веднага с кафето и седна на стола, решена да открие събранието.

— Но би било редно — рече тя — да присъствува и докторът.

Ортак наостри внимание.

— Защо?

— Редно е да бъде и докторът — продължи домакинята. — Така че, господин майор, принудена съм да ви поканя по-късно, съвсем след вечеря или по-добре утре.

— Разбирам — усмихна се Ортак. — Уверявам ви, госпожа Фроса, че съм в съвсем добро състояние и че с мен можете да разговаряте. Желая да ви кажа още, че уредих всичко с когото трябваше. Направих документа, подписах, дадох полица. Не, няма

нужда да ми правите знаци. Така е, както казвам. Но ако непременно трябва да дойде докторът, добре. Моя грешка е, че взех със себе си капитана или пък и двамата сме в унизително състояние, както би казал принцът. Може би имате право; моля за извинение и се оттеглям. Моля ви преди всичко да ми вярвате, че съм почтен човек.

Господин Лай се мъчеше да си представи какво става отвъд щорите на прозореца и въпреки сериозността на момента не можеше да сдържи лекото си веселие, предизвикано от подвига на приятелите му ловджии.

[1] Сватба, празник, когато се ознаменува зрелостта на момчето (според юдаизма). — Б.пр. ↑

VIII

Вътре в стаята наистина беше госпожица Дария, но на нея никак не и беше весело. Въпреки че госпожа Арджинтар бе влязла неочаквано, бе я прегърнала и за да я накара да отиде в друга стая, заговори за каквото и да е, госпожица Мазу има време да си получи наказанието за проявеното любопитство.

— Дария — каза госпожа Арджинтар, като я настани до себе си и все още я държеше, — необходимо е да съставим програма за утрешния ден. Искам всичко да бъде готово, преди да замина. Знай, че днес исках да предложа да отложим заминаването си, но доктор Барбони е непреклонен. Той твърди, че животът на генерала е в опасност. Безкрайно много съжалявам, че няма да мога да присъствувам на сватбата на най-милата булка, но ще я отпразнуваме, когато се завърнем, с повече добро настроение. Генералът се надява, че тогава ще може да танцува, и те моли да запазиш за него първия валс за бала на Червения кръст.

— Благодаря ти — тихо отговори госпожица Дария. — Искам да ти кажа, Аглае, че бях свидетелка, без да искам, на сцената, която стана преди малко.

— Мила моя, ти не познаваш мъжете; недей се чувствава засегната.

— Не се чувствавам засегната. Бях учудена. Досега познавах различни прояви на тези същества. И аз, и брат ми сме ги изпитвали върху тялото си и в глада, и в липсата на облекло; цялото ми детство премина сред жестокостите и скъперничеството на един човек, когото искам изцяло да изтръгна из душата си. Бих се изплашила само ако ида при друг подобен човек. Предпочитам весел човек.

— Какви тъжни неща говориш, миличка моя! — въздъхна госпожа Арджинтар. — Какво става в твоята душа?

Госпожица Дария наведе само за миг чело до рамото на приятелката си, после преглътна горчилката като обикновена хапка и загледа упорито пред себе си, без да вижда нищо.

— Какво може да става в душата на една булка? — заговори тя със снижен глас. — Там могат да цъфтят само рози и да летят пеперуди! Повярвай ми, Аглае, аз съм доволен от мъжа, който господ ми дава. Още не съм ти казала как мина първата ни среща. Той се представи доста церемониално в нашата гостна — по-точно казано, в тяхната гостна със стълбата на живота и с лова на лъвовете — и ми призна, че от месеци наред е много нещастен, защото не се е надявал да споделят любовта му. Не можех да повярвам, че съм могла да направя някому впечатление. Във всеки случай аз не бях забелязала нищо и му го казах. „Добре, че вашият баща забеляза“ — отговори ми Ортак. Като чух тази вест, не можах да кажа повече нито дума. Това, разбира се, беше глупост. Глупаво беше и това, че дойдох при тебе да ти се оплаквам. Склоних глава и на рамото на Ева и роних сълзи. Необходимо е да се отърся от тази мания. Майорът ми доказа, че е щедър човек. На втората ни среща ми донесе цветя и една брошка с истински рубини. Така получих първия подарък в живота си. Не говоря за това, което съм получила от теб и от господин Кантакузин: това, което ми дадохте вие, е нещо повече; то е като смърт, като един друг живот. Този чужд човек бе толкова любезен да ми се усмихва и да ми поднесе едно скъпо украшение. Предлага ми и подслон. Как мога да не му бъда признателна? Той ми дава всичко, каквото може; в замяна на това аз не мога да му предложа нищо.

— Даваш му младостта си, мило дете.

— Не му давам нищо, защото не изпитвам никакво чувство към него; той ми е безразличен.

Госпожица Мазу се усмихна. Направи тънка забележка:

— Ако си против майора, Аглае, смятам, че би трябвало да ме оставиш на моя наблюдателен пост.

— Твой съюзник съм — въздъхна госпожа Арджинтар.

— Без съмнение. Ще добавя още, че от моето място не можех да виждам господин Кантакузин. Не се сърди, знаеш колко съм зловна. Искам да те уверя, че гледах само годеника си. Весел е по-приятен, отколкото когато е тържествен; има нещо детско в него.

— Всички мъже са малко деца.

— Не знаех това. Мисля, че не всички. Някои са изтезатели на животни и хора.

В цялата все още крехка и недооформена фигура на госпожица Дария имаше някакво болезнено напрежение; за миг очите ѝ добиха втренчен, изпълнен с омраза поглед, после отново се замъглиха. В разширените ѝ зеници госпожа Арджинтар видя образа си двоен, мъничък и далечен. Тя наистина скоро щеше да се махне оттук и да отиде под друго небе с господин Лай. Прегърна приятелката си, която щеше да остане сама. Дария ѝ отговори с неочакван жест, като ѝ сграби ръката и я целуна. Докато двете си разменяха милувки, Дария се питаше дали Аглае знае нещо за нейното посещение в дома на Кантакузин. Ако не знае, има време да разчовърка душата на господин Лай, когато са сами, и да научи. Стисна ѝ ръка и ѝ прошепна с огорчение, но с усмивка, която изразяваше най-чиста искреност:

— Кой знае! Може вече да не се видим!

— Говориш глупости, Дария.

Госпожица Дария изтананика с фалшив глас:

L' ultimo instante e questo^[1]...

— Веднъж те чух, като пееше такива жални думи. Може да се сбъднат. Остава ми само госпожа Барбони. В Ева не съм сигурна, защото и тя вероятно тази есен ще се омъжи и ще замине на истинско сватбено пътешествие. Ще пътувам и аз, но в друга област.

— Виждаш ли, че имах право да се противопоставям?

— О, не. Аз се реших. Ще се хвърля с главата надолу, без да поглеждам назад към господин Василе Мазу и към кокона Амалия.

Аглае потрепери:

— С какъв глас казваш това!

— С гласа на моя брат, който може би е вече умрял.

— Мила моя, ела на себе си. Ще се видим и утре, и вдругиден. Тук имаш още една добра приятелка. Ще дойдат да те видят старите от Адънката. Щом веднъж си решила, приеми живота такъв, какъвто е.

— Приемам го.

Тези думи, по-скоро прецедени през зъби, отколкото изречени, Дария смяташе, че са последните, отправени към една добра приятелка. Беше решила на другия ден да отскочи до Адънката. Ще тръгне скришом преди обяд. След три дни щастливите хора ще са

заминали; тогава ще може да се завърне и да заеме мястото си до своя годеник сред учудения шепот на града.

Въпреки изумлението и несъгласието на госпожа Фроса на другия ден сутринта Дария остана непреклонна в решението си да види непременно старците от Адънката. Беше взела това решение внезапно и трябваше на всяка цена да го изпълни. Госпожа Барбони я прегърна и помилва, като да беше болна, и заповяда на кочияша да впрегне конете в кабриолета.

— Бих дошла и аз с теб, Дария — рече тя, — но не искам да оставям всичко на произвола. Цял следобед ще бъда принудена да давам обяснения на майора, който все пак ще бъде неутешим.

— Няма да съжалявам, ако го видя и по-малко весел — каза госпожица Мазу.

— Тогава ще му дам да разбере каквото трябва — увери я госпожа Фроса, като я увиваше в одеялата и я гледаше като чуден екземпляр на човешкия род.

Адънката се намираше отвъд яза при Коцила, от другата страна на хълма, в Царна Маре. Беше само на половин станция път и файтонът я откара бързо в равномерен тръс на конете сред чистия прохладен есенен въздух. Потънала в своите объркани и мъчителни разсъждения, госпожица Дария не обърна никакво внимание на разговора, който се водеше между стария кочияш Йордаке и не по-малко старите бели кончета на доктора. От едната страна се чуваха укори и съвети, спомени и впечатления от различни неясни времена, а от другата само пръхтене с наострени уши. Имаше и прозрачни намеци за щедростта на доктора по време на почивките, защото кръчмите, както и чешмите са благодат за пътищата; но до съзнанието на госпожица Мазу не достигаше нищо от тези външни проблеми. Само от време на време мигновени проблясъци в очите я свързваха с околния пейзаж. Когато минаваха по дигата, видя черната лъскава повърхност на вира на Коцила, който се провираше между тръстиката и тайнствените плаващи островчета. Преваляха вече билото на хълма, когато някаква смътна мисъл като тревожно убождане я накара още веднъж да обърне поглед назад към яза. Тогава ято скорци прелетя между нея и яза и се спусна надолу.

От хълма още отдалеч видя селището на двайсетината разеши от Адънката. Погледът ѝ беше привлечен от блясъка на църковния

покрив. Близо до божия дом, сред просторна овощна градина, в двор с порти като на крепост, се намираше покритата с шинди къщичка на стария Матей. В момента, когато гледаше натам, Дария не изпита никакво умиление. Нейното детство не бе свързано нито с това място, нито с клетата бабичка Ангелина. Баба Ангелина бе изглеждала твърде необикновено и до известна степен смешно на погребението на майката на Дария. Тя беше нейна дъщеря, отровена от чуждите места и хора, покосена от охтиката на чуждо място. Облечена в своите груби вълнени дрехи, баба Ангелина я оплакваше като на село с припяване и вървеше с наведена глава подир ковчега. Старецът вървеше горд и намръщен, с четинесто лице, сякаш беше налапал таралеж.

Дария се усмихна.

Все лак те са нейни дядо и баба, толкова пъти бяха закриляли Емил, когато изчезнеше от града след жестоките побоища на Мазу. Струваше ѝ се, че изпитва известно възхищение най-вече към старика, който от толкова години водеше дела подир дела и ожесточено преследваше Мазу. Нямаше нужда от никакъв адвокат; знаеше законите на пръсти; призоваваше свидетели, предизвикваше разследвания и анкети, смееше се търпеливо и пресипнало под мустак и гледаше накриво противника си.

Един говедар с чорлава коса отвори портите; дядо Йордаке даде последните си наставления на конете с точно определени думи, а старата баба Ангелина се показва на чардака и загледа учудено госпожичката, която ѝ се усмихваше от файтона.

— Не можеш ли да ме познаеш, бабке!

— Как да не мога, чедо!

Въпреки това бабата не я позна. Очите ѝ бегло обгърнаха образа на гражданката с невиджани за нея накити, с шапка и воал. За една година Дария бе израснала изведнъж и сега пред старицата от файтона слизаше една истинска „особа“, пред която тя не можеше да овладее стеснението си.

— Заповядайте — поклони се тя, като я гледаше крадешком с малките си очи, за да се увери напълно. — Ти ли си ми била, чедо? Можех и да не те позная, толкова си пораснала и си се разхубавила.

Ръката на старицата, която Дария целуна, беше груба и попукана, но умееше нежно да гали кадифеното напудрено лице на внучката. И гласът ѝ беше кротък, но нямаше какво да пита, защото единствената и

връзка с градския свят се бе скъсала и между нея и внучката ѝ зееше неизвестното. Затова призова спомена за мъртвата и заплака. Триеше сълзите си с края на ръченика си, въздишаше и водеше Дария към стаята за гости. Гледаше я с любопитство как съблича пелерината си, как сменя воала и шапката си. Изведнъж ѝ се стори друга и ѝ се усмихна другояче.

— Сега ще дойде и дядо ти — каза тя радостно, наострила ухо към трополенето отвън. — Глигоре отиде да го повика.

Дядо ѝ беше дребничък човек с шаячни дрехи и с чизми. След като застана наперено на прага, той се приближи важно до внучката си, подаде ѝ ръка и я убоде с брадата си по челото.

— Нашата Дария — каза му бабата. — Позна ли я?

— Разбира се, че я познах. Аз не се крия в бърлогата си като теб, нито пък охкам от заран до вечер. Всяка седмица съм в града. Меря си силите с чифутите и с господата и война вода със зетя си. Седя и се чудя как те остави той да дойдеш при нас. Друг път не искаше и да чуе. Такъв зъл човек не съм виждал, откак съм на тоя свят. Да му дам, та да му дам къщата! Само за това изпраща момичето да го види баба му. Сега какво му скимна? Да не се е разболял от доброта? Или вече не му трябва да води дела?

— Ще се омъжвам, дядо, и затова веднага дойдох да ви кажа.

— Аха! Ще се жениш. Това може. Имаш хубава зестра от покойната ти майка.

Баба и сметна за нужно пак да поплаче.

— Ангелина, изтрий си очите — обърна се към нея старецът — и по-добре попитай кой е младоженецът. Първо на първо се полага да го видя аз, да се разбере с него. Делото аз само на него мога да прехвърля, след като му кажа кое как трябва да направи.

— Какъв момък те иска, бабино чедо? — заинтересува се старицата.

Дария се усмихна.

— Бабо, момъкът, за когото питаш, е позастарял ерген.

— То не е лошо, мило бабино чедо. Има ли добра служба?

— Бил е майор във войската. Има чифлик в Царна Маре.

— Тогавя зная кой е — намеси се е уважение дядото. — Иримия Ортак. Харен човек и имотен. Чудех се аз и се маех защо един път ме спря на пазара и взе да ме задява с разни въпроси, които не разбирах.

Мислех си, че иска да купи нещо. Ето какво искал да купи той. Хаирлия да е; добра стока взема.

Старците се спогледаха радостни.

— Ако на момата ѝ харесва, добре е — поклати глава бабата.

— Харесва ми — отвърна Дария. — Ако останех още половин година в бащината си къща, трябваше да си правиш труда да идваш в града да оплакваш и мен.

Старицата трепна и се огледа разтревожено, после впери поглед в иконите.

— Видиш ли, дядо — въздъхна тя, — сънят ми се сбъдна. Сънувах те, чедо, че стоиш във файтон с баща си. Това значи яд и кавга. Да не би той да не скланя?

— Скланя. Много добре се е разбрал с майор Ортак. Той дори е по-весел и от мен; аз се радвам само защото ще се отърва от мъките.

— Болна ли си била, чедо?

— Да, бабо.

— Знаем аз болестта на момичето — измърмори старецът. — С тоя хаирсъзин имам много сметки. За смъртта на щерка си не мога да му искам сметка, защото такава е била и божията воля; но ще заведа още едно дело да ми върне внука. Да ми каже къде е и какво е сторил с него. Да даде сметка пред съда. А сега веднага да ми представи сметките по наследството, до последната пара. На трети ноември пак ще ходим в съда за къщата.

— Дядо — намеси се Дария, — няма защо да те лъжа. Ще се радвам да спечелиш делото заради мен, но си мисля, че моят годеник, който е доста заможен човек, не държи непременно да получи цялата ми зестра.

— Така ли мислиш? Някой ли ти каза?

— Разбрах. В тая работа е замесен оня човек, когото ти познаваш. Мисля, че са подписали полици или други някакви документи.

— Е, и какво като са подписали? Моите дела са си в сила. Аз не отстъпвам нищо. Ще открия хитрините му. Ще се разправя той с Матей Думбрава.

— Но майорът е човек, който държи на думата си.

— Ами! Ти си още дете. Аз ще говоря с него. Познавам аз шмекеериите на гражданите. Цял живот се съдя. Ще взема неговите

документи, ще доведе свидетели, ще събера и доказателства и ще се съдя с Мазу, докато го разсипя. Ще го накарам да се сгърчи още повече. Кажи ми кога е сватбата, да се приготвя да дойда и аз с бабата.

Дария още не знаеше точно датата на церемонията, но го увери, че ще бъде съвсем скоро. Може би нямало да е лошо да стане тук, на село, с по-малко хора, без много шум.

— Не, нека бъде там — реши старецът. — В града веселбите са други.

— За мен веселбата е една и съща — отговори госпожица Мазу. Баба и въздъхна.

— Този ден е наистина най-хубавият в живота. Сетне идат грижите и ядовете. Мъжът си е мъж; кога се поотдалечи от къщи, кога те удари; но после се връща при своето.

— Не може да бъде, бабо — засмя се Дария, — аз ще му избода очите с игла.

— Леле, чедо, как можеш да кажеш такова нещо! В очите и гласа приличаш на дядо си. От клетата си майка имаш само бенката в лявото ъгълче на устата.

Девойката погледна дядото признателно. После впери поглед в иконите. Там, на светлината на кандилото, под венче от цветя висеше на стената една стара фотография на майка й. Беше млада и тъничка, в булчинска премяна, с покорни свенливи очи. Гледаше оттам, отвъд смъртта. Дария усещаше погледа й. Така я гледаше и Емил в часовете на страдания. Такъв беше погледът му от нейния сън.

Усмихна се неопределено на старите. Нямаше какво повече да им каже. Баба Ангелина започна да си спомня и да разказва за своята отколешна сватба, за някогашните сватбарски обичаи.

— Сега — въздъхна тя — както булките, така и сватбите са други.

— И младоженците са други, бабо.

— Да. По-възрастни са, по-хубави и по-богати. Чифликчията от Царна Маре се е отбивал на няколко пъти у нас, като ходи на лов. Весел човек. Здравата яде и умее да се весели. Обича сърмите.

— Ще се разбере с него... — увери я старецът и й намигна.

— Ще те науча как да правиш сърми — добави баба й, — и днес имаме за обед.

Като се раздели със старите, госпожица Мазу стоя известно време под иконите сама със своите мисли; от време на време поглеждаше образа на някогашната невеста. Стори ѝ се, че някой я призовава отдалеч. Затвори очи; имаше поне тая утеха да си поплаче без сълзи и насаме; после освежи бузите си с пудра, излезе на чардака и оттам в градината сред лазурния покой на деня.

След като се нахраниха, старите я оставиха да си почине. Дядо ѝ имаше работа в гората. Баба ѝ Ангелина трябваше да нагласи стана. Дария потърси някоя книга на полицата, но намери само няколко томчета с живота на светиите и един гръмовник. По свечеряване излезе вятър и запряска дъжд. Щом се стъмни, и старите потърсиха постелите си. Постояха малко с внучката си да ѝ бъдат дружина, но непрестанно се прозяваха с натежали клепащи.

Известно време стоя сама с печалния образ на булката под мъждукащата светлина на кандилото; после нареди на масата старото тесте карти на баба си. Лай Кантакузин беше поп пика. Намери го далеч от себе си, редом с дама спатия, пред него имаше дълъг път. Значи, този мъж, от когото тя се бе възхищавала и в когото бе вярвала, я изоставяше без никакво колебание. Не изпитваше нищо към нея; отношението му, което тя внимателно бе наблюдавала, беше само игра на суетността му. В него имаше нещо нерешително и мимолетно; може би това се дължеше на властта на Аглае Арджинтар? В своите неясни мисли тя си го бе представяла другояче; трябваше да притежава характера на кавалерите от романите, които ѝ даваше да чете. Тя се бе показала пред него така, че той да може да надникне чак в дълбините на душата ѝ. Но той бе затворил очи и бе обърнал глава.

Въпреки всичко тя бе имала предвидливостта да прецени и претегли отношенията между него и Аглае. Между тях всичко беше вече само навик. Към това се прибавяше ежеминутната стратегия на госпожа Арджинтар, която се стараеше да си запази едно благо, което ѝ беше изгодно при известни обстоятелства. От неговото отношение и недомлъвки госпожица Мазу с право си бе направила някои изводи, благоприятни за нейната игра. Излязла бе на сцената решително, но се бе оттеглила победена, с прикрита ярост, която непрестанно се изостряше.

Избяга и от преструвките на Аглае, и от присъствието на този строен, безволев кавалер. Искаше ѝ се да го види на колене пред себе

си да я моли за прошка, а тя да го погледне с тежък поглед. И тя, и той заминават надалеч със своята сантиментална лъжа. Ироничната усмивка на госпожица Мазу ги проследи в неясната далечина. С трескави ръце грабна от масата попка и го захвърли в един ъгъл на стаята. Движението на картата наподобява косия полет на скореца и падна наблизко. Госпожица Мазу се надигна от мястото си и енергично я стъпка с обувка. Дама спатия, също така захвърлена, описа парабола и падна зад печката. В това госпожица Дария видя нов знак и се поуспокои. Събра картите, нареди ги отново в колода, сложи Кантакузин в единия край, а Аглае в другия и със спокойни предназначени движения, като при заклинание, ги бутна там, отдето ги беше взела.

През двата скучни дни, прекарани в Адънката, чака вести от града. Може би Кантакузин няма да замине. Може би госпожа Арджинтар ще замине само с генерала. Има намерения, които се отлагат; други се осуетяват от непредвидени обстоятелства. Хората от града я очакваха и не й пращаха никакви вести. Получи само един букет от късни рози. Донесе ѝ ги дядо Йордаке, изпратен с кабриолета да я вземе.

От кого беше букетът? Кой е заминал? Кой е пристигнал?

Старецът не знаеше нищо. Никой не бил заминал, никой не бил пристигнал; букета му дала госпожата на господин доктора.

— Какво прави госпожата на господин доктора?

— Какво да прави? Добре е.

— А госпожата на господин генерала?

— Госпожата на господин генерала ли? Добре е. Думат, че е заминала с господин генерала.

— А принцът?

— Ами че думат, че принцът заминал по-напред. Той заминал, да речем, тая заран на една страна, а господин генералът и госпожата заминали вечерта на друга страна.

— Много добре са направили, дядо. Сега кажи ми какво прави господин майорът?

— Какво прави ли? Добре е. Пие кафе и нашата госпожа му пее жални песни.

— Много добре. Кажи на господин майора, че му благодаря за букета.

— Ама чакай, госпойце, трендафилите са от друго място.

— Откъде? От госпожата на господин генерала ли?

— Не, госпойце. От госпожата на господин генерала нося писмо.

Госпожица Мазу се развесели от писмото. Потърси букета. Намери го и го разгледа внимателно с усмивка. Сетне прочете бележката. Аглае Арджинтар съжеляваше, че заминава, без да прегърне седем пъти очарователната си приятелка. Молеше я да ѝ пише непременно и да ѝ съобщава всички възможни новини на адрес: „Хотел «Континентал», Виена“. Предаваше ѝ горещи поздравии от генерала, който я молел да не забрави обещания валс.

Дария Мазу влезе в стаята, потърси каквото ѝ трябваше и седна на масата да напише веднага отговор на любимата си приятелка. Усети изящното ухание на една жълта роза, която бе съзряла да цъфти между двата големи прозореца на господин Лай, и се обърна с най-нежни думи към госпожа Арджинтар.

„Мила моя Аглае, по-решена съм от всеки път не само да танцувам с генерала на бала на Червения кръст, но и веднага да се омъжа. Още днес ще се срещна с годеника си, който се е завърнал тъжен на мястото, където е бил весел, и ще му заявя, че съм съгласна да го последвам пред закона и пред хората и че съм напълно на негово разположение.“

Струваше ѝ се, че би трябвало да бъде весела. Според сметките ѝ за три седмици всичко можеше да е готово. Пригответи се бързо за тръгване. Баба ѝ я завари да стои с втренчени в размисъл очи, сиреч в такова състояние, което тя наричаше „нечисти работи“. Позволи на старците да я целунат, взе със себе си само една роза, която все още беше свежа, и помоли дядо Йордаке да я върне в града и да я стовари при годеника ѝ. Тази молба направи, разбира се, наум, като гледаше враждебно пътя пред себе си, тоест неизвестното.

[1] Това е последният момент (итал.). ↑

IX

„Към такова градче времето е безразлично — казваше си господин Лай, полюляван от кабриолетчето, което го носеше към мястото на ловджийската среща. — Река Кошила всеки сезон променя вида и багрите си, а градчето от високото отразява в нея все едни и същи кътчета. Хората, които живеят в него, изглеждат хора със страсти, но в действителност това е само една тяхна илюзия.“ Естествено в тези разсъждения мислителят държеше сметка и за едно благородно изключение, което виждаше в лицето на собствената си особа.

Видя отново Виена, после връх Цел в Тиролските планини; възкреси спомените си, пробуди в себе си съжаления.

Всичко, разбира се, беше друго. Беше друго, защото не получаваше вече от хората същата тайнствена сила на очарование. Неговата спътница се отнасяше с леко скептична усмивка към всичко; той носеше в себе си едно тайно съжаление. Когато след шест седмици се завърна, надяваше се да намери тук поне зрънце ново, непредвидено, което да промени хода на нещата. Но нищо. Хората продължаваха да приемат съдбата си с приведено чело; очите имаха все същата студенина на блато, в което гният есенните рози.

И все пак може би се лъже, въздишаше в себе си господин Лай. Може би не е имал още възможност да проникне отвъд външния облик на нещата.

Усети на бузата си студена капка. Отърси се от мисълта си, отпъди я като комар, който пак щеше да се върне. Макар небето да бе покрито с пепелявосиви облаци, неговият опит на стар ловец му показваше, че няма защо да се бои от дъжд. Лек вятър откъм север духаше ниско над земята; горе облаци се плъзгаха в обратна посока. До обед ще има време да претърси с другарите си най-добрите места в Царна Маре.

Шибна го и втора капка, и трета.

— Ще вали, ваша милост — забеляза Костаке, като гледаше косо нагоре, полупритворил едното си око.

Кантакузин подкара по-бързо коня.

Щеше да му бъде много неприятно, ако не свареше да претърси няколко угара и прелога. Беше уверен и искаше да провери убежденията си, че неговият съюз с пушката му е валиден при всички ловни експедиции. Усещаше мишците си гъвкави, а погледа изострен.

— Няма да вали — решително рече той на момчето.

Всъщност думите му бяха отправени към облаците.

Тези, които бяха отронили капчиците, се носеха по течението на Кошила на север; другите, които идваха, задържаха влагата си във все по-бързия вятър във висините. Кантакузин закара кабриолета до хълма и заповяда на слугата си да го чака там до обед. Ако не завали до обед, да поеме надясно по селския път и да отиде в имението на господин майор Ортак.

— Разбра ли?

— Разбрах, ваша милост.

Ако вали, може да се върне на пътя, че е по-близо до града.

— Разбра ли, Костаке?

— Разбрано — отговори Костаке, който не бе разбрал нищо.

Господин Лай приготвяше пушката си, докато Султан се въртеше около му и скимтеше нервно; пъхна в цевите два патрона и тръпна бавно покрай една нива към билото. Кучето старателно душеше из синорите и трънаците. Широкото поле беше пусто. Чуваше се само свистенето на вятъра в бодилите. От билото погледна назад и видя Костаке, който бе тръгнал с кабриолета по селския път към чифлика на Ортак в Царна Маре. Викна му силно, като махаше с ръка и с пушката.

— Стой там, чакай там!

— Да, да — отговори момчето и шибна коня.

Извика още веднъж. От долината на отвъдната страна на склона му отговориха другарите.

— Ето как хората разбират работите — изведнъж се развесели господин Лай.

Поздрави ловджиите, които стояха всеки на определения му синор и го гледаха.

Направиха му знак да се спусне в долината.

„Така да бъде — въздъхна господин Лай, — аз имах други намерения; но да оставим нещата да следват своя ход, може би така е по-добре.“

И той застана пред един прелог вляво от Ортак. Надясно от Ортак беше капитанът.

— Господин майор — рече Агапие, — дръж се здраво, тука е пълно със зайци.

Кантакузин се развесели. Ортак погледна отегчено към облаците.

— Няма да вали! — побърза да го увери принцът.

Ортак поклати недоверчиво глава. Той мислеше съвсем друго. Не казваше, но по лицето му се виждаше, че очаква от небето най-голяма пакост.

Господин Лай погледна изпод вежди кучетата на другарите си и заповяда на Султан на английски да не се отдалечава и да бъде разумен. Султан не се отдалечи и беше разумен; но другите две кучета, изглежда, държаха на мнението си, че хората с пушките са техни помощници, и то до известна степен излишни.

— Какво да правя с тая гадина, — изведнъж извика Ортак с променен, изтънял глас. — Ела тук, хайванино, че иначе ще стрелям по теб!

Хайванинът имаше памет. Върна се страхливо, с подвита опашка, към камшика на ловеца.

— Запази спокойствие, приятелю — посъветва го господин Лай.

Като стигнаха края на прелога, майорът погледна с презрение назад към гората от изсъхнали бурени.

— Къде е пълно със зайци? — запита той Агапие.

— Ако заекът не е в прелога, ще го намерим в угарите — помъчи се да го придобри капитанът.

Пред тях се простираше нива с едва покълнало жито.

Тръгнаха отново, този път срещу вятъра. Надлъж и нашир всичко изглеждаше безжизнено в есенната пустош. Но зайците бяха там. Бяха се сгушили в дупките си. Първия го откри Султан. Заекът отскочи на двадесет крачки, в обсега на майор Ортак. Получи от него сачмите на два изстрела, разтърси единия си хълбок и се спусна да бяга наляво. Лай му тегли наум научената ругатня и се прицели. Заекът падна.

„Нищо по-просто — разсъждаваше в себе си Кантакузин със задоволство. — И все пак зарад това страдах цял живот.“

Сложи жертвата си в чантата, зареди пак пушката и потегли отново в една линия с другарите си.

Ортак изтърва и втория заек, който бе ударен от Агапие от голямо разстояние.

Когато стигнаха на другия край на нивата, принцът и капитанът носеха двоен товар. Ортак имаше жалък вид. Повика с дебел и груб глас кучето си, за да го съди; отправи му най-ужасни ругатни и го ритна с чизмата си, та го търколи сред треволяка. На петдесет крачки разстояние на открито се показа плахо един стар заек със свити назад уши и премина хълма, без много да бърза. От ниско надвисналите облаци заваля ситен дъжд.

Събраха се глава до глава, за да си свият цигари.

— Младоженците ще сторят по-добре да си стоят в къщи — забеляза меко и кротко капитан Агапие.

— Хайде, хайде! — ококори му се Ортак. — Ядосвай ме и ти.

Какво можеха да правят? Предвижданията на принца не се сбъднаха. Готвеше се да завали истински есенен дъжд. Ято врани закържи високо между облациите.

— Възможно е до довечера да ни застигне и някоя снежна виелица — забеляза със задоволство Ортак, като че ли от този момент всяка неприятност беше предопределена да му достави нова радост.

— Не ни остава нищо друго, освен да се примирим — съгласи се принцът.

От житната нива до хамбарите и къщата в чифлика имаше само два километра, сиреч най-много половин час път по лошата местност, която ставаше хлъзгава по време на дъжд. Когато влязоха в обширния двор, пълен с купи слама и останки от земеделски сечива, вече валеше силно. Кабриолетът беше подслонен под един навес. Конят изцвили, щом позна стопанина си.

— Ваша милост имаше право... — измърмори момчето изпод навеса.

— Право имат само случайностите и небето — съгласи се господин Лай; но в себе си даде право на инстинкта на животното и на глупостта на слугата си.

Селската къща имаше просторен чардак. Столовата, в която влязоха, представляваше една голяма одая с широка маса и дървени столове. Печката приличаше на някакъв зачатък на локомотив от

тухли, направен от изобретател на друг век. Щом Ортак плесна с ръце и викна наляво и надясно, показаха се две млади циганки, боси и гологлави — едната с жар, другата с наръч дърва, и с весел смях накладоха огън.

Господата оставиха ловните си принадлежности и разпасаха ремъци и колани. Циганките се върнаха с покривка за масата и прибори. Ортак им кресна басово, те изчезнаха и след миг се върнаха — едната с поднос със закуски, а другата със запечатана гарафа и чаши. Продължаваха да се усмихват.

— Кажи на мадамата, че бързае! — кресна Ортак.

— Кокона Иляна е готова... — напевно отговориха младите циганки.

— Харесва ми тукашният ред — усмихна се принцът, след като циганките отново излязоха. — Но най-вече ми е приятно да констатирам по какъв начин се отговаря на вашите крясъци, което доказва, че напразно се мъчите да изглеждате страшен.

— Въпреки доброто си сърце — намеси се Агапие — нашият майор знае и да удря.

— Инак — усмихна се по-спокоен Ортак — ракията нямаше да е толкова добра, а сланината щеше да е нещо съвсем различно от това, което е.

— Ракията е превъзходна, сланината чудесна... — заяви Лай.

— Всичко е хубаво — въздъхна Ортак. — Но на мен ми трябва още нещо. Липсва ми малко сол или ако щете, малко сладост.

Другарите му го оставиха да въздиша. Те не желяеха той да навлиза в обяснения, за да не помрачават най-приятния час на ловджийството. През този час се поема най-вкусното ядене и се пият първите три неповторими чаши вино. Веднага щом се нахраниха, по време на кафето, когато се настаниха пред пламъците на печката, Ортак отново изпадна в предишното си недоволство.

— Не помня откога не ми се е случвало такова нещо — призна той. — Да изтърва четири заека един след друг.

— Случва се... — философски го утеши господин Лай, като добър познавач на въпроса.

— Това са бели кахъри — със смях каза капитан Агапие. — Виж, когато става дума за по-голям и по-опасен дивеч!

Ортак простена сподавено, измърмори някаква едносрична дума в знак на протест, после реши да се освободи от яда, който го задушаваше.

— Наистина — призна той, като напълни чашата си с ром — мъдра и вярна приказка е, че каквото човек сам си направи, и дяволът не може му го направи.

Кантакузин се усмихна изискано към двамата си приятели.

— Моля ви, господа, благоволете да ми съобщите дали става въпрос за някаква загадка, която ми предлагате да разгадая, и дали разгадаването ще бъде съпроводено с някаква награда.

— Принце — започна Ортак, — смятам, че не е необходимо много проникателност, за да разберете какво става с мен. Смятах да си подсладя живота, а всеки ден усещам в себе си вкуса на отровата.

— Но какво има? Не сте ли щастлив в брака си?

— Как мога да бъда? — избухна майорът и махна с ръка. После загледа упорито в печката, където играеха огнените езици на ада от неговата душа.

Капитан Агапие се намеси:

— Въпреки това поп Захарие си изпълни дълга. Хубаво чете и пяслужбата си. Произнесе както трябва очакваните от всички слова: „А жената да се бои от мъжа“. Произнесе ги по-заплашително и се ококори над очилата си, за да види как се побутват с лакти и се кикотят коконите и госпожиците. Църквата беше пълна най-вече с представителки на слабия пол. Когато чу, че трябва да се бои от мъжа си, усмихна се и булката, доказателство, че е разбрала и си е взела бележка.

— Като че ли тук става дума за страх?... — измънка Ортак.

— Не зная какво искате от нея, господин майор. Аз видях къщата в града, където сте се настанили, добре подредена и украсена с цветя. Невестата ви е млада; видях я да се усмихва. Печеното не беше прегоряло. Кафето беше хубаво.

— Разбира се, защото не съм си сменил готвачката. Усмивката е приятна за вас, но аз нямам нужда от пресилени усмивки.

Ортак навъси рунтавите си вежди.

— Слушайте, приятелю — намеси се кротко принцът, — аз познавам тази изискана особа, която сега е госпожа Ортак. Разбрах, че изпитва към вас почит и до известна степен признателност. Мисля, че

това, което още искате от нея, не може да се получи с насилствени методи. Нейната природа се противопоставя на такова нещо.

— Тежко ми! — избухна Ортак и затърка слепоочието си. — Но аз не ѝ искам нищо и не употребявам никакви насилствени методи. Напротив, смятам, че съм по-кротък от всички агнета на моите овце. Готов съм всичко да направя, за да ѝ угодя. Гледам я в очите и се мъча да отгатна всеки неин знак и желание.

— Тогава трябва да е доволна.

— Зная, но аз виждам, че не е доволна. Не мога да я упрека, че ме отблъсква. Но не ми беше трудно да забележа, че ми дава моето право на съпруг с безразличие, като че ли съм от дърво. Първите дни може би се лъжех или пък се е лъгала тя; но сега вече нямам никакви съмнения. Аз, принце, съм справедлив и честен човек и не мога да се преструвам. Когато страдам, пъшкам, затова се изповядвам пред приятелите си. Казах и на нея деликатно.

— Наистина деликатно — измърмори Агапие, — като счупи две кристални чаши.

— Е, да. И все пак бях деликатен.

Господин Лай се усмихна отново, развеселен. Положително майор Ортак беше изпил чаша вино в повече, отколкото трябваше, затова навлиза в подробности от семейния си живот, които засягат само него и жена му. Бележката за деликатността му беше направена със зачервено лице; засегнатото му честолюбие изглеждаше преувеличено може би и за да оправдае четирите несполучливи изстрела. Ловджийското умение беше най-голямото му достойнство, с което той се гордееше.

— Да се надяваме, майоре — каза той, — че другият път ще имате само точни изстрели.

— Не, принце, не е това — недоволен се обърна Ортак.

— Това е! — силно извика Катарама.

— Добре, добре — унило се съгласи майорът. — Нека бъде така, както вие искате.

Отказал се засега от тълкувания и обяснения, майорът се мъчеше да свие цигара от тютюна на принца. Вършеше това с най-голямо внимание и привидно спокойствие; но ръцете му трепереха. След като запали цигарата, издуха силно дима през носа си, после стана и се разходи два пъти пред приятелите си. Спря до масата, наля си вино, пи

сам, сетне напълни трите чаши и предложи и на гостите си. Заяви, без да ги гледа:

— И все пак може би...

Принцът не отговори. Катарама му намигна.

— Все пак може би — продължи сам Иримия Ортак.

Без повод сметна за редно и необходимо да хапне още две парченца печено месо. Може би искаше да си подложи за следващите чаши вино по стар ловджийски обичай. Въпреки това извика към стаите в дъното да донесат веднага още три кафета. Иляна, старата невидима богиня, изпрати за миг това, което се искаше, по двете обикновени, боси, но с красиви зъби божества.

Навън времето все повече се мръщеше и светлината сякаш все повече намаляваше. Дъждът отново бе станал ситен и пристъпите на вятъра го разпръскаха. Мърморейки странните си думи като някаква точна формулировка, майор Иримие отиде в стаите на прислугата, където от три часа надзирателят чакаше да получи заповеди от господаря си. Другите двама ловджии стояха мълчаливо и гледаха през прозореца към пустия връх на един хълм. След половин час, когато си тръгнаха, принцът изглеждаше по-угрижен от Ортак. Трябваше да се върне, за да даде бакшиш на момичетата и икономката. С два пръста хвана едната циганка за гушката, вероятно за да ѝ достави удоволствие. После разбра, че и другата очаква същото, но не можеше да се върне още веднъж. Сви се в покрития фойтон на майора. Костаке трябваше да върви след тях със Султан.

Когато стигнаха в града, вече мръкваше. Прозорците на къщите светеха, по улиците нямаше жива душа.

Ортак влезе през задния вход откъм двора. Все още беше посърнал, но студеният влажен въздух му подействува ободрително, погледът му се разведри. Неспокойствието от следобедна премина. Слугата, стар негов ординарец, му взе пушката и чантата. Без да пророни дума, Ортак отвори припряно вратата към стаята на съпругата си. Видя я да стои сама, загъната с шал и сгушена на дивана. Четеше на светлината на лампата. Затвори леко, преди тя да е вдигнала глава.

Чу гласа ѝ.

— Кой е?

— Аз съм — отговори той. — Идвам веднага.

— Добре — отговори госпожа Ортак.

Той почака още някоя дума или движение. Оттегли се с набърчено чело. След пет минути обаче гласът му достигна до съзнанието на Дария. Тя отметна шала, остави книгата на масичката, стана и се протегна да разкърши тънкото си тяло; погледна се в огледалото, излезе в антрето и се приближи до стаята на Ортак. Чу движения и шуртене на вода. Подраска на вратата.

— Аз съм — рече тя приятелски. — Имаш ли нужда от нещо?

— Нямам нужда от нищо, ей сега ще бъда готов — отвърна гласът отвътре с нов оттенък.

Госпожа Ортак се върна на мястото си и пак взе книгата. Но веднага я остави и застана на прозореца. Щорите бяха спуснати. Виждаше образа си в стъклото. Не беше весел образ.

Този образ с големи очи и неопределен поглед си остана същият, въпреки че устните се помъчиха да скицират усмивка, когато Иримие Ортак прекрачи прага с надеждата да намери нещо друго, не това, което се страхуваше, че ще завари.

— Целия следобед ли стоя в къщи?

— Разбира се. Валеше дъжд. Чаках те.

— Тогава е идвала госпожа Барбони, нали?

— Да.

Госпожа Ортак вдигна вежди, очаквайки обяснение на въпроса.

— Ако не беше дошла тя, щеше да отидеш ти у тях — каза Ортак, като я гледаше внимателно.

— Така е наистина. Няма ли да ми целунеш ръка?

Ортак бе щастлив за миг да й целуне ръка. Все пак продължаваше да се пита какъв смисъл имат тия многобройни посещения.

— Донесе ли ти някаква вест?

— Не. Вест имам от друго място.

— Откъде?

— От баща ми. Отби се за момент да каже, че е дошъл падежът на едни полици, за които предполага, че аз не знам. Следователно нямаше какво да му отговоря и си замълчах. Оставих го да си върви. Обръща ли ти внимание, Иримие, да не предприемаш нищо, преди да се допиташ до дядо ми в Адънката. Баща ми не си е изпълнил задълженията и има да дава сметка за това.

Ортак се възхищаваше от сериозността на двадесетгодишната си женичка. Произнасяше името му с глас, от който зависеше щастието на неговия живот.

— Добре, ще правя, каквото кажеш — съгласи се той, — но господин Мазу се е разкрещял.

Дария направи движение на безразличие. Майорът се учуди:

— Хм!

— Защо се чудиш?

— Мислиш, че няма за какво да се чудя ли? Той ти е баща.

— Би трябвало да се чудиш, когато те накара да подпишеш полиците.

— Какво знаеш ти? Ние имахме други сделки.

— Да, сделката, за която аз знам. И все пак против теб нямам нищо.

— Но аз виждам, че имаш.

— Нямам.

— Бих желал да има нещо, за да не се чувствавам толкова нещастен.

Дария обърна глава и погледна в прозореца. Видя там, че Ортак протяга ръка към нея. Тя се отдръпна, но той я стигна и прегърна през раменете. Привлече я към себе си. Тя стоеше спокойна, като че ли беше сама. Продължаваше да гледа втречено черното огледало на прозореца.

— Толкова ли съм виновен? — унило запита Ортак.

— Нямаш никаква вина, Ирмие. Аз съм ти признателна за всичко, което направи.

— Аз обаче искам друго, не признателност.

Тя наведе чело, съгласна, че е негово право да иска, но знаейки същевременно от краткия си опит, че е достатъчна само една дума или движение, за да парализира агресивните му изблици. Отдръпна се спокойно, отиде до дивана и взе книгата. После я остави и тръгна към вратата.

— Отивам да наредя на Иляна да сложи вечерята.

— Постой още малко — настоя Ортак.

Тя въздъхна примирена:

— Добре, ще постоя.

Ортак изведнъж кипна от гняв.

— Каква вечеря? Нямам нужда от никаква вечеря. Омръзна ми тази вечеря! — кресна той.

Госпожа Ортак го погледна страхливо и се сгуши на мястото си.

— Все пак трябва да има нещо — добави Ортак заканително.

Тя се усмихна, далечна, изпълнена с недоумения. Майорът излезе и тръшна вратата. Гласът му се чу в другите стаи, като се караше на прислугата. Вратите се блъскаха една подир друга. Портата на улицата се затръшна последна. Майорът отиваше при приятеля си, за да търси при него утеха в чаша вино. Щеше да се завърне към полунощ и да влезе в стаята си с тихи стъпки, за да не я безпокои, а на другия ден отново щеше да стане добър и да прилага кротки методи.

Иляна, мъдрата слугиня, която умееше да тълкува случките, влезе с плъстените си пантофи и обиколи леглото на господарката си, като я дебнеше.

— Знам, че няма да ядеш, господарке. Донесох ти чашка мляко.

— Добре, Иляно. Можете вече да си лягате.

Госпожа Ортак отново взе книгата си. Иляна я погледа известно време, очаквайки само някакъв знак или дума, за да ѝ разкаже всички истории на този свят. Но като видя, че господарката ѝ я забрави, поклати глава и се оттегли. „Ама че госпожа, ама че господин!“ — приготвяше тя словото си към готвачката и слугата.

Самотността затегна своя обръч около Дария. Тя се почувствува откъсната от света и смъртно натъжена. Вятърът продължаваше да хвърля от време на време редки капки дъжд по прозорците. Духаше от запад, неравните му пристъпи събуждаха звънливо ехо и нечовешки гласове.

Унесена в книгата, госпожа Ортак го забравяше, после се сещаше и отново се вслушваше с широко отворени очи, вперени в празното пространство.

Беше късно, когато чу две леки почуквания на прозореца. Трепна. Стана пъргаво от мястото си и отиде до прозореца. Почукването се повтори. Поколеба се дали да си вземе шала. Но домашният халат я загръщаше добре чак до брадичката и китките. Беше много добра защитна дреха. Открехна тихичко вратата, отиде до портата и я отвори. Човекът, с когото се завърна, влезе подире ѝ в стаята съвсем безшумно. Вървеше с главата напред, сякаш се плъзгаше след нея.

Беше тънък, слаб младеж с бледо лице. Устните му бяха стиснати и устата му изглеждаше като черта. Над острия нос дясното око гледаше криво навътре. Беше синьо, без блясък, но по-живо от нормалното. Той свали измокрената от дъжда шапка и откри мократа си коса, полепнала по слепоочията и челото.

— Седни, Емиле — рече Дария. — Може би искаш да хапнеш нещо.

— Не съм гладен — отвърна момъкът с угаснал глас и уморени клепачи. — Ти не дойде у доктора.

— Днес е сряда, Емиле. Аз знам, че ти обикновено идваш в четвъртък. Тук беше госпожа Фроса и не ми каза нищо.

— Не ти е казала нищо, защото аз пристигнах след нейното излизане. Заварих само доктора и му разказах, че пак започват да ме мъчат страхове и лоши сънища. Докторът ми беше казал, ако почна да сънувам буболечки, веднага да дойда при него.

— Тогава добре направи, че дойде.

— Да. Даде ми лекарство. Държа ме при себе си два часа и през това време те очаквах. Сетне излязох и си помислих да отида в Адънката; ама валеше. Отидох само до воденицата, там долу. Както знаеш, старият воденичар ми е добър приятел.

— Да, Емиле.

Госпожа Ортак му говореше с напевен глас като на дете. Младежът разтегна уста в мълчалив смях и тогава на светлината на лампата проблесна русият мъх по бузите му.

— Когато се завърнах есенеска, отидох при него. Той ме познава отдавна, от времето, когато ми даваше лодката си да ходя на островчето. Той е хитър човек. Изпратих го да разбере дали си жива. От него разбрах, че ще се жениш и тогава стоях на скрито.

— Зная, Емиле, каза ми. Добре щеше да направиш, ако се беше показал още тогава.

Той разтърси глава и направи знак с десния си показалец, без да я поглежда. Имаше си свое мнение. А беше изпаднал и в пристъп на бърливост, след като дълги часове бе прекарал в болестно мълчание.

— Когато пристигнах, край яза се върнаха летните дни. Радвах се, както тогава, когато бягах от къщи, когато той ме биеше и аз се надигах като от смъртно легло и бягах при стария воденичар. Оттам

отивах в Адънката при дядо и баба, ама те не се радваха, като ме видеха. И сега старецът казва да отидем да се съдим.

— С кого?

— С него — прошепна Емил, като особено натърти на последната дума.

Госпожа Ортак въздъхна.

— Така че пристигнах по хубаво време — продължи болният. — Направих си въдици, взех лодката и отидох на островчето. Там си имам едно местенце, дето никой не го знае. Туря въдицата за щука в някой подмол сред тръсталака и не мине много време и щуката идва; тя минава през големите порти и идва право към червеноперката от куката. Там винаги хващам по някоя щука и воденичарят се радва. Продава я и си купува пиене.

— Кои порти, Емиле? За какви порти говориш?

— Говоря за това, дето е там. Ти не знаеш ли, че аз, като стоя и гледам в дълбокото на блатото, виждам какво има там? Там, на дъното, когато водата отгоре е спокойна, се виждат стълбовете на портите и стените. Между стълбовете на тези порти има празно място и е светло. Оттам можеш да влезеш и да отидеш на оня свят.

— Това е отражението на тръстиките, Емиле.

Той погледна накриво, със съжаление към пантофа на Дария и замахна пак с пръста си.

— Слушай какво ти казвам. Там отиват и гмурците, когато вече не се виждат отгоре. Така че ако се спусна на дъното до портите и мина отвъд, значи, съм отишъл на хубаво място.

— Ти мислил ли си за това?

— Мислих, когато ловях риба на островчето.

Дария въздъхна, оправи с пръсти косата му и го погали по челото.

— Трябва да ти кажа защо съм дошъл — започна отново момчето. — Когато се спущах към яза, на ъгъла до общината го срещнах.

— Кого?

— Него. Мислех, че няма да ме познае, ама той ме позна. Знаеш ли, Дария, как ме изгледа? Страшно, също както преди. Ама аз вече не се страхувам от него. Засмях се и завих по друга улица. Той тръгна

подире ми. Спрях се и му казах: „Недей вървя подире ми.“ Тогава ме остави. Тръгнах към воденицата; после се върнах да ти кажа.

— Той нищо ли не ти каза?

— Каза ми. Думаше, че съм проклетие за неговия живот. Като го чух да приказва така, се зарадвах. Бои се от мене, че го правя за срам. Сега го оставям на мира, както ти ми заповяда. Макар да се вардех да не ме види, сега знае, че съм тук.

— Няма нищо; ще стоиш една седмица в Адънката и няма да се показваш.

— Ами лекарствата?

— Ще ти ги изпратя там.

— Ама старият разправя да се съдим с него.

— Нека дядо почака, докато оздравееш.

— Щом казваш така, ще те послушам, ама само докато дойде време.

Изведнъж изтрещя врата, блъсната от човешка ръка или от вятъра. По-скоро от вятъра. Мъжът я бе оставил отворена, бе се приближил крадливо до стаята на съпругата си и бе подслушвал на вратата. Върнал се беше да потърси нещо. Когато се приближи отново, външната врата се тръшна, а той веднага отвори вратата на стаята, в която се чуваха гласове.

Със зачервено от ярост лице той извика и насочи пушката. Изплашен до смърт, болният се извърна, сякаш искаше да се хвърли в някакво скривалище. Със слаб писък сестрата го закри с ръцете си.

— Той е брат ми — въздъхна след това тя, като отпусна надолу ръце с безкрайна мъка в погледа.

Ортак беше зашеметен и смешен. Потърси къде да остави пушката. Засмя се и я показа на Емил. А Емил се отпусна безчувствен на края на дивана в припадък, мехурчета пяна се показаха в ъглите на устата му.

Х

През един есенен ден градът закипя. Пристигаше генералът и военната музика излезе да го посрещне. Звуците на духовите инструменти, на барабаните и пикулините сякаш не се побираха по цялата главна улица, та се издигаха на вълни и вихри към небето и прогонваха врабците от покривите. По прозорците, които навсякъде се отваряха, се показваха красиво сресани женски глави; по вратите на дюкяните се нареждаха търговци, майстори и чираци. Мойше Лузер, младоженецът, стискаше под мишница хлопатара си и се мъчеше да нагласи тежките си стъпки в ритъма на марша. Той вървеше бързо много по-напред от другите, съпровождан от чета дечурлига, станали изведнъж войнствени, като по времето на Йоасаф. Когато музиката тръгна от гарата, тротоарите на главната улица гъмжаха. Беше спокоен следобед; звуците на музиката се сливаха със слънцето и с усмивките. Генералът и госпожа Арджинтар преминаха бързо с файтона, поздравявани от всички страни. Духовият оркестър остана пред кметството, за да радва народа, докато слънцето залезе.

На наредените масички пред сладкарницата на Йозеф генералът бе зърнал едно лице, което желаше да види. Направи му приятелски знак, като махна с облечената си в бяла ръкавица ръка край белите си мустаци. После се наведе изненадан към Аглае и сподели впечатлението си. Наистина Дария Мазу, въпреки че бе станала госпожа Ортак, не изглеждаше отслабнала и посърнала от новото си положение. В противовес на всичко, което трябваше да се случи, и на обичаите на градчето тя беше разцъфтяла и блестеше в своите двадесет години: беше със заоблени форми и изящни, съдържани маниери, сякаш изведнъж бе предопределена за някаква непредвидена съдба.

Видя я и господин Лай и бе изумен повече от генерала. Откак се бе върнал, вече една седмица, бе я видял два пъти, веднъж на прозореца в дома ѝ и веднъж на чардака в дома на доктор Барбони. Но едва сега виждаше цялата ѝ фигура. Огряна от полегатите лъчи на

слънцето, тя изглеждаше съвсем друга. Донякъде му се струваше чудно, че я вижда весела, и още по-чудно, че тя не го вижда. Мина четири пъти нагоре и надолу по тротоара и все се приготвяше да я поздрави. Но биваше принуден да отпрати усмивката и много елегантния си жест с шапката към други лица, които му бяха безразлични. Когато усети прохладата на залеза, напусна тротоара, по който винаги се разхождаше — това гражданите от много отдавна бяха забелязали и оценили като признак на изтънчени маниери, — и против обичая си мина край сладкарницата на господин Йозеф. Госпожа Ортак бе съвсем погълната от това, което говореше на ухото на госпожа Фроса. И принцът бе принуден да поздрави с усмивка и със снемане на шапка само доктор Барбони и Александру Мъркуш, млад чифликчия и ловец, племенник на съпругата на доктора. В този момент от сладкарницата излезе господин Ортак с чинийка в ръка. Отговори и той на усмивката на принца и сложи избраната лично от него паста пред младата си съпруга. Попита я дали е видяла Кантакузин. Госпожа Ортак не му отговори веднага. Принцът побърза към къщи, за да не се изложи на опасността от хрема.

— Каза ли нещо, Иримие? — запита госпожа Ортак.

— Да. Ей сега мина принцът. Чудно ми е. Той обикновено се разхожда от другата страна.

— Сигурно ще стане дупка в морето — каза доктор Барбони.

— Не го забелязах — призна госпожа Ортак. — Няма нищо страшно. Благодаря за саварината.

— Напръсках я малко с ром.

— Още веднъж благодаря.

Майорът желаше съпругата му да проявява нежността си не тук, а на друго място и без свидетели. И все пак му стана много приятно и се развесели. Поиска от господин Йозеф, висок, величествен немец с бяла коса, още един хубав коняк, какъвто се намираще само при него, и заяви, че след такова питие хората ще направят най-добре да си идат по домовете.

— Разбира се — каза Дария, — докторът и госпожа Фроса си отиват у дома си и ние ще отидем с тях.

— Не знаех това и не вярвам.

— Но разбира се. Канени сме на вечеря.

— Добре, щом това ти доставя удоволствие, не възразявам.

Госпожа Барбони се обърна и сложи тежката си ръка на рамото му.

— Значи, на теб това не ти доставя удоволствие?

— Но, разбира се, разбира се, как да не ми доставя удоволствие? Ала не знаех.

— Няма нищо. Засега си в годината на робията. След това ще тропаш с крак и ще правиш каквото на теб ти харесва.

Майорът въздъхна.

— Ако не беше той, дяволът му неден — обясни му докторът, — нямаше да ти се случи това неудоволствие.

— Не разбирам — измърмори Ортак.

— Ще разбереш — усмихна се госпожа Фроса, — ако погледнеш тоя мой проклет племенник. Искях да отпразнуваме мъката му. Да я изядем и изпием.

— По стар обичай — добави докторът.

— Пак нищо не разбирам.

— Ще разбереш — започна отново госпожа Фроса, като ти кажа още, че снощи беше сватбата на Ева Голдман, на която беше и ти с жена си.

— Да. И?

— Това е. Беше сватбата на Ева Голдман с един неин втори братовчед от Галац. Следователно Александру смята, че има право да бъде нещастен.

Докторът засили недоумението на Ортак:

— Щом е още жив и не се е хвърлил с главата надолу в някой кладенец, не можем да го смятаме толкова нещастен.

Дария се намеси приятелски, макар да имаше вид, че се изтръгва от дълбок размисъл:

— Оставете човека на мира. Аз го вземам под мое покровителство.

И тя докосна ръката на младия мъж, която той държеше повесена край облегалото на стола.

Мъркуш трепна. Вдигна глава и се огледа с широко отворени очи, засенчени с хубави вежди. Госпожа Фроса го гледаше иронично и се възхищаваше от цялата му гъвкава и силна фигура. Той имаше черни мустачки и лъскава къдрава коса. Беше цяло дете; едва бе навършил двадесет и пет години. Хубостта на госпожа Фроса и на

сестра й Агата бе въплътена в тоя син и племенник. Той приличаше на тях. Те си бяха останали по-мъжествени, много приличащи една на друга. Той беше по-женствен. Беше останал отрано сирак, но беше надежден мъж, достоен господар на чифлика и добър ловец. Беше най-неуморимият танцьор в цялата област и тайно обожаван най-вече от омъжените жени. Това госпожа Фроса знаеше не само от своите карти и от утайката на кафето. Но ето че клетият момък бе взел на сериозно думите и фасоните на Ева Голдман. След сватбата си тя ще отиде в Галац и ще си гледа работата. А той, след като танцува с нея като истински неутешим влюбен и пи в нейна чест повече чаши, отколкото се полагаше, сега имаше такова изражение, от което един уважаващ себе си мъж би трябвало да се срамува.

Александру Мъркуш наистина се засрами и погледна с признателност госпожа Ортак, приятелка на Ева и негова довереница в тоя тежък час. Само нейните кротко прошепнати думи го изтръгнаха от вцепенението, в което бе изпаднал. Тя го подтикваше да бъде твърд. А и той не искаше друго.

Майор Ортак се развесели, разбрал най-после твърде комичното приключение на младия човек.

— Само тук, в тая страна, хората се развеселяват от злополуките — забеляза докторът. — Ти, майоре, мислиш, че това нещо е за смях. Така постъпвате и зиме, когато хората падат поради поледицата. Смеете се като луди, а сетне викате немца да оправя изкълчени и счупени части. Аз смятам, че това, което се случи на момъка, не е никак смешно.

— Нали? — потвърди госпожа Ортак.

— Но, моля, разрешете ми да не се тревожа толкова, това е болест, която се лекува.

Тази вечер Александру Мъркуш се показа най-вече уморен, а след някой друг ден тъгата му намаля. Беше четвъртък, денят, когато от Адънката идваше Емил, воден от дядо Думбрава с покрития с гюрук файтон. Старецът от ранна заран хукваше по своите работи и дела. Барбони подлагаше момъка на внимателен преглед в кабинета си. Разговаряше надълго и нашироко с него, задаваше му въпроси, слушаше го, като разказва. Караше го да свърши някоя дребна, но изискваща внимание и сръчност работа; да завива прахове и ханчета за сиромасите, които идваха сутрин на консултации, а той отиваше да си

изпълнява дълга в болницата. Когато се върнеше, имаше възможност да отбележи в каква форма се проявяват страховете на Емил, главоболието му, черните му мисли и блуждаенето на душата му в неизвестното. Всеки път, когато идваше, болният трябваше да види сестра си и докато тя дойдеше, кривогледото му око непрекъснато бягаше на една страна, а той като че ли все беше готов да тръгне подире му като подир насекомо.

През този четвъртък, след като Емил си отиде, госпожа Ортак посрещна и тя своя болник Мъркуш.

През дните, когато в градската градина свиреше музика, този млад чифликчия смяташе, че ходът на световните работи ще спре, ако не отиде и той да слуша. Всъщност спираха само плуговете и вършачките от неговия чифлик, а ратаите му, запушили цигари, свити в листа от царевични кочани, си спомняха приказките, чути от дядо и баба. Село Балтени беше на около три километра от Адънката. С двата бързи коня, впрегнати в лекия кабриолет, Мъркуш пристигаше в града за по-малко от час. Отсядаше у леля си — госпожа Барбони, приготвяше се набързо и само една крачка го делеше от претърпаната с хора градина. А градината беше голяма колкото една педя. С един поглед той виждахте обекта на своята страст и отиваше насреща ѝ.

Господин Кантакузин показваше твърде голяма симпатия към младия Мъркуш, но любовните му вълнения удостояваше само с усмивка. В своя дневник, ако би имал време да отбелязва всичко, той би ги характеризирал като неясен романтизъм. Младият Мъркуш нямаше висока култура. От долните класове на гимназията се бе върнал към бащиното си земеделие и следователно не беше в състояние да води разговор на подобна тема; но той беше образът на идеалния любовник от книгите, които не четеше. Жените с удоволствие се оглеждаха в ориенталските му очи. През лятото бяха следили крадешком увъртанията му около Ева. Девојката го посрещаше със симпатия и внимателно слушаше какво ѝ говори. Всякога до нея се намираше и Дария Мазу и възможно е било младият чифликчия да ги бърка, говорейки и усмихвайки им се като на богини близначки.

Като си припомняше тази невинна идилия, Мъркуш сякаш все още страдаше, макар да си признаваше малко, че между него и Ева не можеха да се развият други отношения и не можеше да има друг изход.

— Ти бъди умен и си гледай работата — съветваше го госпожа Фроса. — Светът е пълен с момичета, а ти имаш достатъчно големи очи.

— Това му казвам и аз — обаждаше се и госпожа Ортак.

— Но моля ви, съгласете се, че държането на Ева е своего рода предателство — упорствуваше пак Мъркуш. — Нека госпожа Ортак каже дали нямам право.

— Нямам право, господин Мъркуш. До женитба беше невъзможно да се стигне, защото госпожа Агата нямаше да иска и да чуе; а не можеш да допуснеш, че едно момиче като моята приятелка Ева би могло да се противопостави на тази наша участ, участта на добре възпитаните жени.

— Но казаните думи, писаните писма...

— Думите вече не съществуват. Писмата ти има добрината да ѝ ги поднесеш като сватбен дар.

Мъркуш въздъхна, вперил големите си очи в госпожа Ортак.

Докато мълчаха, госпожа Барбони остави картите, които бе наредила на края на дивана за племенника си, и взе китарата. Здрачът нахлуваше през прозорците, а още не бяха запалили лампите.

— Не мога да различа попа от дамата — със смях каза госпожа Фроса. — Вижда се, че любовните ти пътища са много объркани.

Това предсказание се хареса на господин Мъркуш. Но виждайки, че госпожа Ортак мълчи, замълча и той. А госпожа Фроса подръпна леко струните и запя с приятния си контраалтов глас един от романсите на времето.

Госпожа Ортак слушаше и следеше в себе си някакъв процес, съвсем еднакъв с процеса от опитите по физика, когато вибрациите на звука превръщат спокойните купчинки прах в хармонични геометрични фигури. За това допринасяше, разбира се, и полумракът в стаята, и тишината на мига, настъпил след вълнуващи разговори, и самият предмет на разговорите, които бяха водили, и други неясни неща, за които тя не си даваше сметка; романсът, слушан и друг път, и звънът на струните предизвикваха у нея нещо съвсем ново нещо като леко страдание, като спомен за някаква радост, която не бе изживяла никога.

Когато запалиха лампата, сметна, че може да поостане още, за да чуе безсмисления разказ на Мъркуш за някаква случка в Балтени.

— Хубаво ли е във вашето имение? — запита тя. — Не зная защо, но никога не съм виждала селището ви, макар че от Адънката до Балтени сигурно е съвсем близо. Или пък съм го виждала, но не си спомням.

— Хубаво е, разбира се — отговори младият човек, — но аз нямам подходящи думи, за да ти разкажа. Би трябвало да дойдеш да видиш. Старо имение с парк и яз. Надолу се виждат поетични дъбрави.

Госпожа Ортак неволно си градеше една омайна представа за тези места, които ѝ се струваха на недостъпно разстояние. Чу стенния часовник да бие седем часа и побърза да си тръгне.

Това беше началото на един нов роман в нейния живот. Това беше една малка тайна, която не можеше да сподели с никого, една кутийка, чието капаче искаше само тя да отваря. В други кутийки бяха успели да си пъхнат носа и други участнички в играта на живота и последствията не бяха такива, че да ѝ донесат покой.

Аглае Арджинтар ѝ се бе признала за най-добра приятелка. Щом я видя отново, побърза да я представи на генерала като някакъв ценен предмет, после, след като излиянията свършиха, заговориха за най-обикновени неща.

На госпожа Арджинтар ѝ се струвало чудно, че първата вест, която чула, когато се върнала в града, се отнасяла за същото нещо, за което се е говорело и преди заминаването ѝ.

— Какво нещо? — заинтересува се госпожа Ортак.

— Въпросът за спогодбата между Мазу и майора.

— Мила Аглае, струва ми се, че това е една обикновена сделка между двама души. Какво ги интересува другите?

— Разбира се, но хората искат да знаят какво означават някакви полици. Всичката щедрост на господин Мазу, от която ние почти се бяхме изплашили, изглежда, се е дължала на майора.

— Мислиш ли, мила приятелко, че ми доставя удоволствие да слушам това? По-добре ми кажи как прекара във Виена, разправи ми къде си ходила.

— И за това ще говорим, щом те интересува. Но аз ти казах всичко това не за да те тревожа, а да те успокоя. А хората, които се занимават много настоятелно с тая работа, аз помолих, бъди сигурна, да я предоставят на заинтересованите. Правосъдието с помощта на стария Думбрава ще изясни всичко.

— Истина е. Старецът ще сложи ред и приказките трябва да престанат.

— О, не, приказките няма да престанат. Подемат дребните сделки на Василе Мазу от друга страна. Говори се, че бил сключил нова сделка с еврейската общност за добитъка, който не е подходящ за ритуалните жертвоприношения. Не сделка на общината, а лична. Кантакузин има право, не е нито удоволствие, нито чест да имаш някакви връзки с господин помощник-кмета.

Дария прехапа устни.

— Ти мислиш ли, мила приятелко, че заради това съм скъсала всякакви връзки с баща си? Неговите лични сделки са ми били съвсем чужди. Като е правил тази забележка, надявам се, господин Кантакузин не е помислил нито за миг за мен.

— Тогава може би не. За това са необходими други моменти, по-подходящи.

Госпожа Ортак замълча за миг, умислена.

— Представям си — каза тя с усмивка, като гледаше втренчено госпожа Арджинтар, — че нашият приятел е решил да направи пълна изповед. Имал е приятен изповедник, който би трябвало да бъде и разбран човек.

— Такъв е, мила моя — засмя се госпожа Арджинтар.

— Щом е така, не разбирам на какво се дължат капките отрова, които ми се сервират.

— Мило момиче, прости ми — въздъхна госпожа Арджинтар и хвана ръката на приятелката си. — От страна на Лай аз нямам никакви безпокойства; аз умея да разчитам онова, което става между мен и него. Но бих искала да разбера какво означава сдържаността и известната враждебност, с които се отнася към него едно друго лице. Видях го нервен и смятам, че е от това.

Дария се показва неизказано учудена. Ако нейният учител се чувствувал засегнат, тя била готова да му даде всякакви обяснения и най-вече да му поиска извинение. Тя била съвсем далече от подобно нещо. Нейният живот бил безвъзвратно ограничен със занимания от съвсем друго естество. Можела да направи невероятното признание, че е доволна от Ортак. Естествено, била принудена да слезе много пониско от някогашните си претенции, но изглежда, че животът задължавал всички на такива отстъпки.

— За какво става дума? Каква сдържаност? Каква враждебност?
— продължи да пита тя. — Кога и как ти съобщи това господин Кантакузин?

— Няма нищо, мила приятелко, не се вълнувай. Сигурно му се е сторило. Ще видиш Кантакузин и ще обясниш.

— При условие, че и ти ще присъствуваш.

— Не зная дали е нужно да присъствувам и аз. Тогава ще се види дали няма да съм излишна.

— Истината е — усмихна се госпожа Ортак, — че излишна е, изглежда, само твоята приятелка, която бърза да те прегърне и да си отиде.

— Няма ли да останеш още? Сега ще дойде генералът да ти целуне ръка. Всеки момент може да пристигне и Кантакузин.

Младата госпожа Ортак изпита ужасната необходимост да си тръгне веднага, но трябваше да постои още малко, за да отстрани това, което според въображението ѝ беше капан. И все пак господин Лай щеше да дойде, а госпожа Арджинтар никак не държеше да бъдат дадени обясненията, както самата тя бе предложила. Така че и двете се зарадваха, когато влезе генералът, и мълком се съгласиха да изпълнят само първата част на програмата. Следователно старият генерал пристъпи с пресилено въодушевление към своята симпатия и целуна галантно ръчицата, която изгледа с възхищение, и заяви, че претендира за правото си на първия бал.

— Това са стари права — заяви той.

— Никога нищо не забравям — усмихна му се госпожа Ортак.

— Ти си като мен — почувствува се задължена Аглае да добави.

— Драги господин генерал — продължи госпожа Ортак с разтуптяно сърце, — ще се видим на вечеринката, която се урежда във ваша чест. Вярвам, че датата вече е уточнена.

— Другата седмица. Последният ден от ноември.

Приятелките се прегърнаха и се разделиха. Може би беше раздяла завинаги, мислеше Дария, обхваната от съмнения и неприязън. Във всеки случай интимното желание на госпожа Ортак беше да не среща повече такава приятелка чак до Страшния съд, когато се казва истината.

На улицата, огряна от есенния залез, се огледа един миг, въздъхна дълбоко, сякаш излизаше от затвор, примигна, за да отпъди

сълзите, и се отправи към къщи. И там не я чакаха радости, но поне можеше да се усамоти със скритите си мисли.

Майорът още не бе се върнал. Запали си сама лампата. Веднага щом спусна щорите, на входната врата се чу звънчето. Прислужницата ѝ съобщи някак тайнствено, че е дошъл баща ѝ и тя го поканила в малката гостна. Госпожа Ортак се чувствуваше по-сигурна в себе си в своята стая и затова покани Василе Мазу там, като се увери, че вратите към помещенията на слугите са затворени.

Бащата и дъщерята бяха живели двадесет години заедно и се познаваха. Макар да не бяха се виждали отдавна, и двамата сметнаха за излишни думите и докосванията, нещо тъй обикновено за толкова близки хора. Мазу седна на края на един стол, за да не изглежда твърде висок. Госпожа Ортак, останала права, изведнъж забеляза, че пръстите на ръцете ѝ са студени и започна да ги кърши.

— Смятам, че е съвсем подходящо да говориш веднага с майора — каза Мазу, без да я поглежда.

— Защо веднага?

— Много добре ще бъде да му говориш — изтъни глас господин Василика — и да го убедиш да изплати едни полици, които се намират в мои ръце.

— Въпросът не ме интересува.

— Аз пък смятам, че те интересува, миличка, повече, отколкото си представяш. Ако, както чувам, се намеси и старият от Адънката, тогава знай, че ще започне едно дело, което може да предизвика скандал.

— И делата не ме интересуват.

— Мислиш ли, че не?

— Да, мисля, че не.

— Мисли, каквото искаш — трепна Мазу, изведнъж развълнуван. — Моето търпение има граници. Тоя дядка беше друга напаст в моя живот. Упорито ме преследва, сякаш съм му измъкнал кесията от пояса. Сега довел и внука си. Насъсква и него против мен. Но момчето още не е пълнолетно; ще искам от властите да ми го върнат.

Без да се издава, госпожа Ортак дебнеше враждебно баща си. Мазу удряше право в болното ѝ място — любовта и жалостта ѝ към Емил; искаше да използва това за вечната си и ненаситна алчност за пари.

— Няма ли да е по-добре — заговори тя с привидно спокойствие — да почакаш Иримие и да говориш сам с него?

— Защо? Не е необходимо непременно аз да му говоря. Моля те ти да говориш с него. Затова съм дошъл.

— Ортак си идва — тихо рече Дария.

Бе чула пътната врата.

Мазу наостри уши. Когато разбра, че наистина някои е влязъл, изправи се и се огледа бързо, търсейки нещо. Опита се да се приближи до Дария и да ѝ заговори шепнешком. Тя се отдръпна, сякаш неговото докосване щеше да ѝ причини физическо страдание. Но страданието беше в сърцето ѝ, в глъбините на нейното съществуване, и тя се изплаши от него, като разбра, че по никакъв начин не може да го преодолее. Въпреки всичко той беше неин баща. Той беше човекът, който беше спал с оная тъжна и мъртва жена, чийто образ бе видяла под венчето от сухи цветя.

— Откъде мога да изляза? Искях да говоря само с теб — наведе се той и зашепна.

Но майор Ортак вече влизаше. Побутваше стария Думбрава, а той вървеше след него.

Погледна учудено през рамото на селянина. Спряха се и двамата, развеселили се като на панаирджийска комедия.

— Как е възможно? — извика Ортак. — Какво търси тук, Мазу? Говорим за вълка, а той в кошарата!

Мазу мълчеше, само сухото му лице от време на време трепваше.

— По-добре щеше да бъде да се явиш на делото... — каза му старият Матей с дебел глас. — Седни. Оттам не може да се излезе, там е печката.

— Ще се явя и на делото — изсъска шепнешком Мазу.

— Кога? Бих искал да зная кога. И оттам не можеш да излезеш, там е прозорецът.

— Има време.

— Знам, ама аз не говоря за Страшния съд. Тогава аз ще бъда само свидетел и когато господ-бог те осъди, аз ще дойда да гледам през решетките на ада как дяволите те мушкат с вилите си в казана със смола. Аз говоря за съда на хората. Ти трябва да отговаряш за парите, спечелени с труд от мене, селянина, които вложих в двете къщи в града и в пристройките към тези две къщи. Да отговаряш за печалбата от

наемите, които не използва за децата си. Да отговаряш за зестрата в пари и вещи, които дадох на щерка си. Пред Страшния съд ще отговаряш и за нея, че я зарови в земята преди време, и за едно болно клето дете, което измъчваше и прогони по света. Но тук, пред земното съдилище, пред хорското съдилище, ще отговаряш за моите пари, спечелени с честен труд.

Мазу въртеше глава и търсеше изход.

— Да не би да си дошъл да си получиш парите за полиците? — изръмжа майорът.

Той се обърна за миг към жена си и я попита с очи.

— За това е дошъл — потвърди тя.

— Тогава много се радвам и съм на твое разположение веднага щом ми връчиш зестрата и сметките, за които говори старецът. Освен това от месец и повече време научих от търговците, от занаятчиите и от чиновниците какви далавери вършиш в града. Колкото и да криеш, излизат наяве. Досега това не ме интересуваше, сега вече ме интересува.

Мазу се изпъчи изведнъж и му възрази:

— С моите права, написани черно на бяло, и със закона в ръка не ме е страх от никого.

Старецът издаде напред лицето си със зли очи и бодлива брада и вдигна заплашително пръст.

— Страхувай се поне от бога, мърша такава.

— Аз пък смятам, че няма от какво да се страхувам.

Майорът го изгледа отдолу нагоре, от върха на обувките чак до изостреното теме; след това сведе поглед със същата бързина.

— Така ли? — запита той с престорена кротост.

И изведнъж се нахвърли към него и го сграбчи за гърдите. Мазу отстъпи и се препъна. Ортак го блъсна пак в гърдите. Избута го към вратата, после в антрето и оттам през външната врата. Молеше го все така кротко да повтори още веднъж, че не се страхува от нищо, и на скокове и зигзаги го тласкаше навън, а в това време старикът се смееше като дете.

Дария се сгуши в своето кьошенце на дивана, загризана от ново страдание. Дълго време не можа да дойде на себе си. Страдаше, защото и тя като стария Матей се зарадва; струваше ѝ се, че дори и бодлива брада ѝ пораста; страдаше, защото подозираше какво може

да се случи на Емил. Страдаше поради тази срамна страна в живота ѝ и поради това, което предполагаше, че съществува, без тя да знае. Беше унижена до най-скритите кътчета на душата си. В същото време се питаше дали може да намери в себе си някакво логично обяснение, с което да оправдае своето съвсем необичайно отношение към тоя човек, който според регистрите в гражданското отделение беше неин баща. Би била почти радостна да открие по някакво странно стечение на обстоятелствата, че клетата ѝ мъртва майка не е била вярна съпруга. Наистина, достатъчни ли са жестокостите и низостите на Мазу, за да издигнат тази преграда и да тегнат като проклятие? След като остана сама и три пъти чу стенния часовник да отмерва часовете, в спомените ѝ изплува една отколешна случка от детството ѝ, когато Мазу упражняваше върху нея и брат ѝ законните си права. Беше едно наказание за съвсем незначително провинение. За една чиния, бутната с лакът от масата, паднала на пода и станала на хиляди парчета. Виновен беше Емил. Мазу го бе ударил през лицето с цялата си длан и го бе съборил от стола. Тогава тя бе подскочила като на пружина и е лакът бе обърнала чинията на баща си заедно с яденето. Пред една такава катастрофа наказанието прие форма на почти религиозно жертвоприношение с церемония и ужасяващи инструменти. Брат ѝ се гърчеше в припадък; тя се гърчеше в безсилна злоба под ударите. Децата лесно забравят; тя обаче не забрави нито за миг, докато бе на легло, за да заздравеят раните от ударите, нито пък след като стана с олюляване от леглото. По здрач открадна кутията с кибрит от нишата в зиданата печка и излезе незабелязано навън, като влачеше подире си и Емил. Огледа с омраза наоколо си, като скимтеше неприязнено. Сгуши се с братчето си в един ъгъл зад къщата, решена да я запали. Една след друга палеше клечките и ги поднасяше до стената под вечерния вятър, а Емил я гледаше ужасен, но много доволен, че всички в къщи ще изгорят. Кибритът свърши. Те седнаха самотни до стената. Бяха двете сирачета от приказките. Емил и предлагаше да тръгнат двамата по света, да вървят, да вървят, докато стигнат някъде на другия свят. Там няма да има никакви душмани. В оня миг, който госпожа Ортак сега наново изживяваше, за тях нямаше никакво съмнение, че съществува един враг, който „иска да им вземе живота“. Това може би е истината, признаваше си тя, потръпнала от ужас, истината, която, без тя да си дава сметка, бе останала в нея като живо чудовище.

Децата се хранеха на тази чужда софра. Оттук тя ги вижда, очертани на фона на миналото. Този човек, който излезе преди малко оттук, блъскан от майора, ги дебнеше. Броеше им хапките, съжаляваше за всяка тяхна глътка. Не оставаше никакво съмнение в това негово странно враждебно настроение; този човек желаше те да изчезнат. И ето най-послед те изчезнаха. Изчезнаха от живота му; но сега той се връщаше за техните души. Тя по никакъв начин не можеше да изтръгне от себе си гадостта от тази отрова.

Облаците, които се бяха струпали над залеза днес, се разпиляха, пръснати от духащите във висините ветрове. Хората, които за миг се бяха събрали около нея, си бяха отишли. Но сълзите в някогашните детски очи и отчаянието на ония мигове тегнеха в някаква своя собствена вечност; също така се откъсваше от времето и нейната малка сантиментална драма от последните години и си приготвяше самотна нетленност между звездите, когато нея вече нямаше да я има на земята. Единственият човек, който наистина я бе дарил с радост, беше Лай Кантакузин. С него миналата пролет тя гледа веднъж цветята в една ливада накрай града и запази в себе си непокътнати и думите му, отправени към нея, и интонацията, с която ги бе произнесъл. Бе й казал думи, важни за този сияен час, който призовава всички цветя на земята към тяхното право на живот. Той се отвърна от думите си, но те продължаваха да живеят в нея и щяха да живеят сами, без нея, защото те бяха истината, сиреч нейната мъка. От този човек бе искала друго, не неясни загадъчни слова. И никога не бе помислила, че като си спомня за неговата изящна външност, ще бъде принудена да се усмихва, за да прикрива мъката си.

Такива разпилени мисли трептяха в нея като завеси от мълнии в задушна нощ. Лежеше по гръб и усещаше в тила си тъпа, плътна болка, която я притискаше към земята. Въпреки всичко чувствуваше как самата тя се откъсва като лека сянка от своето материално същество, унижено от минали рани и сегашни компромиси, и полита пред изумените погледи на всички, които я бяха карали да страда. Едни тя мрази, към други изпитва съвсем особени чувства. Лети над събрани на едно място хора, над оркестри, над Аглае Арджинтар, над Лай Кантакузин. Той вдига към нея очи, а тя извърща лице като оскърбена богиня. Предпочита да лети из въздуха, докато болката

остава все по-долу и се стича в земята през металическата пръчка, до която е допряла главата си.

Прислужницата влиза на два пъти и веднага се оттегля. Късно през нощта се чува тропане в салона. Влиза майорът. Протяга глава към съпругата си, която лежи неподвижно по гръб и със затворени очи. Влиза и старият Думбрава. Правят си знаци, бутат се с ръце и излизат от стаята. Госпожа Ортак ги вижда, но ги оставя да излязат. Усмивва се отвисоко на себе си и на тях.

Отваря очи. Между звездите иззвънява звънче. На стъклото на прозореца драци едно болно тяло, около което скритата смърт витае в някаква спираловидна игра.

XI

Има цветя, които израстват на бунището и в сянката и изведнъж излизат на светлина; те си имат свой собствен час на цъфтене. Господин Лай Кантакузин установява изумен тази истина с появата на госпожа Ортак.

Може би тя нарочно се бе забавила пред огледалото, докато майорът си гризеше мустаците. Мислено си бе направила сметка за колко време ще се съберат поканените в старата болярска къща, която сега беше префектура на окръга. Беше необходимо, разбира се, най-напред там да пристигнат някои приятели. Носеше се вече ромонът на военната музика, която се приготвяше да свири. Госпожа Арджинтар влезе под ръка с генерала, като раздаваше наляво и надясно усмивки. Изведнъж господин Лай усети сладко бодване в сърцето. Не намери по-сполучлива дума, за да определи това, което изпита. Госпожа Ортак носеше сребристопепелява рокля с един карамфил под лявото рамо, където почваше белотата на гръдта. Но изящество ѝ придаваше не роклята, не прическата, нито пък грациозната височина, дължаща се вероятно на токовете на обувките, а увереността, че това са нейни мигове. Вечността се бе погрижила да ѝ ги достави; това се виждаше в неопределения блясък на очите ѝ, които не се спираха на никого. Те се плъзнаха и над господин Лай и той не можа да ѝ се поклони, нито пък посмя да излезе напред да я посрещне. Но преди да мине в другия салон, тя обърна за миг тези прекрасни очи, уголемени от тъмните кръгове под тях. Това бяха лукави очи, защото го търсеха, без да се издават.

Кантакузин се усмихна и тръгна подире ѝ.

Бе принуден да се поколебае и да се позабави, защото Василика Мазу го поздрави с чести поклони. Той беше с фрака, с който бе облечен и на снимката в къщи, и побутваше с дългия си пръст кокона Амалия, която носеше обици на старовремска княгиня. Господин Лай побърза да им каже някоя любезна дума и се намери пред доктора и пред госпожа Барбони.

— Да не би да търсите ученичката си, принце? — усмихна се госпожа Фроса. — Ей сега влезе заедно с нас; остави си наметката в кабинета на доктора. Кабинетът е убежището, където се приютяваме, когато имаме главоболие.

— Зърнах госпожа Ортак — отговори Кантакузин. — Нямаше вид да има нужда от убежище за почивка.

— Нали? И вие ли забелязахте? Нейната поява предизвика сензация. Жената на Мазу побърза да мине в друг салон. Мъжът ѝ я варди да не получи сърдечен припадък.

Доктор Руди се смееше с цялото си луничаво лице. Господин Лай също се почувствува задължен да се усмихне.

Отмина по-нататък. Оркестърът започваше първия валс. Около него се понесе шепот. Генералът се поклони пред госпожа Ортак и поиска да изпълни обещанието си. Тя прие, изправи се и се остави да я води няколко такта. Генералът се спря пред мястото, откъдето бяха започнали танца, поклони се, като тракна шпори, и ѝ целуна ръка. Тя се отпусна на стола и започна да си вее с ветрилото. В края на века на мода бяха тежките ветрила и роклите с шлейф.

Господин Лай намери за по-стратегично най-напред да се отпрати към Аглае Арджинтар. Той не танцуваше. Смяташе това за една от чертите на своята изисканост. Почака, докато се представи първият поручик и покани дамата му, и продължи да следва своя план за разгадаване на въпросителния знак, който трескаво вееше щраусовите пера на ветрилото. Оттам го дебнеше половин напудрено лице и едно око.

— Прекланям се пред най-милото същество — прошепна той така, че да бъде чуто само от едно ушенце.

— А, моят учител! — учуди се госпожа Ортак.

— Да, вашият учител, печален, че не можа да ви поздрави порано.

— Радостна съм да го видя, макар и по-късно — изчурулика госпожа Ортак.

— Да не се учудвате, като ви кажа, че предприех едно истинско преследване.

— Вярвам. Това е ловджийски навик.

— Защо сте така лоша?

— Наистина ли?

— Наистина. Във всеки случай ловецът става жертва.

— Господин Кантакузин, това не е в реда на нещата.

— Ако бъде другояче, няма да е за чудене.

Тази размяна на несериозни приказки господин Кантакузин смяташе за твърде малко благоприятна. На друго място може би щеше да каже по-сериозни неща. Искаше му се да разбере защо постоянно го избягва тази приятелка, разцъфнала изведнъж така прелестно. Понякога животът създава такива свещени чудеса.

— Не зная за какво мисли моят учител — каза госпожа Ортак. — Предполагам, че може да ми иска някои обяснения. Не е тук мястото, но за всеки случай би трябвало най-напред аз да му искам едно обяснение. Не ме питайте, не ме питайте — прошепна тя, като видя нетърпеливия жест на Кантакузин. — Нямам време засега, само ви благодаря за цветята. Да не са били случайно погребални?

— Как можете да мислите такова нещо?

— Нищо не мисля. Виждам, че идва един ваш неприятел, тоест моят партньор по танц.

Идваше Александру Мъркуш, като сръчно се провираше между столовете и танцуващите. Само един поглед трябваше на Лай, за да прочете истината в отношението на новодошлия. Той се приближаваше със страстна радост, лъхаща от цялото му същество, като че ли се приближаваше към плячка. Не предлагаше приказки и очарования, а силата си на младо животно. За пръв път Лай съжали, че не умее да прави отмерените стъпки и смешните завъртания на танца. Неговата величествена сдържаност този път го поставяше в неизгодно положение.

Макар да се помъчи да го спре с поглед, ловецът, който се придвижваше към тях, съвсем не искаше да знае. Поздрави го с щастлива усмивка; може би и не го позна и се поклони пред госпожа Ортак.

— Позволявате ли? — обърна се тя грациозно към Лай.

Мъркуш я обгърна и на първото завъртане тя отпусна глава на дясното му рамо. „Такива са били винаги жените — казваше си философът и извърещаше поглед от това, което не искаше повече да гледа. — Думите на тези лекомислени същества много пъти са само символи, които могат да породят най-различни тълкувания.“

Но в посоката, в която се обърна, забеляза друга една страна на своите тревоги. В душата му изведнъж бе покълнало огорчението. На вратите на страничните салони се подаваха като из вода главите на поканените, които с интерес, учудване и усмивки следяха събитието. Хората започваха да го обсъждат и да му дават незабавни разрешения. Племенникът на докторицата наистина не можеше да живее без някаква страст, но можеше да се случи от това да излезе някоя беля.

С по-голям интерес от всички гледаше самата госпожа Фроса Барбони. Дръпна с ръка немеца до себе си и с очи му показва двойката. Засега не направи гласно никакъв коментар. Издаде само едно сподавено възклицание: хм!

Господин Василе Мазу гледаше през нейното рамо. Той отговори като ехо на това възклицание.

— Казахте ли нещо, господин Мазу? — запита съпругата на доктора.

— Не! Жена ми преди няколко минути искаше да си ходим. Боляло я глава.

— Може би е от обиците — подхвърли Руди.

— А, не, докторе — засмя се Мазу. — Те са златни обици с топази от баба й. Но сега вече й мина и за нищо на света не иска да си ходи.

— Виждам — развесели се докторът.

— Всички виждаме — носово рече господин Мазу, като изтъни глас. — Мисля, че е редно да се предупреди Ортак да си пази своето, както аз си пазя моето. Ще направи добре да си плати полиците. Днес заведох дело.

— Гонете го, господин Василе, гонете го до гроб — посъветва го докторът — и продайте и пепелта от огнището му.

— Да не мислите, че съветът ви е лош? Съвсем не е лош! — отговори все със същата гальовност в гласа Василе Мазу.

„Въпреки всичко — мислеше си госпожа Фроса — те са най-хубавата двойка от всички.“ Другите двойки спираха една след друга и заставаха в редицата на зрителите. Ако това нямаше да оскърби принца, тя също беше разположена да им ръкопляска, като виждаше, че се приготвят другите. Когато госпожа Ортак се плъзна в последния такт на танца пред нея, тя видя очите й, озарени от нещо ново, и се разтревожи.

Дръпна подире си доктора на по-свободно място.

— Знаеш ли, немецо, че това момиче е в състояние да направи някоя глупост?

— Всичко е възможно — измърмори докторът.

— Виждам, Руди, че говориш мъдро както всякога, а оставяш нещата да следват сами своя ход; но аз, както и моята сестра Агата, имаме обичай понякога да се противопоставяме.

— Вие всякога имате право. Оставете веднъж и момъкът да има право.

— Не става въпрос за момъка, Руди. Става дума за нея. Тя може би очаква чаровни палати, а ще намери само един двор с паднали порти. След като подмине пасящите прасенца и телета, ще се озове срещу сестра ми. А сестра ми е в състояние да тропне с крак и да хване момъка за ушите.

— Знаеш ли колко си забавна? Това в утайката на кафето ли го видя?

— Видях го аз другаде. Най-вече в нейните очи. От много дни стоя и дебна.

— Добре, тогава започвай да си изпълняваш дълга. Аз отивам да поогледам бюфета. Право да си кажа, според мен на теб ти се привиждат разни работи. Нищо не може да се случи.

— Видя ли й очите? Говоря за нейните очи.

— Не. Но познавам очите на твоя племенник и това ми е достатъчно.

Докторът намери Ортак с неразделната му дружина в бюфета. И той, и Катарама се бяха разбрали кое е най-доброто вино и предложиха чашка и на доктора. Александру Мъркуш пристигна задъхан да иска две чаши шампанско.

— По-полекичка, момче — прошепна му немецът.

На лицето на момъка грееше щастливата усмивка на възрастта и на необикновения момент, който преживяваше. Получи на малък калаен поднос това, което искаше, и се оттегли забързан. Предложи на госпожа Ортак чашата, в която все още имаше пяна и малки мънистени въртежи, сетне остави подноса и зачака в екстаз.

— За да можеш да ме гледаш така, трябва да сме сами — каза тя.
— Аз ще изляза на терасата откъм градината. Ти бъди така добър да ми донесеш от кабинета на доктора наметката.

— След миг ще бъда там — прошепна той щастлив.

— Бъди предпазлив, Мъркуш — със смях му каза госпожа Ортак.

Останала сама, тя се огледа и разбра, че трябва да прикрие оттеглянето си. Искаше ѝ се Кантакузин да не я забележи. Не ѝ се вярваше да си е отишъл, но никъде не го виждаше. Насреща ѝ излезе Аглае Арджинтар извънредно весела и я хвана за ръка. Значи, и госпожа Арджинтар беше следила движенията ѝ в прегръдките на най-хубавия мъжки екземпляр по тия места и сигурно и тя бе ръкопляскала. Без да променя нищо от скритата си неприязън, Дария ѝ отговори с усмивка и приятелски думи и двете под ръка минаха в друг салон. Хората можеха да бъдат спокойни. След пет минути госпожа Ортак се промъкна в ъгъла на терасата, където нетърпелив я чакаше Мъркуш.

— Помислих, че вече няма да дойдеш — прошепна той.

Тя го хвана мълчаливо под ръка, после се отдръпна. Потръпна и нагласи наметката на раменете си.

Късната есенна нощ беше необикновено тиха. Голите дървета на градината стояха неподвижни под лунната светлина. Нямаше никого наоколо. Всичко беше пусто. Само кучето с лисича муцунка премина през сухите листа и се спря наблизо, като ги душеше и показваше лъскавите си зъби.

„Кученце, което се смее“ — каза си госпожа Ортак.

Нищо вече не ѝ изглеждаше чудно. И това беше част от фантастичните образи, които започваха да се изграждат наоколо ѝ.

Вътре в сградата оркестърът бе замлъкнал отново. В неочаквано нарасналия в околността покой, откъм звездите се понесоха призивите на прелетни птици. Чувствителното ухо на Дария улови за няколко мига шума от вихрения летеж на дивите патици във висината.

— Чу ли? — попита тя.

— Чувам само един сладък глас — прошепна той и хвана ръцете ѝ.

Тя го отблъсна лекичко.

— Не.

— Тогава какво искаш да чуя?

— Под небето минават птици. Отправят се към южните морета.

Пак се заслуша. Внимателно затаил дъх, слушаше и Мъркуш.

— Би ли могъл да направиш като тях? — запита го тя изведнъж екзалтирано.

— Разбира се — каза той, — защото те обичам.

— Би ли могъл да ме вземеш и да ме отведеш против волята на хората и на бога?

Тя го изгледа така, че той изведнъж изпита страх. Разбира се, би сторил всичко, само на нея да не ѝ се случат неприятности... Незабавна необходимост било да си намерят едно гнезденце, където да се срещат.

Госпожа Ортак се разсмя изведнъж, разкрила всичките му мисли, желаня и думи, които се приготвяше да ѝ каже. Нали най-напред трябвало да видят къде ще могат да се срещат насаме?

— Това би било много добре — отговори той с известно недоумение.

— Нали така? Но аз по-скоро бих искала да се възкачим нагоре и да полетим като дивите патици.

Той отново поиска да ѝ хване ръцете. Понечи да я прегърне през кръста. Тя рязко се отдръпна; заповяда му строго:

— Моля те, върви си! Искам да остана сама.

Мъркуш търсеше обяснение на държането ѝ в чашата шампанско или в някакъв внезапен пристъп на лудост. Ще ѝ мине. Ще види той какво трябва да прави. Поколеба се още малко, преди да си тръгне, очаквайки някоя дума, после се оттегли. Госпожа Барбони го посрещна.

— Какво има?

— Иска да остане сама — отговори младият човек.

В този несигурен глас доктор Руди би намерил обяснение на всички подлости на света. Госпожа Фроса се задоволи да се засмее развеселена.

— Добре, да я оставим сама — каза тя, — да се успокои.

Госпожа Ортак стоя известно време сама. Оркестърът бе засвирил отново.

От една странична врата, която водеше към алеите на градската градина, се промъкнаха две сенки. На Дария не ѝ струваше усилие, за да ги познае. Впрочем те веднага излязоха на светло, а тя се прилепи до една колона и опря горещото си чело о камъка. Това беше високият и леко приведен силует на Мазу. До него шумолеше през листата

госпожа Амалия. Безстопанственото кученце започна да лае. Мазу измърмори нещо неприятно.

След като съпрузите Мазу изминаха двадесетина квачки към градинската порта, кученцето залая пак. Мазу се обърна и размаха бастуна си. Тогава близо до кученцето, което не се виждаше на лунната светлина, се откри друга сянка. С лудо разтуптяно сърце Дария позна брат си. Какво търсеше той тук? Може би през тези топли като истинско закъсняло лято дни да е ходил с лодката в яза на риболов. Закъснял е във воденицата. Дошъл е в града и е отишъл у доктор Барбони както обикновено. Не го е намерил и е отишъл у дома ѝ да търси нея. Научил е за бала и сега обикаля да я чака. Обикаля наоколо редом с муцунката на зверчето. Мазу продължаваше да седи в заплашителна поза, после отпусна бастуна си и продължи да гледа учудено. Позна го и той. Поколеба се един миг дали да тръгне към него. Сетне се обърна припряно, хвана жена си под ръка, измъкна я от градината на улицата и я повлече към къщи.

Един приятелски глас като приятен спомен я накара да трепне.

— Сама ли сте тук, скъпа госпожо? Вероятно не мен очаквате.

Тя се отдръпна от стълба и разтърси глава. Гласът ѝ беше слаб, сякаш идваше отдалеч, от някакъв неин свят.

— Вие ли сте, принце? И все пак знайте, че вас чаках.

— Изпрати ме госпожа Барбони — каза господин Лай. — Не мога да скрия, че ми даде да разбере и някои неща, съвсем непредвидени за мен. Струва ми се, че за пръв път изпитвате някакво разочарование. Може би се лъжа?

— Не се лъжете, господин Кантакузин, но не е за пръв път.

— Бих могъл да ви заявя, че не разбирам добре или пък не съм чул добре.

— Добре сте чули и сте разбрали. Това, което стана преди миг, не е нищо. Може би аз самата го предвидих и по-добре е да бъде така. Фактът може да има и друго обяснение. Вие сте изтънчен човек и предполагам, че и сега не сте пропуснали хитростите на една клета жена. Моето първо разочарование беше тогава, когато този, когото съм обичала винаги, ме отблъсна.

Кантакузин задиша тежко, обхванат изведнъж от дълбоко вълнение.

— Мило мое момиче, нима е възможно?

— Възможно е и вие знаехте.

Той се приближи до нея и ѝ хвана ръцете. Музиката отново бе млъкнала.

— Много странно! — шепнеше мечтателно Лай. — Бих измамил и себе си, ако кажа, че съм знаел.

— Не сте знаели, били сте сигурен.

— Възможно е, но обстоятелствата не ми позволиха да разбера ясно какво има между нас.

— Не сте искали.

— Възможно е и това. Животът ни налага задължения, които много пъти са жестоки. Вие сте достатъчно умна, за да разберете, че тогава ми беше невъзможно да приема положението, което ми се предлагаше. Един мой жест налагаше да бъде последван от узаконяване. Това беше невъзможно. А имаше и други пречки. Във всичко, което се случи, аз съм убеден, че и вие сте могли да четете в мен. Това, което е било у мен, все още продължава да бъде. Бих могъл да кажа, че към никого не съм изпитвал подобно чувство.

— Искате да кажете, че ме обичате ли, господин Кантакузин?

— Това го знаете от много време.

— Искате да кажете, че сега можем да се приспособим към положението?

Принцът се усмихна. Не намери за нужно да отговори.

— Ах, принце — продължи госпожа Ортак изведнъж развеселена, — тогава всичко, което аз градих около моя учител въз основа на неговите думи, всичкото това благородство на живота, тази божественост, към която се стремят редките екземпляри на човечеството, е било приказки, предназначени за моята простота.

— Не, не е било приказки. Това са свещени принципи. Но ние сме хора.

— Не разбирам добре — въздъхна госпожа Ортак унило.

Допря пръст до слепоочието си.

— Чувате ли?

Полетът във висините звънтеше отново.

Господин Лай се вслуша внимателно, но звънтежът беше отминал.

— Добре — реши госпожа Ортак. — Така да бъде. Но мога да не се подчиня.

— Какво искате да правите?

— Каквото правят дивите патици. Не се опитвайте непременно да разберете тази глупост. Но бъдете уверен, че съм обичала само вас.

— Тогава можем ли да сключим договор за разбирателство?

— Можем.

В момента, когато трябваше да прегърне ученичката си, господин Лай разбра, че е много развълнуван и че животът му положително добиваше очарователна сложност.

По сухите листа в градината се приближаваха бързи крачки. Госпожа Ортак наведе чело. Принцът се оттегли със сърце, разтуптяно от ново щастие. Клетото му сърце, което отдавна очакваше този момент!

Госпожа Ортак позна Емил. Намери сили да пристъпи към него и да слезе по стъпалата.

— Какво има?

Пое в прегръдките си едно разтреперано тяло. На ухото си чу задъхани, неразбрани срички.

— Какво има? Нещо ли се е случило?

— Да, случи се. След като той излезе с жена си от градината и тръгна нагоре, аз останах да чакам. Искях да те видя и да ти кажа, че се връщам в Адънката. Ама знаех, че той ще се върне.

— Кой?

— Той.

— Е, и?

— Дойде, както си мислех. Не чу ли кучето, което залая отново?

Дърпаше я подире си. Все още трепереше с цялото си тяло, предъвкваше думите си, сякаш искаше да ги погълне, а не можеше. Обясняваше й какво се е случило преди пет минути близо до нея зад гъстия зид на храстите в едно уединено място. Той се нахвърлил върху него с пръчката. Карал го да замине, да се махне. Заповядал му да го последва. Щял да го даде под съд, задето се е повел по неговия душманин от Адънката, за да го срами пред хората и да го разори. Но той знаел как да пази от когото трябва парите си, които бил изработил, и правото си. Хванал го, бутнал го с пръчката и го отправил към изхода.

Болният се дърпаше към храстите и дебнеше с кривогледите си очи... Мазу се приближил отново до него. Тогава с два пръста на

дясната си ръка, показалеца и бе именния, събрани като вила, момчето му нанесло кратък удар в очите. Мазу извикал веднъж пресипнало, обърнал се съвсем заслепен и протегнал ръце, мъчейки се да се задържи. Пръчката му паднала. Втори път да извика, не сварил. Паднал, ударен в слепоочието от остър камък. Сега лежал там сред люляковите храсти. Охкал тихо. Казвал: „Аа-аа!“ Умирал!

— Какво си сторил! — с ужасен глас изстена Дария.

— Това сторих... — измънка объркан болният, като размахваше ръце.

Госпожа Ортак вдигна едната ръка на баща си и я отпусна. Завъртя се на едно място, търсейки подкрепа, някаква идея. Нито за миг не ѝ мина мисълта да изтича до залата и да вдигне тревога.

Хвана брат си за ръка и пристъпи две крачки настрана. После го дръпна решително подире си.

— Слушай, Емиле — заговори тя с променен глас, но изведнъж успокоена.

— Да — изхленчи по детски безумният.

— Слушай. Недей стоя повече тук; още сега да се върнеш в Адънката. После оттам да отидеш пак...

— Къде?

— Където вече си бил. Не си ли спомняш оная отколешна история, когато и двамата бяхме решили да отидем, където ни видят очите? Това е проклятието на децата без майка.

Безумният плачеше.

— Няма да отида самичък!

— Ще дойда и аз подире ти, Емиле. Но ти иди най-напред сам в Адънката. Това, което сега стана тук, никой не бива да го узнае, чуваш ли? Никой!

— Никой.

— Като идеш в Адънката, ще си починеш и ще заминеш. — Тя се загръщаше с наметката си и го водеше надолу. Далечният звън на оркестъра беше заглъхнал. Блестящата повърхност на яза светна на луната. Воденицата се чернееше от другата страна на яза доставилото.

Тя бутна брат си по гърба, без да добави дума, и го загледа как се отдалечава.

Но изведнъж пристъпи напред и тичешком го настигна. Спря го, хвана се за него.

— Не отивай сам! — прошепна с изплашен глас. — Не ме оставяй тук. Мислиш ли, че е умрял?

— Аха! Така мисля.

Сякаш се радваше. Обгърна раменете ѝ.

— Знаеш ли къде отивам? Искаш ли да дойдеш с мен?

— Ще дойда с теб, Емиле — реши тя ненадейно, с разтракани зъби. — Води ме. Няма вече да се връщам.

Лудият се смееше кротко и я водеше надолу към ставилото на яза.

— Ха-ха! Там никой земен човек няма да ме намери; през ония порти „те“ не могат да минат. Само аз знам да те преведа там полекичка и надалече. Ще се плъзнем с отворени очи; после, щом стигнем, ще затворим очи, ще сложим чело върху елшака и ще си починем, ще си починем... Не искаш ли? Назад ли се дърпаш? Страх ли те е? Чакай!

— Не ме е страх, не ме е страх... — бранеше се тя, докато ръцете на брат ѝ обгръщаха лактите ѝ и не ѝ позволяваха да се движи.

Когато изпищя сърцераздирателно, пронизително, никой не я чу. Вирът зина, после затвори паст и разпръсна наоколо коварни усмивки.

Най-странният факт, отбелязан от Лай Кантакузин в дневника му, беше неочакваното и съвсем необяснимо изчезване на госпожа Ортак. Познати и приятели започнаха да я търсят веднага и я търсеха докъм разсъмване, когато откъм север задуха първият зимен вятър.

Злополуката на Мазу, която му донесе пълна и продължителна парализа в полза на съпругата му, станала най-после господарка на всичко, не развълнува твърде много градската общност. Но изчезването на една толкова млада жена трябваше да даде много материал за разговори по вечеринки и много мъки на полицейските агенти. Никой не можа да разгадае нейния достъп до големите порти.

В нейна памет понякога госпожа Фроса си тананикаше с въздишка някакъв глупав романс за едно бяло цвете на пролетта. А принцът остаря по-бързо, отколкото бе естествено, убеден, че в неговата география е невъзможно някога да се случи нещо значително.

1933 год.

АНКУЦИНИЯТ ХАН

КОБИЛАТА НА КНЯЗА

През една златиста есен чух много истории в Анкуциния хан. Но това беше много, много отколе, през годината, когато по Илинден паднаха големите дъждове и хората разправяха, че видели в облаците над придошлите води на Молдова черен змей, а някакви невиджани дотогава птици се виели сред вихъра и летели към изгрев-слънце. И дядо Леонте търси в книгата си със зодиите и отгатна знаците на цар Хераклия, които казвали, че тия залутани птици със сребристи като сланата пера се били вдигнали от островите накрай света и предвещавали война между царете и плодородие по лозята.

И наистина руският цар вдигна своите московци срещу поганците и за да се сбъдне писаното в зодиите, господ даде плод по лозята в Долна земя, та лозарите нямаха място къде да прибират ширата. Тогава от нашенско тръгнаха кираджии да возят вино към планините и в Анкуциния хан почнаха веселбите и приказките.

Керваните от каруци нямаха край. Лаутарите не спираха да свирят; когато едни капваха от умора и пиене, от къошетата на хана се надигаха други.

И толкова пръстени канчета изпочупиха пиячите, та две години жените, които отиваха на пазар в Роман, се чудеха и маеха. Опитни и вещи селяни печеха на огньовете големи късове овнешко или телешко месо или обжарваха кленове и мрени, хванати в Молдова. А младата Анкуца, пъргава и хитра като майка си, зачервила бузи, запасала престилка и запретнала ръкави, се въртеше насам-нататък като пумпал и разнасяше вино и ядене, смях и благи думи.

Трябва да знаете, че Анкуциният хан не беше като другите ханища, а истинска крепост. Имаше зидове, дебели ей оттук дотам, а портите му бяха обковани с желязо тъй, както не бях виждал, откак съм на този свят. Вътре можеха да се подслонят хора, каруци и добитък и никому и през ум не минаваше за крадци...

През времето, за което говоря, в страната беше мирно и спокойно и хората бяха весели. Портите на хана стояха отворени като портите на Царщината и през тях тихите есенни дни можеше да виждаш долината

на Молдова, додето ти поглед стига, и гъсто обраслите с бор планини чак до Чахлъу и Халаука^[1]. А когато слънцето превалеше и се скриеше в отвъдния свят и всичко в далечината се заличеше и потънеше в потайни мъгли, огньовете пламваха и огряваха каменните стени и тъмните отвори на вратите и на зарешетените прозорци. Свирнята на лаутарите стихваше за някое време и приказките почваха.

В тия сити и весели дни оттам не се помръдваше един разеш другоселец, който много ми харесваше. Вдигаше пръстеното канче за наздравица към всички, слушаше унесено песните на лаутарите и се надпреварваше дори с дядо Леонте да обяснява нещата в света... Беше висок човек с побелели коси, със сухо, дълбоко набраздено лице. По кожата около подстриганите му мустаци и край малките му очи имаше безброй ситни бръчици. Тъмните му очи гледаха будно, а лицето му с подстригани мустаци сякаш се усмихваше тъжно.

Казваше се комит^[2] Йоница. Този комит Йоница имаше под сивите си шаячни дрехи доста тежка кесия. А конят му беше за чудо и приказ. Не беше кон като всички други, а сякаш беше конят от приказката, преди да е изял жаравата от тепсията — само кожа и кости! Та този негов алест кон с бели глезени и високо седло си стоеше кротко зад хана със стиска сено пред него...

— Аз тук съм само минавач... — казваше с канчето вино в ръка комит Йоница. — Яхвам коня и тръгвам, дето си искам... Моят алест кон винаги е готов, седлото си стои все на него... Никой няма кон като моя... Яхна го, накривя калпак и тръгвам... не искам за нищо да знам...

Тъй казваше, ала не тръгваше. Стоеше с нас.

— Наистина — отвърна му веднъж дядо Леонте — кон като твой не може да се намери дори и у никой цар на земята, та дори и девет години да обикаляш! Само кожата му колко пари струва! Страх ме хваща, щом като си помисля...

— Знай, приятелю Леонте! — викна разешът и подстриганите му мустаци щръкнаха ядосано. — Такъв мършав, ала жилав, нито се уморява, нито му трябва нещо. Зобта поглежда само с едно око и не се сърди, когато го оставя ненапоен. А седлото сякаш е порасло на него. Този кон е от голям сой. Майка му и тя беше с бели глезени на трите крака; и с нея съм се гордял през младините си; дори и негово височество княз Михалаке Стурза^[3] я изгледа с голямо учудване...

— Защо я изгледа с учудване, комите Йоница? Все тъй слаба ли беше?

— Разбира се. То е цяла история и мога да ви я разкажа, ако ви се слуша...

— Как да не ни се слуша, комите Йоница, още повече, като става дума за времето на княз Михай Стурза!

— И най-вече за времето на моите младини... — отвърна сериозно разешът. — Тогава пак бях тук край огъня и край каруците с шира, ала с други хора; те сега са вече пръст. Наоколо ни шеташе другата Анкуца, майката на тази, която също отиде на другия свят, дете е по-малко весело. Та тогава, стоя аз един ден много разтревожен на вратата на хана с канчето в лявата ръка и с дясната държа кобилата за поводите... Другата Анкуца стоеше, също като тая сега, подпряна на вратата и слушаше какво говорех... Какво съм казвал, не зная — приказки, отлетели като есенни листа...

Комит Йоница се усмихна невесело под мустак, под подстригания си четинест мустак, а ние всички бяхме там, стопани и кираджии от Горна земя^[4], насядахме по дънери и по процепите на каруците и вдигнахме към него глави с широко отворени очи.

Младата Анкуца стоеше на прага, подпряна на рамката на вратата. Есенното слънце огряваше косо половината ѝ лице и го позлатяваше. Наблизо в ниското Молдова блещукаше из лъките, а в далечината се провиждаха планините като кремъчни вълни сред синкава мъгла.

Слабият кон на разеша, оставен встрани, като усети тишината наоколо си, неочаквано изцвили тънко и се озъби към нас също като дявол. Анкуца изви към нас уплашено и учудено ваклите си очи.

— Аха! Ето тъй цвилеше и се смееше и старата кобила... — рече комит Йоница. — От нея може да не е останало нищо, кой знае, може вълците да са я изяли, ала смехът ѝ още живее и от него се плашеше и другата Анкуца. Та, както ви казах, стоя аз тука на това място, готов да тръгна, с единия крак вече на стремето, и току чувам плющене на камшик и трополене на кола. Вдигам глава и виждам, че по друма идва файтон с четири коня един до друг... Идва и спира в хана, както си му е редът. И от него слиза един болярин, за да види Анкуца, както беше обичай тогава.

Щом приближи, аз дигнах канчето с вино, да пия за негово здраве. Той се спря, погледна усмихнат мене и кобилата, погледна и хората наоколо, моята наздравица му хареса. Беше нисък на ръст с рижава, валчесто подстригана брада и на шията си имаше тънка златна верижка.

— Много ми е драго, добри хора — рече боляринът, — че виждам веселие и радост в Молдовското княжество...

— И на нас ни е драго — казвам аз — да чуем такива думи. Туй струва колкото и най-хубавото вино.

Тогава боляринът пак се усмихна и ме попита откъде съм и къде отивам.

— Честити болярино — отвърщам, — аз по рождение съм разош от Драганец, откъм Сучава. Ала имотът ми е застрашен и душманите ми са с дълги и остри зъби. Имам една разпра, честити болярино, и не ѝ виждам края. Наследих я от баща си, черковния псалт Йона, и много се боя, че ще я оставя наследство на потомството си, ако ме сдобие господ с деца...

— Как тъй? — попита учудено боляринът.

— Ами тъй, както ти казвам. Защото, честити болярино, ние почнахме да се съдим още преди княз Калимах! Много от нашите хора се жалваха, ходиха и в Дивана^[5], разследваха, мериха земята, викаха и свидетели, и хората се клеаха, и докато се съдеха, едни от нашите умряха, други се родиха, за да се съдят и те, и ето на, и до ден-днешен не се намери правдината... Отгоре на туй моят враг, с когото се боря, откъсна два сажена и пет педи земя от бащината ми нива, дето е до Велиния пчелин. И пак се оплаках, и пак не срещнах никаква милост, защото моят душманин, без докачение, е голямо болярско куче... Като видях накъде върви работата, пак откачих от стената торбата с хрисовулите със стари печати, прочетох ги отново, избрах, каквото ми трябва, сложих тук при кемера си тапиите, които смятам изправни, яхнах алестата си кобила и няма да се спра, докато не стигна при княза. Нека той ми даде правдина!

— Как може тъй! — учуди се пак боляринът, поглади брадата си и завъртя с пръстите си златното си синджирче. — Отиваш, значи, при княза?

— Отивам! И ако и князът не ми даде правдина...

Боляринът се засмя:

— Е? Ако и князът не ти даде правда?...

Тук комит Йоница сниши малко глас и младата Анкуца, както и другата някога, проточи шия и наостри уши да чуе какво трябвало да стане, ако разешът не намерел правда при княза. Ако и князът не му дадял правото, да целунел тогава кобилата му близо до опашката?...

Когато комитът изрече без заобикалки тия думи, тъй както си говорят селяните по нашите места в Горна земя, Анкуца сви устни и се престори, че се е загледала по пътя.

— Когато казах тия думи — продължи разешът, — тогавашната Анкуца сложи ръка на устата си и се престори, че гледа нататък към друма. А боляринът се разсмя. После спря да се смее, поглади брадата си и запремята златното синджирче на пръстите си.

— И кога смяташ да се явиш пред княза? — запита ме той.

— А че нека допия, честити болярино, само това канче вино в твоя чест, после ще се метна на седлото като Александър Македонски и чак в Яш ще се спра. Ала ако искаш да вкусиш и ти резняка от Одобещ, Анкуца ще донесе червена шира в чисто канче и на всинца ни ще ни бъде много драго, ако твоя милост ни направи тая чест...

Боляринът се обърна усмихнат към предишната Анкуца, която също като тази беше хитра и с хубави очи, и поръча да му донесе едно ново пръстено канче с червена шира от Долна земя. А пък аз, разешът, поисках гордо да платя почерпката и хвърлих четири пари в скута на Анкуца.

След туй боляринът се качи в бричката си с яйове и си отиде.

Яхнах и аз коня и както се бях зарекъл, до Яш не спрях никъде. Там теглих в хана до църквата на Лозонски, дето е срещу двореца на княза. И на другия ден по обед, измит и сресан, се явих с разтуптяно сърце пред портите на двореца. Ала един войник опря сабята си в челото ми и чак когато си казах болката, провикна се към одаите; от там дойде един стар солдатин и ме заведе в някаква малка одаичка вътре в двореца; там ме посрещна младичък и тъничък офицер, целият в сърмени гайтани и злато...

— Какво искаш, човече?

— Тъй и тъй — думам, — аз съм комит Йоница, разеш от Драганещ, дошъл съм при княза, жаден за правда, както еленът е жаден за изворна вода.

— Много добре — отвърна младият офицер. — Князът още сега може да изслуша молбата ти. Остави си шапката и влез през тази вратичка. Оттатък, в голямата одая, ще намериш княза и ще му кажеш болката си.

Тогава кръвта нахлу в очите ми и погледът ми се замрежи. Ала стиснах зъби и се овладях. Офицерът отвори вратичката и аз се намерих сред голяма светлина и както бях с наведена глава, видях червените кожени ботуши на княза и паднах на колене. Мислех си, че при такъв нов и млад княз трябва да намеря правда за мъките си.

— Твое височество! — извиках аз смело. — Дойдох да ми дадеш правда!

А князът ми рече:

— Стани!

Като чух гласа му, бързо като светкавица вдигнах поглед и познах болярина от хана; тутакси разбрах, че трябва да стисна очи и да стоя уплашен. Наведох глава по-ниско, протегнах ръка, хванах края на дрехата му и я допях до устните си.

— Стани! — рече князът. — И покажи тапиите си.

Когато се изправих, забелязах, че очите на познатия ми болярин се присвиват от смях също както в хана, когато поемаше канчето с червена шира от ръцете със запретнати ръкави на Анкуца. Изваждам аз смело тапиите от кожената си чанта, подавам му ги и почвам да разпращам. И му разпращам за всички бури, дето са ме брулили, и за всички отрови, дето съм ги насъбрал в сърцето си и дето съм ги наследил от моите покойници. Князът прочете хрисовулите, наведе се да види отблизо восъчните печати, лицето му се разведри и каза малко през нос:

— Добре, разешо, ще получиш правото си. С тебе ще дойде един от моите хора със строга заповед и ще сложи ред в Драганец.

Като чух тия думи, паднах на колене и князът пак ми заповяда да стана. После очите му се позасмяха, той ме потупа по рамото и рече:

— Е? Ами какво щеше да стане, ако не бях ти дал правда?

— Ами че, твое височество — отвръщам аз и се смея, — какво щеше да стане ли? Аз думите си назад не вземам: кобилата е ей там на пътя!

Така много се смя княз Михайл на отговора ми, че пак ме потупа по рамото и си спомни за канчето червено вино, за което бях платил

четири пари; и както се смееше, заповяда да дойде служителят, който ще тръгне с мене; и пред неговите очи написа строгата заповед. А когато яхнах кобилата си в хана и си тръгнах назад, той гледаше усмихнат от отворения прозорец и гладеше брадата си...

Ето защо трябва да гледате на моя алест кон с бели глезени на трите крака като на рядко нещо; защото той е потомък на княжевата кобила и когато цвили и се смее, като че ли си спомня за ония дни на моите младини. По туй можете да разберете какъв човек съм аз! А сега нека наляят вино в канчетата и да почна да ви разправам една история, която отдавна исках да ви кажа...

1928 г.

[1] Върхове в Източните Карпати. — Б.пр. ↑

[2] Комит — стара титла, давана на областни, на околийски управители и по-късно на кметовете. — Б.пр. ↑

[3] Михаил Стурза — княз на Молдова (1834 — 1844). — Б.пр. ↑

[4] Северна Молдова. — Б.пр. ↑

[5] Диван — висш държавен съвет. — Б.пр. ↑

ХАРАЛАМБИЕ

Комит Йоница държеше канчето в лявата си ръка, а с двата пръста на дясната гладеше подстриганите си мустаци. Поизкашля се да оправи гласа си и се приготви да разкаже една случка, по-забавна и по-чудна от историята с кобилата на княза. Тогава калугерът, който идваше от планината, с голяма радост и задоволство стана от мястото си в къта, дето седеше, и заговори, като крепеше канчето с вино пред брадата си. До този миг беше мълчал, захласнат в канчето си, и комай не го виждахме от брадата му. Обърнахме се учудени към него.

— Достопочтени християни и стопани — почна светиня му, — и ти честити комите Йоница от Драганец! Прощавайте, че мълчах досега. Водех се от една мъдра поука и в мълчанието си се опитвах да преценя сладостта на виното. Ние там горе, под скалите на Чахлъу, можем само да мечтаем за хубавия живот тук сред лозята. С боровинки и суроватка не можем да се веселим, а и мечките не вдигат сватби, зер още не са получили светото кръщение. А сега по поръка на нашия игумен съм се запътил за светата митрополия, пък и аз имах горещо желание да се помоля в църквата на великия мъченик Хараламбие; и ето спрях тук при вас и след като завързах коня си за халката, стопанката на хана даде и на мене едно ново пръстено канче, по-голямо и по-хубаво; и душата ми се възрадва много, щом се намери сред братя и веселие. Слушах и свирачите, не си запуших ушите. Многомилостивият ще ми прости греховете. И смятам за редно да стана и се запозная с вас, тъй като вече чух приказките и делата ви. Слушах с голямо удивление приказките ви и първо искам да пия наздравица за комит Йоница и за неговата кобила?...

Като рече това, калугерът вдигна канчето, замижа и отпи, а когато го сне, комитът се чукна с него.

— Благодаря ти, отче, и ти целувам десницата! — рече той. — По приказката ти се вижда, че си наш брат. Как е името ти, отче?

— Моето име во Христа, честити комите, е Герман — отвърна калугерът. — Сега за пръв път в живота си слизам от планината и отивам в град Яш. А когато се върна в нашия скит, ще прочета молитва

и за твоята душа. Само че, преди да почнеш да разказваш, разреши ми да изпия една глътчица и за здравето на дядо Леонте, този премъдър старец, който стои тук от дясната ми страна. Виждам, че той познава знаците на естеството и пътя на луната и на звездите и може да чете в зодиите. Учен човек е той и помни отколешни работи. Макар и аз да не съм млад, прекланям се пред негова милост и пия за негово здраве!

Дядо Леонте стана, чукна канчето си в неговото, поблагодари му и му целуна десницата.

— Остана и за другите — продължи монахът. — Полага се да сръбна от плода на земята и на слънцето и за дядо Захария, кладенчаря. Водата, що той изкарва с голямо майсторство на бял свят, не е тъй вкусна като виното, ала е по-свята и по-угодна богу. Ние, хората, сме грешни, прекарваме времето си и в други работи. Ще пия наздравица и за бай Георгица, керванджията на княз Кантакузин. Разбрах, че е шегаджия и свири на кавал. Ще пия и за здравето на майстор Йенаке, праматарина, който носи в сандъчето си дребни и скъпи неща за радост на момите. И след като се поклоних на всички и ги благослових и като виждам, че на дъното на канчето е останало най-сладкото вино, обръщам се към стопанката Анкуца, че от нея ни идва цялата тая благост. Защото, като ни се усмихне, както се усмихва сега, и се покажат белите й зъби, като момини сълзи, подсеща ме за пролетта. Покланям се и пред нейния честит лик! Покланям се и пред вас всинца ви като пред стара зелена гора! — завърши отец Герман и изпи последната капка вино от канчето си. После седна на мястото си.

Зарадвахме се на тия наздравици, ала най-много от всички се зарадва комит Йоница.

— Преподобни отче Германе — рече той, — много съм желателен да разбера от кой край си тръгнал и по какви работи отиваш в град Яш.

Монахът отвърна:

— Както ви рекох, честити комите, моят дом, там, дето си чакам смъртта, е горе в Дуръу. Там, сред пущинаците, поминувам с моите братя: имаме малко стопанство и отглеждаме овци и говеда. Понякога мечките ни правят пакости, увреждат ни стоката, и ние излизаме да се бием с тях и с божата помощ ги надвиваме с ножове и брадви, защото огнестрелно оръжие и сабя ние не можем да носим, зер сме божи служители. А по Свети велики мъченик Димитър зимата ни затваря

като в капан и не виждаме жив човек чак до пролетта. Тогава вече слизаме при приятели и познати по реката Бистрица. Тежък живот водим ние там в пущинака.

При тия думи Анкуца се спря при него с кофичката в ръка.

— Сполай ти, булка Анкуца, за виното и за хубавия поглед. Можеш да ми напълниш канчето, за да не си правиш труд да идваш още веднъж. А мястото, дето съм се родил, честити комите, е село Божиени, пак в планината. Не мога да кажа, че познавам баща си. Само майка ми и господ го знаят. Аз израснах сирак и много пъти сълзите на майка ми са ми мили лицето. Тя ме обрече на манастира „Дурбю“ в часа, когато напущаше тоя свят — да изкупвам минали грехове. Та за този оброк съм се запътил сега за храма на свети Хараламбие в Яш. Отдавна трябваше да изпълня този завет. И ето, едва се изгуби Чахлъу от очите ми, и вече усещам, че вкусът на водата не е същият и не мога да я сложа в устата си. А като идвах от Бистрица към Молдова, видях колко голямо е нашето царство. Спирах да си почина по селата и стопаните, които ме подслоняваха, бяха като мои братя. И както си вървах под черешите по края на друма, пред очите ми се показва хан като кале и чух гласове и свирня на лаутари. Реших да се спра тук, оставих дисагите си в една одаи и ако река, че не ми харесва, голям грях ще сторя. Само че съвестта ме бори, че не съм вече там, дето майка ми ме закле да отида, когато преди трийсет и четири години преминаваше във вечния покой...

— Много ме учудва туй, което разправяш, отче — прекъсна го разешът. — И аз не съм виждал още църквата „Свети Хараламбие“ и ако работите ми не бяха толкова объркани, щях да яхна коня и да тръгна със светиня ти. Изглежда, майка ти е имала някаква тайна, която ти не знаеш.

— Може и да не я зная — отвърна калугерът, — ала когато бях ей такава, една педя човече, видях нещо много страховито и се уплаших; и майка ми беше при мене. Тогава видях този Хараламбие, за когото трябва да се моля.

Комитът ни погледна със светнали от учудване очи.

— За какъв Хараламбие говориш? — запита той отец Герман.

— В старо време имало един Хараламбие, човек много прочут, познат чак в княжеския двор — рече монахът с променен изведнъж глас и остави полекичка пръстеното канче до себе си.

— Кой е бил той, какъв е бил и какво е направил? — попита с голямо любопитство комит Йоница. — Не съм чувал още за него.

— Може да не си чувал — продължи калугерът, — защото от оная случка изтече много време. Този Хараламбие бил княжески арнаути^[1]. И един ден, достопочтени комите Йоница, господ пожелал да намрази той службата си пред портата на двореца и да отиде с дружина в гората, както често ставало тогава... И отишъл, както си бил със сърмените дрехи и с княжеския силях, почнал да напада болярските мошии и селата и да ги ограбва. Завардил гори и пътища, кладенци и проходи, които били негово владение; ако някой се надигнал против него, съсичал го с ханджара или го застрелвал с пищова си. След толкова страхотии и убийства боляри, търговци и народ паднали разплакани на колене пред княза и му разправили за злочинствата и насилията на Хараламбие. И князът поръчал на служителите си да съберат потери и да изловят злосторниците. Тръгнали потерите, срещнали се с разбойниците, били се с тях, ала Хараламбие все ги побеждавал. А когато се случило да не победи, оттеглял се по пътеки из планината в царството на дивите зверове... И туй усилно време траяло, докато един ден князът кипнал, разгневил се и на Голяма Богородица, на петнайсетия ден на месец август, събрал болярите на съвет, а той, княз Ипсиланте, дошъл мрачен, не отвърнал на поклоните им, само прокарвал пръсти през брадата си и сумтял.

— Чух пак за злините на разбойниците! — викнал той. — Хараламбие нападнал Думбравени, нашия имот, и задигнал парите от механата и от воденицата! Не можем повече да търпим тия злочинства! Пищи и плаче навсякъде народът! Какво си направил и какво си разпоредил, велики ворнико?

— Честити княже! — рекъл ворникът на Горна земя. — Подгоних като с остен всички управители, изкараха потерите, но ползата е малка.

— Никаква полза, велики ворнико, никаква полза!

— Наистина няма никаква полза, велики господарю, ала сега поне знаем много от скривалищата, от пътищата и от ятаците на злосторниците. Вълкът обикаля около мястото, дето е изял овцата, тъй че сега ни трябва само добър стрелец.

— Какъв добър стрелец? Досега всички се показаха страхливци!

— Твое височество, този Хараламбие, преди да побегне в гората, беше един от силните хора сред неферите^[2]. Ръка и око като неговите има само брат му Георгие Леондари, тюфекчибашията^[3], честен и смел човек, който ненавижда злодействата на брат си. Аз смятам, твое височество, да повикаш тюфекчибашията и да му заповядаш да улови брат си.

Князът постоял, постоял, почесал се по брадата, после се разходил насам-натам.

— Тъй е, ворнико — рекъл. — Знаех, че са братя и се радвах на верността на тюфекчибашията Георгие, ала не съм си помислювал, че той е най-добрият стрелец. Заповядвам веднага да дойде при мене!

Разтичали се викачите, втурнали се презглава към одаите на княжеската гвардия и тюфекчибашията Георгие се явил пред княза; той го изгледал смръщено изпод вежди и рекъл:

— Слушай, капитан Георгие! Драго ми беше, че ми служиш вярно и почтено и затуй имаше моето благоволение и през мое време получи болярски дом и земи край Яш. Ала, както знаеш, от брат ти Хараламбие проплака цялото княжество. Сега дойде време да отговаряш ти за брат си. Давам ти, капитан Георгие, две недели време. Избери си колкото хора искаш и за тия две недели да ми доведеш брат си жив или мъртъв. Иначе да не ми се вестяваш пред очите, че и за тебе няма да има вече живот!

Тюфекчибашията Георгие не отговорил веднага. Когато болярите вдигнали към него очи, видели, че лицето му било безкръвно и такъв висок и плещест, какъвто бил, едва се държал на нозете си. После продумал:

— Разбрах, твое височество!

Навел се, целунал ръка на княза и излязъл. Щом стигнал в одаите, свикал неферите и избрал между тях петдесетина. Дал им оръжие и коне и решил часа на тръгването. През нощта вече били на път из пущинаците. На другия ден Георгие Леондари научил за един обир и влязъл в дирите на разбойниците. И от този час все по петите на Хараламбие вървял, като куче, което души следите на дивеч. И тъй гонил той брат си от скривалище до скривалище, без да го оставя да си поеме дъх. И на осмия ден, беше дъждовно време, някой почука в зори на прозореца на къщата ни в Божиени. Майка ми скочи, както спеше до мене, и бързо дръпна резето на вратата; и нашият приятел влезе цял

мокър, с изпито лице и изплашени очи. Аз го знаех хубавец и напет. Когато понякога идваше вечер, седнаше на одъра, слагаше ръка на главата ми и ме милваше.

Този път каза бързо и припряно:

— Дай ми да ям!

Майка ми се уплаши и с разтреперани ръце затърси блюдата и студената мамалига.

Между другото, което каза, чух и тия думи и няма да ги забравя, докато съм жив.

— Брат ми Георгие ме е погнал като вълк!

Няма време да хапне нищо. Вън се чува стъпки и гласове.

— Излез, Хараламбие, че обградиха градината и ще загубим главите си!

Чух го как изпъшка гневно. Измъкна пищовите си от силяха и изхвъркна през вратата. Майка ми ме хвана за ръка и излязохме и ние на пруста; видяхме в градината войници с насочени пушки. Бяха осемдесет души. Тогава разбрах кой е Хараламбие. Майка ми заплака тихо и ме притисна до себе си и аз усетих, че става нещо страшно.

Кучетата в селото не спираха да лаят. Неочаквано наоколо се появиха конници, наредени един до друг. Чух гласове из уличките и зад къщата. А другарите на Хараламбие се оттеглиха, оставиха го сам, побягнаха и почнаха да хвърлят оръжието си. Тогава се показа един човек с черни мустаци. Майка ми въздъхна и рече:

— Този е брат му. Прилича на него!

А оня извика, заплашвайки с ханджара си:

— Предай се!

Хараламбие вдигна пищова и стреля. Когато захвърли тоя пищов и понечи да измъкне другия от лявата си страна, тюфекчибашията го удари с ханджара си и го повали. Майка ми запищя от ужас. Разбойниците паднаха на земята и се предадоха. Неферите се спуснаха от всички страни. Когато схватката и дрънченето на оръжието затихна, един от княжеските служители вдигна главата на убития нависоко. В този миг слънцето изгряваше и росата заблестя в градината. Главата на Хараламбие ме гледаше с втренчени очи и тъжно ми се усмихваше.

Тюфекчибашията Георгие се върнал в двореца с главата на баща ми. Отишъл в Дивана, постлал на килима пред нозете на княза червен

пош и положил на него главата. Коленичил до нея и рекъл със сълзи на очи:

— Твое височество, изпълних заповедта ти! Ала те моля да ме освободиш от службата ми и да ме оставиш да живея на земята си в спокойствие, тъй като пролях кръвта на родителите си, която тече и в моите жили...

Много тъжна била тая картина и плакали и князът, и болярите. А тюфекчибашията Георгие, след като му разрешили, се оттеглил в своите земи. За мъката си и за изкупление на греха си, както и за опрощение душата на погубения, съградил в Яш църквата, в която отивам сега да се помоля...

Ето кое е станало причина, достопочтени комите Йоница, да бъде обречен на манастира „Дуръу“. А моето сърце теглеше към хората. Затова понякога си мисля, че малко и тъжни бяха моите дни...

Разешът се показва учуден от разказа на монаха и мълча потресен някое време, ала после се съвзе и ни увери, че това, което той иска да ни разкаже, било много по-чудновато и по-страховито.

1928 г.

[1] Войник от княжеската гвардия. — Б.пр. ↑

[2] Нефер — обикновен войник в княжеската гвардия. — Б.пр. ↑

[3] Тюфекчибашия — началник на дворцовата стража. — Б.пр. ↑

ЗМЕЯТ

— Братя мои! — гръмко заговори комит Йоница и се изправи с целия си ръст, висок и слаб. — Бог ми е свидетел, че говоря истината, като казвам, че разказът на светиня му отец Герман накара косата ми да настръхне под калпака. Ала аз искам да ви разкажа нещо много по-чудно и по-страховито.

— Да чуем какво ще ни разкаже комитът! — сопнато извика дядо Леонте, звездоброецът. — Да чуем разказа на нашия честит комит! Ала първо да видим дали си имаме това, което ни трябва, и тогава да слушаме! Дори много исках да те помоля, комите Йоница, да не забравиш думата и обещанието си. Откакто помня аз, ние още по времето на отколешната Анкуца си имахме този навик да се събираме тук на приказка и да си посръбваме винце от Долна земя. Вкусваме от хубавото питие и слушаме истински случки. И аз смятам, честити комите, че никъде няма да намериш хан като този, колкото и да обикаляш света. Такива стени като крепост, такива железни решетки, такива изби и такова вино няма никъде другаде; и никъде няма такава сладост и веселие и такива черни очи: аз, самият, като че ли все бих стоял под техния поглед, докато ми дойде времето да отида в спокойния пристан, дето няма бури... Не бърчи вежди, стопанке Анкуца, защото аз бях приятел на майка ти. Четох ѝ в книгата на зодиите, както и на тебе ти гадах. Много хубави и верни неща ѝ казах и вярвам, че и ти не си останала недоволна.

— Доволна съм, доволна съм — отвърна ханджийката със смях.

— Разбира се, иначе и не може, стопанке Анкуца. Аз тук в чантата, дето ми е на кръста, нося стара книга, в която е казана всичката истина. Когато ме попита, казах ти всичко, както му е редът, и най-вече това, че оставяш подире си дъх на босилек и караш старците да желаят младите си години.

— Туй е много вярно — намеси се разешът от Драганец, — ала туй можеш и аз да кажа без книгата на зодиите.

— Можеш, можеш, комите Йоница, ала те подканям да не забравиш дадената си дума. Та, както ви казах, такива приказки само в

хан като този могат да се чуят. И тъй, ние чухме отец Герман, който пак потъна в тъгата си и мълчи. Не зная, комите Йоница, дали ти можеш да ни кажеш нещо по-страшно. Право да ви кажа, само веднъж, откак съм се родил, усетих сърцето си като яребица в ноктите на ястреб.

Ханджийката извърна живите си очи към стареца и каза припряно:

— Когато за пръв път си видял змей ли, дядо Леонте?

— Да, когато за пръв път видях змей — потвърди старецът.

Всички се обърнахме към звездоброеца, дори и отец Герман повдигна глава.

— Какво говориш за змей бе, братко? — попита развълнуван комит Йоница и седна на мястото си. — Какъв змей? — Той ни гледаше слисано, недоумяващо, като че ли сега беше попаднал между нас.

— Когато за пръв път видях змей... — почна спокойно дядо Леонте. — Бях ерген, такъв, над двайсетгодишен, и баща ми ме учеше на неговия занаят, че той беше звездоброец и врач, какъвто нямаше друг по света. Веднъж по Илинден бях с него на егрека на Боландарския хълм; през деня ми показваше билките и корените в земята, а нощя — звездите по небето. Тогава за пръв път видях змей.

Разешът от Драганец въздъхна дълбоко и хвърли сякаш недоволен поглед към дядо Леонте.

— Такива гадини на мене още не са ми се показвали. — И гласът му сякаш беше отпаднал и плах. — Хайде, разправяй бързо, дядо Леонте, време имаме колкото щеш.

— Нямам какво много да разправям — оправда се звездоброецът, — само това, което видях. По волята на комит Йоница ще ви разправя, ала голямо е желанието ми после да чуя и неговия разказ...

Дядо Леонте понамести с лакти кемера си, попипа чантата си и се огледа да види дали му е под ръка канчето с вино. Звездоброецът беше нашенец, молдовски селянин, бръснат, пълнолик, с бели мустаци, здравеняк, малко шкембест и като се смееше и говореше, зъбите му се показваха като парченца челик.

— Додето имам тая воденица — викаше той, когато се развеселеше, — не се боя аз от оная Озьбената...

И почна да разправя малко сопнато, както имаше навик да говори.

— Че как да ти разправа набързо такава случка, честити комите? — подхвана той. — По него време у нас, в Тупилац, живееше един голям болярин, един надут такъв, Настаса Боломир се казваше. Беше висок, навъсен и голямата му брада се спущаше на гърдите като паунова опашка. Два пъти се беше женил той. Първия път беше взел дъщерята на един болярин от Бърлад, ала момичето не можа да изтрае на побоищата и проклетията му, разболя се и се върна с плач при родителите си. Втората беше вдовица на един грък, Негрупунте, и тя — хубава и богата. Ала не минаха и две години, откакто попът им бе сложил венците на главите, и току една есен я видяхме посърнала и повехнала, сякаш слана я беше попарила. Тръгна по доктори по чуждински места и там си и умря. Живя боляринът сам известно време, бе му излязла дума, че му мрат жените. То в село имаше хубави жени, ама прости, и като го видеха, плюеха подире му като подир дявол. Баща ми дори се смееше и казваше, че сега вече боляринът Настаса Боломир ще си умре вдовец; ама той пет пари не даваше, зер къщата му беше пълна с млади циганки... Мина тъй доста и по едно време се разчу, че боляринът пак ще се жени. Как може? — рекохме. Трябва да е някоя арапка или някоя московска княгиня, дето ходи с юфтени ботуши и с бич в ръка; само такава жена можеше да му бъде прилика... А то какво излезе? Отиде той в Яш и оттам, венчал се в митрополията, с файтон, теглен от четири коня, доведе в Тупилац една около седемнадесетгодишна девойка. Когато слезе от файтона, видяхме, че тя едва стига до брадата му. Пък беше русичка и засмяна, грееше като слънце. А бабите, събрани на портата, и прислужничките почнаха да я окайват и да я оплакват: че била такава слабичка и хубавичка и че брадатият щял и нея да зарови. А Боломир си я хвана с два пръста за лявата ръка и я поведе като скъпоценност по каменното стълбище, постлано с килим.

Ала не бяха стигнали още догоре, и тя току се обърна засмяна към него, наведе глава, сякаш искаше да го убодe с рогчета, пусна се и изтича сама напред.

И баща ми беше там. Поклати глава — не му хареса тая работа.

Чакахме ние да се сбъднат думите на бабите, ала виждахме, че госпожа Иринуца не клюмва, напротив, бузите ѝ разцъфтяха като трендафил и все беше засмяна, а белите ѝ зъби като на мишле все се виждаха.

И наистина зъбите ѝ трябва да са били остри, защото виждахме нашия едър болярин посмален и умълчан.

Приискаше ли ѝ се на госпожа Иринуца да се разходи до Роман или да прескочи до Яш, стигаше само да помръдне пръст или една думица да промълви, и боляринът Настаса навеждаше глава и изпълняваше волята ѝ.

Ама жената на граматика и прислужницата в стаите на болярина научили кой знае откъде, че малката хитруша на болярина не е нито богата, нито пък е от кой знае какъв род. Била нещо като щерка на една племенница на митрополита... Подхилкваха се и си намигаха, като говореха за нея, нали жените са едни такива, пък и аз бях глупаво ергенче и нищо не разбирах.

Едно лято, както ви казах, бях на егрека; по Илинден и баща ми се качи при овцете. Живеехме в една колиба от шума близо до брега на Молдова, малко по-встрани от овчарите. Оттам, дето бяхме ние, се виждаха реките, разливите и този хан; далеч зад нас, докъдето поглед стига, планините и горите се съзираха като мъгла. Какво ставаше в дома на болярина в село, не знаех, нито пък ме беше еня. Ала един ден по обед, както бях сам и наглеждах котела, окачен на катрача над огъня, чувам тропот на конски копита и се уплаших, като видях, че боляринът Настаса Боломир спира пред нашата усамотена колиба и слиза от коня.

— Добър ден, момче — дума, — ти ли си синът на Ифрим, звездоброеца?

— Целувам ти десницата, господарю, аз съм!

— Къде е баща ти?

— Баща ми — думам — дипли сено тука наблизко, на склона. Трябва да дойде да се храним.

— Изтичай да го повикаш. Веднага да дойде, още сега!

Аз се чудех какво да правя, ала боляринът ме погледна тъй страшно и посегна към бича си, забоден отпред на седлото, та се втурнах гологлав към склона. По пътя срещнах баща си — идваше да се храним. Като му казах, че боляринът го вика бързо да дойде, той рече: „Хмм!“ и поклати глава, ала не ми каза нищо. Когато стигнахме до колибата, заварихме Боломир все още до коня, подпрял лакът на седлото и навел глава. Аз се притулих зад колибата, а баща ми отиде смело насреща му.

— Какво дириш тук бре, Ифриме? — дума сърдито боляринът.
— Аз те търся из село, а ти тук в пущинаците ли си се заселил?

— Целувам ти ръка, светли господарю — отвърща баща ми, — дошъл съм тук по работата си. Ала ако ми беше пратил хабер, щях всичко да зарежа и да се явя пред тебе.

— Зная — дума сърдит боляринът, — само че аз не мога да чакам! Слушай, Ифриме, никой не знае, може и ти да не знаеш каква мъка тежи на душата ми.

— Тревогата е от бога дадена, господарю, и минава.

— Не минава! Говориш като глупците, защото не знаеш.

— Зная, господарю, зная, че любовните тревоги са по-тежки, ала и те минават...

Боляринът го погледна свъсено:

— Какво знаеш ти бре, Ифриме?

— Светли господарю — дума баща ми, — аз зная много неща, та нали имам този дар. Аз чета не само по звездите, а и по лицето на човека.

— Тогава знаеш ли, Ифриме, че в моя дом влезе дявол и нямам вече спокойствие?

— Знам, светли господарю!

— Знаеш ли, че той ме мъчи, както са мъчили нашия бог Исус Христос? И че аз съм като жаден човек, завързан за наказание за кладенец?

— Тъй е, господарю, тъй е, както казваш.

— Слушай, човече! Нищо не можах да направя: нито с лошо, нито с добро и молба. И за една нищо и никаква работа цял се превърнах в роб. И сега, тъкмо тази сутрин, прислужницата в стаите ми донесе срамната вест, че пътищата на жена ми ми носят безчестие, че те са радост за най-големия син на ворника Вуза, Александрел Вуза, може и да си го виждал. Това лято идва два пъти в дома ми, уж да ми продаде някакви бели коне от московската земя. Той идвал за друго, а пък аз не разбрах. Сега съм взел в себе си решение, ала идвам при тебе, за да не сбъркам нещо. Ти си човекът, който може да знае истината. Искам и на мене да я прочетеш...

Нашият болярин беше тъй разтревожен и объркан, както рядко съм виждал някого в живота си. Хапеше брадата си и не можеше да си намери място. А баща ми, без да се бави, влезе в колибата и веднага се

върна с ей тази чанта, дето я виждате на кръста ми. Извади книгата, седна на столчето до огъня, наплюнчи пръста си и почна да я разлия. Боляринът чакаше прав до коня си.

— В кой месец и в кой ден си дошъл на света, светли болярино?

— Майка ми, Ифрима, ме е родила на осемнадесетия ден на месец октомври през един вторник.

— Тогава — рече замислено баща ми — трябва да отворя на зодията Скорпион и да потърся и на други места, както е правилото. Светли господарю, тук се казва, че ти си гневлив човек. И щом знаеш този си порок, не бива да му се отдаваш.

И баща ми почна да чете писаното в зодията и всичко отговаряше точно на лютия нрав на нашия болярин. Баща ми мислеше, че ще може да го разтуши.

Ала Боломир разтърси брада много нетърпеливо:

— Кажи, Ифрима, какво пише там за моята женитба.

Баща ми се загледа внимателно в книгата и тъй му отговори:

— Светли господарю, твоята женитба се пада в зодията Телец. Ти се венча с госпожа Иринуца през месец април, през светлата неделя. И като е тъй, според зодията това е най-доброто съчетание. И тук, господарю, пише така: зодията на неговото задомиане е Телец, тогава ще бъде честит с жена си... А тук по-нататък казва: неговият късмет се пада в зодията Везни, в този час ще бъде много разтревожен от лъжливи приказки... Тъй че, преславни господарю, щом тук са написани тия слова, аз смятам, че думите, които си чул, са лоши, недостойни думи и трябва да прогониш от сърцето си злите мисли.

Боляринът постоя, помисли, после попита:

— Може ли, Ифрима, да бъде тъй, както казваш?

— Тъй е, преславни господарю, тъй е, както казвам!

— Тогава защо госпожа Иринуца отиде в Роман? Замина вчера и каза, че ще се върне днес.

— Отишла е, господарю, защото бог е пожелал тъй да бъде, за да не стане някоя злочестина поради лъжливите думи и гнева ти...

— Може... — промълви боляринът поуспокоен. — Наистина иначе можеше да стане нещо страшно... Аферим, човече! И друг път съм чувал от твоята книга верни думи. Кажи тогава, какво мислиш ти, че трябва да направя?

— Да чакаш, господарю, защото ще бъде на добро...

С тоя съвет си тръгна боляринът от нашата колиба.

А баща ми, усмихнат, гледа дълго след него, докато се затули. После остави котела над угасналия огън и ми поръча да впрегна каруцата. Сгушихме се двамата в сеното, спуснахме се в дола и минахме брода; и все препускахме, докато стигнахме тук, в този хан. На прага стоеше и чакаше другата Анкуца.

Баща ми спря каруцата пред прага и я попита:

— Кумице Анкуца, кажи ми право, мина ли снощи оттук кокона Иринуца от Тупилац на път за Роман?

— Мина, мина, кръстник...

— И нали не се е върнала още?

— Не е. Може да мине по надвечер.

— Кумице Анкуца, ти изрече богоугодни слова.

— Ама какво има?

— Какво има ли? Смилила се е някоя добра душа и отворила очите на Боломир и сега той скърца зъби, ругае и иска кръв да лее.

— Не думай! Че кой е сторил такова нещо? — извика Анкуца и плесна с ръце. — И тази ли да умори, след като измъчи и прати в гроба две жени? Само пъкълът го чака на другия свят. Нека барем една жена от нашите му плати на този свят...

Туй си рекоха Анкуца и баща ми и се уговориха да пресрещнат госпожа Иринуца и да ѝ кажат да се пази.

И наистина, честити комите, и вие, добри люде, това, което ще ви кажа, стана в същия този ден по клепало. По обед слънцето се замъгли от мараня и от планината се заиздигаха белезникави облаци. Когато над пътя падна сянка, видяхме, че откъм Роман се зададе сред облаци прах кочията на госпожа Иринуца, теглена от четири коня. Отмина една царевична нива, после една горичка и баща ми излезе наред пътя и почна да маха с ръце и да прави знаци за опасност.

Циганинът, който беше на капрата, спря конете. В този миг из праха изскочи пред баща ми един млад конник, възседнал черен млад жребец. Баща ми го позна по красотата и по смелия му поглед.

— Болярино Александрел — рече баща ми, — връщай се, защото зло те чака. Хич не се опитвай да вървиш по-нататък!

— Какво има, човече? — чу се гласът на госпожа Иринуца и тя, с бяла премяна, с малко розово чадърче, се наведе от кочията.

Тогаз се случиха две неща. Внезапно откъм река Молдова задуха силен вятър и понесе прах като пелени по стърнищата. В това време видяхме, че издад гората препуска към нас боляринът с развята брада, със слугите подире си; и всички крещяха страховито.

Вкаменихме се; усетих, че ризата залепна на гърба ми като ледена. Александрел изправи коня си на задните крака и се опита да измъкне пицова от кобура си; госпожа Иринуца нададе писък и се скри под чадърчето. Боляринът и неговите хора се нахвърлиха и обградиха кочията, хванаха баща ми и смъкнаха от коня и сина на ворника Вуза.

— Негоднико! — кресна страшно към баща ми Боломир. — Такава ли е твоята вяроност и твоята ученост? Вържете го и одерете кожата на гърба му за едни чехли, ала ще ви обеса, ако видя драскотина или пукнатина по нея! А ти, разбойнико! Ти син на ворника Вуза ли си? От болярски род ли си? Ще ви покажа аз на двамата, и на нея, и на тебе, как зная да наказвам... Хей! — обърна се той към аргатите си. — Вземете каруцата на този магесник, избийте дъното, махнете наплатите на колелетата, да остане само на главините, и завържете тия двамата за нея. Тъй искам да препускам с тях и да ги заведа в Яш, чак в двора на светата митрополия!

Едни грабнаха каруцата и почнаха да я трошат и да измъкват колелетата, други подкараха баща ми с камшиците си, трети почнаха да късат дрехите на Александрел Вуза. А боляринът, стиснал в лявата си ръка бича с оловни краища, се запъти към госпожа Иринуца. Калпакът му беше паднал и вятърът раздухваше косите му и ги объркваше с брадата.

Тогава изпод малкото чергило изскочи госпожа Иринуца, тънка, пъргава, разлютена като пепелянка. Посрещна го с писък и очите ѝ го гледаха с ненавист.

— Не се приближавай до мене, грознико проклет!

Бе захвърлила чадърчето и на пръстите ѝ сякаш изведнъж бяха поникнали нокти на граблива птица, с които заплашваше мъжа си. Дори ми се стори, че в косите ѝ виждам рогчетата, с които по-рано искаше да го убоде.

В това време баща ми, под ножа на Търля циганина, викаше:

— Гняв божи ще те сполети, болярино Настаса!

Като чуха вика на баща ми изпод ножа на циганина, за миг всички замълчаха. В планината се светна и силно изгърмя. Видях как небесният свод се обложи с ниски облаци, откъм заход слънце връхлетя вихър и затвори с трясък вратите на хана.

Зад Молдова, откъм Боландарския хълм, небето се размърда, наведе се и се заизвива към земята; оттам се надигна страшно и нечувано бучене, изпълни долините и залази към нас. Всички, които бяха там, обърнаха втрещени очи нататък и видяха змея, който идеше като вихрушка със страшна бързина.

Видях го и аз и потреперих. Право към нас идеше. С тънката си като черно кросно опашка опипваше земята, тялото му се извисяваше нагоре, а устата му като фуния зееше в облаци. Идеше с рев и клатеше опашка, а като си поемаше дъх, вдигаше до небесата купите сено, покривите на къщите и изкоренените дървета и ги поглъщаше; пък като заревеше, лееше под себе си град и вода, сякаш беше вдигнал нависоко водите на Молдова и оттам ги изливаше връз нас.

Като видяха силата на змея, циганите се захлупиха на земята; Анкуца се скри в някое кътче на хана, а аз се спуснах да развържа баща си и едва сварихме да се мушнем под раздърпаната каруца. Кочията с конете се разклати, зави и препусна към Роман, а в нея беше и синът на ворника Вуза. А змеят подгони болярина в обратна посока, грабна го, въртя го, тръшка го и обърквайки брадата му с вихрушката, най-после го захвърли комай мъртъв в един овраг. Като стана туй, дъждът и градушката спряха; само ревът на звяра все още се чуваше. Гледахме го как отиваше на север; първо го виждахме като голям дънер, после като дим и полекалека просторът утихна.

Тъй намери смъртта си Боломир. Някои измислиха, че баща ми бил повикал змея от скривалището му. Като мъдър звездоброец, баща ми ги остави да си хортуват, ала той знаеше по-добре от всички чия заповед беше послушал звярът на бурите и вихрушките. Наистина за оная руса дяволица нищо вече не се чу, никой повече не я видя.

1928 г.

КЛАДЕНЕЦЪТ СРЕД ТОПОЛИТЕ

Слънцето огряваше полегато Анкуциния хан и искреше по зарешетените прозорци. Лаутарите бяха се надигнали от къшето си и белите им зъби заблестяха. Чернооката Анкуца разпалваше жарта, заровена в пепелта на старото огнище. Ние, стопаните и кираджиите от Горна земя, поглеждахме само с крайчеца на окото си към празните пръстени канчета, наредени край процепите на каруците. Ала още не беше дошло време за цигулките и кобзите. Дори и комит Йоница не беше почнал още разказа си, който чакахме, защото по пътя за Роман сред облак прах и слънчева светлина се бе задал един конник. Шареният му кон с изпъната шия и развянагрива се приближаваше към нас в раван.

Към планините мъглите стояха неподвижни; Молдова течеше бавно, позлатена от слънцето, наоколо беше безлюдно и тихо, като че ли от памтивека е било все така; на четирите страни полетата бяха празни и пътищата пусти, а конникът на шарения кон сякаш много отдавна идваше към нас от някакви далечни земи. Щом стигна до хана, свърна и влезе, защото тук му било писано да спре; сне черната си плъстена шапка и пожела на всинца ни добър ден и добро здраве.

Беше с побеляла коса, но седеше изправен и бодро на коня. Обут беше с високи юфтени чизми и облечен с елек от тъмносин шаяк с топчести сребърни копчета. На едното му рамо висеше, окачено само на верижка, кожухче с яка от златка. На хълбока си носеше чанта от жълта кожа, а на кръста — кобури с пищови. Смуглото му лице с подстригани мустаци и заоблено подрязана брада, орловият му нос и тъмните вежди издаваха още хубостта и мъжествеността му, макар дясното му око, угаснало и затворено, да правеше лицето му тъжно и чудновато.

Когато слезе от коня и ни погледна дружелюбно и усмихнато със светлото си синьо око, комит Йоница го позна, спусна се към него с вдигнати ръце и се провикна:

— Невям се лъжа? Ти нали си моят приятел Некулай Исак, мазилският^[1] капитан?

Усмивката от лицето на конника изчезна и здравето му око се отвори широко и се впери в комита.

— Да, аз съм — отвърна той бавно и кротко. — Аз съм, Исак. Сега и аз те познах. Ти си комит Йоница от Драганец.

Стана ми много драго, като видях тия двама мъже да се прегръщат. И на другите им стана драго; а очите на Анкуца загледаха разнежено.

Старата мършава кобила на комита се озъби и изцвили зад хана.

— Този кон е роден от оня мой кон, от младините ми — рече комит Йоница и изправи гордо глава, освобождавайки дошлия от прегръдките си.

Непознатият обърна окото си към старото животно и се поусмихна, без да изглежда учуден.

— С този кон двамата с тебе обиколихме цялата страна — продължи комит Йоница, — спомняш ли си? Обикаляхме пътищата и прашосвахме младините си! Ала откак се разделихме, виждам, че си загубил зрака на едното си око.

— Да — отвърна кротко пътникът, — загубих го. Голяма злочестина ми мина през главата... И господ отпрати стъпките ми пак към тия места на мъката, която изживях тогава...

— Че как тъй? Тук ли те сполетя?

— Да, приятелю. Нека прибера коня си, да се погрижа за него, да му дам зоб, па тогава ще пийнем по чашка вино и ще ти разкажа онова, което не знаеш...

Повел коня си за поводите, мазилът тръгна пъргаво за обора.

Анкуца, като да се сепна от някакъв спомен, загледа се подире му и прошепна на комита:

— Този ли е човекът от Долна земя, за когото говореше майка ми, когато бях малка?

— Да — отвърна комит Йоница. — Този е Некулай Исак от Балабанец, Тутовския край. Добри приятели бяхме на младини.

— Майка ми разправяше — продължи Анкуца, — че минал през голямо премеждие, някакви цигани щели да го убият тук на брода при Тупилац. Някаква страшна история, която вече не помня.

— Тогава самият капитан Некулай ще ни я разправи — рече доволен разешът. — Ала да знаеш, мила Анкуца, че този мазил от Балабанец, който сега ни гледа спокойно и ни говори кротко, беше

човек, какъвто рядко се срещаше в Молдова. Здравеняк, хубавец и лют. Кръстосваше пътищата да си търси изгорите; изкачваше се в планината към манастирите, слизаше в ниското из долините. За жената, която обичаше, беше готов да си даде живота. Такъв човек беше той. Имаше изгори по всички краища и пак дебнеше неуморно и ненаситно навсякъде...

При тия думи ние, разешите и кираджиите от Горна земя, се спогледахме радостно и разбрахме, че мазилът ще да е човек, какъвто ние харесваме. Младата Анкуца вдигна усмихнато вежди и оправи мънистата на шията си и къдриците над ушите си и като го видя да се връща, мина бавно пред него, кършейки снага, както знаеше, че ѝ прилича.

Капитан Некулай дойде до пъна край огъня. Сне кожухчето си, зави в него пищовите си, сложи отгоре му седлото и юздите, седна доволен до тях и се огледа.

Сякаш знаеше какво желае, Анкуца се измъкна като змия от отвора на избата и се приближи с кофичката в дясната ръка и с чисто пръстено канче в лявата. Задъхана, със заруменели бузи, тя се приближи до огъня и подаде на мазила канчето. Лаутарите се присламчиха неусетно към нас и с хитри усмивки заподръпваха струните на цигулките си.

Като видях, че дядо Леонте, звездоброецът, се намества близо до двамата приятели, аз без много да се колебая, станах от процепа, направих две крачки и рекох смело:

— Честити капитане Некулай, тук сме неколцина стопани и кираджии от Горна земя и много ни се иска да се чукнем с тебе с новото вино и да чуем и ние тази отколешна случка...

— Драги приятели — отвърна мазилът, — аз винаги съм обичал да пия вино с другари. Само любовта дири усамотение. Сега сме седнали тук на приказка и вие всички сте ми като братя!

Загребахме всички с чистите канчета от кофичката, пихме наздравица за капитана и го наобиколихме, а лаутарите засвириха жално песента за старата кукувица. Не мина много време и след като бяхме пресушили виното, Анкуца стана от огнището и донесе пилета, печени на шиш.

Анкуца донесе пак вино и пак се чукнахме, и тогава капитан Исак от Балабанец постоя малко натъжен, после прегърна през рамо

комит Йоница, въздъхна и загледан в замъглените планини на запад, рече:

— Клетата молдовска земя! По-хубава беше тя, когато бях млад!

Сетне се обърна развълнуван към Анкуца и запя тихо последния куплет от песента на циганите:

*Гадай, хубавелке, на бобови зърна...
гадай, хубавелке, разгадай
защо гора пожълтява,
защо човек остарява...*

Стисна ханджийката за ръката, ала тя не се посвени; само запремигва бавно като котка, кога я галиш. А ние замълчахме, защото разбрахме, че мазилът иска да ни разправи отколешната случка, станала с него.

— Добри стопани и братя — почна капитан Исак от Балбанец, — чуйте какво ми се случи по тези места, когато бях млад. Оттогава минаха повече от двайсет и пет години, та почнах да пообърквам реда на туй, което е било. Аз бях буен и лют човек. Конят ми беше вечно оседлан и старите с недели не ме виждаха. Майка ми всеки неделен ден ме оплакваше и ме проклинаше, откупуваше и литургии при поп Настаса, дано се умиря и задомя. А баща ми мълчеше и я гледаше изкосо, защото и той бил като мене и много мъки й е докарал. Че не съм бил кадърен човек, не мога да кажа. Имах овце и пасища, а през есента търгувах с вина. Ала обичах черните очи и зарад тях много земи съм обходил. Нека комит Йоница ви каже колко пътища сме кръстосали, защото и той на времето си беше мераклия като мене и често ходехме заедно.

И тъй, през една такава есен като тая карах вино за Сучавския край и спрях тук с каруците с бомби вино. Бях много тъжен, защото севдата ми бе угаснала нея година през лятото. А майката на тази Анкуца ме гледаше изпод вежди и ми се смееше, защото нито виното ми се услаждаше, нито свирните ми се слушаха. Ходех замаян и самотен като кукувица.

Беше събота. По клепало възседнах коня и тръгнах полека по една пътечка между стърнищата. Слушах сред тишината отлитащите

жерави. Щом стигнах брега на Молдова, поех надолу между реката и лъката. По едно време забиха камбаните на църквата в Тупилац. Спрях коня и нажален, ги слушах, докато замлъкнаха. Спомням си, че щом те престанаха, забиха други — на църквите от съседните села, и звънът им долиташе отдалеч до мен приглушен, сякаш ехтяха в сърцето ми. По едно време се усетих, че съм се загледал в своя образ, отразен в разлетите води, и се уплаших от себе си като от призрак.

Тръгнах пак и както вървах замислен, чух гласове. Минавах зад един ракитак, не виждах вече блатото. Завих и излязох на една полянка и изведнъж видях в каменистия разлив вади, блеснали на захождащото слънце, а наблизко чета цигани, които бяха завирили една вада и сега с крясъци, като същински дяволи, тичаха да ловят риба. Свих юздите на коня. Чух един дебел глас, който сякаш заповядваше. Циганчетата и циганките се спряха. После при заповедта пак на същия глас тръгнаха напред. А един стар, висок циганин се запъти през вадата към мене. Крачеше бавно из водата с босите си крака, сякаш вървеше с кокили.

Някой му подвикна отдире:

— Къде отиваш бре, Хасанаке?

Той дори не благоволи да отговори. Пухкаше с лулата си и се приближаваше към брега.

Отнейде тръгна подире му една млада циганка с червена фуста. Хлътна дълбоко в една вада, разпищя се и като се смееше, вдигна полите си до подмишниците. Изскочи бързо и тръгна по пясъка пред стареца Хасанаке й кресна прегракнало и я заплаши с юмрук.

— Връщай се, мари!

Тя разтърси незабрадената си глава и зъбите и блеснаха. Спря се до мене и ме загледа удивена, сякаш виждаше рядък горски звяр.

— Връщай се, мари Марго! — извика пак старият циганин. — Остави господаря на мира!

Тя пак направи знак с глава, че не иска да го слуша, и се засмя.

Беше осемнадесетгодишно девойче. Видях в реката чистото й, красиво закръглено тяло. Стоеше до мене само по риза и червената фуста. Лицето й беше детско, ала орловият й нос с широки ноздри и горещите й очи неочаквано ме смутиха. Усетих, че нещо ми запари, сякаш бях пил силно питие.

Хасанаке я настигна с вдигната ръка. Тя се дръпна, избиколи ме тичешком и пак отиде към вира. Спря на брега и пак се загледа в мене.

Старецът извади лулата си, плю и се ухили тъжно. Всичките му предни зъби бяха счупени...

— Целувам ти ръка, господарю! Не й връзвай кусур. Глупаво момиче е, не е излизало още между хора.

Марга се изкикоти до вира, черните ѝ пригладени коси заблестяха като паунови пера.

Хасанак е се закани с лулата си, после пак се обърна към мене:

— Ти трябва да си господарят, дето си дошъл с вино отдолу и си спрял в хана...

— Да! Ами ти отде знаеш?

— Казаха ми лаутарите, те нали са от нашите. Видях чужд човек и разбрах, че ти трябва да си тоя. Ако ми дадеш за едно шише ракия, ръцете ти ще целуна и сполай ще ти река. Голямо добро ще направиш на един стар и немощен циганин!

Полека-лека катунарите зарязаха риболова и заприиждаха към мене, побутваха се, затуляха се един зад друг и надничаха през раменете на тия, които бяха отпреде; други питаха нещо Марга. Тя им отговаряше шепнешком, поглеждаше ме с крайчеца на окоето си и се усмихваше.

Дръпнах чантата, отворих я и извадих една сребърна паричка. Подхвърлих я. Хасанак я улови и бързо я пхна в устата си. Извадих друга пара и направих знак на младата циганка. Пъргава като гушер, тя се стрелна към мене и улови парата в полата си.

Хасанак закрепця на другите и ги върна.

Нямаше защо да стоя сред тая врява. Тръгнах си към хана, ала нещо не ми даваше мира. Докато изкачвах склона, погледнах назад. Не видях Марга.

Нещо бях недоволен. Конят ми вървеше бавно по меката пръст, аз си мислех за какви ли не неща и в тях все смесвах циганката с червената фуста. Завих зад бърдото и изведнъж се озовах в една зелена падинка, където сред четири тополи имаше зидано каменно кладенче. Мястото беше усамотено и потайно. В неподвижната вода на кладенчето, която стигаше чак догоре, сякаш имаше нещо живо — то беше ситното непрестанно трепкане на листака.

Конят ми наведе глава и хрупна от зелената трева. Стегнах юздите му и го пришпорих. Не мина много и ханът се показа. Тогава за последен път погледнах назад. Залезът блестеше по върховете на

тополите при самотния кладенец. А в сянката под тях стоеше Марга, засенчила очи с ръка. Дали ми се беше сторило? Дали не беше само видение? Зърнах я само за миг, докато блясъкът на слънцето беше още горе.

Тогава не познавах както сега душата на жените. И въпреки това на другия ден сутринта очаквах Марга. Докато моите хора гласяха воловете да ги впрягат и дядо Иримия, водачът на кервана, ми обясняваше по кой път трябва да тръгнем, аз току хвърлях бърз поглед към пътя за Тупилац. Ала тая, която очаквах, не се виждаше.

Прегледах пищовите си, наместих кобурите, после се наведох да притегна подпругата на седлото, решен да възседна вече коня. Когато вдигнах глава, Марга стоеше на две крачки от мене. Протягаше ръка да погали коня по муцуната и се смееше. Облечена беше с червената си фуста и със синьо елече. На главата си беше вързала кървавочервен чембер, а около шията ѝ имаше много нанизни мъниста. Обута беше в нови ботушки. Неспокойна като черна козичка, тя сякаш беше изникнала от земята. Ала мен не поглеждаше.

Сърцето ми затуптя силно и разбрах, че тя ми е драга, макар да е проста циганка. Когато я попитах: „Ти ли си?“, тя се сепна и ноздрите ѝ затрептяха.

— Аз съм господарю, целувам ти ръка. Дойдох да ти благодаря. Вчера едва изчаках евреина да свърши съботната си почивка и отидох при него с твоята сребърна пара. Избрах си ей тия ботушки!

И ми ги показа, като вдигна краката си поред и подръпна нагоре фустата си.

Дядо Иримия се отдалечи, мърморейки, и отиде при коларите. Той познаваше навиците ми. Приблжих се до момичето и казах със смях:

— Както виждам, пременила си се като за неделя. Хубава си като госпожица.

Думите ми много я зарадваха. Бузите ѝ заруменяха. Поклати глава и ме погледна в лицето:

— Не съм се пременила за църква!

— Ами за какво?

— Тъй ми се искаше. Дойдох в кръчмата да взема ракия за дядо Хасанаке. И да ти благодаря, както казах.

— Аз пък мислех, че си дошла да ми врачуваш.

— Не, господарю, аз не съм баба, не мога да лъжа. Какво мога да ти врачувам аз?

— Мислех, че ще отгатнеш с кого искам да се срещна на едно място.

— На кое място? — попита тя тихо и се засмя с цялото си лице.
— До кладенеца при тополите ли?

— Да.

— С тази ли, дете снощи я видя там?

— Да, с нея. И оттогава я желая.

— Може, господарю — промълви тя кротко и очите ѝ помръкнаха, — ама тя е едно клето момиче от катуна, ти само се глумиш с нея и казваш, че ще отидеш, а ето че воловете са впрегнати и колите тръгват. Ще яхнеш и ти коня, а тя има да те чака... Довечера кой знае къде ще се веселиш!

— Не, не! Да ме чака! — отвърнах аз, вперил очи в нея, без да се усмихвам. — Два часа след като мръкне, ще се върна и ще бъда там.

Тя наведе глава и замълча. После, без да ме поглежда, каза с променен глас:

— Ами като закараш виното, където трябва, няма ли да се върнеш пак по този път и да спреш тук?

— Ще се върна, ама може да се забавя, ако чокоинът от Пашкани не ми е приготвил парите.

— Тъй ли?

Въртеше се, кършеше снага и все поглеждаше ботушките си. После неочаквано хвана ръката ми, с която държах поводите на коня, целуна я, извърна се и побягна. Затули се нейде зад зидовете на хана. Почаках я с поглед до едно време, ала не я видях.

Анкуца излезе на вратата да си получи парите за престоя в хана. Макар и да не беше вече млада, беше хубава жена, пълна и яка. Усмихваше се хитро и клатеше глава, защото всичко разбираше и всичко виждаше. И тя беше като тази Анкуца, която сега ме гледа, само че сегашната е по-млада и по-хубава.

Коларите подвикнаха на воловете да тръгват, колите заскрибуцаха и излязоха на пътя. Като се изниза и последната, единадесетата кола, метнах се и аз на коня. Лаутарите с калпаци в ръце се поклониха от къшето си до входа на избата. Излезе на пътя и Лупей, голямото сиво куче, което дядо Иримия беше отвързал, залая и

заскача до алестия ми кон. А беше една такава светла есенна утрин в долината на Молдова! Пак се чуваше надалеч да бият църковни камбани, ала сега техният звън галеше и услаждаше душата ми.

Вървах тъй много време. Слънцето беше зад гърба ми, а отляво течеше Молдова. Минахме през разешките села Митещ, Наврапещ и Мирославещ. После оставихме долината на Молдова и поехме нагоре по дългия хълм към Братещ. Когато стигнахме в гората, под манастира, спряхме да починем. Не мога ви каза какво съм говорил с хората, откъдето минавахме, нито пък какво съм видял, защото бях изпълнен с видения, които ме носеха на крилете си другаде.

По заход слънце бяхме вече в Пашкани и отидох в къщата на търговеца. Поклоних се пред Конта, пожелах му здраве и му казах, че съм докарал пазареното вино. Той ме потупа по гърба, рече ми „браво“, разпреди се да ми приготвят стая за нощуване и да ме нахранят, а разтоварването остана за другия ден. Разправи ми как нея година град ударил лозята му в Котнари, ала аз твърде не го слушах, защото откъм Серет се надигаха мрачини и нощта прииждаше.

След като се нахраних и проверих хората си и ги настаних да нощуват, пришепнах на дядо Иримия и той изведе скришно коня ми до портите.

Поех с Лупей подире си. Отначало карах бавно, но из селото тръгнах в тръс. После шибнах алестия си кон с бича и тъй препуснах, че вятърът засвири край ушите ми. Само в селата понамалявах. И два часа след като се беше стъмнило, видях Анкуциния хан да блещука само с една светлина. Избиколих го и поех през стърницата. После ударих по пътеката. Когато разбрах, че приближавам кладенеца, пузнах коня да върви бавно. Сърцето ми биеше силно; боях се да не намеря мястото пусто. Нащърбената червеникава месечина се издигаше от изток като над пущинак. Когато вече усетих шумоленето на тополите, Лупей изръмжа изведнъж тихо. Тогава слязох от коня. Смърних кучето със снишен глас: „Мирувай, Лупей!“ Спрях се. Целият трепнах. Марга беше до мене. В бледата светлина на месечината тя стоеше полуизвърнатата, скрила лице в сгънатия лакът на лявата си ръка. Когато я докоснах, тя отпусна ръце и ме погледна. Чух я, като се засмя тихичко. Беше се нагиздила с всичките си накити. Усещах ги, като я опипвах. Не дъхаше на тютюн, косата ѝ миришеше на цветя.

През ония млади години нощите ми се струваха по-къси. А и по-малко говорех. Когато месечината залезе, моят алест кон изцвили тихичко. Изправих се до кладенеца. Марга увисна на рамото ми, захлупи лице на гърдите ми и заплака.

— Не ставай глупава и не плачи! — рекох ѝ аз. — Довечера се връщам, пътят ми е пак отгук. Искам да ти донеса от Пашкани едно контошче с лисича кожа.

Тя се притискаше о мене и въздишаше.

— Няма да се върнеш, че аз съм една нищо и никаква робиня. Ала ще те чакам и ще умра до кладенеца, ако не дойдеш!

Подържах я в прегръдките си до едно време, дори я завих с дрехата си, че цяла трепереше. После, след като тя ме целуна и аз я помилвах по очите, оставих я разплакана, цяла в огън. Яхнах коня и се понесох, а мисълта да спра и да се върна не ми даваше мира. Колкото се отдалечавах, толкова по-близо до себе си я усещах.

В Наврапещ съзрях мъгли по Молдова, на изток небето заруменя. Когато слязох в Пашкани, слънцето вече изгряваше сред мъглите на Сирет. Пред портите на търговеца слязох от коня и го заведох в обора. Върнах се на чешмата и наплисках лицето си със студена вода. После се отправих към избата, отдето се чуваше сърдитият глас на дядо Иримия.

Разтоварихме благополучно. И всички тия бомби с вино от далечни лозарски краища, след като бяха пътували в скрибуцащите коли под есенното слънце, слязоха на тъмно в избите. Хората на търговеца ги почукваха, опитваха виното с тръстикови пръчици през враната на бъчвите. Накрая дойде и самият търговец, вкуси една купа, чукна се с мене и пак ми рече: „Браво! Сега, капитан Некулай — продължи той, — ела с мене на чардака да направим сметката и да ти платя, каквото ти се пада!“ Със сребърните пари, които ми даде той, напълних чантата си. Поклоних му се смирено, целунах му ръка и слязох при моите другари. Беше по пладне. Решихме следобед да поемем назад, към нашите места. Ала нито ми се ядеше, нито ми се пиеше. Хапнах набързо и с мисълта за идващата нощ оставях кервана и обиколих набързо хората на търговеца и служителите му, да питам за едно кожухче от лисича кожа. С пари всичко се намира. Тъй че тозчас намерих едно контошче с лице от червено сукно. Разбрах, щом го взех

в ръката си, каква радост ще бъде то за циганката, и горещите ѝ очи заискриха пак в душата ми.

На връщане карах бавно, както вървяха воловете. Беше тих ден, не полъхваше никакъв ветрец. Във високия, попарен от слана букак, листата сами се отронваха, шумяха и падаха бавно. Старата гора пъшкаше уморено, сякаш беше жива твар. Както си карах така, отпуснат, и слънцето ме галеше, задрямах на седлото и сънувах изгората си при кладенеца с четирите тополи.

Тъй вървях с колите до към свечеряване. Нямаше защо да бързам. А когато нетърпението ме обхвана като пожар, отидох при първата кола, дете беше дядо Иримия, и му прошепнах:

— Дядо Иримия, ще спрем в Анкуциния хан. Аз отивам напред. Там ще ви чакам.

Старият извърна укоризнено очи към мене.

— Добре, капитане Некулай. Върви, където знаеш, пък ще се видим в хана.

Пришпорих коня. След няколко хвърлея път Лупей се разскача около мен и залая весело. „Старецът — помислих си аз — се тревожи за мене както всякога. Пратил ми е пазач.“ Отпуснах коня в раван и сред тишината на свечеряването се заслушах в чаткането на копитата му по пътя. По ясното небе пламваха звезди. Няколко огъня по хълмовете отвъд Молдова премигаха и сякаш им отвърнаха. Пътят беше безлюден, полята бяха замрели в тишината, като че се бяха спотаили.

Насочих коня си направо към познатото ми място месечината още не беше изгряла.

В долчинката при кладенеца с тополите беше по-тъмно. Слязох, замотах поводите около лакътя на лявата си ръка и се приближих пеш. Когато спрях, чуваше се само непрестанното шумолене на листата. Вързах коня за един храст под една топола. Лупей се сви на кравай в сухата трева под муцуната на коня.

Почаках известно време. Не много. Когато на изток месечината се показа като уплашено око, кучето изръмжа. Ала веднага млъкна, понеже позна кой иде. Отидох към кладенеца. В мрака забелязах сянката на Марга: сякаш идеше тичешком. Спря се и нададе глух писък: беше ме видяла. Спусна се и ме прегърна през шията.

Притискаше ме към себе си и задъхано хлипаше. Стоя тъй впитва в мене и като се успокои, въздъхна дълбоко.

Оставих контошчето до каменното гърло на кладенеца и се отпуснах на земята. Момичето коленичи до мене. Говорех ѝ и я милвах.

— Марга, миналата нощ ти беше хладно и трепереше. Донесох ти обещаното контошче.

Тя го попипа, като се смееше радостно, после го намъкна и рече галено:

— Сега виждам, господарю, че ти е било малко мъчно за клетото момиче...

Легна до мене. Прегърнах я. Галех я, а тя потръпваше и стенеше като ранено диво животно.

— Какво ти е, Марга? — попитах я по едно време.

Сякаш я бях ударил, така скочи изведнъж и почна да се бие с юмруци по челото.

— Господарю, стъпчи ме, убий ме и ме хвърли в кладенеца, защото не ти казах по-рано!

Прегърнах я, внезапно разтревожен.

— Какво има? Нищо не разбирам. Говори по-ясно.

Тя плачеше, навеждаше се към мене и ми целуваше ръцете.

— Защо не ме биеш, защо не ме пребиеш. Виж какво ще ти кажа. Вчера заранта дядо Хасанаке ме прати в кръчмата. Видял, че се заглеждаш по мене и ми рече да дойда, да ти завъртя ума и да се срещнем... И да му кажа къде ще ме намериш. Той щял да дойде с двамата си по-малки братя, Димаки и Турку, когато ти бъдеш при мене: единият да открадне коня ти, а другите двама да те нападнат и да те убият...

Едва разбрах през плача ѝ какво говори.

— А ти какво направи? Каза ли къде ще се срещнем?

— Казах им. Иначе щяха да ме убият!

— А защо снощи не дойдох?

— Чакаха да се върнеш с парите от виното.

— И сега ще дойдат ли?

— Ще дойдат! — викна тя приглушено. — Умирах от любов и ми се искаше да постоиш при мене, затова не ти казах, щом дойдох. Ала повече не мога да трая, те искат да те убият и да ти вземат парите.

Те и друг път са правили такива работи и не се боят от нищо. Сега зная, че ще ме заколят, защото разбраха, че те обичам и ще разберат защо си се отървал, ала отсега нататък не ме е еня!

Надигнах се, пронизан от студени тръпки. Момичето обгърна с ръце коленете ми:

— Бягай! Бягай бързо!

Ужас изпълваше гласа ѝ. Ала беше вече късно. Изведнъж кучето се разлая яростно, ожесточено и настървено, впуснах се към коня си. „Сега вече ще ме убият, зер ме чуха!“ — писна Марга, захлупила лице на земята. В мрака зад мене кресна глас, пълен с омраза. Познах гласа на Хасанаке.

С няколко скока стигнах до коня си. С грозен лай Лупей се блъсна в нещо в храстите и го задърпа. Насъсках го настървено: „Дръж, Лупей, не се оставяй!“ Кучето беше силно, с яки зъби и можех да се уповавам на него. Дръпнах поводите, метнах се на коня и отворих кобурите. С пищов в ръка пришпорих коня се спуснах подир кучето. Чух зад гърба си насърчителни човешки крясъци. Когато препуснах нагоре от долчинката, зърнах далече на открито циганина, които бягаше от кучето. Гръмнах. Кучето пак залая подире му. Не бях го улучил.

Когато стигнах горе, насочих коня в посоката, дето лаеше Лупей. Бях добър ездач, имах оръжие със себе си и не се боях. Ала докато гонех тоя, дето беше пред мене, усещах, че и мене някой ме гони. Все по-наблизо зад гърба си чувах насърчителните викове, и то от двете ми страни, сякаш искаха да ми пресекат пътя. Нащърбената месечина хвърляше слаба светлина по стърнищата. Виждах тоя, който бягаше пред мене. Погледнах встрани. Циганите тичаха подире ми, като правеха овчарски скокове и от време на време подвикваха същите думи на оня пред мене. Разбрах отведнъж какво казват, като забелязах, че тичам лъкатушно. Циганинът пред мене, гонен от Лупей, тичаше на зигзаг из стърнищата. Преследвачите ме настигнаха.

Изведнъж изникнаха пред мене от двете ми страни. Скачаха свити и се завъртаха като същински черни дяволи. Единият от тях остана на земята и препречи пътя си от дясната ми страна. Другият се сви от лявата ми страна. В един миг разбрах опасността. Но препусках силно. Чух свистенето на прътите, хвърлени в нозете на коня. За кратко време ми се зави свят и паднах. Ала бях свикнал с такива неща.

Когато падах, краката ми не бяха в стремената. Търколих се в стърнището, но бързо се изправих и се приготвих да ги срещна. Циганите връхлитаха връз мене. Нещо избръмча и някакво остро желязо ме удари в ъгъла на дясното око. Насочих пищова и от една крачка разстояние стрелях в челото между очите на тоя, който се бе хвърлил върху мен. Той падна отгоре ми и ме изпръска с кръв. Чух наблизко и дивото ръмжене на Лупей, който хапеше другия. Усетих под себе си ножа, който ме беше ударил. Грабнах го и се изправих. Дясното ми око беше дълбоко прободено и кръвта бликаше. Със здравето око зърнах към пътя светлината на хана и почнах да викам с глас, променен от тревога и болка. Лупей обикаляше около мене разлихтян. Другите двама бяха потънали в мрака. Откъм хана се чува продължителни викове и се запалиха факли.

Докато дойдат другарите ми, с кърпата от врата си превързах стегнато раненото око. На пет крачки от мене конят ми пъшкаше и от време на време се напъваше да стане. Когато коларите го наобиколиха и го прегледаха, разбраха, че предните му крака са счупени. Оставих го там и със същия променен и прегракнал глас ги накарах да се връщаме. Тръгнаха със запалените факли към тополите, а аз, зашеметен, отпаднал и изплашен, скърцах със зъби и се мъчех да вървя бързо. Заварих всички да надничат в кладенеца. Под светлината на факлите блестеше прясна кръв.

— Пребили са я и са я хвърлили в кладенеца... — казах си сломен.

— Кого са пребили? Кого са хвърлили? — попита ме дядо Иримия.

Нямах повече сили да отговоря. Кръвта бликна пак изпод превръзката, потече през мустаците и влезе в устата ми. И сякаш усещах вкуса на кръвта, проляна по каменното гърло на кладенеца.

Когато капитан Некулай свърши разказа си, слънцето залезе зад планината и над долината на Молдова и над хана легна сянка. Огънят беше угаснал. Ние, стопаните и кираджиите от Горна земя, стояхме тъжни и смълчани. Само комит Йоница измърмори нещо и погледна наоколо си гордо. Младата Анкуца рече:

— Тъй разправяше отколе и майка ми за тая случка. Другите двама цигани избягали и се скрили в гората...

— Да, тъй е, такива работи ставаха по наше време — потвърди все тъй гордо комит Йоница от Драганец.

По едно време и аз се осмелих да се намеся и попитах:

— Стои ли още кладенецът с четирите тополи?

— Няма го... — отвърна дядо Леонте, звездоброецът. — Разруши се, както се руши всичко на този свят...

При все това капитанът го виждаше. Седеше на мястото си неподвижен, навел сломен глава. Дясната му буза, сбърчена към изтеклото му око, сякаш беше схваната и застинала завинаги в някаква болка. А здравото око, голямо и мрачно, гледаше втренчено тъмния кладенец на миналото.

Късно, на свечеряване, огънят пак се разгоря. Тогава капитан Исак стана от мястото си, хвана Анкуца за ръка и поиска да донесе за него и за другарите му старо вино в чисти канчета.

1928 г.

[1] Мазили — нередовна конна войска в Молдова. Капитанът на мазилите в мирно време изпълнявал разни административни функции. — Б.пр. ↑

ДРУГАТА АНКУЦА

— Наистина едно време ставаха неща, които днес вече не се случват — обади се тихо в здрача на свечеряването Йенаке праматаринът.

Той още не смееше да заговори след разказа на капитан Некулай Исак, ала все пак гласът му ни накара да се опомним. И докато чакахме Анкуца да дойде с чистите канчета и прясно наточеното вино, запrikaзвахме се, за да се опознаем по-отблизо... Лек ветрец полъхна от долината на Молдова. Приблжих се до огнището, разрових го и разпалих със съчки огъня, задрямал под кожухчето си от гореща пепел. Когато пламъците лумнаха и ние отново се видяхме един друг, лекият ветрец затихна и над нас, и над хана се спусна есенна мъглица.

— Няма ги вече онези хора — продължи праматаринът Йенаке, а комит Йоница кимна силно с глава да потвърди думите му. — Сега хората са други, страхливи, хилави.

— Тъй е! — измърмори ядно разещът от Драганещ.

— И зимите тогава бяха по-люти — отсече праматаринът, като приближи до огъня пръстената си лула с пиринчено капаче. — Доламата, дете е на мене, е оттогава; сега през зимата няма вече какво да я правя; нося я така наметната на плещите си, колкото да се големея с нея. Трябва да знаете, капитан Некулай и комит Йоница, че и летата бяха по-берекетлии. А в градищата нямаше толкоз много дюкяни на пришълци, та нас, праматарите, ни посрещаха в селата като добри приятели. Сега трябва да напъвам повече гърбината си и да разнасям стоката горе, по планината. Само там все още се намират хора, които не са виждали градове; момите цъфват от радост, като отворя чекмедженцата на сандъчето си. Пък и вярата на хората в господ беше друга. Отиваха търговците на Ерусалим и се връщаха хаджии... Дори и аз се наканих и ходих пеш до Света гора. Там видях един скит, кацнал на върха на една скала, и набожните монаси се качваха и слизаха оттам в кошник на скрипец, защото иначе нямаше как да стигнат горе. И у нас в Яш другояче беше стъкмена царщината и друг беше редът. Когато князът излезеше от двореца си, разиграл черния си

жребец, заобиколен от телохранителите си, простолюдието падаше ничком и захлупваше чело в прахоляка; а когато някой болярин дадеше милостиня, не даваше един крайцер, ами цяла златна пара. Имал съм късмет да бъда млад по онова време, да поживея и да се порадвам на друг живот. Поживях си безгрижно и кемерът ми беше пълен. Ала веднъж, когато приготвих сандъците си да вървя на панаир в Бая, в Горна земя, в нашия град Яш се случи голяма беда.

Имайте мъничко търпение да натъпча в лулата си един тютюнев лист, зер между другите грехове пред бога имам и този грях, и да отпуша цевта, че сатаната си няма друга работа и ми я запушва. Ала този, който има сила над небесата, над земята и моретата, се е смилил и ни е научил да си правим шишове за отпушване. Та ви казвам, когато бях на улицата, дето е Митницата, и се пазарях за стока с двамина търговци, арменци, откъм Бейлербейството току се зададоха с голяма глъчка чета арнаути и сред тях един вързан човек. Подире им сюррия хора, най-много жени и деца. Дори псетата наизлязоха изпод навесите и безистените на търговците и се разджавкаха и завиха. Продавачите от всичките сергии се бяха скупчили глава до глава, питаха се и се пулеха. Всички арнаути бяха с извадени ханджари и шишанета, готови да гръмнат, сякаш се бояха вързаният да не скъса въжетото и да ги изтръшка на земята с шамари. Вързаният наистина беше висок и як човек: тънък в кръста и широк в плещите. Имаше руси мустаци и черни очи и гледаше наперено наоколо си. Облечен беше с антерия, а на краката си имаше червени ботуши със забърнати кончове, като на заможните разеши. Гологлав беше и устните му кървяха изпод мустаците.

Между арнаутите беше и един Костя Кърунту, служител в Аджийството^[1]. Когато минаваха пред търговците, той се обърна важно и пак удари с юмрук по устата хванатия човек. Аз попитах:

— Какъв е този човек и как го казват, господин Костя?

— Един злосторник и калпазанин — отвърна служителят в Аджийството.

— Моля ти се, кажи как му е името и каква му е вината?

— Името му е Тодорица Катана, един смахнат разеш, един непрокопсаник от Васлуйския край. Бил на служба при негова светлост ворника Бобейка и не се посвенил да вдигне очи към него. Дръзнал да се разбере със сестра му, болярката Варвара, и тази нощ избягали. Ала

негова светлост подушил, пратил потеря и го хванали при Вятърната мелница. Голяма мъка било, голям бой паднал, докато го надвият. Повалял и осакатявал всички болярски цигани и служители, които ги настигали. Най-после княжеските арнаути с ханджарите го заградили и го хванали. Крещеше, че зарад болярката Варвара и живота си можел да даде. Вързахме го, както виждате, и го бихме по устата, тъй както му се пада; нека си изплюе сега и зъбите, и езика; нека такъв негодник разбере кое не е редно за него да върши.

— Много добре си му сторил, господин Костя — рекох аз и всички търговци се съгласиха с мене.

Ала докато казвахме ние тези думи, оня непрокопсаник Тодорица Катана обърна глава и се загледа втренчено в нас. Беше хубавец и смелчага, както се виждаше, и аз се поуплаших от погледа му. Ала си помислих, че и тъй и тъй ще го обесят, окуражих се и му се изсмях. После казах на аджийския служител:

— Господин Костя, негова светлост ворникът Бобейка може и да те възнагради с някой чифлик за това твое усърдие. Бъди тъй добър и почакай, спри за малко арнаутите и ни кажи какво стана с болярката Варвара, сестрата на негова светлост.

— Боляринът праща сестра си Варвара в манастира „Агапия“, както е редно, да оплаква там греха на младините си. Дори кочията и слугите са готови да я закарат там. А този безразсъден разеш го водя да го затворя в кулата Голия, там да чака заповедта на княза. Че ще намери смъртта си под боздугана, туй всеки разумен човек го разбира.

— Тъй е! — рекох аз уверено.

И всички търговци от улицата кимнаха с глави и показаха, че и те мислят, щото тъй трябва да бъде.

После подир арнаутите тръгна цялата махала: деца, жени — куцо и сакато, също като подир мечка. От време на време Костя Кърунту удряше разеша през устата и по врата. Тъй го заведоха и затвориха в кулата Голия, докато аз се джафках за стоката с арменците. Като свърших пазарлъка и наброих жълтиците, метнах вързопа със стоката на гърба си и си отидох в къщи да я наредя в сандъка си, че стоката ми е нежна и гиздава, повече за радост на женските очи и сърца. Наредих я хубаво, турих малките чекмеджета едно връз друго и както всякога, излъсках добре пиринчените им заключалки. Както виждате, и сега са си тъй лъснати. Докато пропяха трети петли, изкарах един здрав сън,

станах, приготвих се, метнах сандъка на гърба си, взех си тоягата и лулата и поех лека-полека. Като стигнах до Голия, чувам страшна врява и виждам, че от портата на манастира изскочиха конници с щръкнали коси.

— Боже господи! Какво има бе, добри люде? Какво е станало?

— Бързайте, момчета! Трябва да е ударил към Овчаровата чешма! Да не го изтървете! Щом го настигнете, промушете го и ми го донесете мъртъв!

— Господин Костя — обади се тогава един стар арнаутин, — кой може да знае по кой път е забил този проклетник? Докато беше вързан, в ръцете ни беше и можехме да правим с него, каквото искаме; ала сега, щом ръцете му са свободни, пък има и оръжие, щом е яхнал и кон, няма да се намери храбрец, който да го настигне и да го убие.

— Какво говориш ти, старче? — кресна аджийският служител.

— Не се сърди, господин Костя, аз казвам истината. Ние го познаваме от много време, от други негови мурафети. Той е един такъв харамия, и в немската войска е служил и е наплашил там немците. В истинска война се е бил, по тялото си има белези от патрони и от сабя; конят му препуска, а той стои прав на седлото; с дясната си ръка вдига цял чувал овес; удря с главата си като овен и когото цапне, на място го оставя. Като го знаем какъв е, вързахме го здраво, оставихме го на пода и залостихме вратата. Само луд човек като него може да прегризе въжетото, да го върже после за желязната решетка, да се измъкне през прозореца и да се спусне надолу по кулата. Хвърлил се върху пазача, грабнал му ятагана и пищовите, намерил нейде и кон и офейкал; къде да го търсим сега ние и какво можем да сторим?

Ала господин Костя кипеше и ревеше като лъв, та войскарите се разтичаха и до един препуснаха на всички страни. Щом видя, че ги накара да тръгнат подир беглеца, княжеският служител се поуспокои, ала все пуфтеше, сякаш се задушаваше или усещаше, че нещо не е на добро. До него стоеше един от хората му. Заповяда му да му донесе оръжие и да му доведе оседлан кон.

Тогава сметнах, че мога да се приближа, и попитах много учудено:

— Господин Костя, на мене още не ми стига умът, как можа да се случи туй нещо в едно такова кале, с дебели зидове и с кула, каквато е Голия? Че тук има не само зидове и кули, ами има и пушки, има вериги

и войници! И тъй лесно да се отърве такъв негодник като тоя, дето е посмял да посрами един почтен болярски дом!

— Ха де! Питай ме да ти кажа, Йенаке! — кипна пак той. — Сега всички мене ще винят и мене ще гледа накриво негова светлост ворникът Бобейка. Пропадна вече и службата ми, и печалбата ми! Чакай да вляза в светия манастир, да дам на отец Никанор един сребърник да отслужи за мене литургия за избавление от беда. Нямам време за губене, защото злото и болярският бич висят над главата ми. Трябва да гоня тоя разбойник, пък трябва и да се върна, защото имам заповед, щом изгрее слънцето да поведе на път болярката Варвара. Трябва заедно с няколко войскари да я придружа до манастира „Агапия“. Пък из пътя може да ме стигнат и други беди, та не зная какво ще правя. Сърцето ми бре, Йенаке, сега е като нажежено желязо на наковалня и чака чукът да се стовари връз него.

— Защо се плашиш тъй, господин Костя? — опитах се аз да го разтуша. — Ще хванете негодника, ще заведеш болярката Варвара в манастира и болярите ще се успокоят; и за вярната ти служба ще те възнаградят както трябва.

И като му казах туй, оставих го още ядосан до кулата на манастира Голия и се спуснах надолу по Овчарския път, за да не ме завари слънцето в града. Надявах се, че и този път княжеските войскари ще хванат хаирсъзина. На края на града срещнах едни от тях, като се връщаха със запотени коне. Бяха ядосани и гледаха сърдито. Не бяха намерили и не бяха хванали никакъв разеш. Сега ми просветна в главата и разбрах защо Костя Кърунту бе пратил войниците на тази страна; по този път щеше да мине той с болярката Варвара за манастира. И какъвто беше луд Тодорица Катана, всякак щеше да се опита да ги пресрещне. Разбрах, че от туй се боеше най-много господин Костя.

Вървах тъй по дългия път до едно време. Когато слънцето се издигна високо на небето и сандъчето натежа на гърба ми, спрях до един геран да си почина и да утоля жаждата си. Стоях тъй в жегата и чаках да се зададе някой с каруца със сено и да ме вземе със себе си. Както и друг път господ ми дойде на помощ; в далечината по пътя се зададе човек с каруца. Спря се при герана да напои конете си. Казах му една добра дума и той ми отвърна дружелюбно. Настаних добре сандъчето, седнах и аз до него в сеното и така минахме през села и

пусти места и стигнахме в Търгу-Фрумос. Там човекът с каруцата пое на друга страна, а пък аз със сандъчето на гръб влязох в Струнговската гора и вървах по хладовина, докато слънцето зайде в Сирет и месечината се показа на изток.

Тогаз при един друг кладенец оставих пак сандъчето и постоях, докато господ ми прати, по друг път, друга каруца. Беше някаква лека каруца и идеше бързо, теглена от два пъргави коня. Човекът спря каруцата и ме попита:

— Откъде идеш, човече?

— Чак от града Яш ида, стопанино, и голямо добро ще ми сториш, ако ме вземеш в каруцата си и скъсиш пътя ми. Аз съм праматарин, приятел на хората и никому зло не правя.

— Щом идеш от Яш, качвай се при мене... ама побързай — рече човекът.

Качих се при него и тозчас минахме Сирет, а във водата край дървения мост месечината трептеше и святкаше към нас.

Когато се обърнах към човека да му благодаря и да му кажа някоя добра дума, изведнъж разбрах, че до мене е разешът Тодорица и го познах.

Той се захили и зъбите му лъснаха. Уплаших се, че и той ще ме познае.

— Ти си — дума — търговецът, дето ми се смееше вчера при митницата.

— Смеех се — отвърщам аз, — защото ти много ми хареса. Не се сърди, аз съм сиромас и измъчен човек.

— Овца от стадото си ти — отвърща той — и вълк ви пази. Такъв си ти, да знаеш.

— Добре — думам, — такъв съм. Само не се гневи на мене.

Той пак се захили. После подсвирна остро и конете, като разбраха каква сила имат зад гърба си, още по-бързо затичаха по пътя.

Сетне отново се обърна към мене:

— Какво се чува из Яш?

— Какво да се чува? — думам. — Зная, че ако не ти кажа истината, ще загубя главата си. Костя Кърунту от Аджийството праща подире ти голяма потеря. И той сам ще води болярката Варвара в манастира „Агапия“. Тръгнал е, както аз смятам, по малко пладне.

— Туй е добре — рече тихо разешът.

— Туй е — думам пак аз. — Ала да знаеш, че той е разбрал, че и ти трябва да си тръгнал по този път, затуй води войска със себе си; пък ти трябва да се боиш, че си сам...

Разешът пак се засмя.

— Слушай, човече — дума, — аз може и да загина, ала колкото до страх, не ме е страх. А ти запомни какво ще ти река и от думата ми няма да излизаш. Сега ще повървим още малко и ще стигнем до едно място, дето се казва Анкуциният хан. Там искам аз да спра и да чакам господин Костя с всичките му войници. Когато дойде, няма да ме намери там и няма да ме види, ала аз ще съм наблизко, ще бъда край вас и няма да ви изпуцам из очи. Ще слушам и думите, които ще му кажеш. Той ще те запита и ти ще му речеш, че съм ударил напред по пътя за Тупилац, че много съм се уплашил от него и съм побягнал... Ще му кажеш истината, че си ме видял и си ме познал, ала друго няма да му казваш, защото пак може да се срещнем на тоя свят и по тая земя.

Като чух тези думи, наведох глава и отвърнах покорно; мислех си, че този нехранимайко наистина може да се бои, зер от ръцете на големците никой не може да се отърве.

И тъй, достопочтени капитане Некулай и комите Йоница, с желание в душата си щото злосторникът да бъде наказан и да има ред в страната, стигнахме не много късно тук, в хана на тогавашната Анкуца.

Ханът беше затворен и пуст; само месечината го огряваше. Катана потропа на портата и разбуди злите кучета. Чу се и гласът на Анкуца отвътре. Разешът извика:

— Бульо Анкуца, дошъл съм за съвет и приятелство от твоя страна. Аз съм Тодорица Катана. Ако не си спомняш за мене, сега ще чуеш какви беди са ме стигнали.

Анкуца се умълча; рече нещо кротко на кучетата, сетне дръпна мандалото, откопча железните прътове, отвори портата, доближи поред свещта до лицата ни и рече на Катана:

— Влез. Ти си оня, лудият разеш, дето го гонят. Днес достигна до мен вест от Яш какви си ги свършил.

Тодорица Катана изопна снага и я загледа.

Предишната Анкуца беше хубава жена, като днешната. Гледаше го с големите си очи, а в тях играеха две малки пламъчета. Разешът я

гледа дълго, сетне остави на една пейка пищовите и ятагана си. Обърна се и я хвана за дясната, свободната ръка. Анкуца се засмя.

— Чакай да оставя нейде свещта и да затворя портите — рече тя — и после ще ми кажеш, каквото имаш за казване. Зная аз, ти не си с всичкия си, щом си седнал с царщината мегдан да делиш. Вижда се то, че не си разумен човек, щом си залюбил болярско момиче. Опасна е такава любов. Ала чух, че си извършил нещо голямо в Яш, в кулата на Голия. Арнаутите и стрелците си блъскат главите и те търсят по всички пътища. Ще те хванат и ще те заколят.

— Бульо Анкуца — отвърна Тодорица Катана, — ако ми е писано да умра, ще умра. За севдата си аз живота и младостта си давам. Знай, бульо Анкуца, че тази нощ, може след час, може след два, на портите ти ще потропат княжеските войници. С тях е и Костя Кърунту, който вчера ме върза и ме би по устата пред хората. Този Костя Кърунту води болярката Варвара да я затворят в манастира „Агапия“. И сега аз искам да измъкна изгората си от ръцете им. Или ще победя, или ще оставя тук костите си.

При тия негови думи видях, че Анкуца се уплаши. Замига, стисна с ръце лицето си и извика тъпичко:

— Тодорица Катана, ти наистина си луд, както разправят хората.

Ала тозчас се промени, наведе се към него и го запита бързо как смята да изпълни плана си. Отдръпнаха се двамата до огнището в другия край на одаята и глава до глава почнаха да си говорят; и стори ми се, че Анкуца говореше по-разгорещено и с повече мерак.

Подире, като се наговориха какво да правят, Тодорица Катана дойде към мене и ме загледа със смръщени вежди. Тъй ме гледаше, та се чудех къде да се укрива от очите му. Не посмях да му кажа нищо. Разбрах, че е решил да мре и че от такъв човек трябва да се боя.

— Върви, не се бави... — рече му Анкуца, когато той си вземаше оръжието.

Тя сложи ръка на рамото му, но бързо я отдръпна. Той, сякаш тя го обърна, се завъртя на мястото си, прегърна я с дясната си ръка и я целуна.

— Ако мъжът ми стане и те види — засмя се тя, — може да се разсърди, макар да е стар...

Сетне застана до вратата като закована и изслуша как разешът говори на конете си, как ги подкарва и тръгва.

Дрънченето на каруцата се отдалечи, заглъхна, не се чуваше вече, ала тя все стоеше и се ослушваше.

Седях угрижен до сандъчето си и не разбирах нищо. Какъв потаен вятър тъй бързо разнася по света новините от Яш? И как могат тъй да се срещнат и да се разберат двама чужди хора? Вдигнах очи. Гледам. Анкуца седи на една пейка и гледа към мене, пламъкът на свещта играе в очите ѝ, ала тя не ме вижда. Сякаш все още се ослушваше и нищо не виждаше. Седяхме тъй и чакахме, додето по пътя се зачу трополене и с голяма глъчка и плясъци на камшик в двора на хана спря болярската кочия, заобиколена от стражата. Тозчас Костя Кърунту се развика; ханджийката стана, отвори и вдигна свещта над главата си. Сетне се сети за мене, понаведе се и ми прошепна:

— А ти, праматарино Йенаке, знаеш какво трябва да кажеш.

Княжеските войници нахълтаха в хана и се развикаха да им даде вино. Костя им се сопна и ги натири да стоят вън при конете и около кочията. А в кочияша, огряна от месечината, болярката Варвара седеше свита под губерите, захлупила лице на коленете си. Приличаше на сянка и ми се стори, че все плачеше.

Костя тропна със сабята си по пода, приближи се към нея и ме позна.

— Как може бре, Йенаке — дума, — тъй бързо да стигнеш по тия места? Кажи, не чу ли по пътя нещо за оня непрокопсаник, дето го търсим?

— Чух, господин Костя — думам, — чух за Тодорица Катана, дето го дирите, чак го и видях...

— Как може такава нещо бре, Йенаке? — викна аджийският служител.

А ханджийката се обърна и впи поглед в мене.

— Видя го — добави тя. — Видя го, че той оттук мина.

— Тъй е — думам и аз. — Оттук мина и смятам, че много се е уплашил и удари към брода на Тимишец...

Чух как войниците заглъчаха високо и ми се стори, че Костя се зарадва.

— Няма да се отърве той от ножа ни! — викна той твърдо.

А ханджийката се усмихва и дума кротко:

— Разправят, че си бил намерил дружина от други злосторници и луди глави и искал да задигне стоката, която карате.

— Как? Какво? — кипна княжеският човек. — Под нозете на коня ми ще се търкаля кратуната му!

— Молдова приижда силно след дъждовете — дума пак ханджийката — и мъчно се минава сега бродът на Тимишешц.

— Как тъй? Че друг път няма ли?

— Има. През Тупилац. Ще минете със сала.

— Тогаз моите хора ще го бастисат там на Тимишешц, пък аз ще прекарам кочията с болярската стока със сала. Ще свършим две добри работи и ще угодим на господарите си. Тъй ще избегнем и всякакви нежелателни случки...

И през тоя четвърт час, колкото стояха войниците, буля Анкуца ме караше да слизам с нея в избата и при светлината на месечината да изнасяме ведра вино. Хората се напиха, разгълчаха се, окуражиха се, заклеха се, че ще погубят избягалия негодник и поеха надолу по пътя. А Костя с неколцина слуги тръгна с кочията на другата страна, за да търси сала на Тупилац. Буля Анкуца ги преведе по един много къс път и през цялото време ме държеше при себе си. Щом стигнахме на брега, Костя извика силно на салджията. Показа се едно глухо старче с паднали над очите коси.

— Да ни прекараш на другата страна! — викна му Кърунту и посочи със сабята си другия бряг.

— Да ви прекарам — заекна уплашен старецът, — ама водата се е надигнала много и мъчно ще е да се прекара толкова свят, и конете, и каруцата, и то сега, нощно време...

— Няма нищо, дядо Бъра — викна в ухото му ханджийката. — Ще ги прекараш поред. Първо негова милост, най-главния, и болярката, дето е в кочията, сетне конете и накрая другите. Аз не се меся, господин Костя, само така казах. А пък ще сторите това, както ти заповядаш.

— Ще караш добре сала и ще внимаваш! — обърна се към стареца Костя. — Първо ще прекараш мене и сестрата на негова светлост ворника Бобейка и ако не свършиш работата както трябва, дето са ти нозете, там ще ти бъде главата!

Старецът сгуши глава в раменете си и отиде към сала. А Костя Кърунту с кротки думи сне от кочията болярката Варвара — тъничка и изплашена. Като отиваха към сала, буля Анкуца се приближи до нея,

да я види добре. Въжето заскърца по макарата и светлината заблестя на люспи във водата.

Салът се допря бавно до другия бряг, остана там като закован и вече нищо не се чу. Никакъв глас не достигаше до нас, нищо не се усещаше да шава. Виждах само как Анкуца слуша, наострила уши, а месечината блестеше в очите ѝ. Гледах я как стои и чака и по едно време ме достраша от нея и се обърнах да не я виждам. Никой не разбра какво стана там, колкото и да викаха по-после Анкуца и войниците. Чак на зазоряване дойдоха едни селяни от Тупилац и докараха на отсамния бряг сала. В една лодка намерихме вързан стареца, в друга — Костя — омотан стегнато с въжета до разкървяване и със запушена уста. Когато го развързахме и му отпушихме устата, почна да залита замаян и изплю на пясъка зъбите си, смесени със съсирена кръв. Той беше отпаднал, че трябваше хората му да го сложат да легне в каруцата, за да го отведат назад в Аджийството. Та, думам ви, много ме учуди тази случка. Разбрах после аз, че когато буля Анкуца гледаше месечината, тя е чувала какво става на другия бряг. Аз не научих какво е станало, пък и Костя не каза нищо. Не вярвам ханджийката да е направила магия, макар тя да чуваше. По ми се ще да вярвам, че онзи злодей Тодорица Катана ги е дебнал, причакал ги е там и ги е нападнал. Че си говориха с ханджийката, говориха си, ала не може една жена да скрои такова нещо. Много време след туй научих от Анкуца, че този негодник избягал с болярката Варвара в Маджарско. И тогава пак се усъмних, че тя им е помогнала.

Дълго време, капитане Некулай и комите Йоница, бях нажален от тия поразии, които станаха в нашия град Яш и по река Молдова.

1928 г.

[1] Аджийство — полицейско управление в румънските княжества през XVIII и първата половина на XIX век. — Б.пр. ↑

СЪДЪТ НА СИРОМАСИТЕ

Измъкна се от рунтавия си кожух, с който седеше върху процепа на една кола, и се приближи до светлината на огъня. Беше грамаден човек и като вървеше, се поклащаше.

По бавната му и малко разкратена походка можеше да се познае, че е овчар. Ала то се виждаше и по гуглата, по калпака му от цял овен, и по широкия и излъскан кемер, и най-вече по ризата, затвърдяла от пране в цвик. Държеше дълга гега и я беше хванал високо. Малките му очи едва се виждаха под челото и изпод веждите, надвиснали като стрехи. Дългите му къдрави коси бяха намазани с масло, а брадата му сякаш беше бръсната с коса за косене.

— Слушах всичко, каквото разправяхте, а хубави истории разправяте. А сега искам да чуя и онуй, дето се е случило с тоя висок и сух стопанин — каза той с дебел глас.

По думите, с които се обърна към комита, се познаваше, че е човек от планинските пущинаци.

Не бяхме го и забелязали дотогава. Ала той беше седял там при нас и беше мълчал. Беше мълчал и си беше пил виното. И чак сега беше му се доцяло да се разговори и развесели. С лявата си ръка запрати пръстеното канче над пламъците на огъня. Чух как то профуча в мрака, строши се върху купчината счупени грънци и завърши живота си.

— Туй канче няма да види вече вино — рече пак овчарят, като се усмихваше горчиво. — С него ще се срещнем пак, когато и аз стана пръст. А пък вие, дето не ме познавате, да знаете, че аз не съм от много далече, аз съм от тъдява, от Раръу. Там имам мандра с още неколцина другари, имам колиби, пълни с качета със сирене и кисело мляко, и други колиби с черги и кожуси. А името ми е Костандин Моцок. Ако някой иска да знае, мога да му кажа, че отивам в едно село край Сирет, да видя дали е останал жив някой от нашите, дали е още жива сестра ми, която не съм виждал от младини. Ако е умряла, ще се върна да тъжа при овцете и другарите си горе, на върха на планината, дето вятърът никога не спира, както и мислите на човека. Смях ме е сега,

защото се сетих за един приятел, който ми поръча, ако мина през Анкуциния хан, да пийна канче вино, да пийна две, да пия, дорде ми се замае главата, ала да не казвам никому какво му се е случило едно време по тия места. Разправи ми той колко много е патил. Пък аз, като изпих толкова вино с такова канче, едва мога да си спомня за такава случка.

— Каква случка? — попита по навик комит Йоница.

— Една случка, добри човече, станала с един човек, който ми е като брат. Хей, свирачи, я ми пригласяйте с цигулките, да изпея юнашката песен за Василе Велики, разбойника, и после, ако тези люде искат, ще ви разправя, ако не щат, ще си мълча. — И запя носово с тъничък глас, който съвсем не подходдаше на едрата му снага:

*Младият и як юнак
тръгва нощем без кривак,
без силях и без пищови,
но с ръце за бой готови.*

Идваше ми да се разсмея, като го слушах как пее тъничко, и ми беше весело, защото не ми са противни пийналите хора. Той спря, ухили се, ала сякаш повече заядливо, отколкото добродушно.

— Сега гарваните^[1] да млъкнат — каза той пак дебело и високо — и да скрият цигулките под крилете си. Искам да ви разкажа, ако ви се слуша, историята, за която ви споменах, и ако не ви хареса, Костандин да не ми е името.

Погледна към черната сянка на хана и лицето му помръкна; нагласи гегата под мишницата си, подпря се на нея, както правят овчарите, после се обърна към нас, изгледа ни, без да ни вижда, защото погледът му изведнъж беше потънал в онова далечно време.

От всички ни само комит Йоница го гледаше някак нетърпеливо и презрително, гледай ти, един обикновен човек от простолюдието да го прекъсне току-така, когато той имаше да разправя важни неща.

Ала овчарят не познаваше тези тънкости в разговора между хората и не се засрами.

— Какво исках да кажа? — запита ни той, усмихнат унесено. — Та туй, дете искам да ви кажа, по-добре щеше да бъде да ви го изсвирия

с кавала, ама няма как. Затова ще трябва да разправам, колкото умея. Този мой приятел живееше в село Фйербинци край Сирет. По него време господар на земята там беше един богат чокоин, казваха го Ръдукан Къоравия. Вдовец беше и позастарял, ама сегиз-тогиз му се прищяваше някоя от жените на селяните, за което ние се смеехме и си правехме шеги. Ала бедата дойде и до главата на този наш приятел и вече не му беше до шега. Научил от други жени, уж добро да му сторят де, че чокоинът повикал в дома си неговата Илинка.

— Как може такава нещо? — подскочил той.

— Може, може! Отгоре на туй се върна у дома ти и с нова шамия, алена като мак.

Тогава моят приятел усетил, че го хваща бяс; оставил натоварената шейна с пълните чували на пътя пред механата, захвърлил камшика върху рогата на воловете и измъкнал изпод чергата една брадвичка. Кървава мъгла замрежила очите му; затичал се в къщи и блъснал с рамо вратата. Нахвърлил се върху жена си и креснал:

— Къде си ходила? Казвай къде си ходила, че сега ще те насека с брадвата!

— Никъде не съм ходила бе, човече! Какво има? Полудял ли си?

— Казвай къде си ходила, че ще те заколя! Къде е алената шамия?

— Каква шамия? Ти, мъжо, трябва да си се напил, заспал си в колата и си сънувал!

Викал той, кряскал, тя се бранела от него като от дявола, махала с ръце, ама устата ѝ не спирала. Хванал я той за плитките, блъскал главата ѝ в ръба на огнището, ала не могъл да изкопчи нищо от нея.

— Убий ме, заколи ме, не съм виновна в нищо!

Заболели го ръцете моя приятел и я оставил. Гледал я, като плаче, и му дожаляло.

— Ох, Илинко — рекъл, — тежко и горко на клетия ни живот! Само четири години има, откак сме се взели. Когато се венчахме, цъфнаха зарзалите в нашия дом, а сега цветът им окапа и моето сърце изстина. Защото те обичах и мислех, че си ми върна, а виждам, че горко съм се мамил.

Жена му се заклела в живота си и в гроба на майка си, че хабер няма за какво става дума. Изтрила разкървавената си уста и го целунала. Успокоила го и го изпратила да види какво става с шейната и

воловете. А щом той отишъл при шейната и воловете, тя завързала на главата си алената шамия и през градинката влязла в една тясна уличка и оттам — право при чокоина.

Мъжът ѝ закарал шейната и изсипал чувалите в хамбара, после отишъл в дома на чокоина да го запише сметководителят в тефтера. Вместо сметководителя на чардака излязъл чокоинът. Повикал го с пръст ей така и се подсмивал злобно.

— Я ела насам, стопанино.

— А че да дойда. Какво ще заповядаш, господарю?

— Слушай, проклетнико, какво искаш ти от жена си, че я биеш и мъчиш?

Моят приятел не могъл да се сети за какво става дума.

— Нищо не искам, господарю, и не разбирам откъде знае твоя милост тая работа и защо се месиш в нашия живот.

Неизрекъл още приказката си и Ръдукан Къоравия го плеснал през устата. Приятелят ми замижал и не разбрал какво става, ала като си отворил очите, видял на един от прозорците Илинка с алената шамия и тогава разбрал. Развикал се той, побеснял, идвало му да се убие, да се хвърли в кладенеца, ала нямало кога. Чокоинът измъкнал иззад вратата на трема бича си и го зашибал здравата по шията, по очите, сякаш с огън го жулел. Свивал се той на една страна, свивал се на друга, задавен от кръв, извърнал се и се втурнал надолу по стълбата да се отърве от боя и да побегне. Ама долу го хванали чокойските аргати. Размахал той юмруци, измъкнал се от ръцете им и с рев връхлетял връз чокоина. Ръдукан Къоравия го шибнал пак с гърбача, замигал и се засмял със здравето си око.

— Дръжте го, момчета — рекъл, — че е побеснял. Щеше да убие жена си.

Скочили аргатите и го хванали. Били го още, дордето се уморили, после го пуснали.

Лежал този мой приятел три дена, скърцал със зъби и една нощ се дигнал и прескочил оградата на чокоина, да си дири жената. Дебнал той край стаите на слугите и като я видял, хвърлил се отгоре ѝ с рев, без малко да пререже с нокти гръкляна ѝ. Чул чокоинът виковете и излязъл с ханджара си. И нали си е господарска къщата, кипнал Ръдукан Къоравия от тая дързост на моя приятел и заповядал на аргатите да го хванат и да го наложат, както му се пада за постъпката.

Първо му вързали ръцете отзад, запушили му устата да не вика, заврели му главата в плета и пръчките стиснали врата му. Тъй го оставили нея нощ. Поръфали го кучетата оттук-оттам, похапал го на ранина и богоявленският студ. Чудя се как не е умрял.

Когато се съмнало и чокоинът Ръдукан видял, че моят приятел гледа все тъй на кръв, заповядал да го подкарат с камшици и да го заведат долу, на воденицата. Там слугите на чокоина го събули, запретнали му беневреците до колене и го накарали да нагази до глезени в яза да го поубоде и ледът, та да не смее повече да вдига глас и ръка срещу чокоин.

Много имало още да пати този мой приятел, докато се изпълнят всичките казни, каквито имаше тогава в чокойските домове. Оставили го в една колиба до огъня да се стопли. За да не избяга, турили му на краката букаи и ги заключили с кофар, тежък една ока. После посипали огъня със счукани люти чушки и колибата се изпълнила с лют дим. Кашлял той, плюл кръв... ама и туй преживял. Не го оставил тогава господ да загине, ами да се мъчи на таз земя като в пъклото.

Тази случка, добри хора, е станала преди трийсет години. И тоз мой приятел не влязъл тогава в гроба, което щяло да бъде по-добре за него, ами лежал сакат до едно време и скърцал със зъби от мъка, а щом се вдигнал, избягал от селото. Минал Молдова, после Бистрица и се изкачил високо в планината, към Раръу.

Стоял там под боровете, гледал втренчено като побъркан и все патилата си виждал. В пламъци и кръв ги виждал той и сякаш железни нокти дерели сърцето му. Пъшкал и се гърчел и не можел да измисли нищо. Станал ратай на овчарите и много години им работил, докато се сдобил и той с овци и овни и свикнал с живота в ония пущинаци.

Една вечер през пролетта този мой приятел чул Василе Велики да пее под клонака в края на гората тази песен, дето аз ви я изпях. Когато дошъл до колибата му, моят приятел мигом разбрал, че и тоз човек е избягал от хората и е хванал пущинаците. Видял го, че е силен и горд, че гледа изпод вежди, и го посрещнал радостно, защото харесал песента му. Още повече се зарадвал, като чул, че името му е Василе, тъй като целият онзи край знаеше името му и всички в долината се бояха от него. По него време Василе Велики вършеше обири по бродовете и пътищата и беше голям разбойник.

— Заповядай, бай Василе, край моя огън — рекъл нашият приятел. — Чувал съм за тебе и ми е драго да ми бъдеш гост. Ще те нагостя с каквото дал бог. И на коня ти ще дам хубаво сено, и за тебе ще намеря едно халище, да ти направя постелята мека, добре да си починеш тази нощ.

Разбойникът се зарадвал, влязъл в колибата и скоро те станали добри приятели. Разправил му Василе всичко за себе си. И моят приятел разправил на разбойника какво изпатил от жена си и от чокоина. Като чул, Василе Велики кипнал, грабнал калпака от главата си и го тръшнал в земята.

— След като ми разправи тази случка — рекъл, — ти не можеш да ми бъдеш вече приятел, защото имаш заешко сърце и си страхливец!

— Какво можех да сторя, бай Василе? — попитал горкият човек.

— Ами че аз мога да те науча бе, момче, какво е трябвало да сториш!

Тъй му рекъл. И докато се черпели с ракия от боровинки край огъня в колибата, научил го на добри неща.

— Слушай, момко — рекъл разбойникът, — ти трябва да знаеш, че от жена вярност не можеш да очакваш. Откакто станах разбойник, аз се научих да виждам в душата ѝ. И зарад една такава като твоята мене потеря ме стреля в левия крак, та и сега, нали виждаш, кривя на една страна, като стъпвам. Такава е направил господ жената — коварна като реката и нетрайна като цветята, — затова аз я псувам и ѝ прощавам. Ала не забравям да ударя оня, който не ме е пожалил и ме е мъчил. Направи и ти тъй, за да не пукнеш от отровата, дето се е насъбрала в тебе.

— Тъй е, много отрова се е насъбрала в мене! — провикнал се този мой приятел. — Роб ще ти стана, бай Василе, само ме научи как да си отмъстя!

Докато разказваше, овчарят се бе разгорещил. Клатеше глава и махаше с ръце в руменината на огъня. Гласът му се беше променил и оживил. Сега говореше твърде високо, ала така, като че ли беше сам. При все това комит Йоница, както и другите, го слушаше внимателно и не изглеждаше вече докачен.

— И както ви казвам — продължи високо Костандин Моцок, — Василе Велики научил моя приятел.

— Повери — рекъл — овцете си за една неделя на другарите си. Повери кемера и кучетата си на кехаите. Вземи със себе си само един кон и две буци прясно сирене, да имаме за ядене. Ще слезем двамата на коне до река Бистрица и по-нататък до река Сирет като двама почтени търговци. Да видя и аз селото, дето се е случило туй, което ми разправи.

Като чул моят приятел разбойника да говори тъй и да се смее, усетил, че сърцето му се разтреперило от голяма мъка и от голяма надежда.

Поверил той на другарите си стоката, оставил високата планина и боровете, студените извори и поляните, яхнал коня и слязъл заедно с разбойника в полето сред хората.

Колкото за познаване — никой не ги познавал. Пътували си те като хрисими търговци, яли прясно сирене със сух хляб, пили вода от гераните, минали Сирет и стигнали до село Фйербинци. И сутринта, четвъртък било, пък било и празник, Възнесение господне, влезли в село и се запътили към черквата. Хората тъкмо излизали след светата служба.

Тогавя моят приятел познал между селяните Ръдукан Къоравия. Усетил, като че някакъв звяр се надига в него, ала се въздържал. Само рекъл:

— Бачо Василе, ей този е моят господар, дето не ме пожали.

— Този ли е? — рекъл разбойникът. — Много добре!

И като се изправил на стремената, извикал строго:

— Я стойте, добри хора!

Хората се спрели.

— Хора християни — викнал Василе Велики, — стойте си мирно и спокойно, че с вас нямам какво да деля. И да знаете, че аз съм Василе Велики, разбойникът. Чували сте името ми и делата ми знаете. Имаме си пищови и от никого не се боим. Пък има и още други, дето пазят наблизо.

Хората засушукали и се отдръпнали покорно настрана. А чокоинът измъкнал брадата си от яката на джубето и я навирил, ала като познал моя приятел, здравето му око се опулило от страх.

— Дойдохме — рекъл разбойникът — да съдим по стария обичай. Че до Страшния съд, съда господен, нито болярски, нито княжески съд ще ни чуе, затуй сами, с нашите си ръце ще съдим. За жената, светли болярино, ти прощаваме, ала дете сме търпели студа с глава в плета и с нозе в леда на яза, дете си ни държал с букаи на нозете на дима на лютите чушки, та душата си изхрачихме, дете си ни бил с гърбач и ноктите си ни изтръгвал, задето отрови живота ни и задето за всичко сме си спомняли всеки ден и мира и утеха не сме намирали, дошли сме, чокоино, да ти платим!

Като разбрал какво го чака, Ръдукан Къоравия ококорил здравото си око, викнал към народа и към слугите си, помъчил се да избяга настрана, напред, ала разбойникът и моят приятел му преградили пътя с конете си и го повалили. После скочили от конете и го намушкали с ножовете си. Моят приятел стоял, докато кръвта на чокоина изтекла в праха. Когато спрял да стене и издъхнал, той го бутнал с крак и го обърнал по гръб с отвореното око към небето. И никой от хората не казал нищо; всички стояли изплашени и гледали този праведен съд.

Тъй направил. После оставили до умрелия една кесия с осем жълтици, колкото имали, за църквата. Пък било едно хубаво, слънчево пролетно време! И се метнали пак на конете си, излезли от селото и поели по тайни пътеки, докато стигнали пак високо сред зелените гори.

Като свърши разказа си, овчарят въздъхна дълбоко, сякаш искаше да излее в огъня мъката, която все още беше в него. Изгледа ни мрачно и се засмя горчиво, като видя, че мълчим. Сетне се отдръпна настрана в рунтавия си кожух и пак се затвори в себе си, тъжен както преди, безрадостен и мрачен, като планинските мъгли.

1928 г.

[1] Така румънците наричат на подбив циганите. — Б.пр. ↑

ТЪРГОВЕЦЪТ ОТ ЛИПСКА^[1]

Най-сетне дойде толкова желаният миг, когато можех да се приготвя да слушам с наслада разказа на нашия достопочтен Йоница от Драганещ; ала в мрачината на нощта се чува по друма за Сучава викове и глъчка. Както си седяхме край огъня, всички обърнахме глави в една и съща посока. И пръв, който остави канчето и се изправи, беше самият комит.

— Какво ли е? — обърна се той в недоумение към нас.

Не знаехме какво може да бъде и не намерихме какво да отговорим.

Комитът направи няколко крачки към пътя. Тогава от стаята си излезе и Анкуца с голям фенер. Държеше го пред гърдите си и светлината му заруменяваше лицето ѝ. В това розово сияние очите ѝ изглеждаха по-големи и по-черни. Слезе двете стъпала и забърза към друма; ние виждахме само лицето, което се плъзгаше над тялото, превърнато в сянка.

— Трябва да са кираджии, приятелю Йоница — произнесе се капитан Исак. — Като се върнеш на мястото си, внимавай да не си катурнеш канчето с вино, че е хубаво нещо, макар да не е скъпо.

— Кираджии трябва да са — потвърди разешът.

Вярно, че бяха кираджии. Чуваха се дебели гласове, които спираха воловете: тпруу — тпру! Светлината на фенера процепи мрака и в струята светлина изникнаха като изпод земята коли с чергила. Мяркаха се хора, облечени в бели дрехи, като ту се показваха, ту се скриваха. Някой поздрави дружелюбно:

— Добър вечер, стопанке Анкуца!

— Добре сте дошли — отвърна ханджийката.

Гласът ѝ беше сладостно напевен и ние познавахме този неин глас. Тя вдигна фенера над главата си, за да може по-добре да разпознае гостите. Тогава в светлината на лоената свещ се показва, запътен към ханджийката, един брадат мъж с калпак и джубе. Брадата му беше сресана и закръглено подстригана; пълното му загладено лице, като на охранен селянин, се смееше.

— Смятам, че е някакъв търговец — реши капитан Исак.

Ханджийката позна своя мющерия и гласът ѝ ласкаво зазвуча ту по-високо, ту по-тихо.

— Я гледай, та туй си ти, господин Дамяне! Е, добре си дошъл и заповядай под моя покрив. Поръчай на коларите да влязат, ала да пазят да не строят мостчето над канавката. Нека влязат под навеса, пък аз ще заключа портите като в кале и не бери грижа, дори злато да имаш във вързопите.

— Нямам злато, мила стопанке Анкуца — оправдаваше се търговецът със смях.

— Зная, Дамяне; сигурно имаш скъпи неща, ала бъди спокоен. Тук има не само здрави порти, които знаеш, ами и добри хора седят край огъня и опитват новото вино. Заклала съм тлъсти пилета и съм опекла пресен хляб. Всичко е по твоя угода, пък и зная, че си човек, който обича да има дружина.

Разешът се обади на висок глас:

— Щом негова милост е такъв човек, ние на драго сърце ще му сторим място при нас и с радост ще го поканим край нашия огън.

— Негова милост е комит Йоница от Драганец — изгугука Анкуца като гургулица.

А търговецът се поклони към комита и към сенките край огъня.

— За мене ще бъде голяма чест — рече той. — И моля да ме смятате за ваш покорен слуга. Ала първо трябва да настаня стоката си, да се погрижа за храната на добитъка и на хората и след това с най-голяма радост ще хапна и пийна чаша ново вино, зер според писанието виното услажда душата и укрепва кокалите.

Комитът се върна при огъня и каза чистосърдечно:

— На мене този търговец ми харесва.

— Прав си, достопочтени комите — съгласи се дядо Леонте. — Човек, който ти заговорва и ти се засмива още щом те види, няма у себе си нито коварство, нито потайност, пък и щом господ го е оставил да се роди в зодията на Лъва и под знака на Слънцето, за него няма пречки, за да спечели имане, както и да бъде почитан от големците. Неговите работи са почитени и спорят; и макар да ходи гордо и обувките му да скърцат, винаги ще бъде кротък и дружелюбен...

— Да го попитаме тогава, дядо Леонте, в коя зодия е роден — реши развеселен комитът.

— Щом това е твоя воля, да го попитаме, аз не съм против... — съгласи се звездоброецът.

Колите и коларите минаваха по мостчето и Анкуца осветяваше с фенера пътя им. Преброих три коли с чергила; колите бяха големи и тежки и личеше, че са пълни. Селяните подвикваха на воловете си: „Дий, дий!“ и конопените им камшици меко плющяха. Отминаха и се изгубиха под тъмния навес на хана. До едно време чувахме смесени гласове, чувахме да падат един след друг хомотите, после весело и нежно прозвучаха думите на ханджийката. След туй към нас се приближи търговецът, поклащайки се; беше висок и изглеждаше пълен в широката си антерия, а обущата му скърцаха.

— На всички пожелавам добър вечер и добре съм ви заварил... — рече той.

— Благодарим ти — отвърна комитът. — Заповядай, препочтени господин Дамяне...

— Казвам се Дамян Кристишор — допълни търговецът, — имам дюкян в Яш, на голямата улица.

— Много добре, препочтени господин Дамяне, каня те да седнеш тук до мене на дънера и при светлината на огъня да ни видиш, пък и ние тебе да видим и да се запознаем по-добре. Този мой приятел, дядо Леонте, стар и мъдър звездоброец, казва, достопочтени Дамяне, че си роден в зодията на Лъва и ние сме желателни да чуем дали е тъй.

Търговецът премига, сякаш блясъкът на огъня го ослепяваше, и огледа наоколо си колебливо.

— Тъй е наистина — призна той. — Господ пожелал денят на моето раждане да бъде осемнадесети юли.

— Ще бъдеш ли също така добър да ни кажеш още дали годината, когато си се родил, е била под знака на Слънцето?

— Не мога да скрия, тъй е — рече тихо и учудено почтеният търговец. — Родил съм се в лято господне хилядо осемстотин и четиринайсето. Как и откъде сте могли да научите всичко туй?

— Прав си да се чудиш, приятелю — усмихна се комитът, — защото и ние се чудим повече от тебе, че без да те познава, само като му се мярна, дядо Леонте можа да каже истината. Каза и нещо още по за чудене: че като идваш при нас, обущата ти ще скърцат, което най-напред от всичко доказва, че говори истината.

Като видя, че всички ококорихме очи и вдигнахме вежди, дядо Леонте се изправи с канчето си в ръка.

— Достопочтени комите — рече той натъртено, — и ти, господин Дамяне, като ви кажа, че само господ-бог и книгата, която имам в чантата си, ме просветляват във всичко, що казвам, учудването ви трябва да бъде по-малко, защото за господ и за тази мъдра книга няма нищо скрито... Аз, като човек, мога и да сгреша, ала книгата ми не греша. И тъй като в книгата пише какъв лик има човекът, роден под такъв или онакъв знак, то аз по вида му познавам в коя зодия и под знака на коя звезда го е родила майка му. Мога и други неща да кажа, ако отворя книгата: за съпружеството, за имот и чест, за здраве и колко години ще живее, ала моето знание не може да вникне навсякъде. И ако мога да ти кажа, достопочтени Дамяне, че виното и нашата дружба ще ти харесат, не зная, ако ме попиташ, дали ще мога да ти отговоря, че идеш от Лвов или от Липска и носиш стока от Немско.

— От Липска нося стока... — призна смирено търговецът.

— Добре тогава. Бъди жив и здрав и нека господ ти дава печалба. Изпий сега с нас до дъно канчето си с вино.

Дамян Кристишор престана да се удивлява и весел и дружелюбен, пи наздравица с всички. Сетне Анкуца му донесе печено пиле на пръстена талерка и пресен хляб. И не бе нужно да мине много време, за да видим, че този търговец е добър приятел и другар за туй, за което се бяхме събрали.

Когато под навеса всичко затихна и кираджиите, увити в кожусите си, легнаха да спят под колите, търговецът, като да беше напъхал грижите си в дъното на дълбоките джобове на джубето, съвсем се развесели и с друго пълно канче пи наздравица за капитан Некулай. Като че ли към мазила от Балабанещ изпитваше повече обич.

— Ако желаш, капитан Некулай — продължи той, — ще ти кажа как съм прекарал в чужбинско. Бидейки по волята на всевишния в това почтено съсловие, каквото е моето, преди няколко години можах да достигна добро положение и да се сдобия с малко имот. Тогава сметнах, че ми е дошло време да се изкача, с богатството, що имах, още по-нагоре, както бяха правили и други стари търговци, и реших и аз да отида в Липска. Дотогава ходех по панаирите и купувах стока от немци и евреи. Но после разсъдих, че по-добре ще е аз да вземам тяхната печалба. И преди две години реших да отида до Лвов. И като

видях, че от това отиване имам полза, наумих си да отида по-далеч, в Липска. И на Голяма Богородица станах и отидох, та запалих четири хубави свещи от чист восък на света Парашкева в църквата „Три светители“. Накарах и отец Мардаре да ми чете молитва за път, за прекеждие и за болест. Стоях и на колене пред мощите на светицата и ѝ се помолих да ми помогне. Прегърнах тогаз Григорица, най-малкия си брат, когото оставих в дюкяна, качих се в колата и поех по пътя за Хуш. Сетне от Хуш преминах Прут и представих на руските власти тапиите си. А в Тигина, на Днестър, се срещнах с един търговец арменец от московската земя, с когото бях търгувал. Съветвахме се двамата и се уговорихме да купим оттам, от Тигина, петстотин чукани овни, добра стока. По рубла платихме за глава. И веднага, без да се бавим, тъй като имахме четирима души с нас, подкарахме овните нагоре по Днестър. Минахме без ядове немската граница и стигнахме в Черновиц. Оттам в Лвов. В Лвов натоварихме стоката си на трена и за няколко дни стигнахме в Щрасбург и продадохме там овните за по жълтица главата. Купиха ги други търговци да ги карат на друг пазар, дето се казва Париз.

— Пеш или с трена? — запита капитан Исак.

— С трена, достопочтени капитане. В тия страни, в Немско и във Френско, хората сега пътуват с трен. Днес са тук, утре кой знае къде са.

— Как с трен? — попита някой с дебел сърдит глас.

Обърнахме се и видяхме, че овчарят от Раръу ни гледа изпод вежди. Вярно беше, че и аз, и другите искахме да разберем като каква дяволия ще е това, за което говори търговецът. Само комитът и капитан Исак като че ли знаеха за какво става дума. Все пак не бяха против да чуят обясненията, които очаквахме.

— Не знаете ли какво е трен? — със смях запита търговецът Дамян.

— Знаем — рече бавно комитът.

— Аз не зная! — изръмжа овчарят. — Кой знае каква немска измишльотина ще да е!

— Истинска измишльотина и дяволия... — засмя се весело търговецът. — Един вид къщички на колела и колелата на тия къщички вървят по железни релси. А по тези железни релси, лесно ги тегли една машина, дето свири и пухти, да ѝ се неначудиш, и само с огън се кара.

— Без коне ли? — запита дядо Леонте.

— Без коне.

— Туй не мога аз да го повярвам! — измърмори овчарят, а дядо Леонте се прекръсти.

— Защо да не вярвате? — намеси се примирително комитът. — Аз и друг път съм чувал за туй нещо и трябва да го вярваме. Ала колкото до виждане, не съм виждал.

— Аз пък видях, както ви казвам — повтори весело търговецът. — Машината върви сама, карана с огън, и тегли зад себе си всичките къщички. И в тези къщички има хора и стока. И овните, дето ги купихме в Тигина, натоварихме в тези къщички. И много хубаво вървят, нито те друса, нито си имаш ядове; само че вдигат голяма тупурдия, та хората трябва да си говорят високо като глухите.

— Хм! — измърмори овчарят. — И ти си ходил с тая каруца, дето върви с огън, а?

— Ходил съм. Защо да се чуди човек на такова нещо, когато съм видял и други неща още по за чудене?

— Какви неща по за чудене?

— Ами ще ви кажа. Там, по ония места, в Немско, градовете са направени от къщи по на четири-пет ката.

— Значи, къщи една връз друга? Бях чувал аз и друг път за такова нещо, ама не исках да вярвам.

— Че защо да не вярваш, когато там е тъй? Ала мен това не ме учуди толкова, колкото друго нещо. Видях улици от по едно цяло парче камък...

При тия думи ние се спогледахме мълчаливо.

— Да. И немските господа и кокони излизат да се разхождат покрай улицата. Всички кокони носят шапки, а мъжете имат часовници, и то не само богатите, а и по-бедните работници.

— За часовниците не ме учудва... — прекъсна го дядо Леонте. — Ала туй, жени с шапки, право да си кажа, не ми харесва.

— Какво да се прави! — успокои го комитът. — Такива са обичаите на хората по ония земи. И още какво си видял там, достопочтени търговецо Дамяне?

— А че друго не съм видял, освен дето в Липска става голям панаир. Голям панаир, сякаш целият свят се е събрал там, и смехории,

и песни, и свирни, и всички немци пият пиво. Който не е вкусил такова питие, хич да не му е мъчно, защото е нещо като горчица помия.

— Тъй ли? — зарадва се комитът. — И не знаят ли те какво е вино?

— Може и да знаят. Ала вино като нашенското не видях и бях зажаднял за него.

— Я гледай! А за ядене какво прави там? Вярвам, че си се опазил, достопочтени търговецо, да не ядеш котки, жаби и плъхове.

Овчарят се изплю силно встрани и избърса устата си с двата ръкава на рунтавия си кожух.

— Не съм се пазил толкова много — рече търговецът, — защото твърде не видях от тая гад. Ала картофи — цели купища! Пък и колкото щеш варено свинско и телешко.

— Варено месо ли? — учуди се капитан Исак.

— Да, варено месо и туй пиво, дето ви казвам.

— Значи — продължи мазилът, — пиле на шиш не видях?

— Не видях.

— Нито агне печено, по хайдушки, и намазано със счукан чесън и оцет?

— Такова нещо не видях.

— А сарми?

— Нито сарми, нито борш. Нито шаран на шиш!

— Боже пази и помилуй! — слиса се дядо Леонте.

— Щом е тъй — продължи капитан Исак, — щом нямат всичките тези неща, не искам да ги зная! Да си стоят там с техния трен, а ние с нашата Молдова.

При тия думи всички се развеселихме и протегнахме канчетата към джубето, брадата и пълното лице на търговеца Дамян Кристишор. И се развикахме високо по различному, всеки както знае.

— Иначе тия немци имат и добри неща — продължи да ни обяснява търпеливо търговецът. — Първо и първо, у тях учението е на голяма почит.

— Ето туй не е лошо — потвърди комитът.

— Във всеки град, във всяко село, достопочтени комите Йоница, във всеки град, във всяко село има училище и учители. И всички учат.

— Ами овцете кой пасе? — измърмори овчарят и пак се развеселихме.

— Всички учат — и момчета, и момичета.

Комитът се намръщи.

— Как тъй и момичетата? Туй пак е управия, дето трябва да си остане само у тях.

Ние всички, разбира се, бяхме съгласни с комита. И пак се развикахме, та да се чуе чак в Немско.

Търговецът, който съдеше по-добре от нас, се усмихна и почака да се умирим. И след като замлъкнахме, продължи:

— И още едно добро нещо имат немците, достопочтени комите. Имат ред и законност. Запознах се там с един воденичар, който се съдил с царя за парче земя. И тъй като бил прав, съдиите отсъдили земята на него, а не на царя.

— И туй го не вярвам, както и за каруцата с огън! — извика отново Костандин овчарят.

— Аз пък вярвам и ми харесва — отвърна му разешът.

— И тъй, достопочтени комите, стоях аз там три недели и много неща видях, ала и на мене не ми хареса, като разбрах, че са еретици. Иначе и те вярват в нашия господ Исус Христос.

— Че тогава защо да са еретици?

— Еретици били, тъй ми рече отец Мардаре от „Три светители“.

— Щом той е рекъл, еретици са! Тяхна си работа! — съгласи се комитът.

Стана ни много мъчно, че немците имат този кусур, ала оставихме търговеца да свърши разказа си.

— И ходих — продължи той — по немските пътища и градища, и никой не ми стори пакост — нито някой прост човек, нито някой от царските служители. И с тая огнена каруца, както казва този човек, дето не вярва, докарах стоката чак до Лвов. Там я натоварих на едни немски каруци, а в Сучава я прехвърлих в тия коли от Кордун^[2]. И през Корну Лунчий влязох радостен в молдовската земя. Когато плащах митото на царщината, митничарите ме попитаха не им ли нося дар от тия еретици и негодници немците. Тогаз бръкнах в левия джоб на джубето си и извадих за двамата митничари по един червен шал. Зер с време се бях подготвил за такива случаи, иначе ще ми разпарят денковете. Като ги зарадвах, пуснаха ме да мина; и вървах спокойно до пред Бороайя. Там, от горичката край Молдова, излезе един конник, хубав и снажен човек, и ми направи знак да спрем. Разбрах аз, че ако

не спрем, ще ни спре с пицова си. Стоя аз и чакам. Той се приближава до колите и ме пита кой съм, отде ида и каква стока нося. Казах му всичко като пред съдия. Попитах го и аз той кой е. Отговори ми: „Погледни ме добре. Аз съм разбойник и съм завардил този широк път. Дай парите, които имаш у себе си!“

— Да ти дам стока, добри човече — думам аз, — защото пари нямам. Каквото ми беше останало, дадох го на кираджиите, а докато стигна дома, имам още два дни път.

— Тъй ли? Тогава кажи каква стока имаш.

— Каква стока имам ли? Стока от Липска, от Немско. Разни тантели, маниста, обици и платна за жените.

— Какво искаш да правя с такава стока? — рече разбойникът. — Не намери ли у тия проклетници нещо друго, нещо като за як човек като мене?

— Намерил съм, добри човече — думам, — и за туй съм помислил, и ако не се докачиш и ти хареса, заповядай този червен шал от индийска вълна; такъв няма в цялата ни страна, пък и най-хубаво стои на конник като тебе!

— Я да видя! — поиска разбойникът да го види.

Тозчас изваждам от другия джоб на джубето си третия шал и му го подавам. Много се зарадва този юнак, като го видя. Взе го и си отиде доволен.

Радостен, че се отървах, стигнах в село Драгушени, все още отвъд река Молдова. Спрях колите да си починем и накарах коларите да накладат набързо огън и да сварят мамалига. Когато извадих сиренето и те обърнаха мамалигата, току се вести пазачът и ми иска тапиите, по поръка на управителя.

Какво да ви кажа? Аз имам чудесни тескерета и най-вече имам едно писмо от моя кръстник, ага Темистокле Букшан. Изваждам аз тескеретата и му ги навирам под носа, и най-вече писмото.

В това писмо пише тъй:

„По заповед на Негово височество княза, който и да си ти, управител или надзирател, митничар или селски кмет, да не си посмял да навредиш на този търговец, а да го оставиш да си върви с миром, отдето е. Така.“

Кокори се пазачът, гледа печатите, бърчи нос и дума:

— От Немско ли идеш?

— Да. От Липска ида.

— А каква стока носиш?

— Та каква стока да нося? Разни тантели, маниста, обици, платна и басми за нуждите на жените.

— Само туй ли? — пита. — Че какво може да прави с тях ерген като мене?

— Нищо не можеш да правиш — отвързвам му аз и се усмихвам. — Ако не се докачиш и ти хареса, достопочтени, аз съм помислил и за такъв случай. Покрай женските дреболии имам и един червен шал от индийска вълна, такъв хубав, какъвто не можеш намери никъде.

— Да видя! — подканя ме пазачът.

Изваждам аз четвъртия шал и му го давам, а той си тръгва, без да ми поблагодари.

Та тъй, братя християни — завърши весело търговецът. — Платих си митата и данъците и сега до Яш вече съм рахат. Там трябва да даря още нашата света майка Парашкева и отец Мардаре. Ще трябва да се оторамя и пред негова милост моя кръстник ага Букшан. После вече мога да си почивам у дома и в дюкяна и да чакам плода на труда си и годината, когато ми е писано да си взема жена, защото, трябва да ви кажа, аз още съм ерген.

Пак се развикахме и струпахме канчетата си пред достопочтения търговец, да се чуکنем с него. При тази глъчка Анкуца се появи на вратата уплашена, ала и поусмихната. В една дълбока тепсия носеше бухнали банички. Като ги видяхме, ние още повече се зарадвахме и още повече се разпалихме. А Дамян Кристишор, търговецът от Липска, развеселен и той от виното комай колкото нас, стана, бръкна с лявата си ръка в дълбокия джоб на джубето си и извади оттам едно мънистено герданче. Приблужи се до Анкуца, сложи го на шията ѝ и го закопча. После се отдръпна две крачки назад и я загледа удивено.

— Стопанке Анкуца — рече той, — ето всички твои мющерии тук са свидетели. Нека кажат дали са виждали по-чуден гердан на по-хубава жена!

Хвана главата ѝ и я целуна по двете бузи. А Анкуца остави тепсията, измъкна се от ръцете му и побягна към хана.

- [1] Славянското название на Лайпциг. — Б.пр. ↑
- [2] Кордун — област в Буковина. — Б.пр. ↑

БЕДНИЯТ СЛЕПЕЦ

Откъм колите на липсканеца към светлината на огъня се приближиха една старица и един старец. Жената вървеше напред; малко по-назад от нея вървеше мъжът с повдигната глава, сякаш слушаше с голямо внимание глъчката и гласовете около огъня.

„Старецът е сляп“ — рекох си аз, като се вгледах в него. Сякаш старицата го теглеше зад себе си с въженце, ала той вървеше безпогрешно към миризмата на печеното и шума на гласовете ни.

Старата жена, облечена с вълненик и къса абичка, се беше наметнала с памучен шал. И облеклото на слепеца беше като на планинците: черна шапчица и бели дрехи, а кожухчето си беше наметнал на гърба. Под кожухчето, изпод лявата му мишница, висеше гайда с ручилото надолу.

Слепецът усети, че е близо до нас, и се спря; старицата пристъпи още няколко крачки към огъня. Той стоеше, а светлината огряваше неподвижното му лице, обрасло с бяла брада.

Мнозина от другарите ми не бяха го още забелязали. Само търговецът от Липска разбра каква е работата и се разсмя.

— Стрино Саломия — рече той, — още ли не можеш да се отървеш от слепия старец? Виждам, че се влече подире ти като опашка.

— Вярно е, господарю — отвърна тя живо, незлобиво с тъничък глас. — Откакто тръгнахме от Радауц, върви подире ми като сянка. Да съм го заведяла в Яш и там да съм го оставела. Сега вие, като мъже — продължи тя към нас другите, — може да си помислите нещо друго, че ми е мъж или брат, само че аз вече забравих ония лудории и роднинства и си мисля само за неволите си. Тръгнах и аз с каруците на негова милост, търговеца, за да мога да стигна до благочестивата Парашкева в престолнината, да оставя на раклата и една сребърна пара и да ѝ изповядам болката си. А този клетник тръгна подире ми и биля дръзва да се меси във вашата приказка; той е хитър старец и се надява, че ще поръчате да ви изсвири нещо с гайдата си. Сопнах му се, казах

му да метне кожухчето на главата си и да легне да спи под колата, ала с кого да се разбереш?

Старецът се усмихваше, вперил в огъня слепите си очи, бели като варени белтъци.

— Обичам веселата дружина — обади се той кротко и тихичко. — Обичам и новото вино, и печеното на шиш пиле. Много обичам да слушам приказки. Обичам и аз да разправам, каквото зная от едно време. Господ ме е наказал да загубя зрака на очите си, да ходя сляп, да протягам ръка и да прося хляба си от добрите селяни. А щом такава е била волята на господа, който има грижа и за червеите по земята, размислих, че не трябва да се оплаквам, а да приема туй, което ми е отредил.

Комит Йоница се обърна към слепеца, загледа го, сетне го попита учудено:

— Ти си окаян просяк, а обичаш печено на шиш пиле?

— Обичам, господарю и брате мой — отвърна дружелюбно слепецът.

— И виното ли обичаш?

— И ново вино, дето го усещам да щипе ноздрите ми.

— А истории знаеш ли да разказваш?

— Зная като всеки човек. Защо да не зная?

— Виждам, че се хвалиш, ала да знаеш, че никой в цяла Молдова не знае като мене и като капитан Исак да разказва разни истории.

— Щом казваш, тъй трябва да е, аз не се противя, господарю.

— Не се противи, защото ще разкажа най-хубавата и най-чудната история от всички, които се разказаха тук.

— Разкажи я, господарю, а аз ще слушам и ще пийна от новото вино с твоето канче, дето сега го напълни. Пък стопанката ханджийка ще донесе на твоя милост друго канче и в него ще си налееш отново. А като имам и каквото трябва за виното, ще слушам с голяма наслада. После, ако ти е по воля, ще ти изсвирия с гайдата една песен и биля ще ти попея.

— Значи, ти, слепо окоян, не знаеш само да пиеш и да ядеш, а знаеш и да пееш?

— И туй знам, господарю, сподобил ме е господ и с туй. И други работи зная.

— Тъй ли? А гайдата ти хубаво ли свири?

— Свири, господарю и братя, сякаш е от човешка кожа.

— Тогава ще посвириш, че такова желание имам в тозчас в Анкуциния хан. Нощта напредва и Квачката показва вече среднощ. Чувам и Анкуцините петли да пляска с криле и да пеят. Не ми харесва как пее единият и много ми се ще утре заран да си го хапна на киселичък борш.

— Пеят петлите — обади се слепият, — за да прогонят змиите и злите духове, дето са тъдява, наоколо.

Умълчахме се за миг да чуем в тишината пляска на крилете и кукуригането на петлите отпърво в самия хан, после, като затихваща песен, далеч и все по-далеч отвъд водите на Молдова.

Анкуца сложи в ръката на комита ново канче.

— Брате Йоница — рече капитанът. — Анкуца дава на тебе чисто канче, ала на мене се усмихва. Трябва аз да бъда по-доволен от тебе.

Ханджийката се засмя кръшно.

— Тогава другото канче — реши комитът — ще трябва да дам на слепеца, дето ще ми свири на гайда.

— Ще ти свиря, господарю.

Старицата, която беше довела слепеца, се ядоса без причина, когато старецът пристъпи към нас с протегнати ръце.

— Не разбирам защо тези клетници и бедняци развалят веселбите на хората!

— Не се сърди, сестро Саломия, защото сръдната иде от нечестивия — обърна се слепецът към нея.

— Не съм ти никаква сестра — претрепери бабата, сви устни и извърна глава от него.

— Не си ми сестра, вярно е, че аз съм само един клет сиромас, дето скита по този свят. Пък хубав е този свят, ала аз го не виждам, млад е, ала аз не мога вече да го усетя. Смисли времето, стрино „Саломия“ когато си носила на шията си маргарит, и бъди добра като тогава и не ми се сърди.

Старицата замълча. Анкуца се смееше.

— Я гледай, та ти знаеш ли какво е маргарит? — учуди се комит Йоница.

— Зная. Та нали веднъж го видях как блести? Маргаритът, честити господарю, е драгоценен камък и се намира в мидите в

морето. Има едни миди, които излизат на брега, когато морето е тихо, през някоя есенна нощ, като тая, и се разтварят под луната. И когато в някоя от тези миди падне капка роса, мидата се затваря и отива на дъното на морето. И от тази капка роса става маргарит.

— Този беден слепец, доколкото виждам, разбира много неща — рече търговецът от Липска и поклати глава.

Всички се размърдахме, сякаш искахме да се приближим повече до огъня. Слепият се изви настрана и отпи от виното си. Сетне обърна пак лице към нас и се усмихна в своята безкрайна нощ. Остави канчето на земята и седна до него по турски. Дръпна към себе си духалото и с едно дълбоко вдишване наду меха; нагласи гайдата под лявата си мишница, стисна я и тя изписка късо, сякаш я заболя; после закъркори и зареди някаква старинна песен.

— Тази песен е песента на ваклушата — рече слепецът, като обърна към нас усмихнатото си лице. — Ако искаш друго, господарю, после мога и друго да ти изсвирия.

— Свири! — обади се сърдито и натъртено овчарят.

Капитан Исак го погледна и тъничко се усмихна над главите ни.

Гайдарят наду по-силно меха, замести пъргаво пръсти по гайдуницата и засвири тъжна песен от стари времена. Сетне вдигна към звездите слепите си очи, пусна духалото и занарежда на глас за трима овчари, които слизали с овцете си от планината. Двамата от тях замислили нещо лошо към третия, най-младия...

*Я що ми се счува
горе в планината:
тримата овчари,
тримата другари
помежду си думат
и овцете карат...*

И пак засвири с гайдата старата песен. Усещах песента в себе си като туптенето на сърцето на ония хора, които някога са живели и дето вече ги няма. За пръв път чувах тази пастирска песен. Слушах с внимание как ваклушата се оплаква като човек на своя овчар и му казва, че ще го убият:

*Тихом разговарят
и се уговарят:
кога слънце зайде,
кога сянка падне
над реки, долини,
кат заспят стадата
и стихне земята,
тебе да убият...*

Другите стихове останаха в мене като мъгла, съвсем неясни сред плача на гайдата. Седях още заслушан, а мехът се спъхваше вече на земята до нозете на слепеца като ненужна гадина. Слепецът отхапа от пилешката кълка и загълта лакомо, а белтъчените му очи се разшириха в тъмните си дупки. Сетне, като изпразни и канчето с вино, успокоен се обърна към нас.

Простият и сърдит овчар от Раръу, както и монахът, който отиваше в храма „Свети Хараламбие“, плачеха, без да се срамуват. Тъй че и аз можех без стеснение да разкажа за тези случки, щом пролях сълзи за едни видения.

— Ако искаш, господарю, мога да ти изпея и други, по-хубави песни — обади се просякът.

— Щом знаеш по-хубави, защо ми изпя тази? — рече заядливо негова милост комит Йоница от Драганец.

— Ще ви кажа защо, братя и господари мои — отвърна старецът. — Когато ослепях, бях още дете. Тогава напуснах наше село и тръгнах по света. Една зима прекарах в егрека на едни стари овчари по река Прут и стоях там при огньовете им, които никогаж не угасваха. Тези стари овчари ме научиха на песента, дето ви я изпях, и ме заклеха никога да не я забравям и колкото пъти засвири с гайдата, първо нея да изсвирвам. После, като се разделих с тях, искам да знаете, братя и господари мои, аз минах Прут. Преведе ме през реката един сляп просяк; той не беше истински сляп, ала много хубаво знаеше да проси и пееше песни на селяните, за да го съжалят и да му дадат милостиня. Умееше да се преструва, че не вижда, а когато оставахме сами, чувах го как се смее. Ала господ му прощаваше, защото всякога ходеше на черква и се кланяше набожно пред светите икони. Пак тъй се кланяше

и кръстеше, когато излизахме от някое село и се канеше да открадне кокошка или агне. Ама нали се молеше от сърце, господ му помагаше. С този беден старец минахме при московците и никой не ни спря, нито големци, ни дребни служители, че и по тях просящите са божи хора и не им искат тескере с печат. Ходихме, където си искаме: по села и градища, по големите панаири, и селяните ни даваха щедро милостиня. От събраното продавахме на кръчмарите евреи или на бедните работници. Йерофей, този мой приятел, не забравяше да купи от тези пари и една свещица и да я запали пред иконите. Светиите се радват на такъв дар, те не знаят колко цари чини една свещица, пък и не можеха да знаят още колко карбованеца ни оставаха. Пък и Йерофей ги държеше в кемера си добре закътани. Тъй вървахме, докато стигнахме до големия град Киев. Там стояхме една зима и изхарчихме спастрените карбованци.

Докато бяхме там, много добре живяхме сред нашето братство, на бедните слепци, едни от които наистина бяха слепи, а други не. Там научих като в школо работи, дето не ги знаех: жални песни и разни майсторлъци на просенето. Ама една нощ, като гуляехме, Йерофей се сби и загина. Тогава избягах от Киев и скитах по света с другари, докато стигнахме до една голяма река и чухме да говорят татарски. Поживяхме си добре и сред неверниците; сетне една пролет се затъжих за дъха на боровия клей. Тогаз обърнах гръб на неверниците и тръгнах към молдовската земя. И всякога, когато скитах из чужбински краища, все носех, господари и братя мои, гайдата със себе си и свирех, ала не забравях за какво ме бяха заклели овчарите от Прут. Затуй и вие сега чухте тази песен. Тя и на мене, не ми харесва, ала трябва да я свиря. Ако ви е угодно, мога да ви изсвирия една по-хубава и по-весела песен.

Като отивах към родния си край, разпитвах за едно село край река Молдова, ала не го намерих; нямаше го вече; князете и болярите го бяха преместили. Много години бяха изминали и нашите всичките бяха измрели, а пороищата на Молдова бяха изровили гробовете им и бяха разпилели костите им по чакълищага и лъките на реката. Тръгнах тогава да питам за един отколешен хан на царския път, дето още като дете го знаех. Този хан, дето тогава беше близо до село Негоещ, селяните ми рекоха, че сега се казвал Анкуциният хан и хората, като отивали за Яш или за Роман, спирали за дълго да починат там. И когато се върнах да вдъхна мириса на боровете, минах през този хан. Не зная

вече колко години са изтекли оттогава. А сега, когато дойде време да отида в престолнината Яш, да се поклоня пред мощите на света Парашкева в „Три светители“, разбрах, че пак съм спрял в този хан, дето се казва Анкуциният хан. Благодаря на бога, че срещнах тук милост и блага дума!

Господари и братя мои, когато бях малко момченце и още виждах нашето село, дето вече го няма, и гробището, което реката е разпиляла, чух една истинска история от дядото на майка ми, за чудото, сторено от света Парашкева, дето сега отиваме да се поклоним със стрина Саломия. Туй чудо станало в старо време, когато една наша прабаба държала този хан. По него време княз на Молдова бил Дука^[1]. Същински антихрист бил този княз. Жаждата му за злато и сребро не спирала и товарел народа си с данъци, затуй хората измислили тази поговорка: „Кое най-много тежи на народа? Данъците на княза Дука.“ Служителите му обикаляли на коне със сулици и факли и задигали добитъка, тръвните, парите, дори и постелите на хората. Който се опънел, вземали му живота. Обирал князът страната като същински разбойник. Никой не можел да се спаси от тази напаст. Хукнал народът да бяга през границата. И една есен някакви клетки сиромаси стигнали в Яш при мощите на светицата. Оплакали се от княза и облели раклата ѝ със сълзи. Като се помолили, тозчас раклата на светицата се разклатила. Туй чудо станало пред очите на хората и се случило по обед на четиринайсетия ден на месец октомври, небето потъмняло, разбушувало се естеството, излязла снежна виелица и до другия ден натрупало преспи сняг. И народът много се изплашил.

Тая нощ сатаната долетял с вятъра в двореца на княза, почукал на прозореца с острия си нокът и му известил, че трябва да остави всички богатства, събрани на земята, и да се готви за пътя, отдето няма връщане.

— Дойде време, светли княже, да дадеш сметка и да платиш туй, за което си се подписал.

Защото князът се бил сдружил с дявола и бил сложил печата си, за да може със злината си да надвие народа.

Когато чул гласа на сатаната, княз Дука окаменял в сребърното си легло. После скочил като ужилен и викнал на слугите си да му впрегнат конете. Избягал с каквото могъл да вземе със себе си и стигнал до едно село в равнината. А там не стига, че снежната виелица

го настигнала, ами го нападнали и полски наемници и му обрили парите. Нощният вестител, и той бил там, не само се смял, ами им и помогнал и те го хванали за гушата и го помъкнали със себе си.

Пък нали пътят бил затрупан с преспи, мъчно се вървяло и конете му паднали. Тогаз князът извадил от пазвата си три жълтици, които си бил скрил, и ги дал на някакъв беден и прост селянин за една шейна с оплени и една бяла кобила. И с тази проста шейна дошъл княз Дука в хана. От цялото богатство, което бил събрал, не му останало нищо. Поискал тогава от тая наша баба да му даде като милостиня едно канче мляко. Тя не го познавала и се завайкала и заплакала, че няма.

— Нямаме мляко, сине, нямаме крава. Нямаме, че ни ги взе княз Дука, дано черната земя и червеите да го изядат!

Замълчал князът, навел глава, качил се на шейната и си тръгнал. По-сетне разбрали кой бил той. Наемниците го завлекли към границата. Ала не могъл да стигне при полския крал. Като вървял с бялата си кобила из гори и пущинаци, прекатурил се в една урва и отишъл на другия свят, в царството на прокълнатите. Та старите го разправяли и от баща на син, приказката за това чудо стигнала до наши времена.

Минали работи са тези, братя мои и господари мои. Ако сега ви е угодно, ако искате и заповядайте, мога да ви изсвиря друга песен.

Тогава стана нещо, което ние, разешите, търговците, кираджиите и простите хорица, които бяхме там, не очаквахме.

Комит Йоница се провикна, че искал да му свири. Ала младата Анкуца се приближи до слепеца, хвана го за ръката и рече:

— Чувала съм за тази случка и от майка ми. Обърни се, дядо, към мене. Ти да не си Костандия, за когото майка ми казваше, че се бил изгубил по света?

— Аз съм, тъй ме викат — отвърна старецът и се усмихна на тъмнината.

После с пъргави пръсти опипа лицето на Анкуца.

Тя взе ръката, която опипваше лицето ѝ, и я целуна. После в същата тази ръка сложи хляб и печено месо. Беднякът ухапа лакомо месото с челичените си зъби.

Той сякаш бе забравил къде се намира и нямаше повече какво да каже. Гледахме го с голямо удивление; ала още по-удивен беше

комитът, който се поклащаше в светлината на огъня и гледаше не толкоз клетия гладник, колкото гайдата, която лежеше на земята до краката му като бездиханен мъртъв звяр.

1928 г.

[1] Георги Дука — княз на Молдова (1665 — 1683). На няколко пъти свалян, но после отново вземал властта. Наложил много и тежки данъци. — Б.пр. ↑

РАЗКАЗЪТ НА ЗАХАРИЯ КЛАДЕНЧАРЯ

Слепецът не беше още свършил разказа си, когато стрина Саломия взе да става нетърпелива, закърши пръсти и захапа устни. А когато Анкуца целуна ръката на скитника и сложи пред него печено месо и банички, тя не се стърпя и замърмори към нас, които седяхме по-близо до нея:

— Ей тъй безгрижно си живеят някои, макар да са недъгави. Ходят, ама други ги водят за ръка, защото не са кадърни да направят сами и една крачка; и където спрат, почват да разправят лъжи и хората ги зяпат в устата.

— Какви лъжи, стрино Саломия? — попитах аз. — Разправи човекът няколко случки от живота си и историята за княз Дука, която и ние познаваме от малки.

— И аз зная, че тази история е истина, та и аз не съм вчерашна и съм ги чувала такива, ала не видяхте ли как увърта и усуква, като говори за себе си, само и само да се докара пред хората? Та какво е той? Не чини повече от една счупена паница, това е той! Яд ме хвана, като го слушам, пък и като виждам...

— Моля те много, стрино Саломия, не се ядосвай! Мигар не знаеш какъв е светът? Хубава жена си била на времето и си носила маргарит на шията си, както казва дядо Костандин. Я си припомни защо мъжете са се увъртали около тебе, защо са ти се усмихвали и са те задиряли. Не са поглеждали другите жени, защото те не са били като тебе. Тъй и сега тука, събрали са се хората и им е драго да слушат разни истории и който най-хубаво разправя, него най-много хвалят. Този старец е сляп и сиромах, ала знае да разправя и да свири, дар божи е то. Все едно е да се радваш на дъхаво цвете с ярки багри, а да се сърдиш на друго, защото багрите му са тъмни и не ухае, като че ли то е криво, че е такава.

— То пък е добро за цяр! — опери ми се стрина Саломия.

— Тъй е, както казваш. Добро е за цяр, права си, стрино Саломия, ала ние не сме се събрали тук за лечителски мурафети. И други както слепецът разправиха, преди ти да дойдеш, такива едни

случки, та косите ми настръхнаха и няма да ги забравя, докато съм жив. А сега чакаме комитът да ни разправи някаква случка, каквато смятам, че не е имало и няма да има.

— За този сухия разеш ли говориш?

— За него говоря, стрино Саломия.

— Тоз май съм го виждала и слушала и друг път. Наистина той сякаш не е като другите. Гледам всички и някои ги познавам, виждала съм ги тук в хана; и ми се ще да вярвам, че знаят разни случки и ги разправят. Ала как може да се вярва на един такъв, дете е по-долен от всички? Аз, която го доведох при вас, стоя настрана, а той е на голяма почит!

То не става дума, да речем, за мене — продължи тя, като ме прониза с поглед, — а за едното, когото виждам между вас и който, тъй се случи, че в живота си видя големи смехории. Нека той разкаже, пък тогава ще видим къде ще останат приказките на слепия! Или по-добре да чуем комит Йоница, както е редно и прилично!

— За какви смехории и за кого говориш, стрино Саломия? — попитах аз.

— Погледни и ще го видиш. Седи между калугера и овчаря.

— Този е дядо Захария, кладенчарят, стрино Саломия. Откакто съм тук, не съм го чул дума да обели. Изглежда, на тебе не ти харесват слепците, а обичаш немите?

— Не е ням, не бой се. Много обича да пие, затуй няма време за приказка. Нека само ти каже какво му се случи, па сетне ще видим!

— Какво му се е случило, стрино Саломия?

— Какво му се е случило? — намеси се и разешът, без да знае за какво става дума. — Кому се е случило?

— Ей на онзи човек, достопочтени комите Йоница — отвърщам аз. — На Захария кладенчаря. Разправяше стрина Саломия за някаква смехория, станала отколе.

— Къде е станала?

— Нека той сам каже, комите — рече стрина Саломия и гласът ѝ изведнъж стана гальовен. — Попитай го да ти каже за случката в гората отвъд реката. Бачо Захария! — провикна се тя остро.

Кладенчарят обърна рошавата си глава с объркана брада.

— Опа! — извика той високо, като от дъното на кладенец.

— Бачо Захария, тези достопочтени гости искат да чуят какво ти се случи в гората отвъд реката, когато беше ерген.

— Ъхъ! В Пъстравени!

— Там, бачо Захария. На онази поляна, дето ти я знаеш.

— Няма я вече тая поляна, зер изсякоха гората. Казваха й Поляната на владиката Сас.

— Чувате ли? — рече усмихната стрина Саломия и се отдръпна от канчето вино, което разешът ѝ подаваше. — Сполай ти, достопочтени комите, ала аз нали съм си нефела, не мога да сложа капка вино в устата си. Пия само ракия. Мога да хапна от онези банички, някоя по-мекичка, достопочтени комите, че отколе съм останала без зъби, не мога да хапя като на младини. Хубави банички, и дума да няма, и аз тъй ги правя! Сега май ще се реша все пак да близна малко винце, тъй като не е от старото. Разкажи, бачо Захария, случката на Поляната на владиката Сас.

— Коя случка? — попита безучастно кладенчарят.

— Ами тази, когато боляринът от Пъстравени те повикал у дома си и ти заповядал да търсиш вода на поляната.

— Тъй беше! — потвърди Захария. — Повика ме и ми заповяда: „Да ми намериш вода в Поляната на владиката Сас и да ми изкопаеш кладенец, че наесен ще има голям княжески лов и там ще се разположим за отмора и ще трябва вода.“

Захария кладенчарят млъкна.

— И? — подкани го комитът.

— Толкоз.

— Как тъй толкоз? — тръсна сърдито глава стрина Саломия. — Освести се, човече, и разкажи всичко: как си отишъл с болярина на мястото, как си тупнал с крак по земята тук, как си тупнал там и си се послушал да чуеш знаците, дето ги знаеш; после как си извадил от кемера си къпъните, които никога не сбъркват, как си ги сложил на земята и си ги гледал...

— Гледах ги — продължи Захария, — и боляринът Димаки Мърза ги гледаше, ама нищо не разбираше. Ето с тези къпъни намерих водата в Поляната на владиката Сас.

Дядо Захария извади от лявата страна на кемера си две съединени, излъскани, заоблени пръчици. Залови се да размотава

някакви невидими нишки около тях и в светлината на огъня блесна някакво сребърно зърно.

— Тези къпъни са дрянови — обясни той. — Ех! Кой знае кой ги е правил и кога ги е правил! Останали са от дедите и прадедите ми; и те са били кладенчари, с тях се намирали кладенците и изворите, както и аз тогава намерих водата пред самите очи на болярина Димаке Мърза. Туй беше!

— Е, и после?

— Кажй де! — настоя стрина Саломия, като сбърчи нос и сви вежди. — Кажй как си тупнал с цървула си и си рекъл: „Тук, господарю, има вода.“ — „На това място ли?“ „На това място, господарю. Дай ми хора с белове и кирки, заповядай на двадесетина кираджии да докарат камък и да го струпат тук; дай ми помощници, каквито ми трябват, напиши и пусула за тайна ракия и няма да мине много, и ще те покания да дойдеш тук с билюрена чаша да пиеш от сълзите на земята.“

— Тъй беше! — потвърди Захария.

— И боляринът рекъл: „Тъй да бъде, ще ми изградиш кладенец!“ После отишъл у дома си заедно с него, повикал граматика и му поискал паче перо. Като му донесли пачето перо, поискал чернило, масичка и лист и написал пусулата, дето му я поискал Захария. После повикал служителите си и всекиму заповядал какво да прави, какви хора да дадат за копане, кои да тръгнат с колите за камък и какви помощници за зидане да дадат на кладенчаря. Всички се поклонили, излезли заднишком и отишли да изпълнят заповедите.

— Тъй беше! — потвърди пак Захария. — Викна им: „Шиит!“ — такъв навик имаше — и ги изгледа смръщено. Те се изплашиха и се разтичаха.

— Разтичали се — продължи стрина Саломия — и закарали на мястото всичко навреме. Циганите се заловили да копаят с кирки и белове, кираджиите докарвали камък и го трупали на поляната, а бачо Захария си лежал подпрян на лакът в колибата от шума, гледал ги и си смучел от една стомничка.

— Джиброва ракия от Котнари — допълни кладенчарят.

— Тъй, джиброва... Лежал си той в колибата, докато циганите изхвърляли с лопати черна пръст, после изхвърлили глината и стигнали до пясъка и чакъла. Когато стигнали до хумата, бачо Захария

станал, отишъл до ямата и рекъл на циганите: „Ако сте ожаднели, потрайте малко, защото ей сега ще стигнете до водата.“ И тъй станало, както той рекъл и както показали къпъните. Стигнали до водата и още копали и изхвърляли тинята с чебури на скрипеч. Копаели циганите, потта шуртяла по челата им и те все питали: „Има ли още много, майстор Захария, че вече стигнахме до другия свят!“ — „Копайте, бре — думал Захария, — докато ви кажа стига!“

И един ден станал и рекъл: „Стига! Тук ще градим. Ще почистим добре, ще сложим подпори и ще почнем да зидаме.“

И тъй направил. Слязъл той със зидарите в кладенеца и го иззидали. А когато листата в гората опадали, боляринът дошъл с билюрената чаша и вкусил водата, както му бил поръчал Захария.

— Тъй беше! — потвърдил Захария. — Боляринът Димаке рече: „Шиит! Хубава вода бре, Захария!“ Наистина, че беше хубава, само че мене виното по ми харесва, то по ми понася.

— Е, а после? — попита пак комитът.

— Няма повече. Направих кладенеца, и толкоз.

— Чакай, бачо Захария, недей тъй! — продължи усмихната Саломия. — Аз съм казала на тия хора какво си видял и какво знаеш и съм те похвалила. И като направил кладенеца, дошъл един конник от престолнината и известил, че князът идва на лов. Та като дошъл този вестител, боляринът Димаке пак повикал всички и им заповядал да уредят поляната, да направят там колиби за отмора на ловците. Заповядал още, когато князът спре и слезе от коня си, Захария да му поднесе стомничка студена вода и да му налее в чашата, а един циганин да стои до него с поднос с купа сладко и сребърна лъжичка.

И тъй всичко било наредено и князът дошъл в Пъстравени с голяма свита.

— Княз Калимах — допълни кладенчарят — имаше ей такава брада и все си я решеше с пръсти.

— Като пристигнал князът, боляринът Димаке Мърза излязъл да го посрещне заедно с болярката си и с дъщеря си; имали хубавичко, тъпичко момиче. Поклонили се те и целунали ръка на княза, ала момичето все въздишало и плачело.

— Какво има? — попитал негово височество княз Калимах. — Защо въздиша това девойче?

— От голямо стеснение, твое височество — отвърнал боляринът, после се смръщил към момичето, свил вежди. А на момичето...

— Аглаица... — допълни Захария.

— А на момичето, на Аглаица де, му нямало нищо, само било влюбено, като всяко младо, в сина на един мазил от Разбоени. Казвали го Илиеш Урсаки. Ама нали бил мазил, боляринът му рекъл: „Шиит! Да се махаш от очите ми, калпазанино, дето си завъртял ума на дъщеря ми!“ И сега, като загубило всякаква надежда, момичето плачело. Боляринът го сграбчил за раменете, стиснал го за ръката и го пратил в една задна стая, да не разваля веселието и князът да не разбере какъв срам ги е сполетял. Сетне се обърнал към княза с весело и спокойно лице. Извикал веднага горските и ги накарал да изброят пред княза какви сърни и глигани има в известните на тях гъсталаци и урви.

След като всички се повеселили, негово височество си легнал рано, за да стане в зори. И наистина князът бил пръв на коня си и до него боляринът Димаке подреждал стрелците и гончиите. Тръгнали из гората; пръснали се хората, обходили урвите и гъстите гори с викове и свирене на рог. А в това време Захария бързал към кладенеца.

— Тъй беше! — потвърди Захария.

— Ала преди да стигне при кладенеца, видял по пътеката дъщерята на болярина Димаке. Стискала лицето си с ръце, плачела и ходела несвястно между дърветата.

— Целувам ти ръка, болярко Аглаица — рекъл Захария. — Защо плачеш тъй, като на умряло?

— Ах, Захария, как да не плача? — рекла тя и се спряла. — Как да не плача, като съм се обрекла на смърт! Паднах на колене пред иконата на божията майка и ѝ се помолих да направи чудо, да смекчи каменните им сърца. Като разбрах, че няма да мога да ида при княза и да му кажа, и като виждам, че всички ме изоставят, дори и майка ми, реших в душата си да умра, че друго не мога да сторя, освен да сложа край на живота си. Аз, Захария, не мога да живея без Илиеш Урсаки. И сега отивам да се хвърля в кладенеца. Когато негово височество дойде да пие вода, няма да можеш да му дадеш и ще му речеш: „Тъй и тъй, светли господарю, дъщерята на болярина се хвърли в кладенеца.“

— Наистина ли ще направиш такова нещо, болярко Аглаица?

— Ще го направя, Захария — рекло момичето. — Ала първо пратих по мойта циганка вест на Илиеш да дойде тук, да прекараме

като безгрижни влюбени този последен час. После ще се хвърля в кладенеца.

— Че той няма да те остави да се хвърлиш, болярко Аглаица. Познавам го аз, той е достоен момък. По-скоро ще те открадне и ще те отведе със себе си.

— Тогава, Захария, няма да се хвърля в кладенеца — отвърнало момичето и се засмяло.

— Не се хвърляй, болярко! По-добре имай вяра в мене. А когато дойде изгорникът ти, елате при мене до кладенеца да ви затвоя в колибата от шума, дето е отредена за княза. Когато на обед се даде отдих, всички от княжеския лов ще дойдат на Поляната на владиката Сас. Аз ще застана пред княза със стомничката и с чашата, а циганинът със сладкото и лъжичката. След като князът рече: „А-а! Хубава вода! Аферим!“, аз ще се отдръпна и той ще влезе в колибата и ще ви намери там на колене, да плачете с наведени глави и да го молите за прошка... Той ще ви хване за ръка, ще ви изправи, ще положи ръка на главите ви и ще повика болярина да приеме в прегръдките си своите деца.

Аз смятам, болярко, че тъй ще е по-добре и ще стане, както аз казвам. Пък и не може другояче. Трябва да се прощава на младите, които се обичат! Иначе не може.

Захария се засмя в разчорлената си брада и сякаш повече от другите се удивляваше на тази случка. Сетне млъкна, проточи врат, вдигна глава и ококори очи да чуе какво е станало по-нататък. Той го знаеше, ала разказано от чужда уста, то сякаш беше по-друго.

— Хъъм! — измърмори той. — Струва ми се, че май нямаше вече накъде, нямаше какво да им сторят...

— Нямало какво да им сторят — продължи стрина Саломия, като се осмели и взе с два пръста още една бухнала баничка. — Младите постояли там, вслушвали се като горски зверове във виковете на гончиите и в свирнята на рога, после отишли до кладенеца и Захария ги скрил в колибата. Ала през това време князът научил от един свой верен болярин защо плачело момичето, когато му целувало ръка, зер такива работи бързо се научават. И тъй, след като хапнал сладкото от диви череша и изпил чашата вода, рекъл: „А-а!“, разчесал с пръсти брадата си и загледал усмихнато хората наоколо си, сякаш дирел някого.

— Къде е — рекъл — моят верен Димаке Мърза?

— Тук съм, твое височество.

— Искам да зная защо си натъжен и не те свърта на едно място. Много ще ми е драго, мой верни болярино, да видя тук, на нашата ловджийска трапеза, дъщеря ти... как ѝ беше името?

— Аглаица, твое височество.

— ... дъщеря ти Аглаица да налива старо вино в сребърния бокал на своя господар.

Боляринът се страшно изплашил, защото бил получил вест от болярката, че дъщеря им избягала от къщи и искала да сложи край на живота си.

— Късно е, твое височество — осмелил се той да каже. — Трапезата е вече сложена, ловът чака...

— Искам да зная къде е в този час дъщеря ти? — попитал усмихнат княза.

Тогава Захария кладенчарят добил голям кураж, както става на такъв лов, извадил от пояса си къпъните, които видяхте, закрепил ги на пръстите си и ги държал тъй, без да мръднат. А сребърното зърно засвяткало като звезда. Никой не разбирал какво става. И самият болярин не знаел какво да отговори на княза.

— Този ли е Захария, твоят кладенчар? — запитал князът, като издул устни и го погледнал отвисоко.

— Да, твое височество.

— И какво иска той?

— Не зная, твое височество.

Князът запитал сърдито Захария.

— Какво искаш, бре?

Захария не посмял да отговори нищо. Гледал само какво показват къпъните; после отворил вратата на княжеската колиба. Тогаз князът видял двамата млади на колене и с наведени глави.

Никой не разбрал как станала таз работа, най-много князът се учудил на мъдростта на къпъните.

След туй князът и княгинята венчали в Яш младите. Помирили се всички, развеселили се и ловът се превърнал на сватба. А като тръгнали за престолнината, първо тук, в Анкуциния хан, изкарали едно хоро.

— Хъъм!... — рече Захария, като поклати глава и сви вежди. — Тъй беше!

— Както ви казах аз — завърши старицата, — този кладенчар е видял и знае много повече неща от другите.

— Наистина Захария ни разправи хубава история — потвърди комит Йоница от Драганец. — Признавам, макар другите да знаят похубави и по-чудни истории. Тук той е прав, няма що.

По лицето му бе застинала усмивка, гледаше ни със замрежен поглед и леко се поклащаше. Беше късно. Квачката беше превалила средата на небето. Огънят гаснеше. Повечето от хората оставиха пръстените канчета на земята, от умора очите им се затваряха.

Неочаквано иззад хана изцвили слабата кобила на разеша. Тъй уплашено и остро изцвили, че аз скочих ужасен от мястото си.

Стрина Саломия се ухили и рече тихичко:

— Лош час е този. Нечисти сили бродят. Аз познавам знаците на нощта и най-вече знаците на този час. И конят усети и изцвили.

Всички в хана усетиха — и всички настръхнаха. Някъде в дъното се хлопна врата, всички край огнището се смълчахме и макар да се гледахме, не видяхме лицата си.

Стрина Саломия плю три пъти в пепелта: „Пфуу, пфуу, пфуу!“ и се прекръсти. И сякаш чак тогава ни просветна. Демонът беше отминал към пущинаците на горите и реките, вече не го усещяхме, но ние стояхме като облъскани, изнурени, а като станахме да си потърсим удобни местенца за сън, едва се движехме. Някои дори заспаха там, където седяха, свити и отмалели. Дори комит Йоница, след като прегърна и целуна капитан Некулай, съвсем забрави, че щеше да ни разправи нечувана дотогава история.

1928 г.

ЧИРАКУВАНЕ В ЕДИН СТАР ЗАНАЯТ

Това се случи на 27 март 1894 г., на третия ден след Благовещение. Успях да установя датата с помощта на историческите методи, които всъщност са много прости. Денят, за който говоря, има особено голямо значение за мен, защото едно момченце, чието име е и мое име, излизаше за пръв път с пушка из лъките край река Сирет. Изглежда, че съм бил самият аз, но без съмнение съвсем друг. Някогашното момче отдавна вече го няма. Пазя запечатан в себе си като в албум само образа му. От многото качества на онова момче в мен остана непокътнат най-вече инстинктът, който го тласкаше несъзнателно навън от душното градче, към пролетната светлина над полето и към лъките край Сирет. И споменът за тези мигове на тайнственост и на чиракуване в тоя тъй стар занаят е също толкова важен и необикновен, както коя да е от човешките постъпки. Ще изчезне и той както всичко друго. Следователно той е исторически факт само благодарение на голямото ми самомнение и желание да го наложа на вниманието ви. Това е само един любопитен поглед към света на отколешните хора, живели преди няколко десетки години или векове, защото датата, която установих, всъщност няма никакво значение.

Момченцето носеше пушка на рамо и ловджийска чанта на кръста, така както беше видяло, че правят старите ловци. Вървеше чевръсто, отправило поглед към проблясващата вода и към горичката край Сирет. Слънцето блестеше в очите му и сгряваше душата му. Тази радост от светлината и простора се примесваше с неясното решение да преследва и застрелва отдалече дивите животни, които бягат от човека. Неговото въображение градеше какви ли не ловни сцени, които за миг го правеха щастлив.

Вървя известно време край железопътната линия под телеграфните жици, в които леко свистеше вятърът. После тръгна по брега на дълбок канал, в дъното на които сред ледени парчета течеше разпенената вода на една рекичка. Очите му съсредоточено гледаха

храстите край Сирет, които се открояваха с приятния си кафяв цвят, забулени в прозрачни пари. Това беше приказно красив бряг, където кракът му още не бе стъпвал. Оттам много често към покрайнините на града идваха брадати ловци и разправяха за лисици и вълци, за зайци и видри, за бекаси и патици. Оттам пристигаха през летните вечери цигани рибари с въдици на рамо, с малко риба, но с ненакърнен спомен за големия сом, който хванали някога под върбите, в едно скрито място, което само те знаели.

Извън тези представи и отзвуци, примесени с младежка радост, в душата му нямаше нищо друго. Всички връзки със света бяха изчезнали. Учебниците, учителите и нечистият кипеж на провинциалното градче бяха потънали в мрак, както играчките в своите кутии. От дълбочината на подсъзнанието му се надигаше към повърхността непрестанен трепет. Цялото му същество беше свободно и внимателно. Внимателно по ловджийски, въпреки че тази експедиция му беше първа, въпреки че очите му никога не бяха виждали жив дивеч.

Както вървеше по канала, вдясно от него се простираше мочурливото поле, размразено и покрито с вода. По леко набръчканата повърхност на това блато, на разстояние петстотин крачки към железопътния кантон, се тъмнееха патици, които плуваха и пляскаха с криле под слънчевите лъчи. Момчето се спря с разтуптяно сърце. Кога са долетели патиците в блатото? Когато тръгна по канала, не се виждаха. А може да са домашни патици. Ще видим.

Свали пушката от гърба си, вдигна предпазителя и без колебание сви надясно и нагази в блатото срещу патиците. Сигурен беше в дългите до колене ботуши, които бяха добре намазани. Затова остана учуден, когато усети между пръстите и по ходилата си леденостудената вода. „Трябваше да ги намажа по-добре“ — измърмори той, загледан напрегнато и сериозно към патиците. И пристъпи напред, помирил се с положението и с водата.

Патиците се движеха плавно и безгрижно по бистрата и студена вода. После се наредиха една след друга и обърнаха клюновете си към човека, обут в лед, който идеше към тях.

Приеха го на известно разстояние, което обаче винаги е по-голямо, отколкото обсегът на пушечния изстрел. Това нещо момчето не знаеше. То се развълнува и загледа с широко отворени очи как те се

издигат с крякане, как описват дъга към края на блатото, как се спущат пак към него, после отминават и кацат до канала, на мястото, където беше почувствувало първата тръпка от водата. Отново тръгна срещу тях, нагазило до колене. В него трепна луда радост, че най-после е срещнало мечтания дивеч. Патиците отново се изкачиха по невидима стълба към небето. И отново се спуснаха към блатото. Завиха надясно, като че ли искаха да разберат с кого имат работа. Завиха и наляво. Техният трепкащ полет се мярна бързо по повърхността на водата. После се вдигнаха към небето и потънаха в мъглите на лъката край Сирет. Очите на момченцето останаха учудено приковани натам, докато изведнъж откриха под небето цели ята дивеч. Проследи наклонения им към горичката полет. Към тези големи ята се присъединиха и патиците. Там бяха чудните им скривалища, открити от ловците, към които тръгна и той в тази пролетна утрин. Там трябваше да стигне колкото се може по-скоро.

Твърде късно забеляза шума, който издаваше водата в ботушите му, когато стъпваше. За миг си помисли, че трябва да спре, за да разреши този проблем. Може би щеше да бъде по-добре да ходи бос и да сложи ботушите в чантата. Но нямаше нито минута за губене и ускори крачките.

Първата експедиция му показва, че откритите места не са подходящи за лов на блатен дивеч. Следователно малките горички с потайни места и гъсталаци от ракета са необходими, за да можеш да застреляш патица. За да бъдеш ловец, трябва да знаеш подобни неща. Ала е необходимо да свикнеш и с водата в ботушите.

От канала се стрелна с крякане и плясък на криле чифт едри патици. Минаха пред него на един хвърлей. Обаче пушката му беше на гърба и със спуснати петлета. Свали я и я подържа празна с изострено внимание. Но в канала кацна само една двойка патици.

Ето ги обширните лъки край Сирет и пълноводните притоци с локви във всички вдлъбнатини на земята и сред храстите. Ето и първото ято патици, които крякаха из въздуха. Една калугерица литна от тресавището, бавно размаха криле и изграчи продължително. Каква ли беше тази птица, която летеше така плавно и така високо? Малко ято сиви патици се стрелна край върбите, спря се изведнъж и кацна в блатото.

Той тръгна развълнуван натам. Промуши се под старите, едва напъпили върби и с мъка си проби път из гъстите шумащи и сухи къпинени пръчки. Задъхан, едва съзря блатото през плетеницата на гъсталака. Наблизо по повърхността се чернееха неспокойни патици. Но го усетиха и излетяха с остър крясък и проблясващи криле. Когато стигна до пустия бряг, той беше сам и видя в бистрото блато ъгловатото си и променено лице.

Дишаше тежко като след мъчително налягане. Ударите на сърцето му се успокоиха едновременно с водата. В синкавото огледало застана неподвижен строгият му и тъжен образ като на прадедите му, които са му предали този дълбок трепет. Като него и те са чакали в миналото, в неизмеримото време, по бреговете на друго блато. Като тях и той не мислеше за нищо. Само гледаше внимателно и очакваше с широко отворени очи.

Тихо вървеше по брега на блатото. Търсеше с очи други ракитови гъсталаци, с други проблясващи като огледала мочурища. Изведнъж зад един завой видя пълноводния Сирет, който течеше самотен. Полетът на дивите птици се наклони към него; те също принадлежаха на самотата. Всичко беше ново и чисто под теменужното небе. Прясно нанесената тиня още не беше нагазена от краката на хората, нито от техните опитомени животни. Водите приличаха на небето и в техните дълбочини се белееха облаци. Из въздуха и по водата преминаваха волно чуждоземни птици. И не оставяха следи. Лисиците, язовците и зайците от дъбравата ги гледаха с неподвижни очи и разбираха, че те са довели пролетта. Новите блата, образувани от разтопените снегове, старите ръкави на Сирет, поляните и тополовите горички нямаха за него никакво име, защото сега ги виждаше за пръв път. И наистина всичко в този земен кът беше различно, никога не е било така и никога няма да бъде. Един неповторим изглед, един преходен миг. И момченцето започна чиракуването си с едно непознато душевно състояние, с едно чувство, каквото не беше изпитвало досега и което щеше да остане в него като кристален спомен.

И все пак той не беше единственият човек сред лъките, горичките и водите. Вдясно се понесе чукането на кълвач по старата върба. Два диви гълъба излетяха с плясък на криле откъм края на пътеката, а под техния изплашен полет се зададоха срещу него двама ловци с пушки в ръка. На островърхите си шапки носеха сини пера. И

макар че бяха по-възрастни от него, все още бяха млади, без мустаци. И двамата бяха мургави и с черни смели погледи.

Чиракът се почувствува засрамен и малък пред тези без съмнение отдавнашни ловци с опит и с много жертви, отметнати на рабоша. Неговата книга на подвизите беше бяла и той се надяваше едва днес да сложи в нея някакъв знак. Сам разбираше, че от такива приятели има какво да научи. Началото на деня му доказа, че дивечът е хитър и победа над него може да се спечели само с ловкост.

Спря се и почака. Почувствува се щастлив, когато видя, че непознатите му се усмихват и гласовете им, когато го поздравиха, прозвучаха приятно. Единият от тях, по-възрастният, носеше окачена на чантата една патица. Спря се и застана така, че да се вижда уловът.

— Едра патица — каза чиракът сериозно като голям познавач.

— Да — отвърна с известно безразличие ловецът. — Застрелях я в полет. В горичката падна още една, но не можахме да я намерим. Ти нищо ли не си ударил?

— Току-що дойдох — побърза да отговори чиракът. После, без колебание, веднага добави: — Този път още нищо не съм ударил.

— И ние друг път сме били по късметлии — приключи вторият началото на разговора.

Този, който носеше патицата, се наричаше Алеку. По-малкият — Кока. Синове били на един чифликчия от околността. В къщи си имали и кучета и били стари ловци. Пушките им, които чиракът бързо разгледа с възхищение, били неотдавна донесени от Англия и стреляли превъзходно. Хубаво било да имаш добра пушка, въпреки че това нямало голямо значение. Окоето било всичко и сигурността на ръката.

— И най-вече не трябва да се вълнуваш... — допълни Алеку. — Ти вълнуваш ли се?

— Никога не се вълнувам... — заяви чиракът и сам се учуди на отговора си.

— Сега как ще постъпим? — попита Кока. — Може би ще е добре да дебнем на две различни места. Ако дойдат патиците тук и стреляме, ще отидат другаде.

— Мисля, че предложението е добро... — съгласи се чиракът и си отбеляза на ум първата точка от ловджийската стратегия.

— Ще направим и това — намеси се Алеку като най-възрастен, — но преди това не би било зле да претърсим и другите блата.

— Ала не трябва да ни видят и усетят — забеляза чиракът, размърда пръстите в ботушите си и ги усети мокри и топлички. Първите ловджийски патила лежаха в него като в гроб.

Решиха да претършуват мочурищата, разбира се, много внимателно и много предпазливо. Преди да тръгнат, Алеку извади цигари. Чиркът взе една. Взе я като стар пушач, макар че никога не бе слагал тютюн в устата си. Замаян, с натежала изведнъж глава, той изслуша с неподправено възхищение ловджийските приключения на двамата братя. Те били най-вече ловци на зайци и пьдпъдъци, но обичали да излизат и за патици. Красив и интересен бил и ловът на бекаси.

— Ние имаме много добро куче за бекаси — обясни Алеку. — Ти каква порода имаш? Нашето е сетер.

— И моето е сетер — отговори чиракът с непреодолимо желание да има и той такова куче.

— Много бекаси ли си ударил?

Леко намръщен, чиракът се замисли и преброи на ум.

— Аз — продължи по-големият от братята — не мога да кажа, че съм убил много. В най-щастливия ден ми се е случвало да ударя шест чифта...

Момчето му се възхищаваше, без да подозре дори и за миг, че другарите му могат да бъдат в същото положение, в което беше и той. Сдържан и сериозен по отношение на природата и лова, той изглеждаше страшен за двамата разпалени и приказливи младежи.

Минаха през безименните блата и горички; със затрогващо внимание се промъкнаха към игривите ята патици. Нямахше никакво съмнение, че и другите двама бяха на лов за първи път. Патиците размътваха блатото и се стрелкаха като черни мълнии по небето. Бяха много и от всички видове. Шарените се смесваха със сивите, дребните чекръкчийки с патета и всички крякаха, съскаха и грачеха на различни гласове, а полетът им над Сирет от блато на блато напомняше лека, неуморна игра, срещу която напразно гърмяха на няколко пъти английските пушки на двамата братя. Чиракът броеше грешките им с прикрита радост. Имаше и той право да стреля напразно поне толкова пъти, колкото и те.

Най-после се опряха и тримата с еднаква гордост и самоувереност на брега на Сирет, на един от старите ръкави, чиито

води бяха нараснали, и Алеку продължи да разказва пред новодошлия забележителните си подвизи. Ставаше дума за други животни и за дивеч, който чиракът познаваше само по име. Както и при разказа за бекасите, той се държеше сдържано и предпазливо, като отговаряше само толкова, колкото беше необходимо, за да запази достойнството си. И докато пушеше втората цигара, страстно желаше чудотворния изстрел, който щеше да го избави изведнъж, и то завинаги от жалкото положение.

Силните желания много често завършват с неочакван резултат. Както стояха под върбите, в едно вдлъбнато място на брега, над тях като вихрушка премина ято патици и кацна върху слънчевото петно на реката. Чиракът наведе пушката си и гръмна. Блатото отново тласна патиците към небето, но две останаха да пърхат на кипящата повърхност.

Погледна ги учудено и с боязлива радост. „Ще останат в дълбокото и далеч“ — отбеляза Кока не без злоба. Чиракът го погледна със сериозността на прадедите си и без да се двоуми, с бързи движения изу ботушите, съблече се и влезе в блатото; прегърна ледената вода и заплува с резки движения към патиците. Хвана ги с лявата ръка; после се обърна и понесе трофеите си към брега със стиснати зъби и строг поглед.

Двамата братя го следяха с уважение и съмнение.

Навярно имаха работа с необикновено същество. Като се мъчеше да сдържи тракането на зъбите си, чиракът със същата бързина нахлузи дрехите и ботушите си и грижливо окачи двете убити патици на чантата си. Патиците бяха бели с черни петна, с кръстосани пера по върховете на крилата. У него липсваше чувството на милост, както и у първите в света ловци.

След като намести чантата на бедрото си, вдигна поглед към летящите патици и видя черните буреносни облаци, струпани на запад. „Оттам ще дойде бурята“ — предрече по-големият от братята. Далечен гръм избоботи в небесната шир. Човешко жилище не се срещаше из блатистите пуцинаци край Сирет; пещерите по брега отдавна бяха разядени и сринати от водите; така че те бяха сами сред пороищата и блатата и заплашени от тъмнеещия запад. Разделиха се набързо, като си обещаха неопределено да се срещнат отново, и момченцето тръгна бегом към къщите на хората, здраво стиснало в ръце първите жертви

на свободата си. Облаците на запад растяха и се издигаха към зенита на небесния свод. Скоро закриха слънцето. С първата светкавица и гръм от планините се спусна пролетна буря. Първо дойде с вихрушки от прах, после шурнаха води и притиснаха простора върху земята. Освежен и зачервен от изкърпването с живата вода на пуцинаците, чиракът вече се беше завърнал при хората и търсеше сред близките си първите жертви, на които да разкаже за най-величавия подвиг, извършен на тоя свят.

1926 г.

ЛОВДЖИЙСКИТЕ РАЗКАЗИ СА ОТ БОГА ДАДЕНИ

Чиракът, за който вече стана дума, имаше зад гърба си едногодишна ловджийска практика. Тя беше твърде бедна, с малко победи, но богата на поуки и лични наблюдения.

В свечеряващото се небе бекасите прелетяха над поляната като огромни прилепи; гърмежите отекнаха продължително из дълбоките урви и тишината отново се спусна като нежно було. Единствената жертва в пролетната привечер беше момчето, което се чувствуваше обидено от криволичешия и коварен полет на непознатите птици с дълги човки и уплашени очи, но и дълбоко развълнувано от новостите в природата и от собствените си преживявания.

В жарките летни следобеди пъдпъдъците и дърдавците отново ставаха повод за всяващи ужас изстрели. По думите на старите стрелци те били лесен улов, но без куче човек не можел да постигне голям успех. Следователно, след като скита дълго из стърнищата, момчето се завърна с все по-настойчивото убеждение, че възрастта и опитът имат голямо значение и че непременно трябва да получи или да открадне отнякъде куче-птичар. Дядо Некита Ловеца дори му бе внушил, че само крадените кучета носят късмет при лова. И за да докаже това, му разказа много случки, от които ясно проличаваше истинската същност на наблюденията му.

След това дойде първата му среща със зайците, която беше още по-странна. Когато най-малко очакваше, защото мислите му бяха другаде, от трънаците в края на синора изскочи нещо като щъркел, който сякаш искаше да литне към небето, но после се мярнаха уши, червеникава козина и пъргави крака, които го отведоха чак в другия край на нивата, и едва сега задъханото момче забеляза неизползуваната пушка в ръцете си. То примигна и вторачи поглед в трепкащата мараня, в която зверчето все повече се سماляваше и най-после изчезна. През целия ден се спираше край трънките по синорите и с неспокойно сърце очакваше да изскочи друг заек. Обаче случайността си има

установени други правила. Не всякога зайците изскачат от трънаците. И за да стане по-понятно това твърдение, от покритото с прах пасище, иззад една къртичина край пътя се показва заек точно когато момчето, изгубило всякаква надежда, бе сложило предпазителя на спусъка и бе преметнало пушката на рамо. „Човек не знае откъде ще изскочи заекът“ — рече дядо Некита Ловеца, измъкна лулата от устата си и я прибра в кемера. После плю встрани и едва след това вдигна пушката, за да се прицели. На момчето му се стори, че мина още много време, докато чу изстрела. После видя, че заекът падна, а него го прониза дълбоко съжаление, дете не познава достатъчно добре стойността на старите поговорки.

За младите ловци учебниците, учителите и дългите училищни дни често пъти са неизмеримо безполезни. Първия час, когато им предаваха за уравнение от първа степен, момчето си мислеше за яребиците, видени в горичката край Сирет. В началото само си мислеше за яребиците и за шумния им полет. Но под монотонния глас на учителя до алгебричните формули върху страницата то започна грижливо да рисува ято от тези птици, които се носеха над стърнището. В далечината се показва и заек, който изкачва хълма с вирнати уши. Когато въпросът откъм катедрата го шибна като тънък бич, момчето се изправи бавно и вместо яребици и зайци видя около себе си наведени над учебниците глави, а пред дъската блесналите очила на господин Чолак. Стоеше право и замислено, изпълнено с благородно и тъжно примирение. „Трябва непременно да си намеря куче-птичар“ — помисли си момчето, докато седнаше на чина и внимателно гледаше яребиците край горичката. Това бяха истински яребици от лъките край Сирет, а тези места му бяха най-мили, защото там започна чиракуването му в лова. С нетърпение очакваше следващата пролет от живота си, за да бъде под ясното небе и до искрящата река, за да гледа летенето на безбройните патици.

Тази пролет не се забави много. Дори пристигна твърде бързо, както всичко преходно. И чиракът пак тръгна по пътеките към Сирет заедно с дядо Некита. „Младият стрелец винаги трябва да върви под крилото на стария ловец“ — казваше дядо Некита. Момчето го слушаше със сериозно лице и му вярваше. А селянинът дебнеше с крайчеца на окото си и чакаше мига, в който от джоба на момчето ще се появи пакет доброкачествен тютюн. Въздухът беше изпълнен със

същото сияние както през миналата пролет, но сред горичките не блестяха блата. Между ракивовите храсти се зеленееше млада трева; по закътаните и влажни места сред сухите листа никнеха теменужки и великденчета, които сякаш се усмихваха сред снега. Никъде нищо не се виждаше от миналогодишния пейзаж.

— Миналата година навсякъде имаше блата и патици — каза момчето.

— Възможно е — отговори дядо Некита, — но водите от онези блата са се качили на небето и тази пролет Сирет си тече сам сред лъките. Мочурищата бяха като играчки, а сега вече ги няма.

„И все пак изглеждаха вечни като всичко в природата“ — размишляваше чиракът.

— Аз от четиридесет години ходя по тези места и съм свикнал с промените — продума пак старият ловец. — Някога Сирет течеше тук, сега се е преместил зад горичката. Ама ти не се безпокой, не се тревожи, аз знам стари блата, където ще намерим патици, стига да сме кадърни да ги гръмнем...

Момчето замълча. Предпочиташе да ги стреля в присъствието на Кока и Алеку, миналогодишните му другари. И изведнъж изпита необходимостта да разкаже случката с патиците, паднали във водата. С един изстрел бил ударил две патици и после с плуване ги извадил от Сирет. Старецът кимна с глава без възхищение и само рече: „Хм.“ Не вярваше той на подобни истории и небивалици.

— Мога да ти покажа и мястото, дядо Некита — разгорещено викна чиракът. — Имам дори и свидетели...

— Мда-да — смънка безразлично старецът.

Лицето на момчето пламна и то млъкна. За миг ланшният подвиг му се стори неправдоподобен. После изпита гордост от рядката и наистина невероятна случка. В същото време разбираше, че само подобни случки са достойни за разказване. Но трябва да ги обосновеш по специален начин и да ги представиш в по-особена светлина, както правеше дядо Некита, когато му разказваше отдавнашни случки. И макар да бяха невероятни истории, момчето вярваше на всичко. Скрито погледна към спътника си, за да открие тайната му, да види дали си дава важност, но видя все същото измъчено лице с остра прошарена брада, все същия червеникав калпак и стара аба, все същата вулия от кожа на язовец и същата едноцветна пушка. Дядо Некита забеляза

погледа му и се усмихна с пронизателните си и присвити очи. В зелените му ириса имаше нещо живо и променливо като водата.

— Ела с мене край блатото на Крупа — рече старецът убедително и с примамлив глас. — Там край старата лъка водата е дълбока. Там имам стара колиба, където съм направил нещо като гюме. Ще си имаме подслон, няма да се боим ни от вятър, ни от дъжд. Ще чакаме патиците. Първата, която ударим, ще я сложим за примамка и ще вържем за човката ѝ тръстикова пръчка. Тя ще стои в блатото и ще привлича другите, които прелитат: те ще кацат около нея, а ние ще стреляме от гюмето. Сетне аз ще ги изваждам с малката лодчица, която съм скътал и скрил сред ракиката и къпинените ластари. Няма да е нужно да плуваме до патиците. Ще ги извадим лесно, без да се мъчим и трепем...

Ученикът слушаше мълчаливо и почтително.

По криволичещи пътеки те проникнаха до скрити и неподозирани места, където намериха тъмното блато край старата лъка и тръстиковото гюме. Всичко беше много по-различно и по-красиво, отколкото си го представяше момчето.

Седнаха под клонестите върби до колибата и зачакаха залеза на слънцето. Дядо Некита извади измежду различните сечива във вулията си от кожа на язовец две глави червен лук и комат ръжен хляб. Както всякога торбата на момчето беше празна и то със скрито, сподавено учудване изяде половината от черния хляб и една глава лук, като се мъчеше да си обясни защо тази бързо приготвена вечеря беше толкова вкусна. Вода се намираще съвсем наблизко, в една хралупа под стария бряг имаше изворче. Когато коленичи, за да пие, видя в бистрата повърхност младото си лице, след това очите му останаха приковани в извора, който непрекъснато бълбукеше и трещеше на дъното, местеше и разпръскваше белезникавия пясък. Водата беше студена и пивка и сякаш се вля в кръвта му като ново и непознато питие и го развесели. Изправи се, погледна небето, усамотено място, лъката и тъмното блато, където след залез-слънце щяха да дойдат патиците, после пак се наведе над извора и дълго пи вода. „Този извор е като изворите от приказките“ — помисли си момчето и усмихнато се запъти към колибата на стареца.

— Защо се усмихваш, млади господине? — попита ловецът, като вдигна глава.

— Радвам се — отговори чиракът, — защото ще ми разкажеш някоя случка, станала с теб отдавна.

— Каква случка?

— Не знам. Някоя отдавнашна случка.

Дядо Некита погледна учудено момчето. Забеляза, че то търси в джоба на палтото си втория пакет с тютюн: знаеше, че пак на него ще го даде, но разбра, че сега му поставя условие. Проницателните му очи внимателно разгледаха лицето на чирака, за да отгатне намеренията му. Трябва да му разкаже някаква ловджийска история, това беше цената на един пакет тютюн. До залез-слънце имаше време колкото за една не много дълга приказка. Какво да му разкаже?

Чиракът седна под тръстиковия заслон и зачака мълчаливо. Докосна още веднъж пакета с тютюн и се почувствува господар на времето и на живота. В горещия пролетен следобед блатото, изпълнено и натежало от живот, дремеше под сводовете от напъпили върби. Прозрачният въздух ухаеше на свежа земя и зелена трева. В безоблачното небе над тях прелетяха два орела и описаха с разперените си криле два противоположни кръга. От далечните височини единият орел нададе остър крясък, после се спуснаха на юг и изчезнаха в синевата. По тънките върхове на тополите накацах скорци. Те си подсвиркваха проточено, гърлено, викаха се по хайдушки — тихичко и загадъчно, — сякаш имаха да вършат нещо далече от света, скрито от хората. Те отлетяха, като все така си подвикваха и се преследваха в светлината; момчето не ги виждаше, но все още ги чуваше как се подканват да извършат скритото си деяние. После пристигнаха учудени сойки. Дойдоха и свраки. Едните кацнаха на тополите, другите на върбите и започнаха злобно да се карат. А когато се помириха, тръгнаха след скорците, за да открият какво са извършили. Жабок изкряка три пъти в края на блатото, после млъкна отегчен. Над него изведнъж прелетя орехчето — най-мъничкото птиче на гората — и изчурулика така тъничко, че го чу само тишината.

— Каква случка да ти разкажа? — промълви дядо Некита и момчето не се учуди, че ловецът говори така тихо. — Мога да ти разкажа, млади господине, много неща, които са ми се случили или съм ги видял. Едно от друго по-хубави. Смятам да ти разкажа една случка от времето, когато бях горски пазач в хангу, където имаше гори старият ни чокоин, който почина, сега само името му се споменава.

Една зима той се върна от чужбина, където ходеше да се весели, с един велик болярин от Индийското царство. Той беше черен, с бели зъби и облечен в скъпи кожи. Извади от някакви сандъчета две пушки, целите украсени със злато и сребро. Нашият стопанин, господин Йоргу, поведе този индийски принц към планината през една такава зима, изкачиха се по стръмни скали, заобиколени с пропасти, където могат да минат само козите. Вървяха по заснежени и заледени пътеки — на обувките си имаха железни зъбци. Най-отпред вървеше старият горски пазач, дядо Калистру, моят кръстник, който ни изведе над пропастите, в непознати места, в една снежна пустиня, където държеше затворена една мечка...

— Как така затворена, дядо Некита?

— Здраво затворена, като правят планинските ловци. След като мечката влезеше в бърлогата си за зимния сън, дядо Калистру отиваше с още няколко горски пазачи, затваряше и залостваше входа. Когато нашият господар се връщаше от чужбина и пожелаеше да отиде на лов за мечки, дядо Калистру го водеше на познатото място. И така отидохме ние там с шум и трясък, младите горски пазачи отвориха входа на пещерата и започнаха да мушкат сънената мечка с дълги колове. Нашият стопанин и боляринът от Индия стояха с готови пушки в ръце, да речем оттук на трийсет крачки разстояние. Господарят ни беше разумен човек, гледаше внимателно и загрижено. А другоземецът все се смееше и ни се струваше прекалено весел. На него сякаш не му се вярваше, че пазачите мушкат и дразнят мечка в пещерата. Звярът не се оставяше да го измъкнат, изглеждаше мързелив и изведнъж, както си стояхме и чакахме, той се показва в отвора на пещерата, изправи се на два крака и нададе такъв страшен рев, че пазачите отстъпиха назад и паднаха по гръб. А когато изрева повторно, нашият господар извика на госта си: „Стреляй!“ А индиецът се смее и гледа... Стреля два пъти, но куршумите отлетяха другаде, високо, в клоните на елите. Когато димът се разнесе, той се смееше с ококорени очи, а мечката с рев се спусна към нас, ама най-вече към господарите, които стояха точно пред пещерата. Господарят ни започна да крещи и да ругае тоя ловец, който стреля в клоните на елите, и колкото по-силно ругаеше, толкова повече се смееше принцът, защото не разбираше, че го псува по молдовски. Най-последно стреля и нашият господар два пъти, а мечката скочи върху тях. Беше я улучил, но все още имаше достатъчно сили и

така отваряше голямата си червена уста, в която езикът мърдаше непрекъснато, че и сега ме побиват тръпки, като си спомня. Вдигнахме секирите и пристъпихме напред. Тогава дядо Калистру, моят кръстник, съблече кожата си.

— Защо го съблече?

— Потрай, ще видиш. Тогава дядо Калистру, моят кръстник, си свали кожата и измъкна от кемера си един ей толкова дълъг нож. Той никога не се разделяше с този нож. Хвърли кожата към мечката. Тя го хвана с лапите си и започна да го мачка и да го скубе, а старецът заби ножа в корема ѝ и го изтърбуши. Тогава индийският принц престана да се смее. А мечката падна върху снега и умря с лапи на гърдите. Това видях в планината, когато бях млад. Така беше свикнал да лови мечки дядо Калистру, моят кръстник...

Ловецът замълча усмихнат и се загледа внимателно в тъмното блато. Момчето пусна скришом пакета с тютюн в джоба му и с известно съмнение се запита дали случката е истинска. Несъмнено така е било. Необикновена случка, която прилича на ловджийска измислица, но без съмнение точно така е станало, както разказва дядо Некита.

— Дядо Некита, а ти беше ли там, когато е станала тази случка?

— Там бях. Свидетели вече нямам, ама там бях, млади господине. Всичко съм го видял с очите си, както те виждам тебе.

„Сигурно така е било“ — рече си наум момчето.

Двамата ловци стояха мълчаливи под тръстиковия заслон, слушаха леките шумове на усамотеното място и чакаха патиците. В това време на отсрещния бряг, наклонен и далечен, сред кривите върби се показва някакво кестеняво животно с къси крачета, което се движеше крадливо като котка и чиято козина ярко блестеше на залязващото слънце.

Момчето трепна. Старецът стисна ръката му, за да го укроти. После доближили глави и затаили дъх, те проследиха бързите движения на звяра. Видяха как измъкна на пясъка сребриста риба и лакомо я разкъса.

Името на дивата твар крещеше в цялото тяло на момчето, но устните му го промълвиха като лек полъх. Ловецът обърна към него искрящия си поглед и направи утвърдителен знак само с клепачи: така е. После пак извиха глави към риболовеца и го загледаха внимателно и

напрегнато. Не се поклащаше ни едно клонче, не се чуваше никакъв звук. Зверчето се измъкна от тихата светлина на залеза, плъзна се в бистрата вода на блатото и леко раздвижи повърхността ѝ. Двамата другари стояха все така неподвижно с разтуптени сърца и чакаха животното да се покаже над водата сред къдриви кръгове някъде близо до тях. Но то не се показа.

Момчето се върна към зимната случка в планината, която отново изживя с всичките ѝ драматични подробности. И веднага си представи как я разказва с важен глас на Кока и Алеку — двамата млади като него ловци, — почти убеден, че нещата са се случили пред очите му. „Красиви и интересни са не самите случки — мислеше си то усмихнато, — а думите, те са всичко.“ И твърдо реши да поднесе на съперниците си една истинска случка с мечки, с индиец и с дядо Калистру.

В тоя момент въздухът се раздвижи от неочакван вятър и патиците долетяха в блатото на Крупа.

1926 г.

ЛОВЦИ НА ВЪЛЦИ В СТАРИ ВРЕМЕНА

По ливадите край Сирет, където започва полето, се появили скитници, дошли от север, от далечни, непознати места. Това станало в далечното минало, в стари времена, в младините на света. Мъжете били едри с високи чела и сини очи. Жените, тънки и нежни, пренасяли вода в колибите с глинени стомни, които носели на главите си и ги придържали с лявата ръка. Когато приближавала зимата, обличали вълнени долами и се намятали с кожи от диви зверове или от овце. Върху гърбовете на опитомени зубри пренесли оскъдното си имущество от мрачните места, от които побягнали. Донесли и малко овце и силни кучета. И най-вече един тайнствен занаят: да топят и преработват медта и да правят от нея нови оръжия, чиито върхове блестели на слънцето. Тези бежанци се оглеждали в бистрите води на Сирет само от няколко поколения и имали малко селища в укрепени като крепости места по течението на реката и притоците ѝ. След първите сблъсквания с местното население на юг установили мир. Пришълците били малко, но имали оръжия, непознати за тези, които живеели край голямата река. Но въпреки че имали непобедими оръжия и буреносен гняв, били кротки и миролюбиви. Постепенно, постепенно след години се осмелили да прекосят полето и да стигнат до широката като море река, в която се вливал техният Сирет; там в края на лятото се срещали с хора, които имали очи с друг цвят и говорели различни езици; срещу медните си сечива на връщане донасяли в своите селища жито, от което правели хляб, и магаренца за далечните си пътувания в гълбините на планината, където били медните рудници.

В тази местност, при устието на Белия приток, живеел дядо Плешивко със своя род. Колибите им били разположени на поляната край брега, а Сирет заобикалял от три страни твърдината им. Зад гърба им в далечината се издигали планини и се чернеели борове. А по-близко, между поляните, се стелели букови и брезови гори. И по височините, и в низините имало малки дъбрави и искрящи ручей. А

отвъд широката, блестяща повърхност на Сирет се ширело равно поле, обрасло с треви из които препуцал вятърът.

В селището на дядо Плешивко оставали малко мъже, и то по-възрастните, жените и децата. Младите с настъпването на есента, заедно с другарите си и магаренцата, се качвали в планината по пътеките, които те единствени в света знаели, за да запалят на онова скрито място изгасналите пещи. Други мъже правели дървени въглища в буковата гора. Жените шиели долами и кожуси за зимата или отбивали рекичките и потоците, за да хващат риба и да я опушват. Юношите и децата пасели по ливадите малки стада овце и вечер ги прибирали в добре затворени кошари, където големите кучета, приятели на хората, ги пазели от вълци.

Този ден преди залез-слънце в колибата на стареца дойде най-малкият му внук. Беше довел овцете си наблизко, оставил ги на четирите кучета и дотърчал в село. Беше бос, защото времето все още беше топло. Русите му коси бяха затиснати от овчи калпак, а тялото му беше покрито с козя кожа, силно пристегнатата в кръста с колан. Когато пристигна, тътреше краката си и премяташе в дясната си ръка лескова тояжка. Старецът точеше брадвата си на гладка каменна плоча. Той остави настрана брадвата, прибра зад ушите си белите си дълги коси, които се спущаха под плешивостта му, повдигна глава и се усмихна на детето като на спомен от младини.

— Какво има, Малчо? — попита той с нежен глас.

— Дядо — отвърна детето важно, — довечера пак ще дойдат да крадат.

— Ти откъде знаеш? — рече старецът и внимателно изгледа внука си.

— Зная, защото миналата нощ не дойдоха; задоволиха се с трупа на моята овчица, която са оглозгали до кости нагоре по реката. Сега са гладни и пак ще дойдат. Видях пресни следи от лапи по брега, когато слязох до устието да напоя овцете. Навъртат се наблизко, ала денем се страхуват. Нощес ще дойдат пак да ме ограбят...

— Добре, тогава да вървим да им одерем кожата — реши старецът, а детето се усмихна и показа острите си бели зъби. — Днес нямам друг помощник в къщи и трябва да взема тебе. Ако те е страх, повикай майка си.

— Не ме е страх — отвърна детето. — Мама опушва риба край реката с другите жени. Трябва да ми дадеш копието, което ми обеща лятос, и да ме оставиш аз сам да убия вълка. Имам кучета и не се боя.

— Вярвам ти — съгласи се старецът и се усмихна с любов на внука си. — Ала аз нямам достатъчна вяра на кучетата ти. Много са млади. Ще ти дам моето, което е старо и умно и много разбойници е повалило на земята през живота си. И то не се бои от вълка, защото и него като теб, когато се роди, го опуших с прясна козина от див звяр. Така че никому няма да кажем, ще си вземем каквото ни трябва, ще затворим овцете в кошарата и ще застанем на пусия...

Малкият се усмихна щастливо и гордо и захвърли тояжката. Старецът изнесе от колибата ловджийски копие. Най-малкото и най-лекото копие, направено от прав ясенов клон с остър меден връх, той подаде на внука си. После свирна два пъти и повика старото куче.

— Хайде! Балване! Ела тук!...

Голямото овчарско куче се показа иззад колибата под косите лъчи на слънцето и тръсна червеникавата си козина. Имаше дълги крака и широки гърди. Погледна стопанина си с умни кротки очи и с изправени, наострени уши и се приближи, като махаше опашка.

— Ела тук да ти сложа нашийника... — рече старецът. Кучето, като видя бодливия гердан, се раздвижи по-живо.

— Добре — рече му старецът, — виждам, че знаеш къде отиваме, разбирам, че ти харесва ловът. Ала сега ще дебнеш с момчето и трябва да следиш по-внимателно...

Балван с радостно скимтене се остави да му сложат около врата гердана и Малчо беше убеден, че овчарското куче разбира думите на дядо Плешивко. Старецът пристегна дебелината си долама с широк колан от кожа на зубър и окачи на него отзад секирата. Сложи в кожената торба парче пита, печена на връшник, и с копие на лявото рамо пое след внука си, който нетърпеливо бе тръгнал напред. Кучето душеше пътеката и от време на време се връщаше при тях и лудуваше весело.

Когато селището, забулено в лек дим, остана назад и водите на Сирет вече не се виждаха, старецът и детето стигнаха голямата поляна, дете почваше гората. Там завариха стадото, което пасеше спокойно, а кучетата, седнали на опашките си, го пазеха от четирите страни. В далечината, към края на поляната, се чуваха звънците на други стада, които се оттегляха към кошарите, понеже се свечеряваше. В гората от

буки и брези цареше тиха леност, а над урвите под лъчите на залеза прелитаха попарени от сланата листа.

Старецът вдигна високото си чело, огледа далечината със сините си като небето очи и усети в ноздрите си мириса на увехнали цветя, донесен от лекия ветрец.

— Нощес ще изгрее половин луна — рече той — и за седем дни ще се закръгли, а след това отново ще намалее. Тогава ще задуха от север зимният вятър. Тогава ще се върне и баща ти от планината. Ще му покажеш вълчата кожа и той ще се зарадва и ще си спомни деня, в който сложих и в неговата ръка копието...

— Да, дядо — отвърна детето и заби върха на оръжието си в земята. — Сега трябва да откараме овцете в кошарата.

— Виждам, че бързаш — продума старецът усмихнат. — Когато бях като тебе, и аз съм чакал с голяма радост този час...

След като запряха овцете зад високата ограда от плетени клони и тръни, хлопатарите млъкнаха и слънцето потъна в гората.

— Малчо, вземи копието си — рече дядо Плешивко — и ела с мене. Трябва да огледаме от всички страни оградата и да намерим дупката, през която могат да влязат разбойниците. Три от кучетата ще оставим вътре при овцете. Едното ще взема със себе си. Балван ще оставя с тебе.

— Дядо, мислиш, че влизат през някоя дупка ли? — попита детето.

— Да, аз знам колко може да скочи един вълк и затова направих оградата висока. Ала той, момчето ми, е хитър звяр и с него хората отдавна се борят. Ако си е направил отвор, направил го е на скрито, закътано сред трънаците място. След като влезе и удуши овцата, той я измъква внимателно, за да не личи отде се е промъкнал. През едно и също място не минава два пъти, за да не загуби кожата си. Но когато разбере, че овчарят е дете като тебе и има млади кучета, става подързък, отколкото другаде...

Внукът слушаше внимателно. Старецът намери по трънаците снопчета вълна и следи, откъдето бе минал вълкът. Запуши ниския отвор на оградата, закътан в изсъхналите бурени.

— Ти стой тук — реши дядо Плешивко, — защото крадецът ще дойде по пътя, който му е познат вече. Аз ще отида да търся други дупки и други места, през които е минавал. Ако не намеря, ще стоя

отзад близо до теб, ала ти няма да знаеш къде съм. Щом падне нощта, ще изгрее луната, но вълка няма да го видиш; затова стой непрекъснато нащрек. Кучето ще бъде до тебе и няма да помръдва. Когато дойде разбойникът, само то ще го забележи. Ще се спусне и ще го повали на земята. Тогава ще го видиш и ти и в миг трябва да го прободеш с копието. Ако се забавиш, може да стане от земята; а ако скочи върху теб, вече нищо не можеш да му направиш. Оставям те със старото куче и помни, каквото ти казах. Да не сядаш на земята; стой с отворени очи, неподвижен като храст и с приготвено копие...

— Разбрах, дядо, ще го пробода — отвърна детето с неспокоен глас.

Дядо Плешивко тръгна край оградата, а детето остана с кучето.

— Да бъдеш нащрек, Балване... — промълви детето развълнувано. — Виждам, че си чул какво заповяда дядо и затова залегна на земята. Аз не се боя и имам вяра в тебе, защото знам, че си ни приятел. Започват да блестят звездите, трябва да се покаже и луната. Когато тя изгрее над отвъдната поляна, аз я виждам от нашия хълм, отразена в реката. А ти трябва да знаеш, че луната от реката е на духовете, които излизат нощем от гората... Когато духа вятър, съм ги чувал да се провикват, а понякога се приближават до човека и го плашат. Ама дядо ме научи да щракам огниво и да паля огън; а този бог ни пази от духове и от зверове... Сега трябва да се покаже луната, защото по поляната се разстила мъгла. Трябва да слушаме тишината и да мълчим...

Детето застана неподвижно и внимателно. После полака-лека мисълта му се върна отново към дядо Плешивко и към неговите разкази за борбите с големите горски зверове: мечки, глигани и зубри. За такъв лов, в който участвуват големите, брадатите мъже, често мечтаеше той през летния зной сред шепота на поляните и красивите очи на цветята.

В кошарата от време на време се отронваше приглушен и тих звън на хлопатар.

Изведнъж старото куче се шумугна край краката му и като че ли земята се разтресе. С разтуптяно сърце детето ококори очи и през чернилката на мрака видя поваления вълк да се търчи под медните бодли на нашийника на кучето. То бързо вдигна ръка и нанесе с копието точен и силен удар. Звярът нададе страшен рев. Кучето

изръмжа гневно. Задъхан, Малчо натисна копието и усети по лесковата пръчка гърчовете и смъртта на крадеца. Веднага чу до себе си и гласа на дядо Плешивко; топла вълна се надигна към очите му; беше радостен и се смяташе силен като големите момци, по чиито страни започва да никне мъх, нежен като на глухарче...

Следите от тази случка, станала край брега на Сирет, затрупани от листата на хиляди есени и навеяни с пясък и прах, личат в смесените кости и в останките от селищата. Водите, свлекли високия бряг, отново ги бяха открили за света и аз прочетох тяхната книга или ги сънувах през една есенна нощ, когато вятърът свиреше над младите гори, а аз бях отишъл с приятели на лов за вълци из пущинаците около устието на Белия приток.

1926 г.

ЗЕЛЕНАТА ПРЕСТИЛКА

Господин Григоре Кондря е добър, стар ловец. Уважаваме го, но най-вече го обичаме за достойнствата и недостатъците, които има като всеки ловец. Той е готов сам да си признае всякакъв недостатък, освен един — въображението. На тази дума господин Григоре казва другояче.

— Лъжата — казва той, — ако е дивеч, ще я преследвам с най-голямо ожесточение. Тя е главният недостатък в нашия занаят. Аз бих искал, господине, ловецът да бъде човек, да не ми разправя врели-некипели; да не ми съчинява разни подвизи, достойни за сензационен роман, че като го слушам, да го гледам със зинала уста. Стоя, гледам и слушам и ми е приятно, но зная, че нищо не е вярно. Не искам да започне да ме уверява още в първия час, когато се запознае с мен пред чаша вино, че никога не е стрелял напразно. Знае, че ще вървим един до друг, че дивечът ще изскочи, той ще стреля и няма да улучи и въпреки това ме уверява, че такова нещо в живота му никога не се е случвало. Ето какво съсловие сме ние, ловците. И странното е, че аз му вярвам — така представителна е външността му и така сладко приказва. Човек, който в нищо не може да бъде упрекнат във всекидневния си живот, който е изряден и към себе си, и към другите, човек на дълга, добър родител, а се кълне в честта си и ми разправя някаква фантасмагория, която тогава, застанал срещу него, аз съм принуден да вярвам. После, когато отворя тетрадката, за да си отбележа необходимото, става ми срамно пред самия мен за измишльотината, която съм чул.

— Господин Григоре — каза една вечер един от нас, когато се бяхме спрели на ловна почивка, — това е твоето най-голямо достойнство.

— Какво каза, моля?

— Това е твоето най-голямо достойнство. Никога не се осмеляваш да прекрачиш отвъд действителността. И за да прославиш тази дисциплина, знаем, че от двацет и осем или от трийсет години си

водиш дневник за ловния живот, в който с научна методология, така да се изразя, си отбелязваш изстрелите, броя на ударения дивеч, обстоятелствата, любопитните случки.

— Така е — призна господин Григоре Кондря. — В тази тетрадка си записвам всичко, което засяга това ми занимание в живота. Отворя я и видя колко пъдпъдъка, колко яребици, колко заека съм улучил и колко несполуки съм имал. Там няма нищо преувеличено, чисто счетоводство. При горския дивеч си позволявам да добавям и други свои забележки, за които вие разговаряте. Първата лисица, която ще удари този сезон, ще бъде деветдесет и седмата.

— Браво! Много хубаво, господин Григоре.

— Кое му е хубавото? — запита ни сериозно нашият другар. — В тази тетрадка ще видите и колко съм пропуснал през двацет и осемте години ловна кариера. Те са много повече. Ако пресметнем колко лисичета са народили лисиците, които са се отървали от моите изстрели, колко кокошки и патици са изяли, ще се хванем за главата. Кое му е хубавото? Нищо хубаво няма.

— Строгата истина е хубава, господин Григоре.

— Възможно е — отговори с усмивка нашият приятел, — но позволете ми да не се съглася и да ви кажа пред чаша вино, че аз съм първият, който не се възхищава от тази хубава и строга истина. Нищо не мога да сторя, защото съм инат човек и още преди двадесет години съм взел едно решение. Не мислете, че понякога не съжалявам. Това мое решение, което ме възпира да се отдалеча от действителността, ме лиши, ако искате да знаете, от едно удоволствие, на което вие се радвате, а аз не. Аз не мога да украся нищо от преживяното. По-късно, когато отворя тетрадката си, ще се срамувам. Ако я нямаше тази тетрадка — въображението би дало нова форма и нов колорит на определени минали обстоятелства и тогава и аз щях да бъда истински ловец.

— Бива те, господин Григоре! — извика приятелят, който го бе предизвикал да говори. — Но кой те е накарал тогава да започнеш този дневник, в който си отбелязал случките с деветдесет и шестте лисици?

— Какви случки? Няма никакви случки! — сопна се господин Григоре.

— Кой те е накарал да записваш всичко?

— Кой ме е накарал да записвам ли? Това, господа, е една история, която не бих могъл да запиша в моя прозаичен дневник. И все пак има една важна случка, която може да послужи като предисловие на моите записки. Ако желаете, готов съм да ви я разкажа, но без никакво разкрасяване и без всякакви претенции.

Слушайте!

Бях на деветнадесет години и вече чиракувах в ловния занаят. Баща ми ми купи пушка, бях започнал да обучавам едно кученце, а един старец, дядо Костаке Стрелеца, вече ме въвеждаше в първите ловни тайни. От дядо Костаке бях научил, че най-напред трябва да заплюеш и напсуваш дивеча и едва след това да вдигнеш пушката към очите си. Само така си можел да имаш необходимия миг спокойствие. И ето че за радост на баща ми аз успях да занеса в къщи първия заек. Мога да ви заявя, че този първи заек аз ударих на единайсети септември хиляда осемстотин деветдесет и осма година. Изскочи насреща ми от едни трънаци край нивята през едно маранливо време.

Един ден у нас дойде братът на мама, едър чифликчия в Браилския край, и като научи за моя ловджийски дебют, започна да ми разправя за ятата от патици из блатата в неговия чифлик край Дунава. „Там да дойдеш да се учиш, жребче — каза той. — Аз пушка не пипам и не мога да ти бъда учител, но ще имаш достатъчно майстори за пример, особено ако някоя събота срещу два празника дойде Александру Генчу. От Александру Генчу има какво да научиш. Той е същински евангелист: всичко знае и аз обичам да го слушам, макар че не съм ловец.“

Представете си каква радост ми достави това предложение на вуйчо ми Темистокле. Веднага си приготвих пушката и патроните и бях готов да тръгна с него. Не носех никакъв багаж. Държах да взема само кученцето си, което исках да науча да вади от водата простреляните патици. Тръгнахме сутринта и към обяд стигнахме в Браила. Оттам пътувахме още около един час с файтон. Влязохме в един много добре уреден чифликчийски двор. Вуйна ми, съпругата на вуйчо Темистокле, ме посрещна радостно и веднага разбра, че обичам сладкиши с крем. На другия ден забеляза, че обичам и сарми: това много я зарадва и тя ми предказа, че ще стана едър и пълен човек, което се и сбъдна, както виждате. И сега обичам сармите и сладкишите с крем и тежа сто и четири килограма.

Още същия ден отидох из блатата и след много перипетии ударих чифт едри патици. Да не споменавам колко патрона изгърмах напразно: това е друг въпрос.

На следващия ден, денят на сармите, беше събота. Вуйчо Темистокле получи бърза телеграма. Разтвори я, завря нос в нея и ми я подаде със задоволство.

— Заповядай, племеннико Григори — казва ми, — чети и се радвай. Момък с късмет си ти. Учителят ти идва.

Телеграмата беше много лаконична: „Пристигам“ — подпис: „Александру“.

— Господин Генчу ли пристига? — попитах аз е разтуптяно сърце.

— Да, пристига Александру Генчу — потвърди вуйчо Темистокле. — От него ще има какво да научиш, а ще видиш и всякакви принадлежности и сечива, каквито не си виждал, откак си на този свят. Смятам, че той е най-изкусният ловец на водни птици измежду всичките, които се знаят в нашата страна. Прочут е. Пише и статии в едно тяхно, ловно списание. Аз обаче никога не съм ги чел.

— На мен — обади се вуйна ми Калиопи, — най-много ми харесва охотата за ядене на господин Генчу. Познавам навиците му и гозбите, които предпочита, така че веднага се залавям за работа. Когато го видя как опитва като истински познавач и после здравата се залавя за яденето — изпитвам вълнение и съм му признателна.

Пристигането на господин Генчу бе посрещнато с оживление и веселие и от слугите. Лакеят се втурна към пушките, чантите, патрондашите и сечивата; а камериерката към пелерините и завивките. Те му се усмихваха и го поздравяваха с любов, докато той важно слизаше от кабриолета. Вуйчо ми Темистокле и вуйна Калиопи го очакваха горе на стълбите с блеснали от смях и от слънцето зъби.

Господин Александру Генчу беше висок, тънък и мършав човек, но твърде упорит и здрав. Имаше хубава руса брада, прошарена със сребърни нишки, което му придаваше особено почтителен вид. Той се изкачи по стълбите, протегнал ръце към домакините. Срещата с горещи изблици на приятелски чувства ми направи много силно впечатление. С изключителна любезност той веднага видя в мен свой ученик и покровителствено ме потупа по рамото.

Гледах го смутен.

— Е, какво ще правим, колега? — запита той и повдигна към мен едната си вежда. — Разположен ли си да ме следваш?

— Но ти едва си пристигнал, драги! — възкликна вуйна ми Калиопи. — Почини си малко; трябва да си възстановиш силите с чаша вино и нещо за хапване... Да ти се чуди човек колко страст и сили влагаш в този спорт!

— Наистина — весело отговори гостът, — това е моята единствена страст. Аз разбирам живота само от тази му страна. Защото само така мога да вмъкна малко свежест в тъгата и еднообразието на съществуването. Господин Темистокле е щастлив край своите вършачки, аз съм щастлив с пушка в ръка сред папура край блатото. Трябва да знаеш — оказа ми той чест да се обърне лично към мен, — трябва да знаеш, момко, че аз предпочитам блатния дивеч заради неговото разнообразие, заради неговите хитрости — заради красотата на пейзажа. Бих могъл да кажа, че никой не познава и не цени по-добре от мен тайните на този дивеч. Така че отделям четвърт час на почивката и удоволствието да хапна заедно с вас, после ще ми позволите да се оттегля, за да се приготвя. Последният лъч на залеза трябва да блесне в цевта на пушката ми. Това е закон, от който никога не съм се отклонявал.

Той наистина отдели за закуската само строго необходимото за тази цел време, после ме уведоми да се приготвя. Но аз бях готов. Измъкнах иззад вратата пушката и чантата си и викнах Люба, малкия сетер.

— Това ли разбираш ти да си готов, момко? — запита ме с приятелска усмивка господин Генчу. — Ще узнаеш ти по-късно какво значение има в любовта предварителната подготовка. Ловът също има своята предварителна подготовка, защото и ловът е страст, както любовта. Това, което Стендал е нарекъл кристализация, тоест възкресяване в съзнанието на предмета на страстта, заема особено важно място най-вече сред ловците. Следователно ще ми позволиш да извадя от куфарите си всичко, което ми е необходимо за ловната експедиция.

Естествено, че му разреших, почтителен и смутен. Този час беше решителен за мен. Посветените древни гърци навярно са изпитвали същото чувство на изумление и признателност, когато са започвали да проникват в елевзинските мистерии. Поисках разрешение от учителя

си да присъствавам на приготовленията му. Помогнах му да отвори куфарите и да нареди по миндерлъците и по столовете множество непознати за мен сечива. Моята подготовка беше съвсем елементарна и аз се срамувах. Казах му, че съм довел със себе си един малък сетер.

— За какво може да ти служи такова животно? — попита ме той, като ме гледаше под вежди и с усмивка, която ми се стори лукава.

— Ще ми вади патиците от водата — отговорих му аз.

— Голяма служба, важна служба наистина — отвърна ми той. — В блатото ловецът може да си послужи с нещо по-добро: един селянин, който стои наблизо с лодка. След като спреш да стреляш, той отива с лодката и прибира всичко, което си ударил. Ако пуснеш кучето да се разхожда и да вдига шум, докато там е пасажът, сам разсъди какво вършиш, колко ята ще се отклонят от пътя си и ще ти убегнат. Аз съм наел едно момче, което чака в лодката, докато прекратя стрелбата.

— Тази забележка е наистина правдоподобна — съгласих се аз.

Така беше: логично и просто. Вечерният пасаж от патици стои около половин час. Този половин час трябва да се посвети само на стрелба. Единственият мой лукс, кучето, се оказа излишно. Гледах пръснатите около мен ловни принадлежности и не се решавах да искам обяснения от някакво чувство на гордост, тъй присъщо на стеснителните натури.

Освен огромните високи обуца от твърда грапава кожа с дебели един пръст подметки, подковани с гвоздеи и шипове (английски специалитет за лов в Африка, както ме увери господин Генчу), освен двете пелерини, едната от които специално за дъжд, освен мрежата за предпазване от комари, шапката колониален тип, освен тънките касторени ръкавици, много удобното сгъваемо столче, аз разгледах и двете чанти, пълни с безброй непознати за мен предмети. В едната чанта забелязах несесер за бръснене, а в другата — различни лекарства. После се захласнах от възхищение пред кутиите с патрони: елегантни кутии от дебела жълта кожа с бронзови катинарчета. Бяха две, във всяка по сто патрона. Патрони, донесени от чужбина, най-грижливо и точно направени и подредени, същински чудеса.

— Ти откъде набавяш патроните си? — запита ме господин Генчу.

— От Букурещ — отговорих аз неопределено.

Това беше лъжа, от която и сега ме е срам. Патроните си приготвих сам, доколкото умеех и както дойдеше.

— От Букурещ ли? — усмихна се със съжаление другарят ми. — Никога не съм използвал техните патрони. Доволен ли си?

— Да — отговорих със зачервени бузи.

Питах се кои са тези „техни“ и абстрактно ги съжалявах.

Всеки патрон, който бе преместен в патрондаша, той предварително проверяваше и подрънкваше на ухото си.

— Знай — обясни ми господин Генчу, — че деветдесет на сто от дивеча се отървава поради лошите патрони.

Никакво съмнение не можеше да има в това отношение; давах му пълно право и с благодарност взех адреса на фабриката, от която той купуваше патроните си: Стюарт и Сие, Мидълтън, Англия. Аз безспорно не бях в състояние, нито пък имах намерение да правя поръчка; но младостта обикновено страда при такива обстоятелства от суетност и подлост.

Той облече един прекрасен костюм, за който искрено му завиждах, окачи върху себе си разни ремъци и ловни съоръжения и нареди на слугите, които щяха да ни придружават, да вземат всички останали допълнителни принадлежности.

Забелязах между различните предмети и парче приятно зелено платно във формата на дълъг правоъгълник с два копринени шнура. Поглеждах го за не знам кой си път и не смеех да попитам за какво служи.

Господин Александру Генчу се засмя добродушно, хвана ме за брадичката и ме погали както се гали дете.

— Mon cher ami^[1] — каза ми той, — питай, не се стеснявай, защото чирак като тебе няма откъде да знае всички тайни на занаята. Трябва да знаеш, че най-вече за лова из блатата са необходими особено много приготовления и предпазливост. Ще попиташ защо? Ще ти отговоря. От петнайсет години, откак ловувам из блатата, съм забелязал, че патиците са най-хитрите птици. Имат остър поглед и веднага разбират какво е положението. Значи, трябва да вземеш всякакви мерки. Да не говорим пък, че според мен няма по-разнообразна, по-сложна и по-поучителна стрелба от ловджийска гледна точка от стрелбата по летящо ято патици. Особено добре съм опознал поведението на патиците от вечерните пасажи, които понякога

минават като вихър, друг път на зигзаг като мълнии, трети път като снаряди, които се забиват в небосвода към звездите. Познавам всичките им хитрости и достойнства на хвъркат дивеч. С такива достойнства ловецът може да се справи само като излезе насреща им със спокойна и сигурна стрелба. А срещу хитростта им — с някоя от тези принадлежности, които виждаш. Маската, ръкавиците и прочие имат за цел да ми осигурят необходимото спокойствие от страна на комарите. Това зелено платно също си има своето предназначение. Това е престилка.

Погледнах го изненадан. Той се усмихна тънко.

— Това е престилка, да, престилка — настоятелно каза той. — Добре чу, престилка е. Тази престилка чисто и просто аз я препасвам. Цветът ѝ е като на папура. Така си скривам краката. Дългогодишните наблюдения ме накараха да стигна до заключение, че такава престилка също е необходима. Сега вече знаеш всичко, каквото трябва, и можем да тръгваме към блатото, аз съм готов.

Няма да крия, че бях много развълнуван. Съзнавах, че ми е необходимо много време, за да овладеея твърде сложните и обширни познания на занаята. Двама слуги дойдоха да вземат вързопите. Грабнах и аз нещо, за да окажа помощ и чинопочитание на другаря си и за да не изглеждам толкова подвижен и беден. Натоварихме всичко във файтона, качихме се и ние. Със свито сърце оставих Люба да скимти жално в ръцете на готвачката. Всички слуги на чифлика заедно с господарите си, които стояха горе на стълбището, ни изпратиха, като ни гледаха с интерес, в който моята особа, разбира се, заемаше твърде малко място.

Стигнахме блатото и слязохме тържествено от файтона. Аз бях свободен и готов да върша всичко. Господин Генчу обаче дълго търси най-удобното място и нареди да пренесат там целия му багаж. Заповяда къде да се скрие лодкарят с лодката и му даде строги нареждания относно поведението му. Разтвори сгъваемото столче, препаса престилката и се сля с пейзажа, замря в пълна неподвижност.

Аз се оттеглих по-настрани и трескаво зачаках. Слънцето бе изчезнало в залеза; блатото със своите тръстикови дебри бе започнало да се забулва в здрач като в зимна светлина. Надалеч, в потайни подмоли многократно отекваше плясък на криле и смешно грачене.

Патиците се готвеха да излитат, те се стрелкаха, разминаваха се и се отправяха към местата за храна и нощуване.

Изведнъж сърцето ми трепна и аз видях първото ято, което се понесе насреща ми. Знаейки, че край мене има такъв майстор и несварил да плюя и да напсувам, както ме бе учил дядо Костаке, аз ги оставих да отлетят. От другата страна, където се бе настанил другарят ми, веднага се чува два кратки точни изстрела.

„За този мълниеносен полет на патиците са необходими и бързина, и присъствие на духа“ — размишлявах аз, а сърцето ми продължаваше смутено да се блъска.

Най-после срещу мен, точно над тръстиките кичури се зададе групичка патици. Стоях неподвижен, изрекох наум ругатнята, която бях чул от дядото, и успях спокойно да вдигна пушката на рамото си.

Бях забравил да плюя, но както се уверих, това не беше много задължително. Една от патиците падна. Изведнъж се успокоих напълно и потръпнах от радост и гордост. Добре бях издържал изпита си. Друга патица вече можех и да не улуча.

Беше спокойна привечер. От глъбините на блатата заприиждаха орляци патици с най-различни големини, които преминаваха като фантастични влакове. От време на време стрелях предпазливо. Радостта ме споходи и втори, и трети път. Внимателно се вслушвах и натам, където стоеше другарят ми, и много добре си спомням, че броях изстрелите му. Винаги бяха двойни: „Бамбам!“ Смятах ги точни и безпогрешни. Скоро трябваше да влезе в ролята си и лодкарят.

И аз го видях да се приближава с лодката към мен. Вечерният мрак се сгъстяваше.

— Какво има, Николае? — попитах аз.

— Дойдох да ти извадя патиците, млади господине — отговори ми той. — Ей сега ще се стъмни и вече няма да се вижда. Ще нагазя в блатото. Тук водата не стига дори и до глезен, веднага ще ги извадя. Три си ударил, видях ги къде паднаха.

— Благодаря ти, Николае — казах аз. — Но как така си изоставил лодката?

— Оставих я. Какво да правя там? Щом патиците отлетяха, излязох на брега и изпих един тютюн. Видях, че ти удари три патици.

— Разбирам. Но защо остави господина?

— Ами че за какво съм му аз на господина?

— Ще отидеш с лодката. Чух най-малко двацет двойни изстрела. Трябва да събереш патиците му, както ти е заповядал.

— Кои патици? Патиците отлетяха. Щом гръмне по тях, те още по-бързо отлитат.

— Не разбирам.

— Ама ти, млади господине, не познаваш ли нашия господин? Толкова години, откак идва тук с всичките си натураи, и ние му свикнахме и ни е драго с него. Ама никога не съм го виждал да удари нещо.

Право да ви кажа, изпаднах в ужасно неудобство и не знаех как ще погледна другаря си. Но господин Генчу, без да изглежда ни най-малко смутен, се приближи до мен, като се чудеше на лошия си късмет. Съмняваше се в патроните и до известна степен бе решен, ако още веднъж му се случи такова нещо, да се откаже да купува повече от Стюърт и Сие, Мидълтън, Англия. Не прояви никакво любопитство към трите патици, които Некулай бе извадил от блатото, а и аз сметнах за редно да се отнеса със същото пренебрежение и равнодушие, макар че едва чаках да остана сам, за да ги претегля на ръка и да разгледам оперението им.

По пътя към къщи моят покровител сподели с мен нови ловни наблюдения от дългогодишния си опит. Беше малко по-въздържан и аз чувствувах как над него, над всичките му наметала, труфила и зелени престилки се носи нещо като лек облак от огорчение. Но предполагах, че всичко ще мине и след разочарованието и тъгата на настоящия миг махалото на неговата страст отново ще придвижи стрелката към възход.

Ала смешното в този величав и внушителен чичо Александру Генчу бе решителен удар за моята младост и за моя нрав. Оттогава започнах да водя тая проклета счетоводна тетрадка. Но като размисля добре, разбирам, че чичо Александру е бил ловец, а аз не съм.

1930 г.

[1] Скъпи приятелю (фр.). ↑

ДВАЙСЕТ И ЧЕТВЪРТИ ЮЛИ

Миналата година, щом пролетта си отиде, приготвих въдиците за пьстърви и заминах за планината. Въодушевляването ми от предвкушаните удоволствия беше право пропорционално на искрящите снопове светлина и горещина, които обливаха околностите на Букурещ. Но когато стигнах в планината, на повече от хиляда метра надморска височина, бях принуден отново да призная, че мъдростта на нашите деди ще си остане в сила, докато свят светува; следователно извадих от раницата ботушите и дебелия дрехи. Зимата тук все още упорствуваше и от време на време шибаше с ледени дъждове селището край Бранище, а по чукарите на Пътру и Шуриану все още блестяха на слънцето снегове. Щом дръзнях да изляза с въдицата на брега на реката, от планината се спускаше като вихрушка черен облак, от който се сипеше лапавица. Привечер времето се изясняваше. През нощта небето искреше от звезди. Заран котловините се изпълваха с млечна мъгла. Очаквах по обяд да просветне. И наистина слънцето се показваше за кратко време, колкото да ни напомни за съществуването си и да ни вдъхне надежда; но веднага след това боровете започваха да шушнат и в далечните урви отекуваше воят на бурята и дъжда.

Цяла седмица чаках да се оправи времето, но не дочаках. И мечтаейки за тихите дни на този планински край, аз се спуснах, в полето. Избягах от дъжда и бурите. В Себеш отново застигнах пролетта, а когато се върнах в Дунавската равнина, смъкнах от гърба си всички кожуси като баба Докия. Тук беше същинско лято, небето бе застинало в спокойна неподвижност и блестеше като син емайл.

В Баратанската степ не бе валило от три седмици. Нивото на дунавските води — барометър за всички рибари, мои приятели — беше спаднало доста. И за да се възнаградя за студените вирове и вихри, от които мръзнах, докато бях край река Фрумоаса, след като се поспрях малко, колкото да си сменя рибарските инструменти — взех въдици за шаран, — заедно с едни добри приятели се отправихме към едно блато край реката.

Гражданите на Румъния познават Дунав от географските платна или са го виждали от борда на някое корабче. Малцина са надниквали в загадъчните му подмоли. Величественият напор на неговите води, събирани от територията на половин Европа, се успокоява в този край на равнината, а сред издигащите се над него изпарения се явяват миражи и призраци като съновидения. Устията му от най-далечни времена са прегърнали части от сушата, които от една страна рушат и дълбаят, а от друга увеличават и трупат с наноси, превръщайки ги в спокойни убежища за шараните. Лъката и шавараците изглеждат винаги променени; но те само следват един периодичен цикъл, който създава хармонично равновесие сред огромното разнообразие на фауната в тези води. Тук цари една мъдрост, която е била създадена, развивана и усъвършенствувана в течение на хилядолетията, през които фауната и флората са се приспособявали към средата и същевременно са ѝ влияели. Така хората, които са се заселили тук, са получили в дар чудесата на тези градини, езера и шаранови развъдници, които те искат да преградят, да разрушат и премахнат, смятайки, че могат да направят нещо по-хубаво от това, което е създал бог. Тук човешкият ум би трябвало да побърза да овладее реката, за да има един от най-богатите резервоари на риба в света. Неколцина от моите приятели въдичари познават тази тайна на Дунав и умеят да претърсват неговите неизвестни за профаните подмоли.

Към такова място на брега на едно блато се отправих и аз с моите приятели.

Когато се качихме в лодките, слънцето току-що бе изгряло. Плавахме между върби, завивахме покрай високи брегове. Бързеят на Дунав беше далеч от нас. Понякога оттам долиташе рев на сирени. От време на време натам се отправяха ята диви патици, които пореха свежия утринен въздух. Като пресякохме сияйната повърхност на едно езеро, навлязохме в друг канал. Там се спряхме и наредени един до друг, метнахме въдиците. Аз заставах близо до една дървена преграда, която затваряше заливчето, след като шараните влезеха в началото на лятото, за да си хвърлят хайвера.

Тези места бяха прочути, тук моите другари рибари неведнъж бяха извършили — поне така разправяха — големи подвизи. Понякога се хващаше много сом, друг път бяла риба. По това време обаче се раздвижваше шаранът. Хвърлянето на хайвера в спокойната плитка

вода на езерото бе вече привършило и сега едрата риба отново бе тръгнала да си търси храна.

Щом слънцето се издигна над редицата върби, ослепителна светлина заля блатата. Към десет часа започна да става задушно. Шаранът мързеливо се спотайваше. Моите другари ми дадоха някои пояснения, от които можах да разбера, че в хубави дни шаранът много лесно се хваща на въдицата; докато в други дни — също тъй хубави — никак не се хваща. Това необикновено явление бях забелязал и аз през доста дългата си кариера на рибар. „Навярно ще задуха вятър и ще завали дъжд“ — добавяха най-старите и искусни въдичари. Но понякога шаранът се хващаше на въдицата и в затишието, преди да задуха вятърът, който носеше дъжд, както и след тези метеорологични прояви. Някои изказваха предположение, че водата е много топла; други, че рибата все още има достатъчно храна. Аз знаех стойността на всички тези изявления и ги слушах спокойно. От една страна, бях напълно убеден, че този ден няма да хванем абсолютно нищо, а от друга, че на следващия ще имаме такъв късмет, какъвто запалените въдичари очакват търпеливо цял живот.

Разговаряйки и слушайки разни истории, аз смъквах една след друга излишните си дрехи. От време на време снемах и шапката си, за да увия главата си с мокра кърпа, върху която отново надявах широкополото покривало. Слънцето беше толкова силно, въздухът така неподвижен, като в сушилня, че от нас течаха реки от пот. В три часа следобед и тялото ми придоби вида на смъкнатите дрехи. Въпреки сенчестата мрежа на върбите, слънцето ме пронизваше със страшна сила. Всички изминали зими, всички влажни есенни ноци, всички коварни пролетни вечери, когато съм бивал на лов, бяха отмъстени. Особено осезателно усещах как от мен излизаше влагата на късната зима, откъдето току-що бях дошъл, която ме бе пронизала до мозъка на костите с ревматизма на лапавиците. Съзнавах, че съм попаднал тук не за да мятам въдиците от лодката, а за да ме сгрее и прогони от мене зимата всепобеждаващото слънце.

Събудих лодкаря тутраканец, който дремеше, подпрял глава на коленете си, и потеглихме бавно между слънчевите зайчета, пръснати от върбите по блестящата повърхност на езерото. Бях прибрал рибарските си принадлежности. Нямах вече нито сила, нито желание да хващам със стари хитрини дунавски шарани. Но ме привличаха все

новите и нови потайни кътчета между заливчетата и плаващите островчета на реката.

Много преди залез бях вече съвсем сам, далеч от другарите си. Лодката се плъзгаше между завеси от лиани, Щефан Гъдя, моят водач, бе разбрал какво търся и сега ме водеше към някакво място, което само той познаваше. Без да ми казва, аз знаех какво ще бъде мястото. Това беше една дива разцъфнала градина, цялата обсипана с цветя, която започваше от водните лилии, покриващи блатото, и стигаше до леко наклонените брегове. Поветицата се увиваше около тръстиките, жълти перуники чертаеха пътеки, хрусталаци от тамарикс бяха провесили сладкоуханни кичури. Сред върбите имаше китки от все още цъфтящи салкъми, чийто мирис сякаш се влачеше невидим и неусетен по огледалната повърхност на водата. Преди да стигнем до салкъмите, спрях сред високите папури, защото там, в скритата градина на спокойствието, лудуваха и крещяха, грачеха и тракаха с клюнове, махаха с криле представители на всички родове пернат дивеч — от водната кокошка до лопатара. Тук имаше и два вида гъски, и дванайсет разновидности на патиците, и косове, и славеи, и мушитрънчета. Такова сборище беше рядка гледка, каквато през целия си живот видях може би още само два-три пъти. Това беше игра на светлината и на радостта от живота в разгара на месец юни, когато слънцето бе стигнало най-високата точка на своя небесен път. Лек повей лъхна сред цветята и разхлади челото ми; за миг се почувствувах обновен и преливащ от здраве, слял се с цялата природа и очистен от всякакви болки и мисли.

Видението отмина и отново чух тихия плясък на веслата. Лодкарят Гъдя също разбра, че съм се върнал към действителността. Продължавахме да плаваме все под върбите, от които пухчетата се сипеха като снежинки; от време на време повоят понасяше като снежна вихрушка тези леки семенца и ги ръсеше по водата.

— Слушай какво ще ти река аз — заговори Щефан Гъдя, практичен, сериозен и внимателен човек. — На теб не ти се иска да се връщаме; ама какво ще стане с другарите ти? Аз не думам непременно да се събереш с тях, ама ако не се върнем, ще помислят, че си се загубил и ще се тревожат. Тъй че има три пътя. Като махнем връщането, остават два. Значи, ще се върна само аз да им кажа къде се

намираш, а те ще останат при лесата на Кръчунете. Ако желаят, ще ги доведе там, където отиваме сега.

Попитах с усмивка:

— А къде отиваме сега, Гъдя?

— Сега отиваме във Фундул Линтиций — отговори лодкарят. — Там има колиба и постеля от прясно накосено сено. Ще се напиш, а утре заран ще метнеш въдицата в реката и ще се радваш на повече спор. Там гъмжи от риба; ако имаш късмет, може да хванеш и царя на шараните.

— Ще се задоволя и с обикновен шаран, Гъдя. А може и нищо да не уловя.

— Няма начин, господине. Там е друг свят. Откак Дунав си тече, там никой не е хвърлял въдица; тамошният шаран не е научен на хитрини. Да ти кажа още нещо, в колибата ще завариш и дядо Митря Чайката.

— Какво? Там живее някой дядо ли?

— Да, господине. Щом пороищата навлязат в блатата, той отива при своята колиба, поправя я и катраносва мрежите си. Има си и той едни сиромашки мрежи.

Вероятно съм направил кисела физиономия. Щях да се чувствам по-добре, ако бъдех сам.

— Право да ти кажа, този дядо е тъкмо човекът, който ти трябва — добави Щефан Гъдя. — Както виждаш, аз много-много не мога да ти бъда полезен. Карам лодката, накъдето мисля, че ще ти хареса. Разправям ти за нашите тутракански работи: колко сом хващаме с мрежите, докъде отиваме с лодките, какви ядове берем, какви търговии въртим — това знам, това ти думам, ама такива истории, каквито искаш и каквито на теб ти се харесват, аз не умея да разправям. Аз си знам, че едно и едно правят две. А този дядо е най-подходящият човек за тебе. В политиката дядо Митря Чайката твърде не го бива, че е май улав. Ама, виж, да ти разкаже някоя история... гаче по вестник чете! И с уста ще зинеш, и очи ще ококориш. Тъй разправя, гаче е бил там; ниже приказките една подир друга, рисува ги. Божи дар. Цял живот с приказки е живял, прост и беден си остана.

Гъдя помълча малко, за да ми даде време да си помисля и реша. Но аз нито мислех, нито решавах. Лодкарят и това разбра.

— Да вървим във Фундул Линтиций.

— Добре, да вървим.

— После ще отида да известя другите господа, нали?

— Мисля, че трябва да ги известиш.

— И ще ги оставя да пренощуват при лесата на Кръчунете, нали?

— Да! Ще ги оставиш там, за да си починат.

— Другояче не може — тръсна глава Гъдя. — А мене доста път ме чака и назад. Трябва да се отбия и при моите другари. Утре, когато слънцето се издигне на две копрали, пак ще бъда при тебе; аз съм точен човек.

— Виждам — усмигнах се отново. — Прави, както намериш за добре.

Гъдя загреба здравата. Няколко мига плавахме край прозорец, покрит със завеса от върбови клони: беше отворът на ръкава, по който се движехме, към един страничен канал. Изведнъж оттам чух пляскане по водата и в пръските заблестяха разноцветни дъги. Кормораните бяха излезли на лов. Едни от тях със силен плясък на крилете гонеха в подмола белицата (така рибарите наричат дребната рибка), други лакомо я лапаха. Знаех, че след тази операция те ще се съберат на брега и тези, които бяха напълнили гушите си, щяха да ги изпразнят и да поделят улова между всички.

Поисках да спрем.

— Да вървят по дяволите! — презрително каза Гъдя.

Той се провикна. Удари няколко пъти с веслото по лодката и черните рибари излетяха изплашени.

— Тия карабатаци ни отнемат хляба — обясни ми той.

Около нас отново се възцари безмълвието на пустошта. Плавахме така, докато слънцето започна да клони към заход и върбовата гора леко зашумя. Прохладата облъхна сгорещеното ми чело. В тоя миг на високия бряг видях друго зрелище. На брега на страничния ръкав двадесетина циганета се валяха и боричкаха в тинята. С въодушевени крясъци те приветствуваха нашето преминаване, като ни показваха цялата си мургава голота.

Някои протягаха ръка:

— Чичо бе, дай една паричка.

Гъдя с точни думи ми обясняваше, че това са деца на копанарите.

— Три години има, откак са отседнали тука във върбовата гора. Майстори са на корита, ама правят и вретена, и лъжици.

— Циганите ли?

— Не са цигани, копанари са и вретенари.

Сред хора, който в един миг се бе образувал на брега на гьола, различавах и тънки гласове на момичета. Около главите на някои от тях имаше корона от конопено руси коси. Очите на тези руси копанарки навярно бяха зелени. Езикът, на който пееше катунът, беше „румански“, но в него се чувствуваше нещо чуждо и древно. Стиховете, които те пееха, съдържаха груби думи, които при други обстоятелства бих сметнал за съвсем неприлични. Но тези деца продължаваха невинно да изпълняват някакъв ритуал, който се бе предавал от поколение на поколение.

Щефан Гъдя се хилеше и ме поглеждаше крадешком с крайчеца на окото си. Щом подминахме хора на копанарите, които възхваляваха еньовденското слънце, видяхме поляната и ската, където майсторите копанари си бяха разположили стана. Беше селище на чергари: коне, прасета и крави се разхождаха свободно около каруците. Чергилата бяха снети и висяха върху колове. Под тези чергила — шатри, върху плетени от клони постели се намираха семейните спални, на високо, за да не ги стигат зверовете и гадините на лъките и разливът на водите нощно време. Навсякъде горяха огньовете. Жени с пъстри фусты се въртяха между огнищата и каруците и приготвяха вечерята. Майсторите обработваха стволове на дървета с дълги и тесни топори, които бяха запазили формата си още от каменната ера.

В древния табор настъпи известно оживление. Няколко накацали по клоните петли се обадиха пронизително. Една каруца, запретната с шарени кончета, потегли, наплатите ѝ зазвъняха като камбана. В нея се бяха накачили около дузина копанари и копапарки. По мекия песъчлив път те отиваха в близкото село за помена на някакъв сват. Силуетите на други жители на този праисторически катун се нижеха на върволица към едно блато, образувано от разлива на водите, за да започнат лов, подобен на лова на кормораните. Други, с разпилени коси, с разчорлени бради и ококорени очи, се приближаваха към брега, за да погледат минаването на нашата лодка. В цялото това движение имаше някаква обща връзка: защото и онези, които отиваха на риболов, и заминаващите с каруцата, и които стояха край огнищата, и които обработваха с топори стволовете на дърветата, както и ококорилите към нас очи, всички непрекъснато разговаряха, зовяха се, ругаеха се,

закачаха се на своя румънски език, който въпреки това изглеждаше чужд език. Техният говор отекваше сопнато в чистия въздух; чувах и най-отдалечените гласове. Езикът им беше твърде цветист, всяка трета дума биваше съпровождана от странни псувни и от по две-три най-срамни слова.

В доброто общество, на политически или академични събрания подобни думи и изрази никога не бяха получили право на гражданственост, откак съществува кралството. Истина е обаче — и аз зная това, — че на някои съвещания в по-тесен кръг и сред по-близки в някои по-напрегнати моменти тези изрази все пак избухват, показвайки нашата очевидна връзка с едно минало, не съвсем далеч от първобитното състояние; но всеки от тези уважаеми говорители би се обърнал към изпълнителската власт, ако тези изрази стигнат устно или писмено до обществеността. Тук, в блатото, ги слушахме само аз и Гъдя. Той се забавляваше много, докато аз се преструвах, че не ги чувам; от време на време той се възмущаваше на някои твърде силни изрази и тогава хулеше ораторите, като ги псуваше и се обръщаше към тях с преки заплахи, които нямаше намерение никога да изпълни, но които бяха единствените цветисти украшения в речта на този сдържан човек.

Слушах внимателно и учудено. Из Молдова, из планината и в Трансилвания никога не бе ми се случвало да чуя такова красноречие. Хората от планинските райони се отличават със забележителна сдържаност в словесните си взаимоотношения; тяхната фраза е украсена другояче, тя е в хармония с линията на планината, с бистротата на реките и небето. Тук, в блатата, Дунав смесваше всички наноси, брегът му бе гъмжал от различни племена. Под парещото слънце страстите придобиваха непозната другаде сила. Цветистите слова, произнасяни с неизмеримо удоволствие, като че ли съдържаха в себе си рядко изпитвана наслада. Псувните, които засягаха лицата по възходяща и сребрена линия на женското родство бяха толкова изразителни, че съдържаха любопитна информация за южната цивилизация с нейните крайности и извратености. От филологическа гледна точка беше ясно, че боговете, с които копанарите се обръщаха един към друг, бяха езически божества и домашни богове: свидетелство, че техният своеобразен жаргон се бе запазил от езическо време. В живота на блатата, кипящи от всякакви гадини и буболечки,

аз намирах особено сходство със словесния колорит на това древно копанарско наречие.

Смъртта е краят на живота, а животът влива корените си в смъртта:

*По закона на висшата Природа,
животът е начало на смъртта,
смъртта пък извор на живот е —*

както е казал старият поет Соломон Корня, починал скоро, недочакал отпечатването на стиховете си и избирането си за член на Академията.

В тези думи проличава съществената връзка между живота и смъртта, независимо от нашите всекидневни грижи и занимания. Слушах с почитателно внимание цветистите слова, запомняйки по навик това, което ми се струваше художествено. Всичко беше така абсурдно! Изкуството се смесваше с блудството, както водните лилии със скверната смрад на блатната тиня.

Преди години бях чул една египетска легенда: Имало някога една царица, която отдавна била умряла, загъната в троен саван под сводовете на порфирната си гробница. От време на време тя прекъсвала безкрайното си пътешествие из страната на сенките и се завръщала в долината на Нил. Нейното име било Нитакрит. Нощем при пълнолуние изящният ѝ напълно запазен силует напущал древността и навлизал в новия свят; тогава този, който имал щастието да я съзре, бивал пронизван от страх и любов и вече не можел да живее на този свят и в това време. Изпитвал нужда да умре и да я последва отвъд.

Когато недалеч от стана на копанарите лодката зави към Фундул Линтиций, дете беше колибата на Митря Чайката, пред очите ми се показва една девойка, която ми се стори дивно хубава под свода на върбите. Имаше гъвкави движения и мургаво, одухотворено лице. Носеше набрана червена фуста на черни капки, а зелената забрадка се беше смъкнала на раменете ѝ. Освен тънката блуза нямаше никаква

друга дреха. Беше боса. Кожата ѝ беше бакърено червена. Под витите вежди очите изглеждаха като забулени в мъгла. Пепелявосиви очи, каквито харесвах. Тя сякаш беше дошла от миналото като Нитакрит. Но копанарката беше жива и който я видеше, никак не държеше да умре. Легендите по дунавските брегове се раждат в миг и изчезват като отнесени от вятъра листа, цветовете и върбови пухчета.

Моят водач Щефан Гъдя измърмори нещо. Разбрах, че ѝ поднася своите почитания под формата на псувня.

— Хубава жена — казах аз.

— Това е Рарука — осведоми ме Гъдя. — Сякаш е поизтъняла и пак се е подмладила — учуди се той.

Копанарката още не ни виждаше; вниманието ѝ беше насочено към един дълбок канал, който се вливаше в големия ръкав, където плавахме ние. На другия бряг на канала бе видяла някого, който оставаше скрит за нас. Изведнъж тя се провикна.

Имаше хубав глас, но говореше свадливо.

— Леле, Гогу, какво си сторил? Гогу, мили, сега вече Дунава ни дели. Ти отиваш, аз оставам, Гогу!

Все още не виждахме Гогу. Чухме само една пресипнала псувня.

— Какво съм сторил ли? Туй съм сторил. Ако ти харесва, добре, ако не ти харесва...

Отговорът му, който предавам приблизително и съвсем очистен от местните украшения, накара Рарука да подскочи на мястото си. В нея сякаш се замаята усойница.

— А бе, хубостнико! — напевно му отвърна тя от другия бряг. — Аз ти дадох осем леи да ми купиш един самун хляб и една кордела от дюкяна; а ти си купуваш тютюн и пиеш ракия. Дадох ти парите снощи, а ти и днеска заран още не си се върнал. Рица ми каза накъде си въртиш очите ти.

— Е, и какво като ти е казала Рица?

— А бе, Гогу, Рица можеше и да ми каже, и да не ми каже, все тая, аз отдавна съм те претеглила и премерила. Стига ми твоят нос, голям колкото секирата на тейко, не ми трябва повече твоите уши, дето стърчат като катанците на чокойския зимник. В устата ти може да се побере лодката на дядо Митря, ама ѝ пречат гнилите ти зъби. Дано даде бог и пресветата Дева да ти изсъхнат устата, както изсъхва калта; хаир да не видиш и зрънце тютюн да не можеш изпуши от моите пари.

И кога пиеш, змии и гущери да ти влизат в устата, да ти преседне ракията дано, дето си я купил с работени от мен пари.

Невидимият Гогу се ядоса.

— Слушай, мари, ще дойда и ще те смажа.

— Ти ли, бре? Ти ли ще ме смажеш? — подскочи тя, разтърсвайки гърди. — Олеле-мале, Гогу иска да ме утрепе! Олеле, Гогу ще ме бие! Ще закрачи с дюстабанлиите си крака и ще прегазни водата, за да ме пребие. Ще бягам от него, че смърди като вълк. Гади ми се от него като от магарето на Калапед, което псовиса и кучетата го изрѣфаха. Господ да те убие и осемдесети осем светци да му помагат! Колкото крачки направиш, толкова циреи да ти излязат...

Принуден съм да спра дотук, защото тези клетви, съгласно всички закони на риториката, се лееха бързо и напевно, в тревожно възходяща линия. Словесното богатство на копанарите, което се стеснявам да възпроизведа, но не се стеснявах да слушам, се сипеше със замах и мрачна величавост, достойна за античното изкуство. Когато изящното същество, което бях сравнил с Нитакрит, стигна до най-съкровения интимности на невидимия копанар, придавайки им изумителни предназначения, нашата лодка излезе на светло.

Рарука млькна. Лицето ѝ придоби благо изражение, като че ли не бе станало абсолютно нищо. Наведе се бавно към трънаците на брега, търсейки някакво цвете. Намери стръкче див овес, откъсна го и разкършвайки снага, го ухапа грациозно и плю леко настрана.

— Нататък ли отивате? — запита ни тя, като ни гледаше леко под вежди.

Приятно изненадана и смутена, тя движеше ръце и рамене, сякаш цялото ѝ тяло се полюляваше. Бе запитала колкото да не мълчи и да разберем, че ни оказва нужното внимание.

— Натам отиваме — отговори ѝ лодкарят.

— Ти ли си, чичо Фане?

— Както видиш.

— Водиш негова милост в колибата на дядо ли?

Моят водач не благоволи да ѝ отговори. Тя се засмя, оголвайки всичките си зъби.

— Видиш ли, дадох на един хитрец осем леи да ми купи хляб и една кордела. Хаир да не види! Само на хляб и кордела да стане! Червеите да го ядат...

Щефан Гъдя се засмя:

— Чухме те колко хубаво му баеше.

— Ами!

Позасрами се, ама не чак толкова. Като да държеше особено на моето уважение, тя ми отправи една от най-прелестните си усмивки и с олюляваща се походка тръгна назад към катуна на копанарите. Щом подмина китката млади върби, запя. Гласът ѝ беше нисък, плътен и топъл; пееше някаква печална песен с ориенталски извивки. Не разбирах думите, но страстта в тях докосваше сърцето ми.

След малко млъкна. Отново виждах червената ѝ фуста между дърветата на рядката гора. Отново издигна свадливо глас и занарежда за осемте леи, за хляба и панделката, добавяйки нова, свежа серия от живописни забележки по отношение на онзи непознат Гогу, когото тя все още усещаше близо край себе си.

— Кое е това момиче? — запитах аз лодкаря.

Щефан Гъдя беше точен човек. Отговори ми:

— Кое момиче?

Посочих му с очи. Гласът едва се чуваше като неуморно заклинание.

— А, Рарука ли? — направи се, че не разбира моят човек. — Била е тя момиче някогаж.

Информацията на Гъдя спря дотук. Плю си на ръцете за последно усилие. На завоя се виждаше колибата. Там беше Фундул Линтиций.

Настоях:

— Женена ли е?

— Тц!

— Тогава кой е този Гогу?

— Той е седмият, ако не е единайсетиет. Най-напред беше един нашенец, от Тутракан, един безумец, който се загуби из тая гора заради нея. Вторият, Дълкъуш, я купи.

— Как така я купи?

— Ей така, отиде при баща ѝ и я купи. Даде му сто златни двайсетачки и я взе със себе си. Този Санду Дълкъуш беше разбойник. Взе я с него си и щеше да я убие. Тая история я знае дядо Митря Чайката. Аз не знам добре кое как е станало, защото глупостите не ме

интересуват. След Дълкџуш имаше и други. Сега видя сметката и на Гогу. Щом му видя сметката, ще избяга и той.

Аз не разбирах.

— Ще избяга, нека върви по дяволите — упорствуваше Гъдя. — Сега около нея се върти друг и той, който и да е, ще намушка Гогу с ножа, ако го завари тъдява. Ще го убие, за да продаде кожата му за осем леи и плати на копанарката.

— Тя ли ще го накара да направи такова нещо?

— Ами! Ама другояче не може.

— Не разбирам.

— Аз гаче разбирам! — учуди се Гъдя. — Има тя в себе си някакъв дявол, който и тя самата не знае.

При тези думи стигнахме до колибата, която се намиреше под една върба, и се запознах с дядо Митря.

Докато носеше високото си сухо, черно, възлесто тяло, покрито с обгоряла от слънцето и вятъра кожа, и тропаше с ботушите си от колибата до прострените мрежи и от мрежите до огнището, дядо Митря Чайката имаше навик да говори. Не сам. Говореше с предметите, с върбите. Сега част от фразите, някои от които доста безсмислени, бяха отправени към мен.

— Трябва да загрея катрана и да ви катраносам... — казваше той на плетените мрежи, опънати на колове.

После се обръщаше към котела с катран:

— Къде си бе?

Занесе котела на огнището и го сложи върху пиростията.

— Ей на, турих те да те загрея. Внимавай, хърбел, да не изкипиш катрана в огъня!

И отправяше, разбира се, по адрес на хърбела една псувня, сякаш хърбелът наистина имаше майка, чиито образ стоеше пред очите на дядо Митря.

— Ще донеса малко дърва да подсиля огъня.

Шеташе насам-натам, събираше съчки и крадливо въртеше наляво и надясно засенчените си от рунтави вежди очи.

— Ей на, донесох дърва.

Оглеждаше се.

— Сегинка, ако има място, мога да сложа и тенджерата с манджата. Къде си, тенджеро? Турил съм те в ледника на хладно, с

яхния от шаран. Ама ако те сложа до хърбела, той ще плюе в теб катран. Нека най-напред заври катрана — и той напсува катрана, — а сетне ще те донеса и тебе.

Изправи се и се почеса по плешивата глава. Беше му останала малко посивяла коса около ушите и отзад на тила.

— Сложих дърва в огъня.

Пак затърси нещо, протягайки пръсти като орлови нокти с цвета на тинята. После се сети за друго.

— Ще ида да донеса вода. Може хората да са жадни.

„Хората“ бях аз.

— Донесох вода.

След някое време бях изненадан, когато ми заяви, че отива някъде по свои лични нужди. Не по-малко изненадан бях, когато се върна и ми съобщи с известно безразличие, че тези му лични нужди са били удовлетворени.

Моят лодкар си бе тръгнал; слънцето клонеше към заниз, върбовите гори пламтяха като в огромен пожар. На трийсетина крачки лъскавата повърхност на блатото трептеше от гонитбата на лакомите распери, които се трупаха около дребните рибки. Недалеч си подсвиркваше кос; две авлиги му отговаряха от гъсталака на старата върба. Косът упорито повтаряше един откъс от песничката си; авлигите бърбеха и мънкаха, те не пееха, а повече крещяха и зовяха със звънливите си свирчини.

Повиках хазяина си:

— Дядо Митре!

— Аха! — отговори ми той, сепнат сякаш в размишленията си. — Сега започват да излизат комарите и трябва да запаля огън от влажен папур за тебе.

— Остави това, дядо Митре; исках нещо да те питам.

— Няма да го оставя, ще те изпохапят гадините, та ще се надуеш като бъчва.

— Има още време. Я какво е хубаво слънцето в гората.

— Остави го на мира, нека си е хубаво. Аз ще ти сторя кадеж, да те извардя. Сетне ще се пъхнеш в постелята под платното.

Комарите получиха своя дял от свещените псувни. Постелята и пушекът също. Слънцето обаче беше пощадено. Неговото златно величие и пурпурен блясък стояха над всичко земно.

— Исках да те попитам нещо, дядо Митре...

— Питай ме.

— Исках да те питам, дядо Митре, за птичките, които свиркат във върбата. Как им казваш?

— Какво да казвам?

— Как казваш ти на тия птички, дето пеят?

Старецът помисли малко и веднага ми отговори:

— Славеи!

— Не може да бъде — възразих аз твърдо. — Славеите са други. Ти не разбираш ли, че те питам за птичките, които свирукат във върбата?

— Ами че като не са славеи, трябва да са чучулиги.

Пак изразих недоволството си. Старецът се спря нерешително на едно място: да отиде да дръпне от огъня катрана или да донесе още дърва, да влезе в ледника или да запали влажния папур.

— За кого говориш?

— За авлигите от върбата. Ти не ги ли наричаш авлиги?

— Така ги наричам.

— Тогава защо ми приказваш за славеи и за чучулиги?

— Ами че, господине, всички са божи твари. Наричам ги, както ми сече акълът. Когато е чучулига, виждам и аз, че е чучулига. Когато е авлига, виждам и аз, че е авлига. Повече от туй не зная; нито пък как да отговоря. В тая колиба аз приказвам, аз си отговарям — тука другояче вървят работите, не като в Букурещ. Наистина там във върбата имам две авлиги; и зрънца им давам. Едната се нарича Костика, другата Илия. Така им думам аз и си приказвам с тях.

Сложи ръце на хълбоците си и завъртя шия нагоре към кичестата върба.

— Ей! — викна той на авлигите (със съответните цветисти допълнения), — да не ми вдигате гюрултия; вървете да спите.

Костика и Илия обаче продължаваха да шумят в отговор на коса и на вечерната врява в лъката. От време на време прелитаха и големи чапли, които надаваха пресипнали призови. Дребните бели чапли, които летяха ниско, щом ни видеха, се стрелваха нагоре, развявайки кичури пера от качула си. Сред блатата бавно се придвижваха малки самотни ята от патоци. По плаващите островчета стояха патиците, които сменяха перушината си, и техните патенца, дебнейки с кръглите

си като маниста очи небосвода, забулен в най-дългата привечер на годината. Половин час усещах около себе си, във въздуха, по земята, в блатата, в папурите, в гората вълнението на гаснещия ден. Жабите крякаха в хор, понякога толкова силно, сякаш се вайкаха, че слънцето си отива и богът на светлината губи сили.

Комарите започнаха да ме атакуват на рояци; в техния ожесточен пристъп усещах решението им да ме оставят без кръв и да ме прибавят към мъртвата природа, в която животът отново започва да тлее.

В този миг дядо Митря Чайката ми заяви:

— Отивам да донеса папура.

Отиде и се върна.

— Донесох папура.

Той потърси закътано място, нагласи папура, запали го и ме обгърна в дим. Сълзи потекоха от очите ми, разкашлях се. Старецът само се подхилваше на моето нещастие.

Той продължи шетнята из бедното си домакинство: ту потропне с крак и подкани предмета да си иде на мястото, ту измъкне някое сечиво изпод чергата и се чуди как се е скрило там.

Първият сноп папур се бе превърнал в пепел; пушекът почна да се разсейва и аз излязох на светло, носейки се като върху облаци над пропасти. Дядо Митря ме гледаше с учудване, сякаш съзираше в моята външност познатия образ на стара икона в притвора на църква. Докато той ме гледаше, леко отворил уста сред посивелите бодли на брадата, която покриваше лицето му, комарите отново се нахвърлиха върху мен. Моята кожа им беше по-приятна, по-мека и по-лесна за пробиване. Може би имаха и други причини да предпочитат мен; Митря Чайката стоеше донякъде извън обсега на техния облак. В техния пристъп аз виждах смелост, но най-вече пълна липса на уважение. И аз бях само една жертва на битката, която техният род водеше от хиляди години с човека. Фараоните край Нил също не са били пощадени от тях; нито цар Пор от брега на Ганг, нито Александър Македонски в Окс. Техните поколения се множат само за да ни унищожават; смисълът на нашия живот е да ги храним.

— Пфуу, гадини със гадини! — извика Митря Чайката, сякаш бе разбрал проблема. Бе го разбрал наистина, защото изнесе нови доводи. Един от доводите беше втори наръч папур; другите бяха словесните съчетания, които копанарите и рибарското съсловие бяха взели също

от Окс, Ганг и Нил и изкусно ги бяха приспособили в борбата срещу тия врагове.

Комарите се оттеглиха за кратко време. Можеха да почакаат; имаха пред себе си хилядолетията и вечерите на другите въдичари.

— Сега ще ида да донеса гозбата — заяви дядото.

Отиде и донесе тенджерата.

— Донесох гозбата.

Постоя малко, замислен за нещо.

— Тая гозба ми я сготви една копанарка от катуна. Пак тя изпра и мрежата против комари. Помислих си аз, че може да ми дойде гост. Гозбата, да речем, щях да си я ям сам, ама в мрежата ще спиш ти. Дадох ѝ осем леи.

Прекъснах го.

— Рарука ли се казва?

— Кой?

— Копанарката.

— Оная, дето ми свари гозбата и ми напра мрежата ли? Да, тъй се нарича. Аз ѝ думам: стори туй, опери онуй. Тя дойде, стори, каквото ѝ заповядах; като се развъртя и край! Огън жена!

Помисли още малко и усети, че има нещо.

— Ти друг път не си ли идвал във Фундул Линтиций?

— Не съм идвал — потвърдих аз.

— Нито пък си чувал това и онова: че ми е сготвила и измила?

— Не съм чувал.

— Тогава отде ѝ знаеш името?

Нямаше как да му кажа. Обясненията ми щяха да бъдат твърде дълги. Той измърмори нещо и ме изгледа накриво, отправяйки към мен може би част от цветистите епитети, предназначени за комарите.

— Гъдя ми каза.

— Аха! Ама той отде знае.

— Чухме копанарката на брега да крещи, че някой ѝ бил взел парите.

— Аха-ха! Тъй, тъй, Гогу!

— Точно така.

Дядото отправи и към Гогу няколко вариации на същата тема.

— Ам'че тогава тя ще си намери друг. Тая жена, господине, няма страх от мъжете. Парите тя ще си ги върне, а той нека върви, дето му

видят очите.

— Така ми каза и Гъдя.

Старецът се обърна презрително:

— Какво ти е казал Гъдя? Щефан Гъдя не знае нищо. Той знае да събира пари и да ги трупва в чорап. Друго не знае. Ако знае, нека каже. Ама нито знае, нито може да каже.

— Така разправя и той, дядо Митре, че не му идело на езика, само ти си знаел всичко, кое как било.

— За Дълкъуш ли? Ами че как да не зная; и да го разправя мога, ама по-напред трябва да сторя нещо.

Стана и се отдалечи от огъня.

— Ще ида да си донеса чашата.

Влезе в колибата и порови малко на една полица.

— Къде си? А, тука си била!

И затропа назад с ботушите си.

— Донесох си чашата.

Показа ми голяма зелена чаша, около една литра^[1].

— Ако ми е пълна с вино, почвам да разправям.

— Добре, дядо Митре, нека бъде по волята ти, чашата ще бъде пълна.

Започнах да разтварям кошницата с продуктите. Лицето на стареца изведнъж просветна от добродушна усмивка:

— Тая Рарука, господине, има нишан от нож. Оня разбойник Санду Дълкъуш я намушка преди шест години. Нишанът от раната е малко по-горе от слабините, от лявата страна. „Ей тука ме намушка Санду Разбойника“ — дума тя и показва нишана; на тебе не ти е показала; показва го само комуто иска. Сега вече не го показва и на Гогу. Ще го покаже другиму, когото си избере. Сполай ти за виното: чаша вино е чаша младост. Аз мисля, господине, че щом днеска не си уловил нищо с въдицата по ония места, дето си бил, то утре заран непременно ще хванеш тук, във Фундул Линтиций. Ще излезеш от мрежата, когато се лука зората. Тогавя над канала има мъгла. Хвърляш въдицата и шаранът веднага я налапва.

Прекъснах го за миг и вмъкнах в монотонния му разказ историята на Гъдя за царя на шараните.

— Мътните да го вземат тоя Гъдя! С една негова приказка аз не мога купи и две лъжици от копанарите. Какво ще търси царят на

шараните в блатото на Митря? Знам ли пък, на твоята въдица може да се хване, ти си господар, ама в моите мрежи и помен няма от него; нито е имало, нито ще има. В моите мрежи, като на сиромаш човек, идва само по някой тънък шаран от ония, дето им викаме офицери.

Къде отивате бе, офицери?

Ами че ние отиваме във Фундул Линтиций, в мрежите на Митря.

Ами защо не иде някой по-тлъстичък?

Защото тъй му е писано на Митря, откак го е майка родила, късмет да не види. Кога бе на три години, умря баща му. Кога бе на пет години, щеше да изгори жив, защото майка му го оставила сам в къщи. Кога стана на седем, се глави слуга на чужди хора. И на двацет години пак слуга си беше. Три пъти се е женил: първата му жена умря от тифус; втората избяга с един българин; третата той наби и изгони, защото смърдеше от мързел. Имаше волове, умряха; имаше кон, затри се. Такъв му бил късметът; в къщата му котка да развъртиш, тя няма за какво да се закачи. Земя няма; имане не е намирал. Само една лодка и една мрежа. В тая мрежа отиваме да се пъхнем ние. Ще ни занесе Митря Чайката в Олтеница, ще ни продаде и ще си купи нещичко: малко ядене, малко ракийка и един кат дрехи. Ей на, идва есен, а той от нищо нищичко си няма. Хайде и вие с нас.

Не, ние няма да отидем при Митря, дошъл е един господар с въдица, при него ще идем ние.

Така говореше старецът и отпиваше по малко от зелената чаша. Очите грееха весело на тъмното му лице и блестяха на светлината. Нощта се бе спуснала вече над блатата, над каналите, над гората и папурищата на дунавското царство. Вече не се виждаха да прелитат птици; бяха замлъкнали и жабите, които чакаха с ококорени очи загадъчната поява на луната. Тя обаче щеше да изгрее по-късно.

„Оня, старият рибар“, както го бе нарекъл Гъдя, имаше особен глас, който никак не хармонираше на високата му снага. Този глас сякаш не измъкваше от тялото мислите, които изричаше, а като че ли ги опипваше и търсеше колебливо из околните същества и предмети.

Напълних му отново зелената чаша, като го оставих да разказва и го наблюдавах. Той се върна на мястото си пред огнените езици в огнището, придържайки виното до сърцето си.

— Клетите хора!

(Разбрах, че става дума за нас, рибарите.)

Дунавите ме заливат, когато придойдат с много вода.

Защо ме заливате?

Така искаме!

Когато е сушаво, пекът ме суши, та чак коремът ми залепва за гърба.

Защо ме гори и суши?

Такава е волята на светото слънце!

Ако водата нахлуе, както си му е редно, и аз си завиря мястото, шаранът усеща и се пази от моята мрежа. Дяволите да го вземат и шарана му с шаран!

Тежко и горко на такъв живот. Ама барем живеем и ние близо до живота. До вчера казвахме „мале“ и „тейко“, а утре попът ще ни чете за бог да прости.

Ама една благодат имаме и ние, рибарите. Мрежата. Пак комарите са научили в отколешни времена хората от блатото как да я правят.

Едни хора, бити и гонени от други, дошли и се заселили тука.

Бае, нас ни изгониха, а пък тука са се настанили тия гадинки. Направете една одая от рядко платно. Сложете я нависоко върху една леса, да я духа вятърът. Там няма да имате грижа. Ще ги псувате и ще ги вземате на подбив.

Така си направихме ние мрежа. Ще влезе твоя милост с един запален папур, за да види гадините, които са се промъкнали заедно с твоя милост, и да ги смачка с пръст. Ще смачкаш една гадинка, ще смачкаш пет; и край. Ще сложиш ръце под главата и ще се замислиш. После сънят ще те грабне; ще спиш добре и ще си починеш; ето, вече се развиделява; из блатото е хладно.

Това е мрежата. Ако иска твоя милост да си легне, готово.

Хубаво вино!

Огънят е първата благодат. Мрежата против комари е втората. Виното е третата. Има и други, ама вече съм ги забравил. Твоя милост май чака да ти разправя случката с Рарука, нали?

Виждам, че очите ти още не са се замъглили.

— Ами на тебе, Митре, спи ли ти се?

— И на мен не ми се спи.

Слушай сега. Санду Дълкьуш дойде в блатото преди осем години.

— А бре, Санду, ти кой си, бе, и от дека идеш?

— Аз съм един човек, дошъл от света. Нямам баща, нямам майка. Избягах от казармата.

— Какъв си сега?

— Сега съм прочут разбойник.

Имаше неколцина другари, хора от нашите села. Идваха те при него: бай Санду, нашият кръчмар донесе стока. Друг ще рече: нашият търговец взе пари от *бангата*.

Слагаха си було на лицето и отиваха с лодката донякъде. И нападаха дето трябва. Бяха силни и страшни. Ако станеше нужда, стреляха и с пушка. Натоварваха стоката, прибираха парите, те бяха бирниците.

Връщаха се в блатото. Имаха си скривалище в Кълан, между плаващите островчета. Мамицата му францужка и на скривалището! Пътеките за натам бяха объркани като черва: никой не можеше да ги оправи. Имаха още едно скривалище в Ръзоаре. Там Дълкьуш остави жена си. Един от неговите другари, викаха му Тисту, също доведе жена си.

— Вие поддържайте тука добре бордея, застелете постеля за почивка, гответе топла гозба. Ние ще идваме през върбовия гъсталак като вълците.

Никой не знаеше нито кога идват, нито кога си отиват. Ни осъмваха, ни замръкваха.

Понеделник по вечеря се събират на едно уговорено място в блатото; в лодката влизат всичките му другари. Дълкьуш ги разглежда изпод вежди. Тръгват те по своите пътеки. Излизат на края на Олтеница. У кръчмаря още свети.

Дълкьуш влиза сам, с пушката.

— Горе ръцете!

Колцина са били там, всички мирно вдигат ръце.

— Бай кръчмарино, ела тука.

Кръчмарят идва.

— Как се казваш?

— Тънасе.

— Бай Тънасе, чуй сега. Аз съм Санду. Познаваш ли ме?

— Чувал съм. Аз имам жена и деца.

— Верицата им мръсна на жената и децата ти; не става дума за тях. Извади вино и дай на хората.

Кръчмаринът вади вино. Хората пият и се напиват. Смят се едни на други.

— Да не чувам смях. Думица да не чувам. Пиеш и пак вдигаш нагоре ръцете. Един по един излизайте и си отивайте.

— Сполай ти — казват хората.

— Млък! Който си отвори гагата, ще умре от тая пушка. Чувате ли?

— Чуваме.

— Тъй! Сега, бай Тънасе, извади стоката, която си донесъл днес. Знам, че си донесъл стока. Дай я на другарите ми. Дай ми на ръка и шест хиляди леи, за да не се разсърдя. Да не казваш „не“, че ще остане жена ти вдовица.

Всичко това става за половин час. И край.

Сряда вечерта отишли на друго място, в Икимово, българско село. Влезли у попа. Попът вечерял с четирите си деца и попадията.

— Млък! Думица да не чувам; аз не обичам българския език. Да дойдат четири души. Вземете попадията и децата и ги затворете в тоя килер. Ако някой се опита да крещи, запушете му устата. Маmicата епитрахилска на светиня ти, отче Агапие, извади оня, големия ключ, и отвори обкования ковчег. Ако не отвориш ковчега веднага, ще ти прережа гръцмуля.

Тогава взел осемдесет златни наполеона.

В петък, пак с опънато на лицето було и с пушки, отишли в Силистра при хаджи Яни, дюкянджията.

Чук-чук!

— Кой е там?

— Отвори!

— Кой сте вие, бре?

— Ние сме Санду Дълкъуш. Много те моля, отвори. Ако не искаш с воля, ще стане с неволя.

Дюкянджията отворил. Въртял се насам-натам, държал главата си с ръце и се окайвал.

— Не се вайкай, стопанино — дума Санду. — Питай ме защо съм дошъл. Дойдох да ми платиш мито двайсет и пет хиляди леи.

— Леле мале! Леле мале! Ама какво съм сторил, че да ми вземаш мито?

— Само едно нещо си сторил: и ти вземаш мито на хората от блатото, ама им го вземаш несправедливо. Хайде, давай, колкото ти поисках.

— Леле мале, бай Санду; нямам.

— Тогава дай трийсет хиляди.

— Тежко ми и горко! Откъде да взема толкова пари?

— Нафората и верицата ти мръсна! Дай четиридесет хиляди!

Хаджи Яни млъкнал. Бръкнал в пояса си и извадил ключа. Навел се да отключи железния сандък и извадил оттам пищов.

Ама най-напред излаяла пушката на Дълкъуш.

Хаджи Яни паднал с главата напред в сандъка. Хората на Дълкъуш го измъкнали за краката. Дълкъуш извадил парите от локвата кръв.

Излезли, затворили дюкяна. Отишли в кръчмата. Там хора.

— Добра вечер.

— Дал ви бог добро. Какво ще желаете, ваша милост?

— Нещо за ядене.

— Ей сега. Седнете, ваша милост, на тая маса, с господин старшия на жандармите. Да ви дам ли по една флейка?

— Дай ни нещо постно. Християни сме, а днес е петък.

Когато се наяли, Санду казал на жандарма:

— Чух у хаджи Яни изстрел.

Старшият се учудил.

— Ти ли си старшият Кирица?

— Да, аз съм.

— Чух, че се гръмна; да не се е случило нещо лошо на хаджи Яни?

— Какво да му се е случило?

— Да не го е нападнал Санду Дълкъуш?

Старшият Кирица се учудил още повече. Станал и отишъл да види.

Санду оставил на масата една банкнота от сто леи, изсмял се срещу кръчмаря и си излязъл.

От този Кирица започна нещастиято на Санду. Кирица го бе видял и запомнил добре.

— Вече е мой — казал Кирица. — Ще взема парите, които дават за главата му.

Колкото и да го търсеха жандармите, все напусто! Обикаляха блатата, ама кого ще намерят? Само Скараоцки, владиката на Тартора. Запираха хора от селата, ако знаят къде е — ама нищо. И най-последно от оная хубостница господин старшият Кирица получил знак.

Като обикалял и разследвал, той попаднал на диря.

Отишъл при копанарите.

— Бай Калояну, ти си дал дъщеря си на Санду?

— Не съм я дал; той я купи.

— Доволен ли си?

— Доволен съм.

— Виждаш ли я?

— Как да не я виждам? Идва си от време на време в къщи.

Той проследил Рарука. Узнал по кой канал влиза. Отишъл с лодка и въдица, както ходи твоя милост, и намерил градината в Разоаре и бордея. Погледнал тук, погледнал там. Изчакал да мине един месец и пак отишъл по тия места.

Дълкьюш нападнаше по други места и стражарите го търсеха напосоки. Кирица продължаваше да го дебне, мамицата му и на войнишката му шапка, и на поясока му!

Кирица дошъл една заран, ама Санду Дълкьюш се пръкнал по тайните пътеки по-рано и го усетил. От сам човек той нямаше защо да се бои, ама надушил опасността.

— Рарука, знаеш ли нещо за един господин с въдица, който идва насам с лодка от Тутракан?

— Не, Санду.

— Не си ли го виждала?

— Не.

— Не ти ли е говорил?

— Не.

— Закълни се: хаир да не видиш от мен!

— Кълна се.

Той я изгледал страшно.

— Невесто, ти си ме продала.

— Леле, Санду, аз не захвърлям туй, което ми е на сърцето.

— Рарука, ти си ме продала и аз ще те убия, Рарука.

— Не съм те продала, Санду, и няма да ме убиеш. Светата майка няма да ти позволи.

— Може да не си ме продала ти, може да ме е продала Ляна, жената на Тисту, че Тисту я бие, когато е пиан. Ама аз тебе никога не съм те бил.

— Не си ме бил, Санду; и аз съм ти била вярна.

— Знам аз, че една от двете ви ме е продала; аз познавам копия, който ме следи. И двете ви ще убия.

Рарука се засмяла.

Дълкџуш и Тисту яли и пили. Любили се с жените. Сетне извадили ножовете да ги убият.

Жената на Тисту извикала: Олеле мале! Тисту ще ме убие!

Не я убил Тисту. Дълкџуш забил ножа в корема ѝ. После я ритнал да падне в блатото.

Обърнал се и със същия нож намушкал Рарука. Блъснал и нея в блатото да я изядат раците.

Копанарката отишла на дъното, ама не била мъртва.

С една ръка притискала раната, с другата плувала под водата. На едно място подавала глава да си почине. Стояла там неподвижно. Пред очите и чернеело. Подпряла глава до полога на една дива гъска. Може би щяла да падне в несвяст, ако квачката не я клъвнала по лицето.

Взела от полога едно яйце, което ѝ се сторило прясно, и го изсмукала.

Почакала, докато мъжете се отдалечат, чувала плисък на веслата във водата. Примъкнала се на друго място. Стигнала до едно островче и се изтегнала там.

Дяволът е бил в нея, затова не умряла. Потърсила Кирица и най-напред на него показала белега от намушкването.

— Жандарино — рекла, — аз на длан ще ти поднеса Дълкџуш. В Ръзоаре той повече няма да се върне, ама аз му зная и другите скривалища.

Отишла и тя с лодката и била там, когато оградили островчето в Кълан.

Приближили се само двамата с Кирица в лодката.

Извикала към брега:

— Санду!

Като чул гласа ѝ, Дълкџуш излязъл, изглеждал изплашен.

Тогава го застреляли. Паднал по очи. Тя се приближила и повдигнала главата му, за да види, че е мъртъв.

Убиха и Тисту.

След като узнах случилото се с разбойниците, аз се пъгнах под мрежата с тръстикова факла. Дядото остана още известно време до огнището.

Изтегнах се по гръб, с ръце под главата. Сънят бягаше от мен.

Най-напред видях небе от върби, после едно по-високо небе със звезди, по което след някое време се показва луната като калаено листо, отрязано с ножица в единия край.

Забележката за „ножицата“ бе направена от дядото, който си мърмореше нещо сам.

— Някое дете си е играло с нея... — размишляваше той.

Сред тишината се разнесе ниският глас на водния бик.

— Какво думаш? — запита рибарят. — Вярно ли казваш?

— Вярно казва — обърна се той към мен. — Дума, че утре ще хванеш шаран.

Заспал съм изведнъж и сред глъбините на съня отново видях цялата драма, която ми разказа Митря Чайката.

Също така изведнъж се събудих.

Дядото го нямаше до огнището. Нямаше го нито в колибата, нито в неговата мрежа. Сякаш някаква бездна на нощта го бе погълнала. Костика и Илие си бърбеха във върбовия клонак. От време на време отговаряха и на коса. В катуна на копанарите свиреха тръбите на петлите; денят се сипваше сред високия изгрев.

Измих си очите с топличката вода на блатото. Когато сутринният повей разнесе парите от повърхността на водата, потърсих удобно място на канала, там, където водите на Линтица се промъкват през лесата и текат към Дунава. Всичко изглеждаше спокойно, макар навсякъде всичко да кипеше и клокочеше, да се носеха призови и плясък на криле — животът и смъртта се бяха слели в едно.

Приготвих си три въдици с оловни топчета и ги метнах дълбоко във водата. На кукичките бях сложил от най-тлъстите червеи. Клекнах на влажния бряг.

Стоях неподвижен. Сърцето биеше в мен безшумно, както неусетно туптеше в цялата вселена.

На пръчката на средната въдица изведнъж кацна малко ластовиче. Приглади с човчица перата си и загледа ластовичето от водното огледало. Върхът на пръчката трепна два пъти и на третия път потъна. Птичето изцвъртя и литна. Дръпнах изведнъж и големият шаран, за който ми предсказа дядото, се показа, мътейки водата. Докато аз го дърпах на огънатата корда, Митря се изправи до лесата, висок и черен на фона на изгрева, като Мефистофел, който се хили с не добро желание.

В същия миг в края на лъката чух и снощната песен на копанарката. Само за миг вниманието ми бе отправено натам и шаранът за малко щеше да спечели битката. Той потъна заедно с пръчката и подире му потънах и аз до пояс във водата. Все пак го държах здраво, дръпнах го нагоре към повърхността и го накарах да глътне въздух. Така, както бях наполовина затънал в тинята, Рарука ме гледаше от другия бряг, дете беше Калоян, заедно с авлигите от колибата, с чаплите, свраките и другите живи твари, които се удивляваха като нея на случилото се.

1938 г.

[1] Литра — стара мярка за вместимост, равна на около 320 гр. — Б.пр. ↑

МИТНИЦАТА КРАЙ ГРОБИЩЕТО ЕЮБ

Ще ви разкажа една приказка.

Една приказка, която е чистата истина. Ако не е така, нямаше да се разказва.

Само че тази приказка не е от времето, когато подковаваха бълхата, тя е от наши дни и от една позната страна. Можеше да се случи и у нас, но...

Истината ми е господар и само ней се кланям аз...

Истината ни кара да кажем, че мястото е славният Цариград, наричан днес Истанбул, а човекът — един турчин на име Али.

Този турчин беше порядъчен човек и добър стопанин, но му се искаше да е по-малко беден, за да може да живее и той по-леко в тези тежки дни и поне всеки петък да се радва на почивката и да се нахранва до насита. Но как да стори това, като няма с какво? Навсякъде виждаше забогатели от войната и рушветчии, които го гледаха отвисоко. Човек като него — правоверен и изпълняващ всички повели на пророка, заслужаваше друга съдба. С хитрост и измама не върви, той не иска да петни съвестта си. Без съмнение не само гяурите и безчестниците, а и истинските мюсюлмани имат право на щастие. Ето понякога и правоверните вкусят от богатата на този живот: било то като служители на Великата Порта, било то с търговия.

Но докато измисли как да стане везир, няма да е лошо да се заеме с някаква работа. Когато му хрумна тази хубава идея, той се разхождаше из селата в тези хубави пролетни дни, оглеждаше се наоколо, откъсваше по някое цвете, пиеше вода от някоя чешма. Качулати чапли бяха пристигнали в градините с разцъфнали бадемове дръвчета на Балъкль.

„Рамазанът отминава и добре ще ми бъде, приятелю Хаджибекир, да отпразнувам един хубав байрям с жената. Смятам да намеря някаква стока на достъпна цена и да я продам после изгодно в столицата на Империята. Днес ще продам едно, утре друго: полека-

лека търговийката ще потръгне и с помощта на Аллах ще познае благосъстоянието, което ми се полага.“

Речено-сторено. Денят, в който Али тръгна, беше златист, тюркоазеното небе блестеше.

Намери в селото от една баба триста яйца на достъпна цена, сложи ги в една кошница, вдигна я върху тюрбана си и като си тананикаше под носа едно маане, влезе в Истанбул.

Тръгна към Силиври-Капу, но не бе направил още и сто крачки по калдъръмената улица, и го спря един стражник с кръвнишки очи и с нож на хълбока.

— Стой бе! Какво носиш?

Али се спря:

— Нося триста яйца.

— За твои нужди или за търговия?

— Ами за търговия.

— В края на краищата все едно е дали са за твои нужди или за търговия; аз съм митнически служител; ако искаш да минеш, плащай!

— Какво да плащам? Не искам да знам за никакъв митнически служител.

— Ти не искаш да знаеш, ама аз искам.

— Нося малко яйца бе, човече. Платил съм си ги честно — мои са. Кой го е еня за мен.

— Мен бе; плащай данъка и минавай.

— Ами ако не искам, ако се върна обратно и се откажа от търговията?

— И така не може. Щом си вече тук — край!

— А ако нямам пари?

— Нищо. Ще се разберем и без пари. Ще дадеш яйца.

— Добре, ще ти оставя две-три яйца и ме пусни да си гледам търговията.

— Ти казваш две-три, пък аз казвам десет-двайсет.

— Аман бе! Ти правоверен ли си, или гяур?

— Правоверен съм. О! Аллах, Аллах!

— И не ти ли е жал за твоя брат, бре?

— Жал ми е; затова, да не протакаме повече — дай десет яйца и минавай.

Али се почесва по тила, поразмишлява малко, после погалва брадата си и се примирява. Поглежда наоколо разцъфналите градини, чува кукувицата, която му изкуква за късмет. Брои на градския служител десет яйца и качва отново кошницата на главата си.

Въздъхва. Тъй да бъде! Щом е митнически служител — няма какво да се прави. Държавата също си има хора, има си и разходи.

Навлиза в друга улица и друг глас, по-дебел от предишния, го спира:

— Ей, ти там, спри. Плащай такса.

— Няма да спра. Платил съм си таксата и вече съм свободен. Бъди така добър да искаш от други, не от мен.

— Платил ли си? Не ми се вярва.

— Кълна се в брадата си, че платих.

— Къде?

— На първата улица, като завиеш от Силиври-Капу, веднага вдясно.

— А, да. Може. Там е надзорникът от първата махала. Тук е втора махала. Хайде, стига си го усуквал. Ако не дадеш, ще те хвърля в дранголника. Колко плати там?

— Десет яйца.

— Много добре; брой и на мене толкова и си свободен като гълъба, дето е на джамията.

— И с това край ли?

— Край. Нищо повече не ми трябва от теб — върви си по живо, по здраво.

Али въздъхва и вади от кошницата още десет яйца.

Да, трябва да бъде по-внимателен. Не е добре да носи кошницата така на главата си, та да го вижда всеки от другия край на улицата; взема я под мишница и я завива с края на халата.

— Спри бе, човек! — Скоро му виква трети служител. — Какво носиш там скришом? Твое ли е, или си го взел насила от някой подъл гяурин? Ако е от гяурин, ще ми дадеш половината, дето ми се полага. Ако е твое, ще се задоволя само с таксата.

— Аман заман! — завайка се нашият търговец. — С това, дето платих досега, можех три дни да спя и да ям в Гюл-Хане. Ако ти дам и на теб нещо, все едно, че не съм търгувал. Едва ще ми остане да

изкарам парите, които съм вложил в стоката. Три пъти такса? За такова нещо не се е чувало в нашата страна, откак се помня.

— Какво да се прави? Нови порядки. Плащай.

— Ако дам и на теб десет яйца, вече съм в загуба.

— Добре бе, не се ядосвай. Плащай осем и се омитай, докато не е дошъл моят другар. Да не кажеш, че не съм милостив.

Причерня му пред очите на търговеца Али, но нямаше какво да прави. Плати, мина, но от този миг се научи да върви другояче. По другата улица префуча като вихър и дори не се обърна на крясъците зад гърба си. Прекоси бързо някакъв мегдан, но тук вече нямаше как: двама ездачи го притиснаха с конете си. Клетият търговец не каза повече нито дума; разбра какво му е писано и сложи на всеки в ръката по три яйца. След това се промъкна през Златния Рог към големия мост за Еминьоню. Там стояха други служители — митничари на моста.

— Митото! — извика единият.

— Таксата! — извика друга рошава брада.

Изведнъж Али се спря просветлен. Направи две крачки към перилата на моста и заразглежда чуновете и лебедите. Вече за нищо не го беше грижа — сякаш всичко на този свят беше розово. Обърна се към двамата и им каза любезно:

— Знаете ли какво, ортаци?

— Ще го узнаем, ако ни кажеш — отговори митничарят на моста. А засега плащай това, което ми се полага.

— Знаете ли какво? Аз ще ви дам яйцата, които са ми останали още в кошницата: вземете ги и ме оставете на мира. Разбрахме ли се?

— Разбрано; по-добра дума не би могъл да кажеш. Личи си, че си богат и порядъчен чорбаджия.

Али поздрави почтително двамата служители, като докосна с ръка гърдите си, устата и челото си, обърна се и тръгна, освободен от всякакви грижи, към гробището Еюб, като си подсвиркуваше някаква песен. Такъв е животът. Лош е животът. По-добре с мъртвите, отколкото с живите, както се казва в псалмите на султан Дауд^[1].

Както си вървеше и шибаше надясно и наляво с тоягата боклуците от пътя, ето че се показва погребално шествие, което се движеше към кипарисовата градина на вечния покой.

Хора много: погребват някой щастливец на човешкия род.

— Само Аллах е бог, а Мохамед е неговият пророк — измърмори Али, озарен от чудна мисъл. — Спрете, добри хора и братя — изкрещя той, застанал разкрячен по средата на улицата и вдигнал тояга. — Оттук не се минава!

Шествието спря.

— Как? Какво има? За какво става дума? — питаха всички един през друг и се трупяха.

— Без мито оттук не се минава — спокойно отговори Али. — Платете и, моля, пътят ви е открит.

— Мито за мъртъвци? Досега не се е чувало такова нещо. Вчера не се плащаше нищо.

— Вчера — не, но днеска — да. Няма какво да приказваме повече. Искам да видя парите.

— Колко?

— Малко: една лира.

— Добре, да му дадем една лира — казват, без да се сърдят, роднините на умрелия. — Щом е такъв редът, ще се подчиним. Нашата работа е с големи разходи. Където е отишла хилядарката, ще иде и стотарката. Заповядай лирата.

— Благодарим, на добър път; минаването е свободно!

Али получи лирата и се поклонил на тюркоазеното небе. Ех! И все пак животът не е чак толкова лош, както изглеждале преди един час. Ще се настаним тук на края на пътя, ще си починем и ще отворим по-добра търговия. Ще отправим и една молитва към господата бога, който се грижи за правоверните си. Ще подремнем четвърт час. А ето и друго погребално шествие! Ще станем и пак ще направим знак с тоягата за спиране.

— Стойте! Минаването е забранено. Такса!

— Какво? Май че чувахме такова нещо. Колко?

— Една лира.

— Е, щом има нов порядък, да плащаме и да минаваме. Заповядай лирата.

— Благодарим, ваша милост.

Приятна търговия за тихото и сладостно време на пролетта. Но какво ще правим като завалят дъждовете и започне влагата? Я да завладеем онази разнебитена барака в края на улицата. Има и маса. Довечера ще изтичаме до Бюйук-Чаршъ и ще купим един тефтер, да си

водим сметките. Също оттам, от един познат арменец, ще купим стара табела с червен надпис. Някога тя висеше над вратата на едно учреждение. Ще закачим табелата над вратата и ще седим важно под знаците ѝ. Мисля, че по такъв начин ще можем да припечелим за байряма парите, по които въздишаме от толкова време. И Софи-ханъм ще се радва на ново фередже.

След три дни търговията на Али беше вече добре уредена: султански гербове, маса, тефтер и тояга с медна дръжка.

— Спрете! Таксата!

Всички плащат.

На шестия ден се зададе погребалното шествие на един везир, който бе напуснал този лъжовен свят. Как? Везирско шествие? Няма значение. Пред портите на смъртта всички са равни. Да плаща такса и този според ранга си. Десет лири!

Останалите везири на Империята излизат напред. Гледат Али — благочестива външност, прошарена брада. Маса, тефтер, султански гербове. Тояга с медна дръжка.

— Какво е това бе?

— Митницата на гробището Еюб.

— Откога? И ние сме висши сановници, а пък не знаем.

— Не сте знаели, но, както виждате, има. Ще ви разкажа, когато благоволите да ме изслушате. А сега дайте заповед да се плати, за да може достопочтеният везир да премине от тленния живот към вечността!

— Хм! Добре, да се плати, а после ще изясним каква е работата.

Като се върнаха от печалната градина в Еюб, везирите изслушаха историята на Али. Не бихме казали, че приказката не им хареса.

— И върви ли добре алъш-веришът? — попита усмихнато най-старшият от висшите сановници.

— Слава на Аллаха, върви!

— Хората плащат ли?

— Плащат. Защо да не плащат?

— Аферим! Тогава да остане така и още днес ще ти изпратя ферман, за да отделяш това, което се полага за държавата.

— Разбира се, че ще отделям. И с волята на Аллах ще измисля и някое друго честно мошеничество за благото на порядъчните хора и на целия народ.

Така в Истанбул се откри митница на пътя за оня свят.

1944 г.

[1] Става въпрос за библейския цар Давид. — Б.пр. ↑

ЖЕЛЕЗНИЯТ КЛЮН

I

ОТКЪДЕ ИДВА ПРОФЕСОР ЙОВА ИЛЕНИ

Неотдавна отново срещнах и си побъбрих с един приятел, когото познавах отскоро, но още от самото начало ми стана симпатичен. Той е професор и член на партията. Харесва ми откритото му лице със сини очи под рунтави вежди и гъста прошарена коса с къдрици край слепоочията и челото. Мустаците му са като на хайдутин. От самото начало се учудих на името му: Йова Илени.

Като го произнесе с баритоновия си глас, то ми напомни за южните страни, за потайните кътчета на средиземноморските острови, където някога са намирали убежище корсарите.

— Йова Илени? — учудих се аз. — Странно име!

Той се засмя добродушно.

— Чуждестранно ли ти звучи?

— Да — отговорих, — името подхожда на външността: ако не си потомък на корсар, склонен съм да вярвам, че хората от твоя род водят потеклото си някъде от север, от древните вареги, и са били наемници във Византийската империя. Южняк, а със сини очи.

— Може да прилича — усмихна се той, — но знай, че истината е по-прозаична. Нека името ми не те заблуждава — то е от едно окаяно село — Валя Маре. Нека не те заблуждава и външността ми: родителите ми — селяни, крепостни селяни от векове, са живели в такава немотия, че не са могли дори да си направят и един портрет.

— Йова Илени обаче — възразих — не е име на нашенец, по-скоро изглежда италианско.

— Ами, чисто румънско е. След внезапната смърт на баща ми, който загинал при срутване на брега на река Сирет, докато работел „ангария“ — както наричали тогава принудителния труд, майка ми останала клета вдовица и ме родила през пролетта, в голямата суша, когато селяните се вдигнали на бунт за правда и хляб.

— През 1888?

— Точно така. Завила ме в едно старо кожухче и ме занесла в кметството. По онова време родилките са нямали време за боледуване. За да декларира новороденото, с нея отишли и двама чичовци. Кметството се намирало на четири километра от нашата колиба.

Селският чиновник бързал, може и да е бил пиан, и объркал обясненията, които слушал, мислейки си за други неща.

— Как ще кръстиш новороденото?

— Амче свещеникът ми дума да го нарека Йов — отговорила клетата ми майка, — че на този свят няма по-голям несретник от него: дете без баща...

— И трябва да плачеш ли? — засмял се общинският чиновник. — И друг път сме виждали такива работи. Ти как се казваш?

— Иляна.

— Много добре! Йов Иленин! Да ти е жив и здрав и да го видиш пораснал. Ето ти свидетелството, върви си! Ама ти още ли плачеш? Вече ме ядосваш...

— Как да не плача, господине? Нищичко си нямам, аз съм една клета сирота.

— Като си сирота, за какво ти е трябвало дете? Хайде, стопани, слагайте пръст, че сте били свидетели, и си вървете, че аз си имам по-важни работи.

И това име ми остана, което един забързан и почти неграмотен чиновник ми вписал в свидетелството: Йова Илени. Това съм аз и си останах Йова Илени. Не можах да зарадвам майка ми с успехите в училието си, защото тя умря още млада, а аз израснах и се изучих благодарение на милосърдието на едни роднини от селото ни, които си покриха разходите по мен от земята, останала ми в наследство от родителите. И днес, като отивам от време на време във Валя Маре, им благодаря за добрината. Това са двамата чичовци-свидетели. Фамилното им име е като на баща ми: Василе и Георге Джудец. Баща ми се казваше Йон Джудец. Аз пък останах с името, което ти харесва и те накара да се размечтаеш за южните острови и за нечувани подвизи.

— Въпреки всичко, другарю Йова Илени, ти си извършил в живота си най-великия подвиг, беден селянин, ти си постигнал много в училието и училищата. За ония времена този подвиг е по-голям от хайдутството!

Трогнат от приятелските ми думи, професорът стисна здраво ръката ми и застина неподвижен на стола си, устремил поглед в миналото.

II

РАЗГОВОРЪТ НА ЙОВА С БАБА МАРИЯ ЗА ЕДИН ПЛЕМЕННИК ОТ ВАЛЯ МАРЕ

По едно време приятелят ми прошепна:

— През колко мъки, през колко неволи, през колко унижения преминах, докато стигна до светлината...

Като отивам във Валя Маре, винаги срещам една старица от нашето село, казва се баба Мария.

— Тежки са малкото дни на човека в този живот — казва ми тя и клати глава.

— Бабо Марийо — отговарям ѝ, — други дни освен в този живот нямаме!

— Дали е така, бабино чедо? — въздиша тя. — Тогава защо господ-бог ни е създал само за наказание и без никаква отплата на оня свят? Не сме ли и ние, селяните, хора, нямаме ли разум и сърце? И ей на, ние все в лишения сме поминували. Господарите ни биеха и убиваха, като че ли сме говеда, а те — спуснати с кошник от небето. Те, без ум, без жалост, сакати, все се радват на този свят, а ние — и хубост, и умение у нас, ама все едно, че сме боклуци. Аз мисля, че когато нашите хора в старо време са създали тази страна, тогава друг ред е имало. Тогава и ние сме се радвали на пролети, на гори и поля. Добра ни е била страната, чедо бабино, ама са я развалили изедниците.

— Добра държава, лоша управа, бабо Марийо! Ще премахнем тази управа, бабо Марийо, и ще унищожим изедниците!

Погледна ме тя с известна уплаха, но радостно. Наведе се и ми прошепна:

— Не ми се ще да мра, дорде не видя тоя свят отървал се от злото.

Вдигна глава, забрадена стегнато с черен чембер.

— Аз наистина зная някои знамения, които предсказват, че светът ще се промени — потвърди тя. — Откак по земята има само

войни, бежанство и глад, очите на орачите ни са потъмнели и в тях се събира ярост. Те и друг път са се вдигали на бунт срещу болярите, но ония, дето държат боздугана, им разбиваха зъбите. Ама сега клетниците имат пушки и смели мъже ги водят.

— Водят ги хората на партията, бабо Марийо. Хора, родени от страданието и гнева на народа.

— Да, чедо бабино, може пък да се обърне този свят и ние, дето приближаваме стоте, да доживеем да видим хубавите дни.

Тя въздъхна и си избърса сълзите.

— Виждам, чедо, че и най-окаяният и най-клетният от моите правнуци изправи чело. Мило ми беше това дете и много пъти съм го оплаквала за теглилата, които му се струпаха.

— За кого говориш, бабо Марийо?

— Говоря за Ника Джудец. Във Валя Маре нямаше по-пъргав селянин, по-отзивчив към неволите на другите. Нямаше по-умен. Нямаше по-работливи ръце. Ама само ръцете му не можеха нищо да спечелят, а умът му беше като захлупен с похлупак. Сега, чедо, времената са по-сгодни. Ако го видиш, няма да го познаеш.

Съвсем смътно си спомнях за този окаян клетник от прокълнатия вчерашен свят. Баба Мария ме осведоми, тъй да се каже, за неговото второ раждане. В разказа ѝ чувствувах радостта на утехата. Някога този неин правнук работил и в неделя, и в делничен ден ту при попа, ту при кръчмаря, ту при арендатора, и тези господари така са го стопанисвали, че той все беден и окаян си оставал. Като отрова си преглъщал обидата и говорел малко; само по едно нещо се познавало, че не е като другите хора: макар и толкова беден, ризата му винаги била чиста и не се оставял никога да брадяса.

Жена му е много работна: Зоица — момиче без родители и без зестра. Разбират се добре и се обичат; имат двама сина — Михаица и Гаарилуца. По-големичкият вече тръгна на училище и учителката казва, че върви много добре.

— Върви, както щеше да върви и баща му Ника, ако от самото начало имаше като тебе късмет да се учи, чедо. Ама ти имаше малко земя, с която си плати школото, докато на Ника пътят му бе затворен от самото начало.

След като бе обикалял къде ли не по време на войната, гладен, потънал в кръв, раняван, едва ли не загинал, без да има някаква вина,

най-после се завърнал на село. Преди бил ням, сега проговорил. Разправял за промяна на времената и селяните го слушали и клатели глави. Сближил се с другарите от машинно-тракторната станция в Дялу Бърбат, до Валя Маре. Две зими работил с тях, научил едно-друго и станал такъв книжовник, какъвто не се беше срещал по нашите краища.

— Според приказките ти, бабо Марийо, неговият извор се е измъкнал изпод скалата. Не само неговият, но и на другите. Съветските войски освободиха хората от робия. В страната на робите бе извършено революционно дело, бабо Марийо. Гневът на тези, които се вдигнаха през 1888 и 1907 година, доведе до днешното избавление.

— Да, да — прошепна бабата просълзена, без да разбере добре; но забелязах, че се вълнува дълбоко от това, което ѝ казах.

Тази старица е будно същество от нашия род и я обичам, защото се радва, когато животът на внуците и правнуците ѝ процъфтява. Тя се вълнува като пред някакво чудно откритие.

Наистина, мили приятелю, аз излязох на бял свят по лъкатушни пътища; моят път беше бавен като на охлюв, съвсем несигурен и изложен всеки миг на опасност, докато моят племенник Ника Джудец победи като юнакът от приказките.

Баба Мария се радваше, като си спомняше думите, които нашият Ника казал пред бедняците от Валя Маре.

— Нашите братя по род и вяра — бе дръзнал да каже той, — нашите братя по род и вяра ослепяваха и двете ни очи и ни караха да играем като мечка. Държаха ни под камшик. Земята ние я работехме с тези ръце, ние сеехме и вършеехме житото, но много рядко кусвахме хляб. Само ние плащахме данъците и работехме ангария, вземаха ни войници, пращаха ни на войни, едни от нас загиваха, други се връщахме сакати — без ръце и крака; ние мряхме от болести и невежество в смрадливи колиби, а братята ни по род и вяра, които ни изваждаха очите, живееха охолно и в безделие, и нямаше сила в тази страна, която да ги обуздае. Затова аз тях ги смятам за братоубийци. Аз проумях истината и научих, че в цял свят хората са разделени не на нации, а на потисници и потиснати. В моето тегло по-близо бях до един сиромаш от друг език и вяра, отколкото до нашите господари, богаташи и чиновници. А нашите господари се чувствуваха по-близки с господарите от друго племе, понеже и те са от същата класа —

потисници на сиромасите. Затова съзнанието ми се проясни: нямам какво да дяля и няма за какво да се бия с моя брат — човека от друга страна, който говори друг език; и по-правилно е да се съюзя с него, за да победим потисниците си.

По-късно и аз имах възможност да чуя как племенникът ми Ника Джудец говори на хората.

Видях, че по външен вид прилича донякъде на мен. По-дребен, но с рунтави вежди и сини очи. А езикът му — реже като коса. Две години се бори с упоритите селяни от Валя Маре. Случи му се и едно премеждие, което щеше да му струва главата.

— Какво премеждие?

— Имай търпение, приятелю, ще разбереш. Ще ти го разкаже самият ми племенник Ника Джудец, защото сега през декември 1950 година Ника Джудец ще пристигне в Букурещ за делото.

— Много съм любопитен да разбера какво дело има.

— Ще разбереш — каза моят приятел професорът. — Лесно е да се досетиш, че речите на моя племенник, за които ти казах, предизвикаха на село, във Валя Маре, вражди и размирици. Но около него се събраха и доста другари по тегло, които го следваха и с помощта на партията успяха да образуват колективно стопанство. От страна на кулаците неприятностите в това отношение не бяха големи. „Нека си направят колективното стопанство, че да идат по дяволите!“ — зъбеха се те. Голямата им тревога пролича, като видяха първите хубави резултати на стопанството. Тогава заинтересованите започнаха сплетни, интриги, понеже въздигането на сиромасите означаваше западане на кулаците, партията и държавата помагаха на колективните стопани като на свои хора, като на борци за родината, борци за народа; докато кулаците гледаха само собствената си полза.

Не можеха всички да разберат, че земята, която сега обработват бедняците, е същата, която са обработвали преди, само че в полза на чокоина. Печалбата, която получаваше чокоинът, когато беше собственик, сега е на колектива на трудещите се селяни. Освен за насъщната храна колективът може да използва тази печалба, която преди принадлежеше на собственика, за нуждите на общността, така че животът от година на година ставаше по-добър. Настанява се народът на мястото на потисниците и справедливо печели това, което

оня печелеше незаконно, като вършеше какви ли не работи, известно ни е всичко.

С какви приказки възразяваха кулаците и неосъзнатите селяни?

Едните казаха:

— Нека другите да въвеждат ред у тях, ние да си гледаме нашите грижи. Както векове са живели нашите бащи и не са загинали, така ще живеем и ние.

— Добре ли сте живели? — питаше ги с ококорени срещу тях очи Ника Джудец.

Бедняците отговаряха:

— Ами, не са живели добре!

Тогав се надигаха и другите противници:

— Ами живели са според обичая и закона.

— Кой обичай и кой закон? — викаше племенникът ми Ника Джудец. — Законът на робството ли? Обичаят на измамата и лъжата ли? Богаташът си живее добре, а сиромашът скита със строшена глава. Богаташът греши, сиромашът иска прошка. Богаташът дебелее, а сиромашът стяга колана. Богаташите са заграбили всички блага от този живот, а на сиромасите са обещавали деветте блаженства на оня свят. Пролетарии от всички страни, съединявайте се, за да разрушите обичаите и закона на робството! Сиромаси от всички страни, да се обединим, за да доведем на земята правдата и добрия ред. Да се обединим, за да живеем и ние добре на земята, която работим, да се радваме на дните, които са ни дадени да живеем.

— Откъде го взе ти този ред? — показваха си рогата противниците.

— Вземам го от примера на Съветския съюз — викаше племенникът ми Ника Джудец. От тридесет години Съюзът е осигурил правда и берекет на своите трудещи се. Те са съборили потисниците и тези, които не се трудят. Издали са хубав закон: тоз, който работи, да яде до насита; тоз, който не работи — няма да яде. Да се изгонят тези, които са живели от труда на другите. Питам ви: този закон хубав ли е, или не?

— Може да е хубав, ама ти на какво се опираш, че да го въведеш и у нас?

— Опирам се на нашата партия, на работниците!

За подобни думи и дела някои намразиха племенника ми Ника Джудец и му изкараха прякор: Железния клюн.

Приятелят ми, професорът, извади часовника си, погледна го и поклати глава. Хвърли фаса в пепелника, продуха кехлибареното си цигаре и го сложи в кожена кесийка. Погледна се с крайчеца на окото в огледалото, за да се увери, че мустаците му са добре, стана и ми протегна ръка:

— Довиждане. Отивам на работа.

— Виждам, но какво ще стане с разказа, който ми дължиш?

— Това е съвсем друга работа — засмя се той, — знаеше, че ми харесват неговите народни изрази. След няколко дни ще ти доведе другаря Ника Джудец, да го видиш със собствените си очи и да чуеш кое-що от самия него. Ще се увериш, че от двамата валимаренци, литнали нагоре, той е по-рогат. На Йова Илени ти се удиви, но от Железния клюн ще се възхитиш.

III

ПАТИЛАТА НА НИКА ДЖУДЕЦ

Една седмица след този разговор наистина видях Ника Джудец.

Професорът го доведе при мен някъде към свечеряване. Навън свиреше южният вятър и по прозореца на стаята проблясваха капки лапавица. Когато влязоха — първо племенникът, а след него професорът, тъкмо бях станал да запаля електричеството; в сумрака, който трая миг, докато лумне искрата на крушката, очите на Джудец блеснаха към мен като две цветя, озарени от вътрешна светлина. Мустаците му не бяха така внушителни като на чичото, но погледът му излъчваше същия пламък, който огряваше цялото му същество. В очите му бе отразена душата му и личеше силата му. Хареса ми и плътният глас, който сякаш обвиваше думите с благост като в тайнство.

Спуснах пердетата, сложих на масичката чашките с кафе и цигарите и се настанихме на столовете. От време на време професорът поглеждаше крадешком мустаците си в огледалото до него; аз наблюдавах Железния клюн.

— Другарю професор — заговори валимарянинът, — преди всичко трябва да кажа, че в онзи паметен ден в Улмени имаше събрание по случай изборите и много от нас, от Валя Маре, бяхме отишли там. През друга една неделя събрание бе имало в нашето село.

Бях определен от другарите ми трактористи да говоря за мира и затова още от сутринта бях отишъл в станцията да прочета всички брошури и вестници. Бях ги чел и ги знаех, но понеже не исках да допусна грешка, си набелязах всичко не на лист, а в главата.

В Улмени, във Временния съвет имаше много хора. Направи ми впечатление, че от Валя Маре бяха дошли седем-осем души от онези, които нямаха навик да ходят по събранията на народа. Бяха кулашки роднини: зайци на два синора...

Когато Джудец заговори, аз му подадох цигара. Той я бутна настрана, без да млъква, и направи знак с ръка, че не пуши. Наведе се

към кафето, то му харесваше, и продължи кротко:

— Какво ли търсят на нашето събрание племенникът на псалта Петраке, Иле — синът на бившия кмет Атанасиу, мелничарят Болдила, дебел, сякаш надуван с цев, и още неколцина? Зарадвах се донякъде само на Думитраке Захария. С него съм воювал чак до Словакия. От огъня влезе направо в болницата и остана малко сакат. Той също искаше да влезе в стопанството, но жена му, подучвана от роднините, се противеше. Може да му е дошъл акълът в главата... — мислех си аз.

Говори тоз, говори оня и най-после идва и моят ред...

Другарю професор, ще ти изредя всичко, каквото говорих тогава, и те моля да ми кажеш дали съм свързал всичко добре и дали не съм сгрешил пред правдата и истината.

Викам аз:

Добри хора! Каквата тиня е сега навън, от есенния дъжд, такава беше човещината във вчерашния свят. Ние, дето се трудим с нашите ръце, не знаем що е почивка и радост. Баща ми, дядо ми и чичовците ми са гнили в лишения. Господарите на земята им изядоха телата като нафора и изпиха кръвта им.

Така е било не само у нас. Било е навсякъде, където са се мътили гарваните. Докато един ден някои царства бяха съборени и работниците излязоха на светлината на правдата. Най-напред в Русия изгря светлината за бедния и трудов човек, в Русия след Великата революция. Ленин установи властта на болшевиките като непобедима крепост, към която са се стремили всички угнетени по света. И в нашата страна ще се установи същият ред. Ще прочистим градината си от всички бурени. Ще построим нов дом. Същият закон на живота е издигнат и в други съседни страни, които ние познаваме. Искаме отсега нататък да има мир и добър живот за цялото човечество.

Ако навсякъде имаше такъв ред и правда, лесно щяхме да стигнем до такава утеха. Кому е нужна войната? На нас, трудещите се, не ни трябва. Войната е нужна само на тези, които търсят печалбата си със сабя; на тези, които събират войски, за да поробват слабите народи; които увеличават войските си, за да пазят и множат облагите, изтръгнати с насилие. Прочутите френски, английски, американски и немски владения са се простирали върху народите от Африка и Азия. Те са изцеждали тяхната сила и са превръщали труда и потта им в злато. Тези владетели са били и са като вълци, които обикалят и пазят

плячката си и не желаят да дадат свобода на трудовия народ от колониите. Подобен кърлеж и в нас се бе впил. Някои народи вече са се освободили от него, но други още не са. И тези алчни владетели, които все още имат сила и власт, мразят свободните народи и ги заплашват с война, за да запазят печалбите си. Такива са французите във Виетнам, англичаните в Индия, американците в островите на Океания.

Другарю професор, кажи ми, моля те, дали съм направил някаква грешка.

— Не, другарю Джудец — отговорих аз, — истината си говорил.

Доволен, Железния клюн продължи:

— Казвам пак: преди великите сили са разпалвали войните за престъпни печалби, а после започнали да се бият помежду си; плячката вече не им стига и земята не ги побира. Така в продължение само на тридесет години избухнаха една след друга първата голяма война, после втората. Така се появиха в света хитлеристките вълци, които искаха да си направят място със зъби, като удавят човечеството в кръв.

Ленин — учителят на работниците, който установи властта на социалистическата държава в Съветския съюз, сочи, че тези свирепи войни са последни гърчове на капитализма и че мирът ще настъпи едва тогава, когато работниците от целия свят се обединят в едно цяло и изградят социализма навсякъде.

До този спасителен ден много честни хора от цял свят: работници и книжовници — мъже и жени, решиха да направят една среща на народите от цялата земя, за да се вземе решение срещу пойните. Понеже днешните войни вече не са като предишните. Толкова открития на науката служат на разрухата и смъртта, във въздуха, по суша и морета, че хората умират с милиони и десетки милиони. Гинат не само войниците, гинат и мирните хора, мрат деца и жени; горят градове и села, унищожават се ниви и фабрики. Войната стана бедствие, което ще доведе до края на света.

Така че, когато борците за мир се събраха през пролетта на 1949 година на Първия конгрес в Париж и се преброиха, оказа се, че са пратеници на повече от седемдесет народа от всички племена и верозакони и изразяват волята на стотици милиони хора.

Проведоха съвещание. И учените твърдо се обявиха против войната. Научните изобретения, които учените са открили и предоставили за подобряване и улесняване на човешкия живот, повече да не се използват за унищожаване на човечеството! Нито авиацията, нито електричеството, нито тъй наречената атомна сила не са били създадени, за да убиват с тях нашите деца и жени; нито едно научно откритие не е било предназначено да носи смърт на работниците по нивите и фабриките. Науката иска живот — не смърт, това трябва да бъде нейната повеля.

В същото време се узна, че атомната сила, с която американските капиталисти ни заплашваха, е известна и на съветските хора, но те смятат, че трябва да използват тази сила така, както разумните хора употребиха парата и електричеството. Ако капиталистите продължават да подклаждат бурята, то тя ще се обърне и срещу самите тях. Като разбраха, че тайната им вече не е тайна, те посмалиха малко заплахите. И стана така, че продължилата десетки години война в Китай за освобождението на трудовия китайски народ приключи с победа на демократичните войски. Реакционното китайско правителство, подпомагано от американците, бе свалено. Повече от четиристотин милиона китайци създадоха своя народна република. Като стана и това, то нашият хоризонт, на народните републики, се разгърна, разшири се още повече, а на капиталистите и империалистите се покри с облаци.

Добре ли говорих, чичо и другарю професор?

— Добре, Железен клюн — одобри Йова Илени, — продължавай!

— Така че аз говорих на нашите орачи и за Московската конференция на съветските народи през есента на същата 1949 година, на която се изтъкна, че трудовите хора от необятната страна на социализма искат мир и добро разбирателство в света. Но ако онези, които са гузни, не разберат от мира, то тогава ще разберат от секира. Като не искат благо, ще намерят люто. Кат не щат захар, ще получат горчилка. Съветските хора разгромиха и разгониха чак до бърлогата им нечуваните досега по дързост и гордост войски на хитлеристите, то нека да вземат пример и другите като тях. От парчетата на счупеното гърне не ще могат да пият. Ще настъпи за тях последният час!

Комитетът на мира се събира на съвещания и в Рим, в Прага, в Стокхолм и оттам бе разпратен призив към всички народи да известят

кои и колко от тях са против войната. До привържениците на мира пристигнаха близо хиляда милиона подписа от цялата земя с протест срещу войната. Беше изпратено и искане онези управници, които първи дръзнат да употребят в нова война атомното оръжие и оръжията за масово унищожение на народите, да бъдат смятани за убийци и осъдени на обесване.

След това, на Втория конгрес на борците за мир, който се състоя във Варшава през месец ноември тази година, се обсъдиха действията на американските генерали, които водят война в Корея. Повече от две хиляди делегати на Конгреса обградиха с любов една дребничка жена, долетяла чак от границата на източния свят, от Корея, за да обвини нечовешките действия и жестоката разправа на американските войски. Америка е голяма, богатата и горда страна. Народна република Корея е малка страна, но нейният народ упорито се бори за свободата си и корейските войски прогонват хвалените войски на американците. Така ги бият и гонят, че те дори не сварват да си грабнат ботушите и дрехите.

Възхвалихме корейците и ги приехме като братя, които се жертвуват за свободата си. Аз мисля, че всеки от трудещите се в нашата Република би трябвало да ги подкрепи според силите си с храна и зимно облекло.

Там, в Корея, е такъв студ, че млякото замръзва в паницата и се пукат яйцата на орлите лешояди. Дори студът е на страната на корейските патриоти, така че този път и природата държи страната на свестните хора.

Нашите селяни от събранието отговориха, че на драго сърце ще дадат каквото имат и аз се зарадвах като на победа. Но сред глъчката на събранието до мен все пак достигна някакъв глас, но човекът, който говореше, не се показва:

— Че ние не се бием с американците, а с корейците да не сме роднини!

Повиших глас:

— Има ли някой против?

— Няма, няма! — викаха бедняците. — Нека им помогнем и с думи, и на дело.

— Ако не си помагаме един на друг — викнах аз, — ако всички, които искаме мир, не сме едно, тогава вълците на войната ще ни

издушат един по един. Ако сме обединени — ще им одерем кожата и ще ги изсушим на греда!

— Умно си говорил! — развесели се Йова Илени.

— И на мен ми харесва — усмигнах се аз. — Сега, другарю Джудец, кажи, разбра ли кой е мърморел на събранието.

— Право да си кажа, другарю професор — натъжи се Железния клюн, — после не поразпитах сред хората и дори не говорих с другарите си — трактористите. Зле сторих и сега ме е яд за това. Слушай по-нататък. След като се изказаха и другите и си поговорихме за изборите, след като се изяснихме, че новият строй, с народните съвети, е най-добър, защото народът се грижи за общите работи, ние стояхме още около час в Улмени.

Когато тръгнах с другарите си трактористи към Дялу Бърбат, слънцето залязваше, буреносни облаци се трупаха и вятърът свиреше. По нивите и ливадите беше навалял малко сняг.

Като стигнахме пред машинно-тракторната станция, се разделих с другарите си. Тръгнах сам към Валя Маре, направо през един стръмен склон, да не заобикалям. А името на мястото, другарю професор, е съвсем подходящо: Пискул лупулуй^[1]. Известно време трябваше да вървя по коритото на пресъхнал поток, след това да премина през едни шубраци. После да изкача върлото, а оттам, отгоре, на не повече от два километра, се откриваше долината със светлините на селото.

Докато вървях по пресъхналия поток, дето го наричат Чомъртия, сред облаците се показва месечината. Тя ту се скриваше в облаците, ту се появяваше отново. Вървях бързо и шарех от време на време с пръчката по тънкия сняг. В дясната си ръка имах хубава дрянова пръчка, която смятах за добро оръжие.

В долината вятърът навремени затихваше, но по билото се виеше на вихри и свистеше като опъната жица.

Не знам защо изпитах желание да се отърся, да се освободя от някакво безпокойство. Или да извикам, за да чуя в отговор приятелски глас.

Известно време си подсвирквах една песен. После замълчах и щом вятърът в долината утихна, стори ми се, че не съм сам, че в тия места около мен има още някой.

Ускорих крачки. След малко се спрях.

Да, така беше. Не бях сам в Чомъртия.

Ухото ми долавяше, че след мен бърза човек: пъш, пъш.

Щом спрях аз, спря и той.

Тръгнах по-бързо, като оглеждах внимателно стръмния склон. Наближавах шубраците. Прескочих две долчета, минах зад някакъв червен шубрак точно в подножието на стръмнината, смъкнах от гърба си кожата и облякох с него един шипков храст.

Луната се скри зад облаците, но щеше веднага да излезе. Промъкнах се крадешком и застанах неподвижно в сянката на склона.

Всичко извърших бързо, защото разбирах, че съм в опасност. Значи, затова беше граченето на събранието, докато аз говорех. Сред нас се бяха промъкнали врагове. Познавах някои, но въпреки това се чувствах виновен за липсата на бдителност. Ние сме снизходителни, но те не ни прощават. Партийните ни учители винаги ни укоряват за подобни грешки. Ето че вълците ме преследват, а аз нямам в ръката си нищо освен тази дрянова пръчка. Поне гърба си бях прикрил. Лице срещу лице мога да се отбранявам и срещу повече хора.

Мислех си: каква глупост е да оставиш вълците в кошарата! Изгонихме собственика на земята. Изгонихме някои от неговите слуги. Но сърцето ни омекна за нашите братя, с които сме изракли в детството си, с които сме се и сродявали, и сватосвали. Кулашката пасмина никога няма да прости на сиромасите. Те ще си показват рогата даже и пред Страшния съд.

Без да преставам да се ослушвам и оглеждам внимателно, продължавах да умувам.

Да е Болдила? Той не може да върви така леко по такива трудни места. По-скоро са Алеку — племенникът на псалта Петраке, и Иле, на кмета Атанасиу. И друг път съм се сдърпвал с тях по събрания.

Чувам обаче стъпки само на един. Сигурно единият върви през долината, а другият чака горе, на склона.

Когато луната се показа от облаците, видях човека, който ме беше проследил през Чомъртия. Видях само сянката му, но го познах по походката. Сянката му се поклащаше надясно. Беше Думитраке Захария, заедно бяхме воювали в Словакия!

Не можех да повярвам такова нещо за нищо на света! Напразно живеем и теглим. От хиляди години вълците ядат овцата и тя още не се е научила да се пази...

Той изведнъж се изправи и замагна. В ръката му блесна светкавица — ножът му с дълго стоманено острие и дървена дръжка, с който колеше прасетата. Няма друг майстор като него...

Улучи кожата върху шипковия храст и го свали.

Аз се хвърлих веднага върху него. Цапардосах го отстрани и го съборих. Притиснах го здраво с тялото си и го хванах с лявата ръка за гръцмуля, за да не извика. С дясната издърпах ножа от кожата. Натисках гърдите му с коляно, докато усетих, че почва да се задушавя.

— Другарю Захария — казвам, — сега вече тук ще ти е гробът!

Той изхърка и в проблясъка на луната видях ужас в очите му.

Вдигнах ножа.

— Къде е другият? Къде ти е другарят?

— Сам съм, бате Джудец, наех се да го извърша сам. Смили се! Прости ми. Децата ми ще останат без баща.

Очите му се бяха напълнили със сълзи.

— Ами аз нямам ли деца бе, негоднико? — озъбих му се аз. — Прекръсти се на гората, на луната и облаците. Повече няма да ги видиш.

Вдигнах ножа и той сведе глава върху пухкавия сняг. Повече не продума, но усетих думите му в трепета на тялото му:

— Прости ми, бате!

Тогава се опомних. Аз не бях нито съдия, нито джелатин. В нашата борба на работниците и враговете, аз не съм сам. А съдиите трябва да разберат кой е накарал Захария Думитраке, кой го е подтикнал да извърши ужасното си дело. Ако не намерим онези — не сме направили нищо. Мъртвият ще остане ням и аз ще трябва все пак да отговарям за погубването на един живот.

Обърнах Захария на една страна и се изправих. Погледнах озарената от луната далечина. Върхът на стръмнината беше пуст. Вслушвах се напрегнато при затихването на вятъра. Бях сам с моя човек, до убития кожух. Хванах единия ръкав на кожата и го дръпнах. Думитраке Захария отвори отново очи и се ужаси като пред някакво чудовище. Спусна пак клепачи — може би мислеше, че е на оня свят.

Заповядах му:

— Стани!

Замаян, той седна.

— Кажи ми имената на тия, дето те накараха!

— Ще ги кажа, бате, само ми прости; ще ги кажа... Прости ми и после ми вземи живота, аз вече не съм годен да живея. Бате, смили се над децата ми.

Пак му заповядвам:

— Казвай!

— Бате, тая работа я скроихме с Алеку, на псалта Петраке, и с Иле Атанасиу. Имах голям борч на кръчмаря Алекса. Донесоха ми от града шест хиляди леи, казаха, че са без лихва.

— От кого?

— Не го познавам.

— Като признаеш на съдията, ще се разбере.

Той се дръпна настрани като при опасност. Изхлипа сподавено, с някакъв приглушен хленч:

— Не ме извеждай оттук, бате. Преди още да стигна до съда, тези, които ме забъркаха в тази работа, ще ме хвърлят надолу с главата в някой вир на Сирет, ще ми подпалят къщата, ще убият жена ми и децата ми, а след това ще се запилят в някой пущинак.

— Така ли те заплашиха?

— Така ме заплашиха, бате, и ме обвързаха с клетва.

Той изведнъж скочи и се наклони настрани към сакатия си крак. Като вдигна левия, аз ударих десния му крак отвън навътре и той се строполи по очи, три пъти удари челото си в подножието на стръмнината.

Вдигна окървавената си глава и запелтечи нещо неразбрано с прехапан език, който бе провиснал между зъбите му. Нахлупих му калпака на главата. Претърсих го и на кръста, в пояса му, напипах пистолет. Като борец за мир пристъпих към намаляване на въоръжението и внимателно преместих пистолета в кончова на десния си ботуш, до дългия нож.

— На пищова нямах вяра — измънка Захария с въздишка. — Набутаха ми го насила.

— Добре, добре, хайде с мен.

Последва ме примирено.

Не се качих до билото. Тръгнах по един заобиколен път през долината, който познавах, за да не ми се случи пак нещо подобно.

По едно време Захария ме спря и протегна ръцете си да му ги вържа. Тогава ми прошепна: „Имам една каишка в джоба на ментето.“

Кайшката извади сам; направих му удоволствието, като му стегнах здраво ръцете на гърба.

Като повървахме известно време, се завайка:

— Ама да ги хване милицията и тях тази нощ...

— Ти не бери грижа.

Скоро след това изскимтя:

— Ама съдиите да не ме слагат заедно с тях...

— Виждам, че вече имаш претенции бе, Захари... — засмях се, но веднага си прехапах устните.

Много късно, сякаш отговаряше на някакъв шепот на вятъра, той въздъхна:

— Костакел е на четири години, а Гарофица на шест... Казва се като майка си...

Изпълненият с потайност глас на Джудец стихна, а сините му очи пламтяха като в огън.

Едва тогава взе чашката и изпи кафето наведнъж.

— Как приключи процесът? — попитах аз приятеля си Йова Илени.

— Идваме от процеса, само минахме покрай къщи — отговори професорът. Сред злосторниците беше замесена като съветничка и жената на Захария. Ника Джудец бе клъвнал безпощадно с клюна си всички. После похлопа и на моето сърце. Закъснях, защото трябваше да намеря за децата на Захария място в някое общежитие.

1951 г.

[1] Вълчи връх (рум.). ↑

Издание:

Михаил Садовяну. Том II

Редактор: Спаска Конуркова, Фани Караджова

Художник: Мариана Генова

Художник-редактор: Ясен Васев

Техн. редактор: Стоян Панчев

Коректори: Наталия Кацарова, Галина Кирова

ДИ „Народна култура“, София, ул. „Г. Генов“ 4

ДП „Стоян Добрев — Странджата“ — Варна, бул. „Хр. Ботев“ 3

Дадена за набор февруари 1980 г.

Подписана за печат април 1980 г.

Излязла от печат май 1980 г.

Формат 84x108/32

Печатни коли 28. Изд. коли 23,52 УИК 24,12

Цена 3,48

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.